

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SKRIFTER AF
PAULUS HELIE

UDGIVET AF

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

TREDIE BIND

VED

MARIUS KRISTENSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXIII

SKRIFTER AF PAULUS HELIE
BIND III

SKRIFTER AF
PAULUS HELIE

UDGIVET MED
UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET
AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB

TREDIE BIND
VED
MARIUS KRISTENSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXIII

NORDLUNDES BOGTRYKKERI KØBENHAVN

INDHOLD

Om kranke og fattige Mennesker. 1528	1
St. Athanasii Bog om Psalteren. 1528	35
Svar paa Malmøbogen. 1530	57
Fortale	59
I. Bagvaskelse af Kirken	73
II. Første Hovedsag: Forsømmelse og Misbrug af Skriften	87
III. Anden Hovedsag: Menneskets Selvklogskab ...	89
IV. Tredje Hovedsag: Gejstlighedens Formynderskab	92
V. Misbrug af Messerenten	98
VI. Messens rette Skik	102
VII. Stiftede Messer	109
VIII. Prædiken og Sang	133
IX. Sakramenterne og deres Brug	147
X. Ægteskabet	152
XI. Sjølemesser og Bøn for afdøde	187
XII. Tiende	201
XIII. Hospitaler	208
XIV. Klostre	210
XV. Tiggeklostre	222
XVI. Herreklostre og Kanniker	234
XVII. Pligt og Bod	242
Sammenfattende Afslutning	250
Brev imod Præsters Ægteskab. 1530	285
Tekstkritik	287

HUORE KRANCKE, MIJSLIGE, SAARE,
ARME OC FATTIGE MENNISKIR
SCHULE TRACTERIS OC BESØRGIS, EEN KORT
VNDERWIJSNING AFF
BRODER PAULO HELIE

1528

¶ Fredt oc naade in Christo Jesu, ønskir
Paulus Helie erlig oc fornwmstig mandt
Niels Stemp, Borgemester i Købmenhaffen.

KIere Borgemestere, gunstighe oc gode wenn.
5 Som eder well fortенkir, ther ieg war eder gest
ij Paaske wge nw sist forleden, at ij talde met meg
vdi raatzwijss om eet hospitall at rettelige stigte oc
sckike Gud till loff oc ther nest arme, mjslige oc
krancke menniskir til hielp trøst oc bestandt, anse-
10 endis at saa mange fattige menniskir, Guds fanger
oc allis wore spegell, forsettis aff wanrøgt oc for-
sømmilse, ther motte oc kwnne raadis bodt, hielpis,
eller oc forlaassis aff then vsielige, wbegribelige oc
swaare pijnе, wsilhedt oc modgang, ther mange saa
15 forsmecktis og forladis wdi, at the aff mijstrøst, an-
then falde wdi mijshaab, eller oc wdi eet stort wtaal,
ther fordi opweckir Guds wrede, strenghedt oc plage
offuer thenom som bwrde desse ting at ansee, nar
the arme kwnne nest Guds hielp, besøries liffs føde,
20 swndhedt oc karskhet oc andhen welferdt som wij
ere huer andhen plichtige, om wij wele saa sennelige
wære som wij begære at kaldis cristen. Ther findis
nw mange [Å 2 b] som forarbeijde sæt oc skicke paa

øll oc brødt, paa wijn oc klede, paa hwmmill oc
 salt, paa meell oc malt, oc andhen møghen ware,
 huor hun schall kiøbis oc affhendis, huer wedt sith
 werdt effter som tidhen kan taale oc huermandt
 bliffuer wedt brødhet met beholdhen rejise, huilckedt 5
 dog er icke straffeligt, nar thet redelige giordis oc
 altid hiøldis wedt magt. Men gantske faa finder
 mandt, ther wele haffue omhygghe for thenom som
 ere oss offuer alting befaledede, at hielpe oc styrcke,
 forsee oc besørie, aff all wor magt, oc met alt thet 10
 wijdt, skell, forstandt, wissdom, sindt, fornwitt oc
 klogsckaff, ther Gudt haffuer oss forlædt, oc ant-
 wordt till troer handt, thenom at bruge seg till loff,
 oc then arme oc fattige, som er Guds tempil oc bolig
 oc Jesu Christi leem, till terff oc gagen. Oc wore ij 15
 paa then tidt begærindis, att ieg schulde giffue mit
 tycke oc raadt paa scrifft, thet allerkortiste ieg kwn-
 ne, huess mening ieg ther om haffde, oc i huadt
 maade saadan ting kwnne best anheffuis, framdragis
 oc bliffue framtwrinde, nar thet er forgeffuis at be- 20
 gynde een ting, ther icke kan worde lenge bestandig,
 men offte omkwld katis for en hun er halff giordt.
 Thi haffuer ieg nw føghet meg effter eder willie, oc
 begæring oc [A 3a] will nw foregiffue huess meg
 tycker got at wære, ij thenne handell, dog icke i then 25
 mening att myne raadt schule anammis for noghen
 affsagd ret, eller een fast low, at ieg er ther till for
 swag aff mijn store wanwittighedt. Men ieg will
 alsomeniste framsette mit tycke, som huer oc een
 pleier at giøre vdi noghen hob, ther forsambliis vdi 30
 raadtwijss, met saadan agt, at siwnis hwn wære
 funderidt vdi scrifftthen oc paa redeligt skell, tha

maa hwn anammis oc stadtfestis, siwnis hun oc thet icke, tha maa hwn foractis met spot oc lather, som ther almennelige giørs modt thenom som framsette geckerij for wijsdom, oc løghen for sandhedt. Oc
5 thet will ieg nw giøre kortelige, saa lenghe ieg worder noghet meer ledig, att ij oc andre wijsemendt kwnne dess i mellom, vdi thenne handell noghet ydermere besinde, nar tette anslag motte saa begyndis, at thet kwnne faa een lycksalig framgang, oc
10 een bestandig ende, alle thenom till salighed som agte at styrcke samme anslag, Gudt till loff, arme oc mislige menniskir till roo oc lijse, oc then gantske menighedt till heder oc ære, nytte oc gaffen. Thet kende Gudt, at ther som lycken hafde meg tilføghet
15 rigdom, tha sculde ieg hielpe ther trolige til. Men fordi hun haffuer hanum icke vnth meg, [A 3 b] ther ieg er oc met well till freds, tha will ieg skenke ther først till thette føie bleck oc papijr, ther maa recke saa langt som thet kandt, meg haabes tha at
20 ther scall iw noghen tage exempill effther. Oc will ieg først fortellie huess bud oc befaling, wij haffue wdi scriffthen om the fattighe oc arme, oc ther nest kortelige forfølge then andhen part, aff thende handell som nw er for øghen oc hender, saa at thet
25 scall huerckin siwnis the wijse keedsompt, oc icke heller the fattighe og faakwndige forlangt.

Oc dog at Guds wrede er opwockt gantske saare i thenne tidt, aff mange, store oc groffue synder, som nw regnere blant then menige cristhen mandt,
30 tha besinder ieg att een aff the største, er then haarde wmildhedt oc wmildhe haardhedt ther wij ere bestedde wdi modt fattige, arme, siwge, mijslige, oc

mijstrøstige menniskir, at wij icke ansee theris store
 nødt oc trang, terff oc behoff, men anthen tage the-
 nom thet fra the kwnne ilde ombære, eller oc sønie
 thenom thet wij ere thenom plictige. Andre mange
 synder kwnne orsagis, mett legoms skrøbelighedt, 5
 met nødt oc trang, men at forsmaa then fattige oc
 trengte then arme, haffuer inghen orsage huerckin
 [A4a] for Gudt eller menniskin, nar thet skeer ij
 modt then wenlige oc mett ynckelige natur ther, Gud
 haffuer met begaffuet, alle skellige oc wittige crea- 10
 tur, oc thet for een naturlig gaffue. Oc ther som
 inthet wore budhet vdi scriffthen, besynderlige paa
 arme oc fattige menniskirs wildt, tha er then natur-
 lige low, ther huert menniske fornymer wdi sith
 hierte, budt oc befaling, streng oc sterck nock, ther 15
 oc saa motte wege the hiærther modt the fattige
 som ere haardere en steen. Saa finde wij screffuet.
 Deut. xv. Er thet saa att noghen aff thijne brødre som boor
 indhen stads porthe met teg, falder wdi fattigdom,
 tha scaltu icke forherde tith hierte, eller lycke thin 20
 handt, men hende scaltu oplade for hanwm som
 fattig er, oc lææ hanwm huess tu seer han behøffuer.
 Saa sier Gudt framdelis i samme scriff. Fattige oc
 arme menniskir schule aldrig fattis ij thet landskaff,
 som thu worder boendis wdi, oc fordi biwder ieg 25
 teg, at thu oplader thijn handt, for then arme oc
 fattige som er i lande met teg. Saa sier oc saa then
 Tobie. iiij. gode Tobias till sijn søn. Tu scalt icke wende tith
 ansigt fra noghet fattigt menniske, saa scall thet
 oc skee, at Gudt scall icke wende sith miskwndelige 30
 ansigt fra teg, i huess maade thu kant, tha wær mis-
 kundelig, haffuer [A4b] thu møghet tha giff rwn-

- delige, haffuer thu oc een føije ting, tha hielp oc saa
 welwillighen een føije ting, att thu ther mett ind-
 leggher teg een god løn paa thin nødtz tidt, thi at
 almwse, frelser eet menniske fra all syndt oc dødt,
 5 oc hwn icke tilsteder, at sielin kommer ij mørck-
 hedt. Framdelis sier Solomon. I huo som helst ther
 forsmaar then fattige, han spotter oc forhaaner then
 fattigis skabere. Eet andhet stedt sier han oc saa. Prouerb
 xvij.
- Then som lycker sijne ørhin, at han scall icke høre
 10 then fattigis røst, tha scall han oc saa robe oc icke
 hørís. Oc strax effter. Then som er redeboen till
 miskwndt, han scal welsignis, fordi han gaff then
 fattige aff sith brødt. Wijssmand sier framdelis oc
 15 saa. Mijñ søn wær icke falsck vdi then fattigis al-
 mwse, oc thijn øghen scaltu icke wende fra noghen
 arm mandt, forsmaa icke een hwngrw siell, oc spotte
 eller breijde icke een fattig mandt wdi sith armodt.
 20 Oc noghet ther effter sier han saa, Wdreck thin handt
 then fattige till gode, at thin miskwndt oc welsig-
 nilse maa fulkommis. Framdelis Anamme then fat-
 tighe for Guds budordt, oc for hans fattigdom skyldt,
 lad hannwm icke gaa fra teg vdhen skenck, beware
 thin rigdom wdi then øffuerste Guds bud oc thet
 gangner teg meer en guldt, skiwll thine [Bia] al-
 25 muse i then fattighe mantz barm oc bwg, oc hun
 scall bede for teg i modt alt ondt. Ydermere sier
 han saa. Then som giør offijr, aff then fattigis gotz
 oc eiedom, thet er ligerwijss som han offrede een
 mantz søn, for sijn faders øghin. Esaia prophet sier
 30 oc saa, modt the rijge oc weldige, I haffue forødt
 oc optæridt mijñ wijñ gaardt, oc arme folkis roff
 findis wdi edert hwss. Sacharias prophet haffuer saa
 Zacha. vij

sagt. Oc widuer, faderløse børn, elendige oc fattige menniskir, schule ij icke wforrette.

- Leuiti xix Moises taler oc saa wdi laaghen saa siendis. Nar som i skule høste eder sædt, tha schule i icke meije for nær, i schule icke heller opsancke the ax som eder gaa for bij, ey heller the drwer oc wijnbær som spildis vdi eder wijngaardt, men thenom schule ij lade ligge, fattige oc elendige folk till gode, at the maa thenom opsancke. Oc ther thet iødiske folck som war fanghet wnder Assueri kongis welde oc magt, bleff frelst aff sijn store nødt oc trengsill, tha bødte Mardocheus, at alle the rjge schulde sende skenck oc gafuer till the fattige oc arme. Oc fordi sagde then fromme Job. Jeg war then blindis øije, then haltis fodt, oc fattighe menniskirs fader. Oc Prouerbiorum ij fordi sier Salomon. Thu scalt ære Gudt aff tith gotz, oc [Bib] aff then første oc beste grøde scaltu giffue then fattige, oc tha scall thijn korn lade rwndelighe opfyldis, oc thine wijnpersijr offuerflyde, oc fordi Matt. xix sagde Christus vdi thet ny testamendt. Thu scalt forwandle huess thu haffuer oc giffue thet fattige folck, oc tha worder thu rjg ij himmerige, oc at the fattige ther haffde hielp behoff schulde oss icke fat- tis, sagde han oc saa, hooss samme Euangelistam, ther nogre aff disciplene wore ij lde till freds met Magdalena at hwn haffde wdstiørdt then dyrebare smørie paa Christi hoffuet, swarede han saa. I haffue altidt fattige menniskir wed handhen, ther i kunne giøre till gode, men i beholde icke meg altidt. Framdelis hoss Lucam sier han saa. Nar som thu giør gestebudt eller noghet werdt skaff, tha schaltu icke biwde thijne wenner, thine brødre, frender ellernaboo,

som rjge ere, at the schulle icke biwde teg igien,
oc tha haffuer thu thyn løn borte. Men nar thu gjør
gestebud tha biwdt fattige oc arme, halthe oc blinde
oc tha worder thu salig hoss Gudt, nar the haffue
5 icke dess magt at the kwnne teg betale, men thet
scall tha betalis teg, wdi alle retferdighe menniskirs
opstandilse. Jacobus tall oc saa om the fattige. Haff-
uer icke wor herre wdkaaridt the fattige her i wer-
dhen, ther wore [B2a] tha rjge wdi een cristhen
10 tro, oc arffwinge til thet rige, som han loffuet haff-
uer alle thenom, ther hanwm elske, men i haffue
dog forsmat then fattige. Mwnne icke the rjge
bruge tyrannije e modt eder oc the drage eder oc
saa ij rette til domstool for herrir oc furster. Offuer
15 the sex hwn drede steder motte her indfõris om fat-
tige menniskir aff scriffthen, ther som tjdhen kwnne
tillrecke. Oc for inghen andhen sag, talis ther saa tith
wdi scriffthen om the fattigis terff oc behoff, wdhen
fordi at Gudt wille thenom offuer alting wære oss
20 wdi befaling oc tillsiwn, at the aff wor rwnhedt,
schulde bode hielpis oc opweckis till at tacke Gudt
ther thenom icke lader forfare wdi fattigdom, men
haffuer for thenom stort omhygge, nar han lader
thenom besõrie huess the haffue behoff, aff sijne
25 wduolde, børn oc wenner, ther pleie vdi een retsin-
dig agt oc mening at hielpe the fattige oc arme.

¶ Men the menniskir som ere arme oc fattighe, ere
icke heller arme oc fattighe wdi een maade. Somme
ere fattige aff wlycke, somme aff ladhed oc forsøm-
30 milse, dog att ladheth er oc een stor wlycke, nar wijn-
skiffuelighedt siwnis at wære een besynderlig lycke
oc gaffue. Somme [B2b] ære oc saa fattige aff nødt

oc trang, at the ere arme fødde, oc icke heller haffue
 sindt ther till at the kwnne seg noghet hielpe, ther
 fordi bliffue træle i mædhen the leffue. Somme ere
 oc saa berøffuede, oc ere fordi kommen wdi armodt,
 anthen till siø aff siø tiwffue, eller oc aff storm oc 5
 wæder. Stundwm till lands, nw aff straatrøffuere,
 nw aff snaphaner, ther ere oc saa røffuere, men the
 wele tha icke saa kaldis. Offte oc saa aff wmilt her-
 skaff, ther vnderstundwm ere wmdere en nogre
 stratrøffuere, att these tage icke meer en the findhe 10
 hooss een mandt, men wmilt herskaff møghet meer,
 fordi the berøffue een mandt, bode thet han haffuer,
 oc een stor part aff hans wenner oc slegt, met. Som-
 me findis oc arme, aff store bøder for mandrab, hoor,
 ketterij, oc andre store oc groffue synder, ther tha 15
 siwnis at wære retferdigt nar som then bøtte all
 ene ther haffde brwdt, men fordi at een gantske slegt
 stundwm forødis aff een skalck, tha er thet saare
 vretferdig, oc helst fordi at saghen icke offuerweijes
 effter laaghen eller redeligt skell, men effter hans 20
 wenners rigdom oc gotz som for saghen er faldhen,
 nar ther tagis aff thenom icke som ret er, men som
 theris formwge er till. The effterfølge een [B3a]
 kremmere regill, ther pleije at sie, nar ieg seer mijn
 købmandt tha wedt ieg huadt mijn ware bør at 25
 gielde. Saa giøre oc saa vmilde fogeder, strax the
 wijde huore rijg slegt een skalk han haffuer, tha
 wijde the huore høgt hans sag scall settis, oc fordi
 huar saadan seed er, tha wore thet bædre i store sa-
 ger, at the skalke straffedis paa leem eller hals ther 30
 syndhet haffde, effter som saghen wore stor till, en
 the schulde giøre saa mange arme met seg, oc ser-

delis nar the wore aff thet slag ther dog bliffue skalke nar the ere en faldhen wdi armodt, som wij daglige see, at mange er fattige oc arme men dog fuld arige skalke. Men huore mange giøris fattige aff woldt
5 oc magt, falsk oc swig, drick oc dobil, motte wel oc saa bescriffuis paa thet stedt, men thet kan tha icke fordragis aff mange paa thenne tidt, ther ere gantske snare till at fortørne, oc helst met sandhet, at inghen ting er nw behaffuelig wdhen hwn er the-
10 nom wildig. Ydermere findis oc saa mange, ther ere icke alsomeniste fattige oc arme paa gotz eller penninge, men oc saa bestedde i stor wsilhedt, siwgdom oc kranckhedt, hwnger oc tørst, som ere fattige fanger, fremmede elende oc landfluctige menni-
15 sckir. The besynderlige som ere bestedde wdi pockir, spydalske soot, faldende siwge, krøbleri [B 3 b] halt- het, blindhedt, oc andhen legomlig plage, som ere then weldige Guds rijss, till at straffe werdsins syndt, thenom till plict oc bodt, ther lijde saadan plage, om
20 the haffue ther met eet godt taall, oc ere till freds met Guds willie, ther tha fuldkommis nar som wor syndighe willie pijnis oc plagis, spildis oc worder til inthet. Dog at then retferdige Gudt lader desse ting skee, oss till exempill som ere karske oc sunde,
25 at wij paa thenom schule besinde, huess wij haffue forskyldhet om Gudt wille met oss strenge, nar thet kan findis i sandthedt at wij haffue twsinde gange meer syndhet Gudt i modt, en noghen aff thenom ther saa pijnis oc plagis.
30 ¶ Oc fordi at Gudtz plager ere mangfoldighe i huar som helst hospitall ere skickede, tha ere the saa skickede, at atskillige siwger, schule hafue atskillige

hospitall, at wele forsamble, atskillige kranckhedt
 wdi eet hwss, thet er icke at læge noghen brøst,
 men at besmitte een gantscke menighedt, nar huer
 siwge, haffuer iw sijn forgiffthgedt met seg. Thi
 wore thet saa farligt som mandt wille at alle men- 5
 niskir schulde badis vdi een badstoffue, men huad
 skade ther er affkommen i nogre aar haffue wij alle
 seet, [B4a] oc kwnne thet nw daglige begræde, dog
 thet er nw for sijlde met mange. Thi schulde ther
 wære atskillige bastoffuer i then menighet som er 10
 skickelig, saa att siwge oc karske bade icke tillhobe
 vdi eet hwss. Oc huar som thet icke skeer tha kom-
 mer een heell menighedt, wdi skade oc fare. Oc fordi
 wore hospitall saa skickede wdi gammill tidt, at
 ther inghen lagdis wdi, wdhen han haffde hospitals 15
 siwge. Hospitals siwge kalledis paa then tidt, then
 spjðdalske sooth, nar ther wore inghe andre hospi-
 tall, wdhen hues Keyser Karll, oc nogre andre
 Christhen furster oc mechtighe mendt haffue stictedt
 werdshus ther nw oc saa kaldis hospitall, fattighe 20
 pelegrijmme oc fremmede folck till gode, som wan-
 drede till hellige steder, att the schulde ther anthen
 haffue lægre, om the fiølde ij nogher kranckhet paa
 theris reijse, eller oc natte leije, nar the hastelighen
 reijse, oc wore fattige, men dog karscke oc swnde. 25
 Ther nest skikedis oc saa obenbare hwss till krøb-
 linge som icke kwnne gaa, føris eller flyttis, ther
 oc saa kalledis hospitall, oc thenom schulde besør-
 ies aff menighedhen, nar the haffde icke rijge slegt
 eller wenner, at the schulde icke trengis aff hwnger 30
 [B4b] eller kwldt eller noghen andhen modgang
 ther menniskin kwnne affstyre. Nu paa thet sisthe

sidhen Gudt haffuer søgt oc paa mījnt werdhen met ny oc forferlige siwgdomme, som ere pockir, sancti Joannis plage, then faldende soot, oc andre saadane Guds lønlige domme, tha skickedis ther oc saa oben-
5 bare hwss som the schulde lægris vdi, nar thet kan icke skee wdhen stor fare, at saadane krancke men- niskir daglige haffue theris wæsinde i blant thenom som ere karske, i then mening fordi at saadane siwgdomme scal icke for wijde sprees, oc sijne røder for
10 møghet befeste, tha er thet gantske raadeligt at ther till skickis hospitall icke wdi een by, men vdi mange, som at siwgdommen oc then Guds plage serdelis, er nw for wor øghen ij sandthedt møghet for- øgt, thi formwger ieg kiære Borgemestere, at nar i
15 agte met flere gode mendt at framdrage oc holde wijt magt eet nyt hospitall her ij Købmenhaffen tha mene ij aff thette sisthe slag, som er the menniskir, ther ere bestedde vdi pockir, kreffit oc andre store saar eller werck, till gode, effter thi at spjidske
20 menniskir haffue theris hospital her vdhen for byen aff gammilt skicke, at saadane menniskir schule icke wære ij by effter then gammill low met thenom som ere karske. Oc til andre mījslighe [Cia] menniskir, er her oc saa stigtidt then helliands hospitall, som
25 haffuer wæridt erlige holdhet fra første begyndilse. ¶ Scall oc befindis, at wære forgeffuis, nar som hospitall stigtis alsomeniste wdi een by, oc icke vdi flere, wdhen ther leggis strenge wijde hooss at ther schall inghen tillfør is aff fremmede steder, paa thet
30 at een menighedt schall icke meer beswaaris en een andhen. Oc fordi war thet saa skickedt i gammill tidt, at huer menighedt schulde besørie sijne krancke

oc mijslige menniskir, nar huer oc een burde ther
 at fødis, som han haffde leffuet oc hafft wmage. Thi
 ligger ther stor magt oppaa, at ther giørs low oc
 skicke, om alle fattige menniskir, som ere gamble
 oc krancke. The som ere karske, oc wele arbeijde, 5
 oc ere till freds met een maadelig ting, thenom kan
 icke trenge, oc fordi haffue the icke behoff at tiggge.
 Men huar som gamble oc mijslige menniskir findis
 ther haffue rjige børn oc slegt eller oc wenner som
 ere noghet formughendis, tha schule the icke heller 10
 obenbarligge tygghe, ej løbe om kring fra een by
 oc till een andhen, men thenom skall besøries liffs
 føde oc klede aff theris egne børen, eller neste fren-
 der, nar thet [C1b] er sannelige at holde Gudtz bwdt,
 besørie sijne foreldre, fader oc moder, syster oc bro- 15
 der, søn oc dotther, oc andre sijne slectinge ther
 krancke oc mijslige ære, liffs biering, thet er føde
 oc klede. Men ther som the haffde saa besmittelig
 een siwge, at the kwnne icke wære wdi samfwndt
 met the karske, vdhen theris fare, tha schulde the 20
 føris till neste hospital. oc ther besøries, icke hos-
 pitald till beswaaring, men paa theris foreldris oc
 wenners kaast oc tæring, saa at the scule thenom
 besørge, rygt, tieniste, klede oc føde, legedom om
 thenom kan raadis bodt, oc andet huess the haffue 25
 behoff. Men huar the haffue icke saa wederhefftige
 wenner, tha bør menighedhen som the haffue hiem
 oc boo vdi at oppeholde thenom. Thet som hed-
 ninge haffue well oc rettelige giordt, maa icke for-
 sømmis aff cristhet folck, nar thet er cristhet folck 30
 haanligt, at the schule aff hedninge offuerwjndis,
 wdi nogre merckelighe dygder. Wij læse at the wore

saa tacknemmelige, modt theris vndersotte oc menighedt, at the merckelige lode forsee, fattige oc arme, kranke oc siwge, oc besynderlige thenom som haffde fanghet saar oc skade ij wdbudt, oc bleff nogen slaghen for sijn menighedt vdi feijde wijss, tha schulde samme menighet lade forsee [C2a] hans hustrw, oc opfødde hans børn, oc komme thenom till een erlig forsiwn, anthen till embede eller andhen handell ther the kunne seg føde vd aff. Feck han oc seijer, oc kom igien met liffuet, tha feck han liffs brød, om han bleff leemmelest, eller andhen erlig forsiwn, om han bleff karsk oc swndt. Thi scall ther wære wdi een rettelige skickedt menighedt, mange andre skick, en om hospitall all ene, ther giffue seg altid, anthen aff wijse mentz raadt, eller redeligt skell, eller ocsaa aff merckelige exempill, som wij finde wære skickedt oc holdhen wdi andre landt oc rjge eller ypperlige steder. Fordi ther som eet hospital schulde anamme alle skrøbelige menniskir, vdhen alt forskell, tha schulde kranckhedt oc atskillig siwgdome meer forøgis en formijnsckis, mange schulde oc saa findis, ther icke wille lade seg nederlegge wdi hospitall, vdhen nar the wore anthen plat krøblinge eller oc besette met saa store saar, at the kunne seg selffue plat inthet hielpe.

¶ Scall oc een rett oc forstandig mening wære ther hooss, at thet icke aff nogen orsage brwgis ij lde som er well oc wdi een godt mening begynt. Wij see huess skeed er ij gammil tidt met mange hospitall, [C2b] at nar the haffue wæridt lenge holdhen wedt magt, krancke menniskir till hielp oc trøst, effter theris mening som samme hospitall haffde

stigtidt oc met renthe oc indgeldt begaffuet, at the schulde dess bæder holdis wedt magt. Tha haffue nw Furster oc store herrir, weldhet seg till samme hospitall, oc giordt ther aff forlæning till sijne tienere, ther thenom haffue tient wdi møghen syndig handell. Saa gaffs thenom breff oc budt, at huer oc een boendis wdi nogre herridt, schulde hielpe ther til skeppe korn, biwg, eller haffre, at samme herridt, schulde ther fore haffue magt at sende till samme hospitall the siwge menniskir som fwndis i theris herridt oc eghen som ther till hwlpe. Thet som war paalagt, holdis strengelige wedt magt, paa somme steder, huar som the met dom oc bandt oc saa trenge bønder saadan hielp wdaff, men saghen huar fore at samme hielp er paa lagd oc wedtaghen er plat faldhen. Hospitalen findis, ther oc haffue lensmendt, oc stwndum flere en eendt, men the siwge finder man icke, wdhen paa nogre faa steder som mijnst renthe hafue. Saa faris ther oc saa met mange nwnne kloster, sidhen the komme vdi forlæning, huar gode mentz børen saa armelige tracteris, at arme træle i huar the findis [C 3a] haffue større redelighedt, ij toren oc fengsill, en kleijne püger, oc skrøbelige iomfrwer gode mentz børn haffue vdi closter. Thet som er Gudtz oc theris eghet maa the icke nyde, oc saa forsømmis the, som the haffde huerkin wenner eller frender, men Gudt will tha ansee thenom paa thet sijsthe nar han haffuer saa manghen erlig leem i blant saa mange erlige oc fromme püger, ther møghet lidhe for Gudtz oc ærin skyld, ther the icke ellers lidde, wore icke Gudt oc ærin thenom saa kær. Saa see wij møghet wære be-

gynt vdi een godt mening, ther welde oc magt, ge-
righet oc w mildhedt, haffue forwandlede till een
ond waane, nar som huerckin Gudt skeer loff, oc
icke heller besøries the fattige. Thet som i gammill
5 tidt er skeed kan en nw hende, nar werden er nw
møghet værre, en hun noghen tidt wæridt haffuer,
oc huarsomhelst noghen baade er paa ferde, finder
man altidt raadt at henne søge. Thi scall ther sees
nøie till, at thenom giffuis inghen orsage som mag-
10 then haffue till at omkaste, eller oc ilde bruge thet
som er wel begynt bode Gudt till loff, oc arme men-
niskir til hielp oc trøst, nar thet er bædre at icke
begynde nogen ting ther bestandig schulde wære,
en hwn sculde wredelige forwendis i modt then
15 mening som [C3b] hwn wore begynt wdi, oc for
then sag, schulde hospitall icke haffue homodig byg-
ning, men dog erlig oc reenlig, ther kan wære terffue
god. Som Gudt hader altidt homodt, saa elskir han
dog icke formøghen plwmpthedt. Een erlig beqwem-
20 hedt, oc en beqwem erlighed, teckis hanum offuer
alt, icke alsomeniste wdi hospitall at bygge, men
oc saa tempill oc andre hwss, ther byggis Gudt till
loff, oc menniskin til behoff oc gagen fordi som een
erlig sparsomhet, bør at findis wdi alting, saa bør
25 henne oc saa at findis vdi bygning.

¶ Thet wore well got att alle hospitall haffde no-
ghen wiss renthe, ther kunne bære theris tynghe, men
fordi thet er at offuergiffue the mectige oc gerige
een bytte penning, tha er thet bædre att the oppe-
30 holdis aff then menige mantz daglige hielp, wdhen
thet wore saa skickedt, at huer motte igien robe
sijn tillegge, nar som hwn icke rettelige brugedis,

effter then første mening. Wdhen ther som Fursterne
 oc herrene wille thet giøre, som sckede i gammill
 tidt, oc en nw holdis wed magt wdi nogre criste-
 lige rijge, at the som regementen haffue, hulpe
 ther till aff then renthe som the aff menighedhen 5
 opbære. I nogre Landt oc rijge wijde theris Renthe-
 mestere møghet [C4a] the schule offuergiffue aff
 skat, Sijse, told oc andhen renthe, till hwert hospital
 oc siwghe hwss, hwssarme folck oc andre fattige men-
 niskir, nar then menighe mandt som noghet for- 10
 mwgher, scall tha hielpe andre mange, som er theris
 fattige naboo, oc gienboo, fattige wenner oc slegt,
 for wdhen andhen daglig beswaaring, ther thenom
 tilkommer, oc kan tha ijle recke till formanghe.
 Thet som wij alle hoffue met, kommer tha fra then 15
 mene mandt, ther burde fordi at recke till the fat-
 tige, at Gudt motte ske dess større loff, oc ther kunde
 findis dess mjndre syndt, hooss the rijge oc mectig-
 ghe, nar thet siwntis at wære eet wederlaw, imodt
 then wretferdige strengthed, ther the dog offte bruge 20
 mod then menige mandt. Desse seeder fwndis dog
 ij christhdommen, for en werdsins homodt bleff
 saa stort som thet nw er. Thi befrøcther ieg at the
 schule her effter neppelige findis, nar werdsins ho-
 modt daglige forøgis, oc er fordi taartigt oc haffuer 25
 møghet behoff. Saa burde och saa een part aff sage-
 faldt och andhet som konghens fadebur welder seg
 till, at leggis till hospitall, deslighest wrag ther in-
 ghen eijermandt meth følger, och gotz ther inghen
 wiss arffwing haffuer, som søger effter samme gotz. 30
 [C4b] Thet wrag som haffuer sijn rette eijermandt
 till stede, eller kan oc snarlige komme, maa inghen

mandt i werdhen optaghe wdhen thenom till gode som thet tilhør. Oc thet som sagt er om Fursterne scall vnderstaas om alle thenom ther merckelig renthe haffue offuer theris erlige behoff, eller oc haffue
5 andhen swaager handell, ther stwndwm er iw saa sandt een baade, som andhen wiss renthe. Alle desse som nw ere beneffende, ere dog icke andhet eller burde icke andhet at wære, en fattige menniskirs patroner, nar huess the haffue er thenom antwor-
10 dhet till tror handt. Men huar som thet icke sckede, at desse store hansen wille bestyrcke saadane steder oc andre ther Gudt skall skee loff wdi, oc tørftige menniskir haffue gagen wdaff, tha bør huer menig-
15 dybelige besinde, tha er thet Gutz willie at saa scall skee, thenom till salighet, ther tha pleije at bære all werdsins tyngge, dog thet skeer the weldige mectige oc rijge till inghen orsage, men till møghet større fordømmilse.

20 ¶ Icke scall mandt heller giffue een føie ting till saadane hospitall, eller then fattige, nar han haffuer oss behoff, men rwndelige huer effter sijn [DIA] formwge. Euangelium haffuer oss thet lært, at then giffuer mest for Gudt som giffuer mįnst for wer-
25 dhen, nar han agther meer menniskins hierte en hennis wduortis gierning, som Christus sagde om then qwinne oc widue ther offrede icke meer en ii penninge. Scall een almwse noghet bøde for Gudt mod syndhen, tha bør henne at wære saa stor at
30 hwn werckir wdi pwnghen. Skenke wij een spelemandt eller een geck, een gylden eller ii, mįndre eller meer, thet kalde wij een erlig skenck, oc mene

Luce. xxi.

at ther er inthet spjlt wdi, somme taare icke heller
 andedt giøre, for theris herre skyldt. Spjilde wij oc
 saa wdi daabill een gylden eller x thet reijne wij
 gantske ringe, men ther som wij gaffue saa møghet
 eet gantske aar ij Gudtz naffen oc for Gudtz skyldt 5
 tha meenthe wij at thet stode icke till at forwijnde.
 Scriffthen biwder at wij schule giffue then fattige
 aff then alderførste oc beste grøde, oc wij mene at
 giøre got skell, nar wij giffue for dørren nogre faa
 skræder oc brødiske, oc dess i mellom modt Gudtz 10
 budt, klede wij icke then nagne, eij hugswale then
 bedrøffuede, eij forløse then som wdi fengsill er,
 eij haffue wij heller taall met wore fattige skylden-
 nære eller plat forgiffue thenom skyldhen nar the
 ere icke wederhefftige. Som [Dib] ther findis mø- 15
 ghen andhen nødt, en hwngers nødt, saa schule wij
 oc ij andher maade betencke then fattige en styre
 hans hwnger alsomeniste. Then som will være tack-
 nemmelig for Gud, han schall icke være godt wdi
 een maade, men wdi mange, icke modt eet menni- 20
 scke, men modt alle mandt, modt wen oc vwen,
 modt ondt oc godt. Wij mene somme at inghen scall
 nyde wor hielp wdhen han er hellig oc godt, men
 wij fare dog wildt, wij sier ieg som cristen ere.
 Schule wij inghen hielpe wdhen the hellige oc gode, 25
 tha frøcter ieg at wij schule lenge søge oc en tha
 inghen finde, ther er werdt at hielpe. Thi schule
 wij icke ansee menniskins godhedt oc werdskyldt,
 men Gudtz budt och willie hwess godthedt oss bør
 at røre oc offuerwinne menniskins skrøbelighed. Oc 30
 hans exempill schule wij effterfølge, som oplader
 himmelin oc lader reijne offuer retferdige oc vret-

ferdige oc sijn sool skene offuer gode oc onde. Wij schule icke agte thenom, i thet the ere syndere, men i thet the ere menniskir, oc haffue med oss een almennelig fader oc skabere. Scall oc huert menniske
5 giøre almwse oc wære miskwndelig aff sith eghet gotz oc penninge oc icke aff andre menniskirs welferdt. Mange haffue saa stigthet hospitall at thet wore bæder [D2a] latt en giortt, nar the haffue berøffuet andre oc ther aff giortt seg store naffen, nar
10 the lade optegne, then giorde then gierning, then oc then stigtede thet hospitall. Men thet offijr, som sagt er aff wijsmandt, er saa tacknemmeligt for Gudt, som noghen toge een mantz søn, oc drepte hanwm for sijn faders øghen. Er noghen plictig at hielpe
15 then fattige, han scall lockis oc raadis ther till oc icke nødis eller trengis, nar nødt oc trang haffuer met seg inghen werdskyldt, huerckin hooss then som nøder eller nødis. Ther dog icke er sagt i then mening, at inghen maa bruge nødt oc trang, modt
20 haarde oc wbesindige menniskir som aldrig ere wilige till at giøre got oc lade ont, nar the ere huerckin fromme aff sindt eller hierte, men i then mening at fromme mendt maa icke berøffuis for noghen orsage skyldt i huore høuisck oc godt hwn
25 siwnis at wære, nar thet kan icke haffue noghen handell met hōwiskhet, som er obenbare syndt oc wdygd, men ther om scall een andhen tidt noghet wjrdere talis nar ieg worder meer ledig.

¶ Oc nar eet hospitall er tha erlige opbygdt tha
30 scall thenom som nederleggis wdi samme hospitall icke alsomeniste besøries madt oc dricke, hwss oc kleder, dog thet er børlig at the desse ting haffue i

Ecclesi
xxxiiij.

gode reenlige, oc erlige maade, at theris store swede
 oc werck, pijn oc drøffuise, kwnne aff [D 2 b] saa-
 dan redelighedt dess bæder fordragis, men the schule
 oc saa haffue andhen besynderlig forsiwn, huer eff-
 ther sith terff oc behoff som er met legedom, badt, 5
 fromme tieniste folk, ther haffue gode sindt, oc ere
 icke stumme oc strenge, at krancke menniskir icke
 opweckis till noghedt wtaall, ther ere dog aff kranck-
 hedtz beswaaring wtaalige nock. Thi scall theris
 plage icke formeeris thenom men heller forminskis. 10
 At lade then ligge oc raadne bort, som kan lægis
 met drick, smørie eller plaaster, thet er een stor
 w mildhedt. Then som er fordi modt een andhen
 een ret cristhen broder, han icke alsomeniste styr
 hans hwnger eller skiwll hans naghenedt, men 15
 han oc saa forbinder hans saar, lader hanum smørie
 Luce x oc rygte, bade oc two, som Christus sagde om then
 Samaritan hoss Lucam, ther fant paa sijn weij fra
 Hierusalem oc till Hierico then berøffuede mandt,
 ther aff røffuere oc skalke haffde fanghet mange 20
 saar. Wdi alle landt oc steder huar som er godt or-
 dinantz oc skicke, holdis altidt paa menighedtz pwng,
 wise oc kloge læger oc forsøgte bardskærer, fattige
 folk till gode, ther thenom schule hielpe oc styrcke
 om theris siwgdome oc kranckhedt kan hielpis. Saa 25
 giøris ther oc saa met wijse oc lowkiøne mendt som
 oppeholdis till at forfølge fattige [D 3 a] folckis sa-
 ger, som inghen andhen will forde oc fremme. Men
 wij Dantscke mendt haffue saa møghet at giøre met
 drick oc gestebudt, at wij kwnne saadan merckelig 30
 ordinantz icke besinde. Ther som the store brude
 skencke oc fadderpenninge, som nw almennelige

giffuis, oc mest the rjge ther inghen nødt haffue,
gaffuis till eet fattigt hospitall, tha schulde the mer-
ckelige sla fram bode til lægedom, oc andhen hos-
pitals tyngte at oppeholde. Giorde the fattige folk
5 then ære oc hielp, tha motte thet en haffue magt,
oc wære prijselijgt. Men nu recker then ære alsome-
niste till the rjge, nar thenom gifuis anthen aff ho-
modt, eller blygsill, the skencke som the haffue in-
the behoff. The som staa fadder ere plictige at lære
10 oc wnderwijse theris gudbørn wdi then cristen tro
oc loffue, oc then forplictelse mene the strax wære
qwijt, nar the haffue giffuet een føie fadder skenck.
Findis oc mange oc mest herre folk oc the rjge,
ther giøre store bryllop, oc bede mange faddere, at
15 the schule faa store skencke oc mange gaffuer. Thi
haffde then seed blant mange andre her wdi Dan-
marck behoff een godt reformatz. Oc dog thet gior-
dis behoff at her om taldis noghet wijdere, ieg will
thet tha forholde till een andhen tidt, nar herrer oc
20 fursther haffue [D 3 b] offte giort reformatz paa bryl-
lop, oc gestebudt, oc thet kan tha icke hielpe. Mange
mendt wille gierne at saadane skicke schulde holdis
wedt magt, men qwinners homodt er saa stort at
mendnen maa wijge, nar the kwnde inghen tidt saa
25 well lade seg see oc skode som wdi bryllop, gilde
oc store gestebudt. Oc fordi nar inthet haab er her
till at thette scall forbædris, tha ligger ther stor magt
oppaa att hospitall haffue gode forstandere, ther wd-
kaaris aff the mendt, som ere røne gode, then som
30 seg er icke godt, han scall aldrig worde the krancke
retraadig, nar han altidt mere agter sijn fordeell en
theris behoff, oc sijn stat, ære, rygte oc naffen en

theris gaffen. Thi bør hanwm inghen ting at ansee, wdhen the siwgis beste, han scall kwnne hugsuale thenom som ere bedrøffuede, græde met the græ-dindis, sørge medt the sørgindis, glede seg met thenom som ere glade, oc i alle maade, føie seg effter 5 the kranckis lempe, oc alsomeniste bruge thenom till gode huess lycken hanwm till føier paa theris wegne. Oc nar gode mennisker fornymme at huess ther tilgiffuis, kommer the fattige till gode oc gaffen, tha hielpe the møghet dess heller. Sanctus Ambro- 10 sius sier seg at kende the prester, som bleue rjge aff almwse gierninger, som the brugede modt fattige menniskir, at mange rjge folk begaffuede [D4a] thenom nar the wore wijse giorde, at thet komme tha sendelige til fattige folkis hender, bode Gudt 15 till loff oc thenom till gode. Then som inlegger hooss een gudtfrøctig mandt then almwse han will skifftis blant fattige menniskir giør møghet wijser, en then som belader alt sith gotz wdi wmlde arffwingis hender, wij see offte iii eller iiii daablere, 20 dranckere, krwrennere oc forødere saa møghet spjilde oc fortære, som hunderde fattige menniskir motte rwndelig besøries wdaff. Thi wore thet een retferdig low, at all wijnding oc baade wdi daabil oc andhen falsk handel schulde wære forbrwt, helthen i kon- 25 ghens wære, oc helthen till fattige hospitall, men then low schulde neppelige wedtagis, sidhen at konger oc andre mechtige Furster haffue oc saa begynt at daable oc forøde. Oc maa well ske, at then menige mandt schulde icke heller samtycke then ret- 30 ferdige low, nar the wele heller at alt falssmaall, scall dømmis till øls gjilde oc gestebudt, en anthen

till Guds loff, eller oc fatige menniskir till hielp
oc trøst, men nar alting scal staa till theris dom oc
sielse, tha er ther icke haab till noghen forbædring
paa the ting som haffue wæridt her til dags ij lde
5 brughet, nar the ting som ere alsombest, kwnne
aldrig behaffue then menige mandt, fordi han er
icke redsijndige wijss, men slwmpper till her oc der.
[D4b] ¶ Oc nar forstanderin er rettelige godt som
sagt er, tha bruger han oc saa gode budt oc tienere
10 till the siwgis bestandt, ther icke heller fare medt
noghet skalkhedt, løghen eller falsk digt. Icke scall
ther heller bedis till nogre hospitall wden i samme
steder som the ere stigtede oc ther nest omkring,
huess krancke menniskir the wille ther fore anamme
15 nar som behoff giordis. Som alle the krancke ther
findis wdi eet gantske landt, kwnne icke oppeholdis
oc bestaas wdi eet hospitall oc siwgehws, saa scall
icke heller till eet hwss bedis offuer eet gantske
landt, nar huer stadt oc landtskaff bør at oppeholde
20 sijne siwge hwss. Wij haffue seet oc hørt, mange
shalke stycker ther trøglere haffue brughet, som
ginghe budt, for nogre hospitall (Exempill setter ieg
icke at inghen scall merckis) oc huore møghet ther
haffuer hengd wedt theris hender, nar the faa stwn-
25 dwm then fempte penning, stwndwm then fierde oc
tredie oc offte then gantske hob. Oc at thet schall
worde till pennings for thenom, haffue the brughet
saa møghen løghen, oc digthet saa mange falske
ierteghen ther aldrig skede, eller kwnne skee ij the
30 maade, som the framsette samme ierteghen, at him-
mel oc iordt motte ther aff forfæris, oc dog at mange
blant herrene oc prelaterne well wijde at [E1a] saa-

dan falskhedt brugis, the see dog i genom fingre
 met saadane skalcke, at theris hender blifue oc saa
 smwrde met samme falske oc staaene penninge, ther
 Gudt møghet fortørnis wdaff, och menniskin saare
 beskemmis. Nar wij wele søge the første røder, som 5
 thette bulder ther nw er wdi then cristen kircke
 haffuer sijn grøde och begyndilse wdaff, tha schule
 the findis hooss trøglere oc skalcke, ther met betackt
 skalckhedt, løghen, falske ierteghen oc andhet geck-
 erij, hafue strughet omkring alle landt, oc ther mett 10
 saa lenge bedraghet then menige simpell mandt,
 at Gudt will thet icke lenger fordrage. Wor herre
 haffuer icke løghen behoff seg sielff till ære, en si-
 dhen siwge oc fattighe mennisker till gode, nar the
 kwnne inthe erligere skwdsmaall haffue en Gudt 15
 oc Gudtz nafen. Inthe naffen er krafftigere till at
 formane noghen till barmhertighedt en Gudtz naffen.
 The haardiste hierter i werdhen er, maa weegis aff
 thet hellige naffen wdhen alle andre omslag. Thi
 scall ther icke bedis till noghet hospitall eller no- 20
 ghent Gudtz huss, wdhen i Gudtz naffen oc for Gudtz
 skyldt. Icke scall heller then som forstandere er, nar
 han indtager nogre kranke menniskir, ansee theris
 gotz eller penninge, men i alle maade haffue eet
 eenfoldigt [Erb] øge, oc fordi scall han alsomeniste 25
 ansee theris siwgdome oc kranckhet for Gudtz skyldt.
 I huar somhelst noghen baade er paa ferde, ther be-
 gæris oc ansees, ther hooss kan icke wære noghen
 redelig conscientze, nar gerighed er then syndt, ther
 alle gode meninger besmitter oc forkrenckir. Wij 30
 sie vdi almennelig tale om wretferdigt gotz ther er
 affledt met syndt oc sorg, at then tiende penning

kommer neppelige till tredie arffwing. Saa see wij
oc saa huore ønckelige thet er spilt paa somme hos-
pittall, ther the haffde met løghen, synd oc øglerij
tilhobe sanckedt. Men sidhen hospital begynte oc
5 saa at faa forstandere, for gwnst oc gaffue, tha er
ther neppelighe haab till at then brøst scall heller
bædris, som mange andre, ther oc saa haffde behoff
een hōwisk reformatz. Ther findis mange som icke
lenger holde the siwgge oc fattige en theris eghet
10 recker the haffue met seg indført, oc sidhen slas the
for hoffuedhet, oc forwijsis, men nar alting kan icke
bødis oc forbædris paa een dag, tha scall man segle
met thet wæder som will blæse, oc nyde then lycke
som er for øghen oc wdi hender.

15 Thi scall then mandt haffue saadan befaling, icke
ther er henne saare begærindis, men som ther till
wdkaaris aff wijse mendt, oc saa gott som [E2a]
trengis oc nødis ther till. Then er mjnst beqwem
till noghet embede oc befaling i huore lidhen hun
20 er, som gaar effter henne, met herre hyllist, scriff-
uulse, bøn, gwnst eller gaffue, thi ath han bode an-
seer seg selff, oc holder seg godt, till thet han burde
at regne seg vwerdig. Men nar som han inthet an-
seer wdhen Gudtz loff, oc the kranckis terff oc ga-
25 gen, ther hanwm bør at forarbeijde, for Gudtz skyldt,
icke ath han kan ther aff worde rijg eller affholdhen,
men sijn siels salighedtz skyldt, tha haffuer han eet
eenfoldigt øge, thet er een mening som er ret oc
cristelig, oc alsomeniste Gudt behaffuelig. Oc for
30 then sag bør hanwm at wære een godt oc erlig mandt,
saa at hospitaledt kan oc saa nyde got hans erlige
naffen oc rygte, oc helst fordi, att ther som han er

een ondt mand, tha kommer han oc saa mange andre ij mįjstancke met seg, oc thenom besynderlige ther hanw^m schule haffue i beskermilse oc forswar, nar the siwnis at wære hans liĳge wredelige oc wri- 5
 stelige, serdelis ij the stycker, the wele hanw^m for-
 dettinge wdi, nar huermandt wedt at han far met
 skalkhedt oc bedregherij. Icke schall man heller saa
 ansee eet stedt, at eet andhet forleggis eller forderff-
 uis, nar Jesu Christi leemmįr ere saa mange, at the
 kunne [E2b] icke alle leggis wdi eet hwss, oc saa 10
 atskillighe at kunne the en leggis wdi eet hwss tha
 wore thet icke beqwempt. I huo fordi som opbygger
 eet hospitall til krancke menniskirs bestandt, han
 giør een merckelig gierning, ther er Gudt saare
 tacknemmelig, huess han er oc saa plictig, men han 15
 giør tha icke nock, som Gudt haffuer aff hanum
 meer forskyldt, saa er han oc meer willie oc tieniste
 begærindis, en wdi een maade. Then som bygger
 eet hwss till fattige hwssarme folck, ther icke formaa
 at betale hwssleĳe, oc sįde dog for skat oc andhen 20
 beswaaring, han bygger oc eet merckeligt hospitall.
 Then som kleder then nagne giør oc saa, fordi han
 bygger paa Gudtz tempill oc hospitall. Thi scall
 man saa giøre een god gierning, at han lader icke
 een andhen, nar thet ene gode maa thet andhet icke 25
 wdskiwde. Ther findis oc mange som ere krancke
 nock, ther nōdigt wille nederleggis wdi noghet hos-
 pital ath the rædis wære en the nw haffue, nar en
 karsk mandt maa ligge saa lenge paa eet stedt, han
 bliffuer kranck om han icke er. Oc at trenghe the- 30
 nom som icke haffue noghen besmittelig krankhet
 til at fare wdi hospital, er icke heller stor almwse,

dog at the ere noget skrøbelige, oc serdelis af then kranckhedt ther icke kan raadis bodt, fordi thet [E3a] er at korte lifffet, paa thenom ther lenge motte leffue, men at trenge thenom wdi hospitall
5 som haffue besmittelig kranckhedt, thet er icke synd men stor almwse, i then mening att the kwnne raadis bodt, oc inghen andhen besmitte met seg. For then sag schulde alle Landtz herre thet saa skicke, oc lade strengelighe holde wedt magt, at huer by
10 fødde sijne siwge oc mijslige menniskir oc serdelis gamble oc wanføre, ther haffue slegt eller wener wdi samme by, oc siwghen wore icke besmittelig, ellers som sagt er, schulde the føris till hospitall, at thenom kwnne ther besørgis met kaast kleder oc
15 lægedom, wærme oc andhen besøring, aff theris foreldre nar the wore rjge, eller oc aff menigheden, nar theris slegt oc wener wore fattige oc arme.

¶ Oc som the fattige oc arme schule forsees oc besørgis nar the ere faldhen ij armodt, saa scal ther
20 oc nøje sees till, at ther bliffuer icke for mange fattige oc arme, oc serdelis the menniskir som anthen ere rjge fødde, nar the begynde at forøde, eller haffue fattige foreldre, oc staa dog till at wnderwijse, anthen till at lære eet retferdigt embede, eller noghen
25 andhen redelig handel, ther kan brwgis wdhen syndt, nar mange embede [E3b] ere saa wretferdige, at thet er bædre at wære een træll eller een tjggere, en at bruge samme embede. Wij see mange hwssarme folck ther Gud aff sijn lønlige dom giffuer mange
30 børen, oc lijdheth gotz, oc fordi nødis the i mange aar at tjgge, saa lenge the ere beqwemme till trelldom, och dog at the wore beqwemme till arbeijde,

embede eller andhen lerdom, ther menigheden kwnne storlige komme till gaffen met tijden ther findis tha inghen som thenom holder till noghen merckelig lerdom. Theris foreldre ere ther till icke wederheff- 5 tige, oc the rijge som burde at hielpe, wele icke heller aflade hues the haffue. Saa bliffue the tyggere oc stackarle alle theris dage. Saa finde the paa mange wraadt for armodtz sag. The giffue seg till tiwffuerij och røffuerij, till moordt oc brandt, oc bruge skalkhedt till landt oc strandt, saa at thet wore thenom bædre 10 wære wfødde, en the schulde saa leffue. Saadant folck bliffuer tha meer till her effther, en her till wæridt haffuer, at mange fattige folkis børn togis ind ij closter, oc opføddis till Gudtz loff oc tieniste, ther nu dess wær holdis for spot oc geckerij, som 15 andhet møghet ther Gud hør till, oc dog at the bleffue icke alle hellige oc gode wdi closter, the hiøldis tha des i mellom fra mange store oc groffue synder, nar the wore saa vnder [E4a] affue at the raadde seg icke selffue. Men fordi at clostermendt oc nw for- 20 hadis, tha tagis ther neppelige saa mange i closter, som her till giort er, oc saa will thet fuldkommis ther man sier i gammil tale, dess meer stackarle hadis, dess fleer bliffue the. I huo fordi ther wille optage saadane fattige folkis børn, oc lade thenom 25 holde till lerdom, embede eller schole, met sijne egne børn, eller oc wdkaare thenom for sijne arffuinge, som skeer all werdhen offuer nar wor herre haffde hanum icke met børn begaffuet, tha bygde han oc eet merckeligt hospitall. I huo som tager i 30 forswar fattige widuer, faderløse børn, fremmede oc elende folck, hielper oc styrcker thenom huer

effter sith terff oc behoff, han bygger oc eet hospi-
tall. I huo som helst ther kommer fattige pijger oc
qwindfolk till eet erligt brødt, han bygger oc eet
hospitall. Then som haffuer sijn hwstrw saa kær
5 som sith eghet liff, och holder sijne børen och sith
gantscke hwss wnder skelig affue, oc forwar ath ther
regneer inghen stor syndt wdi, som ere Homodt,
Gerighed, Hadt, Hoor, Moordt, Falsk eller Swjig
wdi alen wegt eller skeppe kiøb eller handell, oc
10 forwar at ther findis icke kijff eller trettthe, Sqwalder
eller Bagtall eller noghen andhen saadan forgifftig
kranckhedt, eij offuerflødig drick eller daabill, spott
[E4b] eller skendsill eller andhen aandelig peste-
lentze, ther han kan affstyre, han bygger oc eet hos-
15 pitall. Then som forbiwder een dranckere oc een
daablere, ther forøder sith at tære for møget, oc for-
biwder andre at kiøbe eller handle met hanwm, han
bygger oc eet hospitall. Then som korther sith ho-
modt wdi kleder, tæring, bygning oc andhen werd-
20 sins praaling oc bram, paa thet han scall icke be-
skatte the fattige, eller trengte the arme, till at oppe-
holde saadant homodt, han bygger oc eet hospitall.
Then som er sparsom wdi sijn eghen tæring, at hans
rigdom kan dess bæder naa till the fattige, han byg-
25 ger oc eet hospitall, thet er een bolig till at geste
wdi himmerigis rjige. Saa schule wij altidt troo at
een godt gierning er icke nock men hwn scall haffue
mange metfølgere, om hun scall teckis Gudt. Saa
sier sanctus Jacobus. Then som bryder eet budt,
30 han er skyldig i modt thenom alle. Thi ere wij plic-
tige at bygge hospitall siwge oc krancke menniskir
till gode, oc thenom bør oss at oppeholde, men

ther fore maa wij inthet forsømme aff the andre Gudtz budt.

¶ Thet kaldis nw hospitall som sagt er, hwar siwge oc krancke menniskir haffue herbære oc [F 1a] lægre . . . . . [S. 69] hafue herbære oc lægre, 5 oc fordi findes ther mange Hospital. Then gjør een godt gierning, som annammer eet fattigt mennische udi sit huus, oc gifuer thet madt oc Dricke, Wærme oc seng, roo oc mag, men then gjør møghet bædre, som annammer eet barn udi sijn Schole, oc gifuer 10 thet aandelig madt oc dricke, thet er Lærdom udi Bog, twct oc ære, oc at bekende, tacke oc lofue Gudt wdi sijnne wnderlige gierninger, og at holde thenom medt straf oc twang fra synt oc w-dygd; Thensom kleder then nagne, han gjør møghet wel, men 15 then som pryder then wanwittige med Lærdom, then raadløbe met godt raadt oc then syndige met ære oc Dygd, han gjør møghet bædre. Thensom skonner sin gieldere, oc anthen gifuer hanwm dag, om han kan noghen tidt worde wederhefftige, eller oc 20 plat forlader hannem skylden om han er w-sil oc arm, han gjør gantsche vel, men then som forlader gierne alle the synder hannom brydis imodt, han gjør møghet bæder. Thensom søger then siwge, han gjør wel, men then som huswaler en bedrøfued oc 25 kranck conscientze oc [70] raader hannom bodt, han gjør møghet bedre. Thensom begrafuer et dõt mennische, gjør een merckelig gierning, men then som hielper een dødt conscientze af sijnne Dødelige synder, han gjør møget bæder, saa er thet i mange 30 andre exempel, at saa møghit som Sielin er yppere en Kroppen, saa er aandelig forsckylдинг ther brugis

Sielin til gode støre for Gudt, en then forskylding som er legomlig, oc brugis Kroppen til gode. Therpaa henger fordi all menighetz welferdt, at gode Scholer oc Studia, store oc smaa holdis wedt godt hefd
5 oc magt, ther hafue the Mestere, som icke ere al-
someniste lærde udi bøger, men ther ocsaa ere from-
me oc Erlige udi lefnet dygder oc gode seeder, nar
thet er forgefuis at kwnne bog, oc wære w-dygdig
oc skalckagtig. Oc dog at mange agte thenne ting
10 saare ringe, oc meene at Scholer oc Studia ere me-
nigheden til beswaaring, thet er tha af theris store
grofhedt oc w-besindige Plumphedt. Wdi Løfwen
i Brabant hafuer een Prowest i disse Aaring biwgt
eet gantsche Studium, oc køpt ther renthe til, saa
15 at ther læsis try the ypperste twngemaal, Hebraische,
Gretsche oc Latine aff Lærdte mendt, som ere run-
delige forseede [71] aff samme renthe, men her ij
Danmarch nagge wij derpaa at Klerckerijdt hafuer
noghet got. Wdhi Engelandt i Oxonia stadt, hafuer
20 een Bisp oc saa giort. Therefore blifue peninge udi
theris Landt, oc føris til af andre Landt, som icke
hafuer then fordeel, men fordi at thenne snack haf-
uer een heel bog behoff, tha wil ieg hannom nw
opsette, saa lenge ieg blifuer meer leedig, oc fangher
25 een andhen Orsage. Skulle wij hafue wijße Bisper,
lærde Præster, kloge forstandere oc Raadt, mercke-
lige sendebudt, Prædiche Fædre, oc andre wijße
mendt til menighetz beste, ther wij sculle bruge ij
raadtwijß til menighedtz welferdt, icke schulle wij
30 hafue thennom fra ploghen, icke fra kremmere secke,
icke heller fra hof tieniste, ther gjør heller af the
wijße galne mendt, en af the galne wijße mendt,

men af Skolen skulde wij wendte thenom, oc thes bædre Schoolen er, thes wijßere mandt gifuer hun os. Thet som sies almindelig for eet sprog, at the ere skalcke som til Schoole gaa, er icke altijt sandt, dog thet kan schee, nar wijßdom finder fore seg een skalcke Natur, at han brugis ijle [72] men then natur war alt ført til Skoolen, af the onde exempil, som Børn hafde hiemme seet oc lærdt føren the noghen tidt settis til Scholen.

Wij føddis op herij Danmarck, besynderlige huor wij komme silde til Schole, blandt galne Piiger oc løsagtige dreng, blant Dranckere oc daablere, Pi- bere oc Leegere, hwar wij see homodt oc geckerij oc høre møghen w-bequemme snack oc talle, at ieg schal icke sije møghet andhet som høwisch øhrin kwnne icke høre, oc fra thenne lærdom settis wij til Schole, thi er icke scholen sag til skalckhedt, men the onde exempil, wij hafue hiemme seet, hørt oc lærdt. Oc fordi er thet een wrang mening, ther mange hafue om thet stycke som om andre fleere. Then- som bygger mange hws udi een By, oc sancker stor rijgdom, kan kaldis Een nyttig Borgere, men the som bygge paa menighedtz børn, met lærdom, tuct oc afue, blant huilcke met Tidhen Een kan findes ther er bedre en een gantsce By, oc ther met wiis- dom oc snijlhedt kwnne icke alsomeniste beredde en By men hele landt oc rijghe, the holdis aff mange at wære landt oc Steder til tynghe oc beswaaring. Thensom kan [73] skende oc brende, temme en hest eller hijße een hwnd, hand faar maanitz saaldt, slot oc læn, store skencke, oc wnderstwndom een Erlig forsiwn ij sijn listiidt, oc then som optemmer

menighedtz børn, kan neppelig faa sin dagelige fød-
 de. Aldrig stod noghen menighed saa wel som nar
 wijßmendt regerede samme menighedt, eller oc wore
 theris raadgifuere ther Regementen hafde. The
 5 som beløbe udi Bøger, alle Landtz oc Rijgis Fur-
 stendømme, Cristelige oc w-cristelige, kwnne mer-
 ckelige besinde, ij hues maade the eller the land er
 wdaf ondt Regementhe forderfuede, oc mange andre
 hafue wærit bestandige udaf godt oc skickelig Re-
 10 gemente. Mange lade seg tycke at the hafue wærit
 nyttige mændt udi een By, nar som the hafue han-
 nm befest oc bestyrcket, anthen met grafuer, wolde
 eller Mwr, Blockhws, skantzer eller andre Waaben
 oc Wærie, som tienne til at twinge obenbare fiender,
 15 ther wele noghen By ofuerfalde met magt, oc dog
 at thette er baade wært tack oc ære, men thet er tha
 forgefues, narsom menighedtz medtføde mendt oc
 indbyggere, ere icke wedt eet sindt, oc Eendregtighe
 [74] wdi een Kierlighedt, oc fri oc leedige for hadt
 20 Twedragt, Partijr, Bulder, oc oprør, men hwem kan
 bædre holde Eendregtighedt wedt magt eller oc af-
 styre Bulder oc oprør, en the som ere retsindige
 wijße oc kloge, som the ere altidt gode at wnder-
 wijße, nar the kwnne skiønne paa skel oc w-schel,
 25 ret oc w-ret, saa ere the oc forstandige til at wnder-
 wijske andre, ther ere af Natur grofue, eller af w-for-
 søgt homodige, oc fordi reedebon til bulder oc w-
 lydille. Saa siger wijßmanden, Een wijs oc klog Søn,
 er syn Faders glæde, framdellis siger han saa. Then
 30 wijsdom hafuer ieg seet wnder Soelen, oc gifuet
 hannom then magt, at hand war alsomstørst. Ther
 war een lidhen Stad oc faa mendt wdi hannum, modt

Prov: x
 Eccle: ix.

samme Stad kom een mechtig Konge, og belagde
 hanwm, bygde skerm oc lægre, saa at hans bestaa-
 ling war fuldkommen. Vdj samme Stadt war fun-
 dhen een fattig oc wijß mandt oc han frelste Stadhen
 medt sijn Wijsdom, dog at thet ij glemme, oc inghen 5
 ansaa hans fattigdom. Oc fordi sagde ieg at wijsdom
 er bædre, en magt oc styrcke. Hwi war tha then
 fattigis Wijßdom forsmadt oc hans ordt wore icke
 hørde. Wijsdom er fordi bedre end waaben [75] oc
 Wærie. Hertil hafuer Wijsmandt tallet. Men wij lade 10
 os giøre wijsße, at ther hør icke andhen wijsdom til
 Menighedtz bistandt En at kiøbe oc sælie, hugge
 oc slaa, brygge oc bagge, fijsche oc rage, oc andre
 grofue handewerck, oc for then sag findis mange
 som inthed agte then retsindighe wijsdom, som er 15
 Sielin anrørendis, ther hør til Dygd oc ære, til gode
 seeder, tuct oc Erlighedt, til fredt oc kierlighedt, oc
 andre aandelige wilkaar, met huilche then gantsche
 Cristhendom scal staa wel, bode hoos Gudt oc men-
 nischin, oc nar all werdssins sallighedt ther henger 20
 oppaa at saadanne mændt framdragis oc oppeholdis,
 ther theße Aandelige ting kunde frambringe, hielpe
 oc styrcke. Ther ere tha mange som mene, at ingen
 ting beswaarer nw meer Werdhen, en then geestlige
 Staat, oc thet menighe Klerckerij, som hafuer dog 25
 ført all Werdhen, wdi hues tro oc wijsdom, Snijl-
 hedt oc forstandt, hwn anthen hafuer om Gudt, el-
 ler om noghet thet som Gudt anhenger oc tilhør.
 Men ther findis tha mange som thet gagn kwnne
 besinde, oc agte thet møghet meer, en noghet Hos- 30
 pital. Dog then mene mandt som grof er, kand
 thet icke besinde. Thij (76) bygge ocsaa the gode

mendt eet merckelig Hospital, som stigte oc oppe-
holde gode Studia, met godtz oc renthe, oc fordrage
wijse oc lærde mendt, oc fordi sculde rijge mendt
optage fattige børn oc lade opføde oc holde til Lær-
5 dom met theris egne børn, saa finge bode the oc
theris børn met thiden willige oc trofaste Tienere,
nar the wore deß plictige for saadan herlighedt som
them wore bewijst. Men therom scal een andhen
tjdt talles noghet wiidere. Thi wil ieg thet ønsche
10 eder oc alle thenom som hafue ij sindhe, at fordre
oc fremme the fattige arme wsle oc mißlige men-
nischir atij maatte saa anheffue thend handel som
nu er for hender at han kwnne komme Gud til lof,
Meenigheden til ære oc gagn, oc arme Mennischer
15 til hielp och trøst. Jesu Christi fredt oc Naade were
met Eder Ewinnelighe. Skrefuit i Kiøbenhafn Første
dag ij Julij Maanet, Anno Dni: M: D: xxvii.

Tryct ij Kiøbenhafn udaf Peder Brandis
Anno Dni: M: D: xx.viii.

THEN STORE ARCHIBISPIS
WDI ALEXANDRIA
SANCTI ATHANASIJ BOG
OM PSALTERINS KRAFFT
WDSETT AFF BRODER
PAULO HELIE CARMELITA

ROSTOCK

1528

Till dygdt oc een sandt troo. er all guddomme-
lig scriff t een mesterijnde. men psalterin dog
indeholder wdi noget maade. eett beledet oc een
figur. effter wor siels wæsinde oc sckicke. Liger-
5 wijss som then ther gaar for een konge wdi noghen
handell fra thet første smykker sijne kleder. oc off-
uerlegger sijne ordt. att han sckall icke wære w tuc-
tig. Saa paamjnder oc saa thenne guddommelige
bog. alle thenom som stwnde effther dygdt. oc be-
10 gære wijtschaff. wdaff wor frelser mandts leffnett.
huess hanwm er wederfaridt wdi sijn mandoms na-
tur. Oc serdelis nar alle the støcker her findis oc
læsis. som sielin kan røris wdaff. Oc ther nest følger
oc bereder hwn samme siell mett attskillige exem-
15 pil oc ordt. Oc fordi kan huertt menniske aff desse
psalmer. forfare sijn siels begæring. oc leglighedt.
oc saa aff sith eghet sckicke oc handell bemercke
met huilcke oc huadt ordt han kan worde Gudt
tacknemmelig. Oc met huadt tale han kan bode
20 rette seg selff. oc tacke Gudt. att han sckall icke
falde wdi wgudelighedt. om han talede thet han
icke motte. eller icke burde. Wij skule icke alsome-
niste gaa ij rette hooss wor tilkommendis dommere.
for wore gierninger. men oc saa for alle forfenglige
25 ordt. ther w nøttige talis. Matthei. xii.

☆ Wilthu fordi noghen begaa att han er salig oc lijder well. Tha haffuer thu. huore. for huadt sag. oc huem ther sigis wære salig. ij desse effter screffne psalmer. then .i. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum .xxx. Beati quorum remisse sunt iniquitates .xl. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem .Cxi. Beatus vir qui timet dominum. oc .Cxxvij. Beati omnes qui timent dominum. 5

¶ Begrwnder thu huore iøderne forføre wor frelser mandt Christum Jesum. tha haffuer thu then .ij. psalme. Quare fremuerunt gentes? 10

☆ Er thet saa att thijne egne forfølge teg. oc mange ere teg modstandige. tha læss then tredie psalme. Domine quid multiplicati sunt.

¶ Oc nar thu haffuer ij saa maade anrobt herrin wdi thijn trang oc æst bøn hørtt oc wiltt fordi tacke Gudt. tha læss then .iiij. psalme Cum inuocarem. oc then .Cxiiij. Dilexi quoniam exaudiet dominus. 15

☆ Fornømmer thu att wdeder folck wele teg forrascke oc thu begær [Kk4b] att thijn bøn sckall hørís modt thenom. siwng eller læss then .v. psalme Verba mea auribus percipe domine. 20

¶ Fornømmer thu Gudts wrede. oc att thu aff henne forfæris. tha motthu læse then .vi. psalme. Domine ne in furore tuo, oc then xxxvij. Domine ne in furore etc. Quoniam sagitte tue infixæ sunt. 25

☆ Om nogre gaa ij raadt. oc giøre baandt modt teg som Achitophell modt Daudt. oc noghen giør thet teg wijss. siwng eller læss then .vij. psalme Domine deus meus in te speraui. 30

☆ Nar thu seer att wor frelsermants Jesu Christi naade wijde spreess oc besinder mennisckins kiøn

wære forløst. oc thu ther om wiltt tale mett herrin.
tha siwng then .viij. psalme Domine dominus noster.

¶ Framdelis wilthu tacke Gudt for pærseer. thet er
att korn oc wijn oc andhen grøde. er well indhøsthet
5 tha skalthu læse then samme .viij. psalme Domine
dominus noster. oc then .Lxxx. Exultate deo.

☆ Wilthu att thijn w wenn schall twingis oc trengis
oc att creaturen skall frelsis. sætt icke loffue till teg.
men till Gudts søn. oc læss then ix. psalme Con-
10 fitebor tibi domine in toto corde meo.

¶ Om noghen wil teg forfære. tha sætt thu loffue
till herrin oc siwng then .x. psalme In domino con-
fido.

☆ Seer thu att mangis staalthedt oc ondtsccaff er
15 stoor. saa att ther findis inghen hellighedt blantt
mennisckin. tha skalthu fly till herrin. oc læse then
.xi. psalme Saluum me fac domine.

¶ Men bliffue theris onde raadt oc forrasckilse. wor-
actige. tha forglem teg icke. ligerwijss som herrin
20 haffde teg offuergiffuett. Men anrob hanwm oc læss
then .xxvi. psalme Dominus illuminatio mea.

☆ Nar thu hør bespottere. ther foragte Gudts for-
siwn. tha skalthu icke wære deelactig ij theris wgu-
delighedt men faldt indtill Gudt oc læss then .xiiij.
25 psalme Dixit insipiens in corde suo.

☆ Wilthu wijde huoredan himmerijgis indbyggere
wære skall. tha siwng then xiiij. psalme Domine
quis habitabit.

¶ Haffuer thu bøn behoff modt thijn wederpartt oc
30 thenom som haffue thijn siell beslagett. tha siwng
then xvi. Exaudi domine iusticiam meam. Oc then
.lxxxv. Inclina domine aurem tuam. Oc then lxxxviij.

psalme. Misericordias domini. Oc then Cxl. Domine clamaui ad te.

☆ Wilthu wijde huore Moijses haffuer bedhett. tha haffuer thu then lxxxix. psalme Domine refugium factus es nobis. 5

¶ Æsthu wndkommen for thijne w wener. oc frelst fra thijne forfølgere. tha siwng thu oc saa then xvij. psalme Diligam te domine.

☆ Haffuer thu wnder paa thet sckicke som findis blantt alle schapte [LIIa] ting oc paa Gudts forsiwn 10 tha siwng then xvij. psalme Celi enarrant. oc then xxvij. psalme Ad te domine clamabo.

¶ Seer thu nogre wære fortrøcte. hugswale thenom. oc bedendis for thenom læss the ordt som staa ij then xix. psalme Exaudiat te dominus. 15

☆ Fornømmer thu att thu bewaaris aff Gudt oc thijne gierninger well befalde tha siwng mett blijdsckaff then xxij. psalme Dominus regit me.

¶ Om thijne fiender falde teg ij modt. tha opløfft thijn siell till Gudt oc læss then xxiiij. psalme Ad 20 te domine leuau animam meam etc. Tha skalthu see att theris onde anslag skule spjldis.

☆ Om thijne fiender bliffue warafftige. oc wele teg døde eller forderffue mett theris blodige hender giff icke mennisckin thijn rett. nar alle mennisckelige 25 ting ere icke wdhen mijstancke. Men paakalde Gudt for een dommere. som bør all ene att dømme. oc læss then xxv. psalme Iudica me domine quoniam ego etc. Oc then xxxiiij. Judica domine nocentes me. Oc then xlij. Judica me deus et discerne etc. 30

¶ Er thet saa att the forfølge theris grwmhedt. oc thijne fiender bliffue stercke som een gantz hær tha

ligerwijss som thu wore huerkin bwndhen eller rædt. læss then xlvi. psalme. Omnes gentes.

☆ Ere the oc for wdhen blydsill som teg wele for-
rascke. sckøtt thenom platt inthet men siwng herrin
5 till loff. then xlvij. psalme. Magnus dominus et lau-
dabilis nimis.

¶ Wilthu wijde huore thu mett tack sckalt framgaa
for Gudt oc thet forstandelige. tha siwng then xlvij.
psalme. Audite hec omnes.

10 ☆ Framdelis wilthu fornye tijth hwss oc thijn siell ther
sckall annamme herrin. oc thett legomlige hwss som
thu haffuer thijn bolig wdi. tacke Gudt oc læss then
xlix. psalme. Deus deorum dominus locutus est.
oc then Cxxvi. Nisi dominus edificauerit domum.

15 ¶ Nar thu hadis for sandhedt aff thijne wener oc
neste. offuergiff icke thijn fljdt. oc wær icke eller
frøctagtig for thenom men tenck huadt komme
sckall. oc siwng then xxx. psalme. In te domine
speraui.

20 ☆ Om thu seer oc agter huore the døpte ere frelst
fra een forfengelig fødtzill. tha forwndre Gudts god-
hedt. oc siwng then xxxi. psalme. Beati quorum.

¶ Wilthu siwng oc loffue Gudt blant mange ret-
ferdige mendt som retsindelige leffue tha siwng een-
25 drectelige mett thenom then xxxij. psalme. Exultate
iusti in domino.

☆ Esthu falden for thijne fiender oc æst dog mett
snjhlhedt wndkommen oc haffuer flytt theris forra-
sckilse oc thu ther fore wilt tacke Gudt. tilhobekalde
30 sagtmodige mennisckir. oc mett thenom siwng then
[L11b] xxxij. psalme. Benedicam dominum in omni
tempore.

¶ Om thu seer the w retferdige synde tha sckalthu icke meene att the ere syndere aff naturen som nogre kiettere haffue meendt men læss then xxxv. psalme. Dixit iniustus vt delinquat in semetipso. oc tha sckalthu fornømme. att the ere selffue orsage till 5
syndt.

☆ Om thu seer att the onde bruge wretferdighedt oc forheffue seg modt the ydmiwge oc thu wilt nogre paamijndhe att the sckule thenom huerckin agte eller hade fordi the sckule dog snarlige forgaa. 10
læss for teg oc andre then xxxvi. psalme. Noli emulari in malignantibus.

¶ Haffuer thu agthet att wære omhyggelig for teg selff. oc thu fornømmer att thijn modstandere will teg forrascke (ther allermost opweckis modt saadane 15
menniskir) oc thu wilt teg modt hanwm berede. tha siwng then xxxviiij. psalme Dixi custodiam vias meas.

¶ Seer thu mange fattige oc tiggere oc thu wijlt were misckwndelig. tha kan thu oc thenom som nw haffue 20
giort misckwnd loffue oc prijse oc andre tilraade att the giøre thet samme læsindis then xl. psalme. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.

☆ Haffuer thu inderlig begæring till Gudt. oc hører att fiender brejide oc foragte. tha sckalthu icke for- 25
bijstris. men tenckindis then w dødelige fruct som fødis aff thenne begæring. hwsuale thijn siel mett eett stadigt haab till Gudt. oc ther mett læscke oc sagte thijn sorg. tha læss then xli. psalme. Quemadmodum desiderat. 30

¶ Wilthu ofte ij hugkomme Gudts welgierninger ther han gjorde the gamble forfædre. bode ij then

- wdgang aff Egijpti landt oc wdi ørckin. oc huore
Gudt er godt. men the wtacknemmelige tha haffuer
thu then xliij. psalme. Deus auribus nostris. Oc then
lxxvij. psalme. Attendite popule meus legem meam.
5 Oc then lxxxviiij. psalme. Misericordias domini. Oc
Ci. Domine exaudi orationem meam. Oc Cv. Con-
fitemini domino quoniam bonus. Oc Cvi. Confite-
mini domino quoniam bonus. oc Cxiiij. psalme. In
exitu Israel de Egijpto.
- 10 ☆ Om thu mett tilfluct indtill Gudt haffuer thet off-
uerkommett som teg er sagt ij modt oc thu wilt
tacke Gudt oc fortellie hans godhedt modt teg. tha
haffuer thu xlv. psalme. Deus noster refugium.
- ¶ Om thu haffuer syndett oc thet angrer tegh. och
15 thu wilt wndfange naade tha haffuer thu the ordt
mett huilcke thu kandt teg bekende ij then L. psal-
me. Miserere mei deus.
- ☆ Haffuer teg noghen falsckelige beklagett hooss
een ondt konge oc thu seer klagerin berømme seg
20 gack offuer een sijde oc læss thet som findis ij then
li. Quid gloriaris in malitia. [L12a]
- ¶ Om thijne forfølgere oc falscke forklagere wele
teg forraade. som pharisei Jesum. oc hedninge Da-
uidt. ladt teg icke forswffe. men forladt teg til Gudt.
25 oc siwng then liij. psalme. Deus in nomine tuo sal-
uum me fac. oc then lv. Miserere mei deus quoniam
conculcauit.
- ☆ Om thijn forfølling forøgis oc tilhobe kommer.
saa att thijn fiende teg w witterlige indkommer ij
30 then kwle som thu sckiwlis. wær icke frøctactig
fordi thu haffuer ij saadan nødt nøttige ordt bode
till hugswale. oc att haffue amjndilse om samme

forfølling. ij then lvi. psalme. Miserere mei deus miserere. Oc then cxli. Voce mea ad dominum clamaui.

¶ Om then teg will forrascke holder wogt paa tith hwss. nar thw wndkommer tacke Gudt bescriffuendis ij thijn siell samme welgierning. oc læss then 5 lvij. psalme. Eripe me de inimicis meis.

☆ Om fiender foragte teg som teg trenge. oc the som siwnis thijne wenner. belacke teg met squalder. oc thu æst icke sterck nock till att lijde modgang. Tha motthu oc saa anrobe Gudt. oc læse thett som 10 then iiij. psalme indheholder. Cum inuocarem.

¶ I modt øgenscalcke. oc thenom som seg berømme aff wduortis oc legomlige ting. læss till theris omwendilse then lvij. psalme. Si vere vtique iusticiam loquimini. 15

☆ Om the haardelige oc sckarpelige anfalde teg oc ere tith lijff begærindis. tha slaa thenom for hoffuedett. meett thijn wnderdanighedt modt Gudt. oc haff eett godt modt. fordi thes grwmere the ere. thess meer bliffue the Gudt wnderdanige. men thu 20 sckalt læse then lxi. psalme. Nonne deo subiecta erit.

☆ Om thu rømmer fra forfølling oc giffuer teg wdi ørckin wær icke redt som thu ther wore all ene. nar Gudt er hooss teg oc statt fordi aarle op till hanwm. oc siwng then lxij. psalme. Deus deus meus ad te 25 de luce vigilo.

¶ Om fiender teg forfære. oc icke lade wdaff att bruge forraskilse. oc alting grantscke modt teg. ther som the en wore mange tha sckalthu icke wijge. Theris forfølling sckall worde lijge som børne pjele. 30 om thu siwnger then lxij. psalme. Exaudi deus orationem meam cum deprecor. a timore inimici eripe

animam. Oc then lxvij. Exurgat deus et dissipentur inimici eius et fugiant qui etc. Oc then lxix. Deus in adiutorium meum intende. Oc then lxx. In te domine speraui non confundar in eternum. [L12b].

5 ¶ Wilthu siwng Gudt loff tha haffuer thu then lxiiij. psalme. Te decet.

☆ Wilthu wnderwijse nogre. the hemelige sacrament. som ere opstandilsen anrørindis tha haffuer thu then lxxix. psalme. Qui regis.

10 ¶ Wilthu bedis misckwndt aff Gudt. siwng then lxvi. psalme. Deus misereatur nostri.

☆ Om thu seer the w gudelige fordis ij fredt. ladt theg icke besckemmis till nogett faldt men læss then lxxij. psalme. Quam bonus.

15 ¶ Om Gudt er wredt modt sith folck. tha haffuer thu ordt met huilcke thu kantt thenom hugswale ij then lxxij. psalme. Vt quid deus.

☆ Nar thu haffuer behoff oc wilt tacke Gudt tha siwng then lxx. psalme. In te domine speraui. Oc

20 then lxxiiij. Confitebimur tibi deus confitebimur. Oc then xci. Bonum est confiteri domino. Oc then Ciiij. Confitemini domino et inuocate nomen eius.

Oc then Cv. Confitemini domino quoniam bonus. Oc then Cvij. Paratum cor meum deus. Oc then Cx.

25 Confitebor tibi domine in toto corde meo. Oc then Cxvij. Confitemini domino quoniam bonus. Oc then Cxxxv. Confitemini domino quoniam bonus. Oc

then Cxxxvij. Confitebor tibi.

¶ Wilthu straffe hedninge oc kiettere ligerwijss som
30 thenom ther icke bekende Gudt tha motthu forstandelige siwng oc tale thet som er ij then lxxxv. Inclina domine aurem tuam et exaudi me.

☆ Om fiender haffue beslagetth thijn tilfluct oc thu saare trengis. Dog att thu forsckreckis faldt tha icke wdi mijshaab. men beedt. Oc bliffuer thu bønørdt mett tith anrob. tacke Gudt oc læss thet som staar ij then lxxvi. psalme. Voce mea ad dominum clamaui. 5

¶ Om fiender bliffue warafftige oc indfalde oc besmijtte Gudts hwss dræbindis hans helgen oc kaste theris kroppe for wildene fwgle. frøcte icke theris grwmhedt men haff mettyncck offuer the fortrengde oc fortrøcte oc læss then lxxvii. psalme. Deus ve- 10
nerunt gentes.

☆ Wilthu siwng herrin loff. huar som Gudts tiere ere forsamlede wdi eet stortt tall. tha siwng then lxxx. psalme. Exultate deo adiutori nostro. Oc then xciiij. Venite exultemus domino. 15

¶ Er thet saa att fiender forsambliis aff alle steder oc trwffue Gudts hwss. giørindis baandt modt gudeligthedt. ladt icke theris hob eller magt forfære teg. nar thu haffuer ordt for eett salighedts ackere ij then lxxxij. psalme. Deus quis similis erit tibi. 20

☆ Om thu seer Gudts hwss oc hans ewige bolige oc thu haffuer lyst till thenom som apostelin haffde. tha læss .lxxxij. Quam dilecta tabernacula tua domine.

☆ Om wrede sagtis. oc fengsill forløsis. tha haffuer 25
thu att tacke [L13a] Gudt mett. ij then lxxxiiij. Benedixisti domine terram tuam. Oc then cxv. psalme. Credidi propter quod locutus sum.

☆ Wilthu wijde then menige kirckis twedract modt affsckaarne menniscker oc thu wilt thenom omwende 30
tha motthu læse thett som er ij then lxxxvi. psalme. Fundamenta eius in montibus sanctis.

☆ Wilthu teg self oc andre paa mïjndhe till gudelighedt oc bewijse att haab till Gudt icke forsetter eller mïjsacter men thet giør sielin trøstig oc wforfæridt. Ioffue Gudt. oc læss thet som er ij then xc.

5 psalme. Qui habitat in adiutorio altissimi.

☆ Wilthu siwng om lørdaghen tha haffuer thu then xci. psalme. Bonum est confiteri domino.

¶ Wilthu tacke Gudt paa søndaghen tha haffuer thu then xiiij. psalme. Dixit insipiens in corde suo.

10 ¶ Wilthu siwng om mandaghen tha haffuer thu thet som er ij then .xciiij. psalme. Venite exultemus domino.

☆ Wilthu siwng paa fredagen tha haffuer thu loffsang ij then xcij. psalme. Dominus regnavit decorem
15 indutus est.

¶ Bliffuer Gudts hwss fanghet oc berøffuett oc atther opbygd igien tha siwng thet som er ij then xcvi. psalme. Cantate domino canticum nouum.

¶ Om nogett landt trengis aff sijne fiender oc thet
20 kommer sidhen ij fredt nar herrin regnerer tha haffuer thu att siwng ij then xcvi. psalme. Dominus regnavit. exultat terra.

☆ Wilthu om onsdaghen siwng tha haffuer thu then xciiij. psalme. Deus vltionum dominus. Tha
25 war han forraadt oc begynte att heffne døden oc hanwm offuerwindhe. Nar thu læss fordi Euangelium oc seer att iøderne giøre raadt oc baandt modt herrin. och hanwm dierffuelige oc mannelige staa for oss modt dieffuelin. tha siwng thet som staa ij samme
30 xciiij. psalme.

¶ Om thu besinder herrins forsiwn wdi alting oc hans herredømme oc thu wilt nogre wnderwijse wdi

hans tro oc lydelse nar thu haffuer thenom lærtt att the kwnne bekende tha siwng then xcix. psalme. Jubilate deo omnis terra.

☆ Om thu bekender wdi hanwm magt till att dømme oc att han dømmer blennendis misckwndt ij 5 blantt sijn dom. Oc thu wilt gaa till hanwm tha haffuer thu ther till ordt ij then c. psalme. Misericordiam et.

¶ Om thu aff wor naturlige sckrøbelighedt haffuer daglig sorg oc bedrøffuile aff keedsomhedt som 10 læger ther icke kwnne twinghe kranchedt oc thu wilt hugswalis tha haffuer thu then Ci. psalme. Domine exaudi orationem meam et clamor. [L13b].

☆ Oc fordi thet er altijdt sømmeligt oc beqwempt att tacke Gudt ij alle ting. oc nar thu wilt tha loffue 15 hanwm tha haffuer thu ij huess maade thijn siell kan tilskyndis oc wnderwijsis wdi then cij. psalme. Benedic anima mea. oc ij then cij. Benedic anima.

☆ Wilthu loffue Gudt. oc wijde huore thu sckalt loffue hanwm for nogett. oc mett huadt ordt. tha 20 haffuer thu then cxij. psalme. Laudate pueri dominum. oc cxvi. Laudate dominum omnes gentes. Oc then cxlv. Lauda anima mea dominum. Oc then cxxxij. Ecce quam bonum. Oc cxlvi. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus. Oc cxlvij. Lauda 25 Hierusalem dominum. oc cxlvij. Laudate dominum de celis. Oc cxlix. Cantate domino. oc cl. Laudate dominum.

¶ Haffuer thu troen ligerwijs som herrin siger oc thu troor paa thet som thu taler ij thijne bøner tha 30 læss then cxv. psalme. Credidi.

¶ Fornømmer thu att thu opstjger mett forbædring

ij thijne gierninger saa att thu forglemmer framfarne ting. oc wijnsckiffuelige forfølger. the ting som ere ewige. tha haffuer thu ij huer framgang the femthen psalmer att læse. som kaldis opgangs psalmer.

5 ☆ Esthu befanghen mett fremmede tancker. oc fornømmet att the drage teg fra thijn redelighedt oc thet angrer teg oc er teg leedt. ladt wdaff ther effter. oc bliff stjille ther som thu fornompst att thu syndede. sijdt. oc læss thet samme som the Israelscke
10 folck gjorde ij theris fengsill som findis ij then cxxxvi. psalme. Super flumina Babijlonis.

¶ Fornømmet thu att freestilse komme teg till gode och prøffue teg. tacke Gudt. oc læss then cxxxviiij. psalme. Domine probasti me.

15 ☆ Holdis thu aff thijne fiender oc wilt frelsis, tha læss then cxxxix. psalme. Eripe me domine ab homine malo.

¶ Wilthu bede mett inderlig begæring tha læss then fempte psalme. Verba mea. oc cxl. Domine clamaui.
20 oc cxli. Voce mea. oc cxlij. Domine exaudi orationem auribus. oc then cxlv. Lauda anima mea.

☆ Om noget fiende som er een tijran oprejser seg modt folckedt tha skal thu icke frøcte som Daudt icke frøctede for Goliadt. men tro mett Daudt oc
25 læss met hanwm then cxliij. psalme. Benedictus dominus.

¶ Nar thu haffuer amijndilse aff Gudts godhedt modt teg oc alle tha læss the ordt. som Daudt taledet om thu wilt loffue Gudt. ij then lxxxiiij. Benedixisti.

30 ☆ Wilthu siwngt herrin loff tha haffuer thu thet thu kantt læse ij then xcv. Cantate domino. oc xcviij. Cantate domino.

¶ Om thu æst rjnge oc sckickis dog till nogett embede blant thijne [L14a] brødre forheff teg icke modt thenom. men giff Gudt ære oc siwng thet som staar ij then li. psalme. Quid gloriaris.

☆ Esthu oc Gudts eghen tha læss then cl. Laudate dominum. 5

¶ Wilthu siwng oc begaa then lydilse som haffuer Gudts loff tha haffuer thu then ciiij. psalme. Confitemini domino. oc cv. Confitemini domino. oc then cvi. Confitemini domino. oc then cx. Confitebor tibi domine. oc then cxi. Beatus vir qui timet. oc cxij. Laudate pueri. oc cxiiij. In exitu Israel. oc cxiiij. Dilexi. oc cxv. Credidi. oc cxvi. Laudate dominum omnes gentes. oc cxvij. Confitemini domino. oc cxviiij. Beati immaculati. oc cxviiij. Laudate nomen domini. oc cxlv. Lauda anima mea. oc cxlvi. Laudate dominum quoniam bonus est psalmus. oc cxlvij. Lauda Hierusalem. oc cxlvij. Laudate dominum de celis. oc cxlix. Cantate domino. oc cl. Laudate dominum in sanctis eius. 20

☆ Wilthu besynderlige oc eenlige siwng om wor frelsermandt tha haffuer thu aff hanwm wdi huer psalme. oc serdelis haffuer thu then xxiiij. Ad te domine leuau animam meam. oc then cxix. Dixit dominus domino meo. Desse psalmer bemercke hans retsindige fødtzill aff faderin oc hans legomlige nærwærilse. Then x. psalme In domino confido. oc lxviiij. Saluum me fac deus. The prophetere om hans guddommelige kors oc huore stor giensigilse han annammede. oc pijn han leedt. Then ij. psalme. Quare fremuerunt gentes. oc cxviiij. Beati immaculati. the mercke Jødernis forrasckilse oc ondtsccaff 30

oc Jude Ischariotis forrederij. Then xx. Domine in virtute tua. oc xlix. Deus deorum dominus locutus est. oc lxxi. Deus iudicium. The betee hans rjge. oc magt till att dømme oc hans legomlige nærwærilse.

5 Men then xv. psalme. Conserua me domine. indeholder hans ærefulde opstandilse wdi legommet. Then xxij. Domini est terra. oc then xlvi. Omnes gentes. bebude hans himmellferdt.

☆ Om thu læss then xcij. psalme Dominus regnauit. oc xcv. Cantate domino canticum nouum. oc xcvij. Cantate domino canticum nouum quia mirabilia. oc xcviij. Dominus regnauit irascantur. tha motthu begrwnde huess welgierninger herrin haffuer oss bewijst formedels sijn pijn.

15 ☆ Saadan mening fordi oc beslutting er wdi psalmerne till menniskins fructsommelige nøtte.

 Psalmo cxij. Icke oss herre icke oss.
Men giff tith naffen ære.

SVAR PAA DEN BOG
SOM BORGEMESTERE OG RAAD I MALMØ
LØD UDGAÅ OM REFORMATIONEN
I DERES BY

1530

FORTALL

Verduge fædre mett Gud Menige Danmarcks riigis bisper oc prelater, broder Paulus Helie ønscher naade, fred, kierlighed, oc salighed wdaff Gud wor
5 fader, formedels sijn søn wor herre Jesum Christum.

Siiden then bog er wdganghen (werduge herrer oc fæder) aff borgemestere oc raad i Malmø wdi huilcken the lade seg tycke att the mett christelige oc bestandige skiell besterckett haffue, huess for-
10 wandling som giortt er ij samme theris by Malmø, emod menige christendomss gamble christelige fwnd oc maneering, som ere for nogre hwndrede aar begynte oc brugede ij then hellige kircke, wdi lerdom, sacramentt, seeder, ceremonier, ordinantzer, mett
15 mange andre skick oc waaner, som wnder thette Luthersche oprør, ænthen platt affleggis met eett wsigeliggt spott oc eett fordømmeliggt hoffmod [a 1 b] eller oc wchristelige forwandlis mange løse oc wforstandige hoffuett oc sind till willie, gamble christen-
20 doms hellige fædre wberaadde oc wattsporde.

Oc nar the haffue thet giortt till had oc tratz, tha er ieg tilbeden aff nogre riigens prelater, eder kiære metbrødre, oc formoder ieg wære allis eder begæring, att scrifftelige giffue tilkiende, mitt tycke oc

mening paa samme bog, oc rwndelige tilstaa huess
 ieg, oc huess ieg icke giffuer magtt, oc dog att ieg
 er then alderringiste som ij thenne tiid wille gierne
 forde oc fremme christendoms bestandighed, fordi
 mitt forstand er gantsche liidett, ieg maa tha thet 5
 icke sønne oc negte ther aff meg wdi saa drabelig
 een handell, oc saa god een mening æschis oc be-
 gæris, oc fordi will ieg nw Gud till loff oc forswffede
 conscientzer till hielp oc trøst, bescriffue wdi nogre
 korte swar, icke mitt sind oc gode tycke, [a 2 a] men 10
 then sandhed som Gud giffuett haffuer sijn hellige
 kircke mett scrifft oc skiell. Thij kwndgiør oc be-
 kiender ieg for alle, giffue Gud huo the ere, leeg
 eller lærd, ædill eller wædill, riig eller fattig, wng
 eller gammill, mand eller qwinne, heell eller halff 15
 christhen, huore ieg ij desse swar will inthet scriffue
 eller tale mett willig oc besindig foragtt, som scall
 wære then hellige scrifft, eller then gamble christhen
 kircke (som war raad oc regeerett aff Gud) modstan-
 digtt, ej heller the christelige raad oc forfædre som 20
 haffue brugett scrifft oc skiell.

Oc ther som ieg andett gør, ænthen aff mitt groffue
 forstand, wbesindighed, eller anden mennischelig
 brøst, tha will ieg nw haffue thet wsagtt oc wgiortt,
 fordi ieg will altiid gierne lade meg siige oc wnder- 25
 wiise, oc for alle thenom wiige, som kwnne mett
 scrifft oc christelige [a 2 b] skiell andett betyge end
 ieg nw tror, oc then hellige kircke haffuer lærtt for
 meg. Thet er hoess meg icke aldene wbørligtt men
 oc saa bode wchristeligtt oc wredeligtt att wdrobe 30
 blantt christett folck ny oc wseedwaanlige lerdome
 me then gamble christen kircke wberaad oc watt-

spord, nar ieg er wiiss giortt att hwn war bode raad
oc regeerett aff then helliand, altiid befwnden wdi
stoer wskyldighed forwden noghett syndeliggt wild
ther henne kwnne bedrage wdi noger wrang oc sur-
5 fittig mening. Ther till mett war hwn oc strax effter
the hellige apostele, oc theris retsindige discipele,
saa att henne war icke ganghen ij glemme the ting
som forsnijmen wore anammede oc wedtagne aff
then apostelige lerdom som end tha war wdij amijn-
10 dilse hoess then menige christen mand, bode aff
leffuende røst oc tale, aff eett helligtt oc guddom-
meligtt leffnett, aff een aandelig [a 3 a] krafft oc aff
wnderlige teghen oc gierninger, oc kirckins lære-
fædre fordi bescreffue thet samme, som effter apo-
15 stelig lerdom, wnderwiisning, sætt oc skick war
holdett oc brugett aff then menige christen mand.

Thet maa wij alle besinde oc rwndelige tillstaa,
att huess bulder oc oprør som nw trwsere oc be-
kwmre christendommen till sorg oc modgang, the
20 ere wore synders børlige pijn oc straff, oc een naa-
delig attwardsill till bod oc bædring, mod Gud oc
alle thenom som wij haffue giffuett orsage till no-
gett syndeliggt fald.

Trengsill, hoffmod, gjirighed, leckerhed oc wreen-
25 hed haffue nw ij mange aar ærrett oc tratzett Gudtz
wrede, ther kwnne fordi nw icke lenger forhalis,
nar wij wille oss aldellis inthet besinde, oc fordi icke
wederkiende. Eett persoeligtt oc besynderligtt willd
[a 3 b] haffuer oss alle bedragett, nar wij haffue meer
30 anseett wor timelige fordeell, nøtte oc gaffen, end
hafftt Gud oc Gudtz retferdighed for øghen.

Oc nar mange oss wnderdanige, haffue then sam-

me naade forbiid hoss oss ther wij wille nw gierne
 hende aff Gud, tha er thet befrøctindis att Gud will
 oss offuerfalde mett samme wold oc trengsill som
 wij brugett haffue mod andre, wden wij nw tilldragne
 aff thenne naadelige attwardsill bøde, rette, oc be- 5
 sinde oss bode mod Gud oc mennischin. Forblindede
 aff gjrighed, hoffmod oc werdsins forfengelige ære,
 haffue wij bode selffue syndett, oc seett igienom
 fingre mett mange synder ther oss burde aff een
 christen græmmilse att straffe oc affwende. Desse 10
 store oc groffue synder, mandrab, hoor, oc meen-
 eder, som the ther magthen oc regementen haffue,
 fordrage seg till baade [a4a] oc fordeel, men dog
 Gud till fortørnilse, haffue saa lenge robett till Gud,
 att hanss wrede oc hæmffn ere opwockte, oc wille her 15
 effter iw meer oc meer opweckis, wden wij oss rette
 mett een christen wederkieindilse. I gammill tiid
 wore bisper saa strenge oc drabelige mend att the
 sparde wdi groffue oc store synder huerckin keijsere
 eller konger, ther the fordi straffede till stor wede- 20
 kiendilse mett kirckins band, som Ambrosius Me-
 diolanensis straffede Theodosium keijsere, oc Vil-
 helmus Roschildensis Suenonem konge, men nw
 straffe the huerckin herschaff eller menighed, oc
 fordi mange søge hoess herschaff hyllist oc wen- 25
 schaff, oc hoess menigheden baade oc profiitt, tha
 skone the herschaff aff fare oc redsle, oc menighe-
 den aff wild oc gjrighed, saa att Gud oc retferdighed
 agtis platt inthet. Oc dog att thenne nærwærindis
 [a4b] Gudtz plage schulde oss alle mett een sand 30
 wederkieindilse berøre till retsindighed oc eendrec-
 tighed, saa att huer oc een schulde seg nw rette, oc

fordømme sijn eghen synd paa thet wij schulde aff
Gud icke fordømmis, hwn haffuer dog giortt aff
then menige christen kircke mange slag folck, oc
besynderlige trenne, ther saa ere attskilde att the
5 neppelige noghen tiid samffnis, wden the synderlige
røris aff Gud bode wdi siell oc samwittighed.

Somme ere saa faldne wdi then ny handell att the
all christendoms hellighed wele platt træde wnder
føder, oc saa alting forwandle, att the wele then
10 gamble christne kircke, inghen agtt eller ære offuer-
giffue, liigerwiiss som hwn wærett haffde saa for-
blindett oc forstockett fra sind oc skiell, fra scrifft
oc lerdom, att hwn aldrig noghett schaffede eller
skickede aff [bia] Gudtz raad eller effter Gudtz
15 willie, oc fordi fiigte the icke mod synd oc syndig
handell, men emod embede, magtt, befaling, dygd,
agtt, heder, ære, christelige skick oc ordinantzer.

Somme twertt emod ere saa thenne ny handell
wbewaarede, oc then gamble anhengindis att the
20 wele forsuare bode ontt oc gott, bode synd oc dygd,
oc fordi wele inthet lade affalde wdaff huess synd,
brøst, mijsbrug eller wildfarilse som ij lang tiid wæ-
rett haffuer, men ij alle maade forfølge huess gam-
mill handell the lenge brugett haffue wdi synd oc
25 mijshandell, oc ther offuer forsuare the strengelige
huess wduortis gudelighed, som er skickett oc bru-
gett ij gammill tiid, for een pleijemestere, men dog
mett andre mange wilkaar, som nw icke findis blantt
folck. The læse, siwng, bede, waage, faste oc ar-
30 beijde, men dog saa att thenom fattis [bib] kierlig-
hed, rwndhed, reenhed, mijschund, fromhed, leff-
salighed, oc retsindighed, huilcke dygder forwden,

all legomlig oc wduortelig gudelighed er platt wduwelig till then sieletrøst som salighed giffuer.

Men forwden desse twenne slag findis oc saa thet tredie, oc the ere nogre gode retsindige mend, ther saa ere begge slag mettfældige, att the paa inghen 5 siide giffue then gantsche handell magtt, oc ere fordi begærindis att thet som er christeligt oc redeligt maa stadfestis, bliffue bestandigt oc haffue magtt. Men thet som er wchristeligt oc wredeligt aff gjirighed, mijshandell oc mijsbrug forwandlett eller 10 forbiistrett, maa ænthen affleggis eller oc forbædris oc reformeeris, saa att synd oc syndig handell motte aff christendommen forstøris oc foriagis, mennischin oc christelige skick oc brug dog wskamfærede. [b 2 a] Desligest att dygd oc ære wnder een retsindig oc 15 eensindig christendom kwnne fordis oc formeeris bode Gud till loff oc mennischin till een forward-sill skiold oc skierm mod alle synder oc syndige orsager.

Jeg taler nw inthet om the leegmend ther saa ere 20 till sinde, att kwnne the forwandle fra klerckeriid gotz oc rente, lycke oc welfærd, tha skiøtte the icke att ther hiøldis .x. messer for huar oc een som nw holdis, eller wij haffde .x. fastedage for huer oc een wij nw haffue. Icke taler ieg heller om thet løsactige 25 klerckerij som huerckin wele wære prester eller leegmend, huerckin læse eller siwnge, oc ere fordi till fredtz att ther noghen tiid læsis eller siwngis, predickis eller siigis messe wdi christendoms tempill, motte the ellers bruge [b 2 b] kirckins rente oc be- 30 holde statt oc herlighed, oc fordi ere mange omhyggelige till att beskytte oc fordettinge godtz oc

rente, statt oc herlighed, men huess hoffmod som brugis mod Gud, hanss hellige sacramentt, Gudtz tieniste oc sande dyrckilse legger inghen paa sinde, oc ther till tenckis fordi huerckin beskytting eller
5 beschermilse, trøst eller forsuar.

Vdi disse giensuar fordi agter ieg icke att føge meg effter desse folck ij huo the ere, ej heller effter the første twenne slag, nar thet er huerckin mwueligt eller sømmeligt, men effter thet tredie slag, oc
10 fordi will ieg thet mett thenom giffue magtt wdi thenne ny handell oc rwndelige tillstaa som bør att haffue magtt, oc er fordi klar sandhed. Icke fordi att the som handel in bruge saa siige, men att andre for thenom haffue thet samme sagtt wdi een bædre
15 mening, icke noget men[b3a]nische till schade oc forderffue, men alsomeniste synd till straff oc twang, oc retferdighed till ære oc bestand.

Oc som ieg ij sandhed wed (werduge fædre) att mange blantt eder ere aff thet tredie slag, saa formaner ieg eder alle, att ij bliffue warafftige wdi samme sind oc mening, att nar meen oc brøst som findis, er forbædrett oc afflagdt, oc wore synder hoess oss selffue fordømde, som thenne farlige tiid haffue forschyltt mett møgett wære wilkaar end wij haffue
25 end nw forøghen, tha motte Gudtz wrede sagtis oc soonis oss alle till een bestandighed, wdi Gudtz naade oc mijschund. At wij nw berobis oc bescheldis aff forløbne oc forsoorne mend (hoss huilcke ther findis huerckin fromhed eller hellighed) oc kaldis
30 bedragere, wloffue, Gudtz forrædere, oc sielemørdere, wele wij gierne oc taalige fordrage, desligest wor brøst wdi huess maade hwn findis bekiende oc til-

staa. [b3b] Ther till mett wele wij oc saa tacke Gud for sijn naadelige straff mett saa blodige riiss, oc thet inderlige begære att wij schulde icke falde wdi nogett wtaall, eij heller tencke paa noghen blodig hemffn, ther mett att forspjilde huess naade oc mÿs- 5 chund som wij forbiide hoss Gud effter thenne nærwærindis tribulatz, modgang, sorg oc platz.

Oc nar desse giensuar ere kortelige forrammede oc sÿlde beraadde, tha bliffue the icke nw saa wiidelige wdrackte som well behoff giordis, men aldene 10 regiistrerede wdi article saa lenge att stwnderne bliffue flere, oc ieg kand worde nogett meer ledig end ieg nw er, att forklare thenom mett større beflitting oc sterckere bewiisning.

Oc nar samme Malmøs bog bruger sliige swen- 15 cke, att hwn er huerckin sandrug forwden løghen, oc icke heller løgnere forwden sandhed, tha will ieg huerckin aff thenom wnderstÿnge, men rwndelige bekiende bode [b4a] wor brøst oc theris hadtsche, falsche, oc surfittige mening som lade boghen wd- 20 scriffue. Thet besinder ieg offuer allt, att som the haffue giortt theris partij wiise huore thet er gantz hellig scrifft huess the tale oc scriffue, saa bruge the oc altiid wijtnisbyrd aff scrifften, huad heller thet bær att eller eij. Scrifften saa well som mennischin 25 trengis oc saa wdi thenne farlige tiid att føge seg effter theris sind oc begæring som henne bruge, oc fordi nødis hwn att tiene mange falsche prophets syndige begæring, forbiistrede sind, oc fortwijlede conscientzer, men tha icke lenger end Gud will, 30 fordi nar tijden bør seg, tha haffuer hand, oc er then rette nøgell, som scall scrifften wdi sijn retsindige mening oplade, obenbare, oc forklare.

Saa bruge the scrifften som hwn haffde huerckin wilkaar, aff tiid, orsage, lejlighed, [b4b] persooner, figurer eller andre omslag. Icke agte the heller huad fore staar oc effter følger, huar wdaff een retsindig
 5 mening alderbest grantschis oc randsagis, oc fordi wæffue the scriffter till sammen liigerwiiss som ryer oc sencklede wdaff attskillig farffue forwden sind oc skiell, wdaff eett wiltt hoffuett oc een løss grant-
 10 sche, som ere wisse teghen ænthen till eett stragtt oc hoffmodigtt hierte, eller een forbiistrett oc for-
 twijlett conscientze. Oc dog figurlig mening oc tale ere wdaff scrifften inghen sterck bewiisning (som Augustinus siiger) till att befeste, trøste, oc bestercke drabelige lerdomme, nar ther till giørs behoff then
 15 scrifft som er blott oc bar wdi sijn textelige mening. Thenne bog oc flere hennis liige, drager tha mange historier oc scriffter aff thet gamble testamentt ind paa thenne tiid, huad heller [c1a] the kwnne thet taale eller eij, oc the icke besinde møgett wære saa
 20 sagtt, skeett oc giortt wdi thet gamble testamentt, att thet er thette ny testamentt platt inthet anrørin-
 dis, dog wij alle well wiide, att nar wij christett folck findis wnder samme brøst oc wildfarilse som the Israelsche børn ere befwden, tha er theris straff oc
 25 saa wor straff, oc theris pijn wor forschylding, som sanctus Paulus haffuer oss lærtt wdi første sende breff till Corinthier oc tiende capittell. Men ther findis tha møgett saa att høre till then gammill tiid, att thet kand thenne wor nærwærindis tiid aldelis
 30 inthet bekomme ij huore mange forwden skiell oc lempe møgett indføre figurlige paa wore dage aff then gamble tiidtz handell oc manering.

prime Cor. x.

Men nar desse ny predicanter wele att thet Babilonische fengsill scall figurlike [c1b] mercke then Romere kircke, oc Jøderne oc saa mercke christett folck som ere wnder then Romere kirckis lydilse oc samfwnd, tha schule the fornømme paa thet siiste, 5
 att wore wilkaar ere møgett bædre end theris. Nar wor herre plejjer att straffe sith folck till salighed oc penitentze, tha bruger hand icke ther till euan-
 gelister eller apostele, men wgudelige mend som ere haarde halsze, tijranner oc bødele. Oc fordi ere 10
 desse ny kiettere, som nw plage bode oss oc wore christne furster mett theris blodige twnger oc wsi-
 gelige forfølling figurerede wdi Pharaone, Salma-
 nasar, Sennacherib, Nabuchodonosor, Holopherne, 15
 Rapsace, Antiocho, oc andre flere Gudtz folckis for-
 følgerer oc forødere. Oc tha schule the besinde om
 thet er icke bædre att wære Gudtz folck, deelactige
 wdi hanss naadelige oc guddommelige straff, end
 att wære the riiss, oc bødele, som hand straffer mett,
 ther tilltage seg Gudtz wrede wdi theris henders 20
 [c2a] dristighed, oc wdaff hoffmod oc had thet om-
 kuldkaste oc sønderbryde, som schulde kierlige læ-
 gis, oc mjlkelige raadis bod. Mwnne icke Gud aff
 sliig hoffmodig haardhed oc haard hoffmodighed
 røris mett tiiden till dess større naade oc mjschund 25
 offuer sijne wduolde folck ther hand naadelige straf-
 fer. I sandhed tha plejjer hand saa att bruge wmjilde
 oc wgudelige mendtz haardhed seg till ære, oc sijne
 wenner effter een børilig pijn, till salighed oc wel-
 ferd. 30

Oc ther som desse ny predicanter wele ansees for propheter, wdsende aff Gud till att predicke peni-

tentze, tha wele wij thenom ther fore icke ansee, nar the thet icke giøre. Gudtz hellige propheter som haffue giortt oss wiise paa thenne tiid som nw er forøghen, giffue klarlige till kiende, att sliige for-
5 løbne oc forsorne mend som nw regeere thenne ny handell, schulde een tiid møde oc platze then hellige kircke, oc platzeere hennis fræmfarne [c2 b] helghen mett theris klafferij oc falsche lerdomme. Oc som fordi scall merckis ij desse giensuar, tha ere the icke
10 propheter aff Gud wdsende, men bespottere oc lackere, bedragere oc klaffere, ther icke søge mennischins salighed, men magtt oc welde, land oc riige, agtt oc ære, blod, roff, oc mord, oc anden syndig oc schadelig forwandling, att theris mijshandell, kiet-
15 terij, mytterij oc oprør kwnne worde dess meer bestandige, oc att the wden frøcktt oc fare kwnne fræmdrage theris bedregerij, nar som øffuerigheden er ænthen forstørett, eller oc wrangelige wnderwiisst, som fordi haffue magtt, att the schule straffe oc aff-
20 wende Gudtz hoffmod oc fortørnilse.

Thi raader ieg oss alle, att wij hiertelige oc alffuarlige besinde Gudtz retferdige strengthed oc wrede, oc att wij wdi henne see oc bekiende wore store oc groffue synder som haffue samme wrede opwocktt
25 oc forschyltt, ther icke heller affstijllis, men meer oc meer forøgis, wden wij rette oss mett een sand wederkierendilse. [c3 a] Som wreden er stor, saa maa wij wiide att synderne ere møgett større, nar Gud er altiid naadelige wred, oc inghen tiid strenger eff-
30 ter wor onde forschylding, men aff een barmhiertig skonsill møgett offuerseer ther hand mett rette oc gott skiell motte haardelige straffe.

Offuer altt scall oss thet trøste oc hugsuale, att the oss saa hadtzschelige beklaffe att wære Christo modstandige, ligerwiiss som wij mett samburde raad, oc een haand wille nw paa thet ny mett Jøderne korsfeste Christum, oc ligerwiiss som wij icke trode 5 paa Jesum Christum, oc bekiende hanwm for then herre oc Gud, som haffuer frelst oc forløst all werden fra synd oc sorg, mett sijn haarde død oc pijn. Thet er forkyntt offuer all werden, oc betroett blantt alle christne folck, nogett nær ij femthen hwndredt 10 aar, att Christus Jesus Gudtz søn, aff sijn himmil-sche faders bud oc befaling, haffuer mett sijn hellige død oc pijn offuerwundett all werdsins synd, [c 3 b] thenom besynderlige till retferdighed oc salighed, som paa hanwm oc hoss hanwm haffue loffue oc 15 tilliid, oc haffuer ther mett oprett eett aandeligt riige, sijn hellige kircke, som er alle christen men-nischirs samfwnd, till een bestandig oc ewig salighed oc sieletrøst ther henne scall ij sandhed wederfaris, nar alle synder ere bestrijdde oc forslagne wdi sam- 20 me Jesu Christi død oc pijn, mett een trofast kierlighed, oc een kierlig trofasthed, som klarlige beslutter, huore wij schule icke aldene sette loffue till Gud, men oc saa holde hanwm mett loffue.

Oc fordi maa thet wære een wnderlig ting, nar 25 wij ere fødde wdaff christne foreldre, som haffue for oss wærett wdi Christo Jesu, oc wij mett thenom tro paa Christum Jesum, oc anammett haffue sacramentt wdi samme tro oc naffn, att wij her till dags schulde platt inthet wiide att siige wdaff Christo 30 Jesu, oc hans ewige forschylding oc krafftige sacramentt, mett huilcke hand fordettingett haffuer alle

- sijne [c4a] wduolde børen wdi sijn himmilsche faders
hyldist oc wenschaff. Thi schule wij gierne fordrage
theris spotsche mwnde mett eett gott taall, oc be-
kiende att theris blodige tale, oc klaffersche scriffter,
5 ere Gudtz naadefulde riiss, oc barmhiertige attward-
sill, att wij formedels sliig hoffmodig trang oc nød,
motte wndgaa then ewige sorg oc død. Lader thet
icke røre oss till nogett wtaall att the wdi mange
maade saa wblugelige platzere oss, nar the giøre
10 thet samme mod all christendoms hellighed, oc ther
offuer icke heller spare himmelin end sije syndere
her paa iorden. Nar the faa saa lenge robett att the
sprecke aff hoffmod oc had, kwnne the end tha icke
andett siige mett rette end att wij ere syndere, ther
15 Gud kand dog naadelige anse, nar Gudtz søn taalde
død oc pijn, icke for the retferdige som inghen læge
haffue behoff, [c4b] men aldene the syndere till
gode som tørste Gudtz mijschundelige naade, oc
naadelige mijschund.
- 20 For meg siiger ieg nw oc altid, kwnne the giøre meg
wiiss, att theris gantsche handell er ænthen Gudtz
ord, eller bewiislig mett Gudtz ord, tha will ieg icke
aldene gaa ij theris samfwnnd, men løbe oc springe, oc
wære thenom anhengendis ij alle maade mett hand oc
25 mwnd, liiff oc welferd. Huess handell the end nw
brugett haffue, er huerckin diwb att lære, eller twng
att bære, wden wij formercke større wiisdom oc stren-
gere leffnett end wij haffue her till dags ænthen seett,
eller hørtt. Men fordi the haffue thet end nw icke
30 bewiist, icke kwnne the heller her effter bewiise,
nar the haffue lenge siiden giortt theris beste, wære
seg ænthen mett scrifftt eller skiell, tha will ieg alle

mijne dage wære samme handell wbewaarett. Oc huess ieg haffde noghen tiid wærett samme handell biifældig, ænthen mett raad, [d1a] samtøcke eller brug, oc wore hanwm icke nw fra falden, tha schulde thet skee mett thet alderførste, nar thet er bode christeligtt oc erligtt att offuergiffue een wchristelig handell, huoredan all kietterlig handell plejjer att wære, nar hand rettelige besindis. Icke er thet heller tro-schaff oc fasthed att wele een kietterlig oc wchristelig handell icke offuergiffue, men thet er aff straghed oc staalthed att wære fortwilett, forbiistrett oc forsuffett. Att mange kwnne thenne handelss natwr icke besinde aff sijn begyndilse thet er mennischeligg, men att kwnne hanwm icke nw bekiende aff sijn frucktt oc framdrecktt, thet er att bruge huerckin sind eller skiell, oc att haffue huerckin raad eller forstand, oc fordi att kwnne høre huerckin Gud eller scriff, oc korttelige att siige, thet er aldelis att wære forblindett.

Then barmhiertige Gud fordi giffue bode thenom oc oss een retsindig christen mening [d1b] wdi allting, oc een børlig wederkiendilse. Er icke mijn mening god oc retsindig ij desse giensuar, giffue Gud att ieg thenom aldrig beslutter. Er hwn oc retsindig oc god, tha wnde meg samme Gud naade, sind oc mod till att fructsommelige bekomme desse giensuar, Gud till loff, meg arme syndere till syndtz forladilse oc salighedtz trøst, oc christendoms retferdige sag till hielp oc bestand, oc samme Gud giffue eder alle the raad oc sind ij bryste ther kwnne hielpe oc fordettinge hans hellige kircke wdi fred, kierlighed, rolighed, dygd oc ære, oc wdi Gudtz ewige

hyldist oc wenschaff, oc hand wære mett eder ewin-
nelige. Screffuett wdi Arhus wor herris himmelfartz
dag anno domini M. d. xxx.

Første Capittell.

5 Huore eett fortacktt klafferij, oc een wrangelige
digtett saffen er eett fwndamentt, oc een grwnd till
thet gantsche Lutherij. [d 2 a]

Thet alsomfejerste skjñ, som er indførtt wdi
thenne Malmøs bog for een merckelig oc drabelig
10 sandhed, er een stor forstockett oc forblindett løghen,
dog witterlig mange Lutheraner, huar the ellers wille
bruge thet skiell Gud thenom giffuett haffuer, oc
wore aff straghed oc fortredened icke forsuffett.
Besinde wij fordi samme løghen grwndelige, oc henne
15 offuerweije wdi een retsindig mening, oc mett een
christelig grantsche, forstaa wij strax boghens gant-
sche forbygning (hwar mett hwn saa stattelige praa-
ler) wære grwndett paa een løss grwndwaall, oc eett
falst fwndamentt. Nar hwn taler om noger wduor-
20 telig handell som findis wdi siwnlige gierninger oc
legomlige ting, som ere faste, wæggt, lesning, sang,
kapper, krwne, korgang, tempill, altere, beledede, kle-
der, kar, klenodier, oc mett faa ord, alle the fantzwn,
skick, ordinantzer, ceremonier, wedtagne [d 2 b]
25 brug oc seedjyr som ere brugede wdi then hellige
kircke, siiden the hellige apostele ere affgangne, tha
will hwn giøre oss wiise att the ere brugede wdi
sliig een wrang mening, ligerwiiss som the ting ther
oss kwnne retferdige oc salige giøre hoss Gud aff

theris eghen dwuelighed for wden een sand christen tro oc loffue, oc forwden Jesu Christi krafftige bod oc forløssen, naadelige forschylding oc bædring, mett sijn hellige død oc pijn.

Oc fordi nar som bogen ther om taler, att Christus er all werdsins forschylding till ewig salighedtz 5 trøst, oc all werdsins bod oc bædring till syndtz forladilse, saa att inghen mennischelig gierning kwnne desse støcker noghen tiid naa hanwem forwden, liggerwiiss som wij thet icke wiiste, oc inghen haffde 10 thet heller wiist for thenom, tha begynder samme bog strax att hudstryge alle hellige mend, oc theris gantsche leffnett, liggerwiiss som thenom, ther mett sliige gier[d 3 a]ninger, brug, oc handell, wille bode forackte oc bespote Gudtz naade oc mijschund. 15 Kand thet noghen tiid findis hoss christendoms lærefædre wnge eller gamble att the andett lære oc scriffue, nar the forstandelige hørnis oc læsis end att alle mennischins gierninger, legomlige eller aandelige, siwnlige eller wsiwnlige, ij huore skjøne the 20 siwnis att wære, ere wdwuelige ting till mennischins salighed, wden the ere liiffactige oc behaffuelige aff then tro oc loffue som settis oc haffuis till Jesu Christi døtz oc pijnis werdschyld, krafftige bod oc bædring ther alting gør dwuelig, behaffwelig, oc tack- 25 nemmelig, ind for Gud faders ansigt, som noghen tiid behaffuis hoss Gud, ænthen till mennischins retferdighed, eller salighed. Oc saa er end tha all legomlig handell oc brug icke andett, end ænthen sande retferdighedtz teghen, eller oc een tucktemestere 30 [d 3 b] oc giemmere mod synd oc syndige tilfælde. Kand andett som ieg sagde besindis, tha will ieg

ther fore gaa ij rette, mod alle thenom som wele eller kwnne tilltale.

Huar som nogre wforstandige skrømptere haffde end wbesindige predickett eller talett om gierninger
 5 oc legomlig handell eller brug, ther effter maa icke then gantsche christen kircke dømmis eller wrede-
 lige foragtis. Saa wiiss haffuer then hellige christen kircke altiid wærett, oc er end nw, att hwn fastelige
 tror oc meen thet wære santt som Christus taler
 10 hoss Lucam saa sigindis, Nar ij faa giortt alle the ting som eder ere befalede, schule ij end tha siige, Wij ere wnøttige tienere. Er thette sagtt om Gudtz egne bud, som thet ij sandhed er, hwij schulde wij tha icke wiide, att mennischelige bud oc gierninger
 15 ere wnøttige, wære seg anthen till retferdighedtz, eller salighedtz handell. [d4a] Desligest haffuer then hellige kircke icke heller forglemdt prophetens ord, ther hwn daglige læss wdi psalterin, Herre (siiger hand) thu scaltt icke gaa ij rette mett thijn tie-
 20 nere, fordi huar thu thet giør, tha findis ther inghen retferdig for tith ansigtt. Oc fordi sagde then gode herre christendoms tro mand sanctus Augustinus, Wee scall offuergaa mennischins leffnett, ij huore helligtt thet siwnis att wære, om thet scall randsagis
 25 oc dømmis forwden Gudtz mijschund. Saa finde wij ydermere huore alle Gudtz helghen haffue, oc schule seg beklage paa thet siiste att the wore wnøttige tienere, oc haffde platt inghen forschylding hoss Gud ther the affwiiste, oc fordi tackede Gud for all-
 30 ting, oc begærede icke att gaa ij rette mett hanwm, men aldene wille the naadelige ansees, ligerwiiss som thet war oc naadeligtt, att the ænthen [d4b]

Luce xvij.

Psal. cij.

ix libro
 confessio
 ca. ultimo

Mat. xxv.

finge kwndschaft mett Gud, eller oc kwnne seg wdi noget maade føge effter Gudtz willie.

Oc huar disse ny predicanter haffde saa stortt omhygge for Gudtz retferdighed, oc saa stor græmmilse for mennischins salighed, som the haffue for eett 5
nytt riige att oprette, oc eett weldigtt tyrannij att styrcke oc framdrage, tha motte the haffue stijllett all werdsins wildfarilse oc wrange meninger, mett disse faa ord, Mennischin worder icke salig aff sijn 10
eghen tro, eller sijne egne gierninger. Men forwden tro oc gierninger, worder hwn dog icke salig.

Oc om troen først att tale, tha schule wij mercke, att then tale som nw talis aff mange om troen, oc sigis att troen aldene gjør oss retferdige, thet er werdige till himmerigis riige, er een falsk oc bedregelig 15
tale. Oc som thet er farligtt att [e1a] siige wore gierninger forschylde himmerigis riige, saa er thet icke mijndre farligtt, att siige wor tro forschylder anthen retferdighed eller salighed, fordi ligerwiiss som berømmilse wdi gierninger er Gudtz naade oc mijs- 20
chund for nær, saa er oc troens berømmilse samme Gudtz naade oc mijschund for nær. Then rette mening fordi baade om tro oc gierninger er sliig, att Gud aff sijn naade oc mijschund gjør oss retferdige formedels troen, oc salige formedels gode gierninger. 25
Oc som gode gierninger ther ansees aff Gud till salighed, maa icke kaldis aldellis wore gierninger, fordi the ere Gudtz gaffuer, saa maa icke heller een retsindig tro aldellis kaldis wor tro, fordi hwn er Gudtz 30
besynderlige gaffue. Saa siiger sanctus Jacobus, Alle gode gaffuer, oc alle fuldkommelige skencke [e1b] komme her offuen neder, fra then som er liwsins

Philip. ij.

Ephe. ij.

Jaco. primo

fader, oc nar wij ere icke mectige eller dwuelige till
 att tencke nogett aff oss selfue, ligerwiiss som aff
 wor eghen magtt, men all wor dwuelighed er wdaff
 Gud, tha kand icke heller troenn (som er Gudtz gaffue)
 5 kaldis wor tro. Oc fordi att troen er een guddom-
 melig gaffue, tha kaldis then retferdighed, som Gud
 oss giffuer formedels troen, rettelige Gudtz retfer-
 dighed ther wij oc ydermere formercke aff the hel-
 lige apostele ther saa bede Christum hoss Lucam,
 10 Forøg oc formeere oss troen, oc hoss Marcum rober
 een mand for sijn sønn till Jesum saa sigindis, Herre
 ieg troer, hielp mijn wantro. Oc fordi siiger Christus
 till Jøderne hoss Joannem, Fordi sagde ieg eder, att
 inghen kommer till meg, thet er, till mijtt kundschaft
 15 wden thet worder hanwm giffuett aff mijn fader.

ij. Cor. iij.

Ephe. ij.

Luce. xvij.

Mar. ix.

Joan. vj.

Thi er thet nw saa farligtt att berømme seg aff
 troens werdschyld, som aff gierningers werdschyld,
 om wij thenom ansee for wor magtt oc mennischelig
 handell. Men agte [e 2 a] wij thenom att wære Gudtz
 20 gwnstige skencke oc gaffuer, oc oss att wære hans
 guddommelige reedschaft ther hand bruger forme-
 dels samme gaffuer oc skencke, tha maa wij oss be-
 rømme mett sancto Paulo, ther saa sagde seg att
 wære deelagtig wdi drabelige gierninger, att hand
 25 dog bekiende all ting wære schaffett oc giortt aff
 naadens biistand. Saa siiger hand, Jeg haffuer meer
 arbejddett end alle the andre, dog icke ieg, men Gudtz
 naade som war meg biistandig.

i Cor. xv.

Oc om noghen will spørre, huoredan then tro
 30 hwn er formedels huilcken Gud giør oss retferdige,
 tha scall hand wiide att then tro er sliig. Hwn er
 effter eett santt kwndschaft som haffuis om Gud,

een fast tilliid, trøst oc loffue till Gudtz mijschwnd
 som oss er iett oc tilsagtt formedels Christum, ther
 beslutter eett santt kwndschaft, oc een wiss mening,
 ind paa Gudtz hellige løffte, ietter, oc tillsaffen, ther
 formerckis aff the ord som sanctus Petrus taledede saa 5
 Acto. xv. sigendis, Formedels herrins [e 2 b] Jesu Christi naa-
 de, tro wij att worde salige oc frelste, ligerwiiss som
 the. Oc om noghen siiger, Huilcken er then iett oc
 tillsagde mijschwnd. Hwn er then mett huilcken Gud
 haffuer loffuett alle thenom salighed oc retferdighed, 10
 thet er werdighed till thet ewige liiff, som sette
 loffue mett een retsindig tro till hans eenbaarne søn
 Jesum Christum, wdi huilcken hanwm er eett kier-
 ligtt oc sønderligt behaff, huar om Christus saa ta-
 Joan. iij. ler hoss Joannem, Saa ælste Gud werden, att hand 15
 wille giffue sijn eniste søn paa thet att huer oc een
 som tror paa hanwm scall icke fortabis, men faa thet
 i. Joan. v. ewige liiff. Oc samme Joannes scriffuer saa, Dese
 ting scriffuer ieg eder till, att ij schule wiide, huore
 ij haffue thet ewige liiff som tro paa Gudtz søns 20
 i. Cor. ij. namffn, wdi huilckett ewige liiff er sliig glæde oc gott,
 Esa. lxiiij. att in thet øge haffuer samme glæde seett, oc in the
 Apo. vii. oc ørhe hørtt, eij kwne heller nogett hierte begriibe,
 xxi. oc huar som findis huercken hwnger eller tørst, kuld
 Esa. xxv. eller fraast, sooll eller heede, swck eller grad, [e 3 a] 25
 rob eller noghen anden sorg.

Oc mett faa ord att siige, att tro paa Jesum Chri-
 stum till salighed oc retferdighed, thet er først att
 tro oc wiide huore then ewige Gud, alsomeniste be-
 rørd aff sijn wbegriibelige mijschund oss till friihed 30
 oc frelsse som wnder wor første faders synd wore
 fordømmilsens børn, haffuer sentt her till iorden sijn

eenbaarne søn Jesum Christum, ther wdi een anam-
 mett mandom, ligerwiiss som eett wschyldigtt lam
 er offrijd welwilligen wdi døden formedels een haard
 oc wbegrijbelig pijn, oc haffuer ther mett forwden
 5 wor forschylding bortt tagett all werdsins synder,
 thenom till gode som ther till sette liid, trøst, oc
 loffue, oc att hand er giffuen oc forraad ij døden for
 wore synder skyld, oc opstanden aff døde, oc farin
 till himmels hweden hand war kommen oss till ret-
 10 ferdighed oc salighed. Thenne tro er een retsindig
 christen tro formedels huilcken wij aff Gud giøris
 retferdige, salige, oc werdige till thet ewige liiff,
 [e3b] Gudtz iett, oc tillsagde mijschund. Thenne
 tro haffuer Christus paa alle steder lærtt wdi lesthen,
 15 oc mett hanwm sanctus Paulus oc alle the andre
 hellige apostele. Oc then tiid hand om thenne tro
 haffde møgett talett, tha swarede samme apostele
 saa siigendis. Oc wij tro oc haffue sandelige wist att
 thu æst Christus Gudtz søn, Oc huore Martha haffde
 20 samme tro bescriffuer oss Joannes saa sigendis, Jeg
 trode (siiger Martha) att thu æst Christus Gudtz søn
 som æst kommen till thenne werden, for huilckin
 samme tro sanctus Petrus war oc saa loffuett aff
 Christo, then tiid hand bekiende oc tillstod, att Chri-
 25 stus war then leffuende Gudtz søn.

Joan. iij.
 Ro. iiij.

Joan. vj.

Joan. xi.

Mat. xvj.

Thette er christendoms rette oc sande tro forme-
 dels huilcken, wdi huilcken, oc wnder huilcken Gud
 giør alle salige oc retferdige, som bliffue noghen tiid
 retferdige oc salige, oc thet giør hand mett sijn naa-
 30 dis oc mijschunhedtz biistand, fordi samme [e4a]
 tro er een rett liiffagtig tro frucktbyrdig, oc haffuer
 fordi gode gierninger for eett bølrigtt fooster ther

hennne bør att føde wdaff seg, fordi ligerwiiss som ther settis loffue till Gud mett een retsindig tro, saa holdis hanwm loffue wdi samme tro mett christelige gierninger.

Men nw fræmdelis om gierninger, oc att mennischin worder icke heller salig for nogre aff sijne egne gierninger, bewiiser bode scriffthen oc kirckins lerdøm, oc thet giffuer oss oc saa wortt christelige skiell, nar thet er altiid gwnsteligtt oc naadeligtt, huar som icke giffuis liige mod liige, mett thet wederlaw som ij alle maade gjør fyldist. Men nar inthet mennische kand noghen tiid giøre fyldist for then rijngiste gaffue som giffuis aff Gud, end sije for thenom alle, tha kand icke heller noger mennische haffue salighedtz forschylding hoss hanwm aff sijn [e4b] eghen gierning, huess fordi giffuis mennischin aff Gud, thet giffuis gwnstige oc naadelige aff Gudtz wsigelige mijschund oc godhed, formedels wor herris Jesu Christi wbegrijbelige kierlighed oc forschylding.

Men att inghen kand dog worde salig gierninger forwden, er oc saa merckelige bewiist wdi scriffthen, att ther paa twijler inghen wden then som er Gudtz fiende oc sijn eghen salighedtz w wden, oc maa fordi mett liige gott skiell twijle att Gud er Gud. Gud loffuer inthe mennische salighed wden mett desse twenne wilkaar, Att ther scall settis loffue till hanwm, oc hanwm scall oc saa holdis loffue. Then setter loffue till Gud som aff seg selff, sijn eghen styrcke, magtt, wiisdom, eller riigdom haffuer inghen salighedtz trøst, men alsomeniste wnder een christen troes lærdøm, oc wdi een stadig tro forlader [f1a]

seg ind till Gud, oc Gudtz guddommelige iett oc løffte, oc henger fordi paa hanwm oc hans wsigelige mjschund, mett eett dagligtt haab, oc een ewig tillid, ligerwiiss som paa then ther aff sijn ewige godhed wden all mennischelig forschylding will be-
 5 gaffue sijne creatwr mett sijn himmilsche naade, oc alle the gaffuer som skifftelige ere hans wdwolde leemmijr till gode oc gaffen, oc ther wdi anseer inthe blott mennischis forschylding, men sijn ewige oc
 10 eniste søns Jesu Christi, ther mett sijn hellige død ij Cor. v. oc pijn er bleffuen een mijdeler oc een wederlawss mand emellom Gud faders børlige wrede oc wedsins wfordraffuelige synd, alle thenom till gode oc salighedtz trøst som sette loffue till hanwm, oc paa-
 15 kalde hans namffn, mett anger, græmmilse, oc had mod all synd oc Gudtz fortørnilse. Men saa aldene att sette loffue till Gud, oc [f1b] holde hanwm dog mett inghen loffue (ther kand dog neppelige skee om then loffue som settis till Gud er retsindig) thet
 20 er bode att være een forrædere oc een bespottere mod Gud, oc hans guddommelige willie, ther oss kwndgiøris wdi then hellige scrifft. Att holde hanwm fordi mett loffue, thet er att giøre hans guddommelige willie. Att giøre hans willie, thet er mett
 25 willig oc kierlig fromhed, oc from willighed, att holde oc mett gierning, fljttelige fuldkomme hans hellige bud, som er att giøre thet som biwdis, oc lade thet som forbiwdis, thet er swmmelige att siige, att giøre gott oc lade ontt. Om disse gierninger haffue
 30 wij iblantt mange sliige bud oc befaling lærdom oc exempill wdi hans hellige scrifft.

Wdi Genesis bog scriffuis saa, Herren haffuer Gene. iiij

- anseett Abell oc hans offjir, men Chaim oc hans offjir haffuer hand icke anseett. Oc till Chaim sagde herren saa, Om thw well giør, mwne thu icke schule [f2a] anamme ther fore lønn, men giør thu ijldede tha scall thijn synd strax wære for dørren. Wiis- 5
- Prouer. xi. mand siiger saa, Een wgudelig mand giør wstadig gierning, men then som saar retferdighed, hans løn er trofast. Hieremias prophett, Ther er løn bereed for thijn gierning siiger herren. Fræmdelis siiger Hieremie. xxxi. wiismand, Gode gierninger haffue een erlig frucktt. 10
- Sapi. iij. Fræmdelis, The retferdige schule ewinnelige leffue, Sapi. v. oc hoss herren er theris løn. Fræmdelis, Gud scall Sapi. x. wederlegge the rettfærdige lønn for theris arbeijde. Een anden wiismand, Mjischundhed scall wære Eccle[sia- huertt mennische redebon effter sijne gierningers sti]ci xvi. 15
- Psal. xviij. forschylding. Daudid wdi psalterin, Jeg scall meg wogte oc forware for mijne synder, oc tha scall herren wederlegge meg effter mijn retferdighed. Wdi Ruth. ij. Rutz bog scriffuis saa, Herren scall teg wederlegge for thijn gierning, oc thu scaltt anamme een fuld- 20 som løn aff herren [f2b] Israels Gud, som thu æst kommen till. Mange hwndrede stæder finder mand sliige wdi thet gamble testamentt, oc wdi thett ny testamentt fattis oss icke heller theris liige. Saa Mat. v. scriffuer Matheus, Glæder oc frøgder eder, fordi 25 Mat. vj. eder løn er stor wdi himmelin. Wogter att ij giøre icke eder almwse gierning for mennischins aasiwn, att ij schule aff thenom ansees, ellers faa ij icke løn Mat. vij. hoss eder fader som er wdi himmelin. The schule icke alle ingaa wdi himmerigis riige som meg kalde 30 herre, herre, men then som giør mijn faders willie Mat. x. som er wdi himmelin. Huosomhelst ther giffuer een

aff desse allerringiste eenn drick kaltt wandn, tha
 scall hand icke mj̄ste sijn løn. Kalde thenom fr̄m
 som haffue arbejdet oc giff thenom theris lønn. Wijl-
 thu till liffuett ingaa, tha holt budorden. Jeg war
 5 hwngrw, oc ij gaffue meg æde, [f3a] tørst oc ij gaffue
 meg dricke etc. Kommer fordi ther mijn fader haff-
 uer welsignett oc anammer thet riige som eder er
 bereed fra første werdsins begyndilse. Joannes scriff-
 uer saa, The som giorde gott schule fr̄mkomme
 10 oc opstaa till liffuett, men the som giorde ontt, schule
 opstaa till fordømmilse. I ere mijne wener om ij
 worde giørindis huess ieg biwder eder. Sanctus
 Paulus scriffuer saa, Gud scall wederlegge huertt
 15 mennische effter sijn gierning. Heder oc ære schall
 skee huer oc een aff thenom, som giøre gott. The
 som høre loghen ere icke retferdige for Gud, men
 the som giøre effter loghen schule bliffue retferdige.
 Huertt mennische scall anamme løn effter sitt ar-
 bejde. Alle schule wij stædis oc obenbaris for wor
 20 herris Jesu Christi domstool, paa thet [f3b] att
 huer scall thet hiembære, som hand selff haffuer
 wdi legomett bedreeffuett, wære seg ænthen ontt
 eller gott. I schule wandre børlige, wærandis Gud
 tacknemmelige wdi alle maade, oc frucksommelige
 25 wdi alle gode wærck. Huadsomhelst ij giøre, thet
 schule ij giøre aff een hiertelig willighed, anseendis
 Gud oc icke mennischin, wiidendis att ij schule aff
 herren anamme eett arffueligt wederlaw. Eder sa-
 lighed schule ij forarbejde mett fr̄cktt oc fare. Gud
 30 er icke wretferdig, att hand will forglemme edertt
 arbejde oc wmage som ij aff kierlighed haffue eder
 tilltagett. Welgierning oc rwndhed schule ij icke

Mat. xx.
 Mat. xix.
 Mat. xxv.
 Joan. v.
 Joan. xv.
 Ro. ij.
 ibidem
 ibidem
 i. Cor. iij.
 ii Cor. v.
 Collos. j.
 Collos. iij.
 Philip. ij.
 Heb. vj.
 Heb. xij.

forglemme, mett sliigtt offijr forschyldis Gud. Saa
 j Joan. iij. scriffuer oc sanctus Joannes, Mijne børen, lader in-
 ghen bedrage eder. Then som giør retferdighed, hand
 er retferdig, [f4a] som then retferdig er (hand meen
 ij Joan. i. Gud som altiid giør retferdighed). Wogter eder 5
 selffue, att ij thet icke forspijlde, som ij giortt haffue,
 paa thet ij motte faa een fuldkommelig løn. Sliig
 tale oc mening findis her oc der wdi then gantsche
 scrifft, ther klarlige bekiende att Gud haffuer løn oc
 wederlaw for tieniste oc tucktelige gierninger som 10
 giøris effter hans guddommelige willie.

Desse gierninger fordi som beslutte all kierlighed
 ere sliige att thenom forwden bliffuer inghen salig,
 om the haffue tiid oc stwnd, lempe oc orsage, oc
 dog witterlige oc fortredelige forsømmis. Men nar 15
 wij finde wdi scrifften, som wij paa mange stæder
 finde att sliige gierninger ansees aff Gud mett no-
 ghen gwnst, løn, oc wederlaw, tha schule wij icke
 tro att the haffue sliig forschylding aff theris eghen
 natwr, eller aff noger mennischelig magtt, sind, for- 20
 nwfftt, eller [f4b] wiisdom, men aff Gudtz iett oc
 tillsaffen, ther saa taler wdi scrifften, Giør thu then
 eller then gierning, tha scall ieg giffue teg sliig oc
 sliig løn. Thi ere wore gierninger som giøris aff
 Gudtz biistand, oc effter Gudtz willie, Gud een for- 25
 maning, oc eett tucktigtt kraff paa hans hellige iett
 oc tillsaffen. Oc nar sliige gierninger ere een leff-
 uendis tross sande frucktt, tha kaldis the gierninger
 (huoredanne inghe wantro mennischer kwnne no-
 ghen tiid giøre) oc fordi gode, att the ere aff Gud, 30
 som er natwrlige god, oc mett sijne raad, indskwd,
 oc tillschynde wijrcker wdi oss samme gierninger.

Oc nar ther fordi siiges att mennischins gierninger, er for Gud wdwuelige till salighedtz trøst, tha er thet santt oc scall tillstaas. Thet som er aldene mennischins, er altiid wdwueligtt, men gode oc christelige
 5 gierninger, ere dog dwuelige till mennischins salighed, oc fordi [g1a] kaldis gode, att the ere aff Gud, och christelige att the giøris effter Christi bud oc befaling, till huilcke hand mett sijn naade er oss bode raad oc ophoff, trøst oc tillskynde. Wdaff sliige
 10 gode oc christelige gierninger scall dog inghen berømme seg, att hand scall icke falde wdi eett forfengeligt hoffmod oc lade seg nogett tycke, ligerwiiss som hanwm sømmede ther fore ænthen agtt eller ære. Tencke wij daarlige noghen gierning wære
 15 giortt aff oss, aff wor wiisdom eller magtt, som er agtt oc ære wærd, tha scall samme tancke slass for hoffuedett mett sancti Pauli ord, ther saa sagde siiden hand haffde fortald mange merckelige ting oc huerff hand war brugett wdi, Thet haffuer dog icke
 20 ieg giortt, men Gudtz naade som war meg biistandig. Oc huar som mange ther nw ij thenne tiid besynderlige møgett scriffue, tale, oc predicke om troen, oc troens synderlige krafft oc ære, haffde thet giortt børlige, beschede[g1b]lige, oc retsindelige,
 25 oc then ene sandhed icke fordyld mett then anden, tha wore møgett mįndre forbiistring, twįll, oc wildfarilse iblantt simpell oc wforstandige folck end ther nw er. Nar the siige att wij bliffue retferdige oc salige formedels troen, om the end saa wele siige, tha
 30 siige the well thet som santt er, huar the icke tillsette aff theris egett een falsk glose, som er then blotte oc bare tro, huar mett mange simpell menni-

Philip. ij.
 ii Cor. iij.

i. Cor. xv.

schersaa bedragis oc skyndis fra thet som gott er, att the aldellis leffue forwden all Gudtz frøcktt, oc ere huerckin erlige wdi leffnett, eller tucktige wdi nogre gode gierninger.

Dog wiide well mange aff thenom thette wære 5
 Ro. ii. then hellige scrifftis eendrectelige beslutting, att
 troen forwden kierlighed oc gode gierninger ther
 Jaco. ij. troen wjærcker formedels kierlighed er aldellis wnøt-
 tig oc wdwuelig till noger mennischis salighed. Oc
 fordi ligerwiiss som gierninger ere platt wdwuelige, 10
 ihuore skiøne the siwnis for mennischin, wden the
 giøris [g2a] wdi oc wnder een retsindig tro, saa er
 oc troen thenom forwden aldellis wdwuelig, oc icke
 anderledis nøttig end thet træ som praaler mett løff
 oc blomster, oc giffuer dog inghen anden frucktt 15
 aff seg.

Wdaff thette føge fundamentt, kand nw huer god
 mand som haffuer sind oc skiell wiide oc forstaa,
 att huess ther scriffuis wdi then Malmøs bog blantt
 the tree hoffuett sager om mennischins selfdictede 20
 Gudtz tieniste (som boghen henne kalder) er alt-
 sammen eett gammiltt had, een wnøttig tale, oc eett
 santt klafferij. Christendommen som er then rette
 christen kircke, haffuer huerckin wærett forstockett,
 eller forblindett (som then forblindede oc skendtz 25
 bog will siige) wdi desse ting eller theris kwnd-
 schaff. Thet samme som scriffen lyder om menni-
 schins gierningers wdwelighed bekiender oc saa
 then hellige kircke wdi sijne daglige bøner, ther wij
 kalde collecter, oc mange lyde wdi sliig mening, O 30
 thu aldermectiste [g2b] oc ewige Gud som weest
 oc seer att wij haffue inthe salighedtz bestand aff

wore egne gierninger eller magtt, giiff oss fordi thijn naade att wij aff thijne raad oc indskud kwnne bode tencke, tale, oc giøre effter thijn guddommelige wille. Wdi sliig mening bedis oc læsis wdi then hel-
 5 lige kircke wdi mange bøner oc collecter, oc fordi tror ieg att then ther saa beder anseer inthet andett end Gudtz naade oc mÿschwnd, trøst oc biistand, oc fordi driister huerckin paa Gudtz bud eller gode gierninger, oc møgett mÿndre paa kappe eller krone,
 10 faste eller læsning, wægtt eller korgang, ther icke ere andett end wiide oc wilkaar, tucktt, gæmme oc een børlig oc qwem orsage, ther oss schule giøre wledige till att wære wdi synd oc syndige orsager. Men nar her om scall fræmdelis ydermere scriffuis, tha lader
 15 ieg ther mett nw betemme.

Om then første hoffwijtt sag.

Ca. ii.

[g 3 a] Then første hoffwijtt sag till werdsins blind-
 hed siiger boghen att haffue wærett scriffens oc
 20 Gudtz ordtz wanwittighed, forsømmilse oc wrange brug. Thet er nw saa santt, att huo thet wille negte, tha motte hand mett liige gott skiell negte steen att wære haard, oc wantn att wære waatt. Sancta Birgitta (dog att hwn kaldis bode kierling oc trolkoone) haff-
 25 uer oc sagtt att scriffens forsømmilse er een stor sag till thet hoffmod som nw brugis Gud oc then hellige kircke emod. Oc fordi att euangelium haffuer huerckin wærett læst eller holdett, tha siiger hwn att thenne Gudtz plage schulde komme som nw er
 30 for øghen, oc trwsere then hellige kircke till bod

oc forbædring paa thet siiste. Siiden att welde oc
 magtt forswffett aff gjrighed, haffuer oss indførtt
 wdi then hellige kirckis læn oc rente wanwittige
 prester, tha er Gudtz ord kommett wdi glemme oc
 forsømmilse. [g3 b] Siiden att lærde mend, oc qwem- 5
 me till lærdom haffue inthet wærett anseede mett
 ære oc ophold, tha ere scholerne forsømmede oc
 mange haffue tagett paa wraad, oc wdaff mijshaab,
 eett forbiistrett sind, oc een forswffett conscientze,
 giffuett seg till kietterij oc andre splijacktige sam- 10
 fwnd, oc ther fore er Gudtz ord ænthen forsømmett,
 eller oc wrangelige brugett. Siiden att bisperne haffue
 betroett sijne ærchedegene till att prøffue oc rand-
 sage theris qwemhed som schulde worde prester,
 oc haffue icke selffue seett till mett, tha ere alle land 15
 opfylte mett wanwittige prester, bode embedett till
 stor smaahed, oc then menige christen kircke till
 een wbodelig schade, nar Gudtz ord er ther offuer
 bode forsømmett oc afflagtt. Men fordi att thenne
 brøst kand raadis bod, nar Gud will giffue kirckins 20
 forstandere ther till raad oc sind, tiid oc ro[g4 a]lig-
 hed, tha er then hoffwijtt sag snartt till inthet giortt.
 Huess andre wilkaar oc omslag boghen bescriffuer
 oc bewæffuer mett mange løse oc wnyttige ord
 haffue aldellis inthe paa seg, dog att hwn drager ther 25
 till nogre wijtnisbyrd aff propheterne, ligerwiiss som
 inghen blantt kirckins lærefædre haffde noghen tiid
 wiist wære skrømpterij oc skalckhed att loffue Gud
 mett mwnden, oc ære hanwm wdi andre siwnlige
 oc legomlige ting, men aff eett wgudeligt hierte. 30
 Forsømmilse haffuer ther wærett wdi christendoms
 handell, som altiid findis iblantt iørdorigis ting, men

saa groff oc forstockett blindhed haffuer ther icke
wærett, att the wiise haffue iw wiist forskiell, bode
paa synd oc dygtt, paa skrømpterij oc klar sandhed,
oc thet samme fra seg lærtt, bode mett scrifft oc
5 tale, ther wij oc kwnne formercke hoss [g4b] the
mestere som ænthen ere bewaande wdi Aristotelis
bøger, eller oc wdi then ny Theologia som boghen
kalder effter almindig tale Scolasticam theologiam
end siige hoess the gamble forfædre som haffuer
10 scrifften møgett nærmer efftergangett.

Om then anden hoffwijtt sag.

Ca. iii.

Then anden hoffwijtt sag siiger boghen att haffue
wærett mennischins eghen wiisdom, skiell, fornwfftt,
15 oc gode tycke, oc icke effter Gudtz wiisdom, Christi
ord, oc then helliandtzt raad. Thet er dog icke nock
att boghen saa siiger, men hwn schulde thet oc saa
bewiise. The som negte mennischins friihed siige
oc saa, att kirckins lærefædre haffue screffuett oc
20 lærtt mennischin att kwnne worde salig wdaff sijn
eghen magtt, frij willie, raad, sind, skiell, oc gode
tycke, thet er dog icke santt the siige. [h1a] Saa
mange som giffue mennischin nogett till forne wdi
friihed, skiell, sind, raad, oc fornwfftt (ij huore sanctus
25 Paulus siiger, att the hedninge som icke haffde kwnd-
schaff mett Gud gjorde dog natwrlige thet som bør-
ligtt war effter loghen), tha haffue the iw sagtt att
inghen behaffuelig gierning for Gud kand anheffwis
(møgett mïjndre giøris eller fuldkommis) wdaff no-
30 ger mennischis friihed, sind, skiell, raad, eller for-

Roma. ij.

ij Cor. iij

Philip. ij.

nwfftt, forwden Gudtz synderlige hielp, trøst, oc naadelige biistand. Aldrig haffue the heller screffuett eller lærtt noghen sand eller retsindig gudelighed, att wære wdi siwnlige, legomlige, eller wduortelige ting, ther ere meer teghen oc een amjndelig wnderwiisning till gudelighed, end noghen retsindig gudelighed, ther haffuer sith fantzwn wdaff tro oc kierlighed induor[h1b]telige wdi hierte oc samwittighed, oc icke wduortelige wdi legomlige oc forfengelige ting. Huar till theris egne bøger ere thenom eett santt wijtnisbyrd, oc saa the lærefæders som wærett haffue nw wdi fijre eller femhwdrede aar, att the wore icke forblindede wdaff theris egette tycke, men gantsche well wiste forskiell paa retsindig Gudtz tieniste oc paa skrømpterij, oc huore the saa giffue magtt eett erliggt smykke wdi kirckir oc tempill, att the dog merckelige straffe oc fordømme offuerflødig tæring oc wnøttig bekaastning paa belede oc wægge, paa stocke oc steen, then aandelige dyrckilse som Gud teckis for allt, oc fattige mennischer Gudtz leffuendis tempill ther offuer aldellis forglemde oc forsømmede.

Oc fordi huess desse ny swermere (som nw mett theris gode tycke wele reformere all werden) tale om sliig mijshandell haffue the fwndett hoss samme lærefædre, men dog [h2a] thet wddragett wdi een ond mening, oc formeerett mett offuerord, oc skendtz tale (att thet som gammilt er schulde siwnis nytt) som samme lærefædre haffde foregiffuett bode mett god lempe, oc wdi then alderbeste mening.

Att thet er icke obenbare lærtt oc kwndgiortt hoss alle christen folck, er skeed bode wdaff wanwittig-

hed, oc fordi att the beste oc ædilste gamble fædris
bøger wore icke wdgangne, før end the nw wdkom-
me wdi desse siiste dage siiden prenterij er paafwn-
dett. Oc fordi ligerwiiss som euangelium haffuer
5 wærett forsømmett, oc icke brugett, huerckin mett
læsning eller handell, forstand eller brug, saa haffue
icke heller the drabelige oc retsindige lærefædre wæ-
rett wdi hender, wden hoss nogre faa mend, som
haffue leffuett wdi the land ther haffde waell paa
10 gode scholer, store librij, oc mange bøger.

Huess ther findis fordi att wære forwandlett [h 2 b]
wdaff een legomlig icke snijllhed, men blindhed fra
Gudz aandelige oc retsindige dyrckilse, then brøst
haffuer icke wærett hoss helgen kirckins forstan-
15 dere oc lærefædre, men hoss nogre wanwittige
skrømptere oc wlerde mend, ther haffue dog meer
farid wild wdaff een simpell groffhed end noger
ondscaff, eller witterlig straghed, ther wij nw kwnne
mercke paa mange, nar the ere saa fromme, att the
20 lade seg nw gierne siige, oc rwndelige bekiende
theris eghen brøst, oc fordi maa icke then gantsche
christendom foragtis aff nogre wanwittege folckis
eller gjrige mendtz ænthen wildfarilse eller mjsbrug.

Thet boghen fremdelis siiger, att wij haffue ag-
25 thet oc holdett bisper, prester oc mwncke, gode aff
kleder, krone, haar, læsning, messe, oc wduortis ly-
dilse for mennischin, ij huore the haffue ther offuer
wærett wlærde, gjrige, daablere, dranckere, bolere,
[h 3 a] oc wdi andre maade wgiernings mend, siiger
30 hwn oc wsantt som møgett andett effter sith egett
gode tycke. Wij well wijde att synd er synd, oc mett
huad wilkaar wdygd er wdygd. Oc som kleder kwnne

mennischin icke fordømme, ij thet the ere kleder
aldene, saa giøre the heller inghen salig, wden huess
børligtt er, att huer haffuer kleder effter sith em-
bede, skick, oc statt, paa thet att wduortelige ting oc
fantzwn paa kleder oc krop kwnne wære astadig- 5
hedtz, ydmiwghedtz oc wschuldighedtz sande oc
wiisse teghen. Staalne kleder, røffuede kleder, oc
høgfærdige kleder, wnyttige kleder, øffuerflødige
kleder fordømme mennischin, icke fordi att the ere
kleder, men fordi the haffue syndige wilkaar, bode 10
wdi affwell oc brug. Saa fordømmer icke heller mad
noger mennische fordi hand er mad, men fordi hand
syndelige afflett brugis oc saa syn[h 3 b]delige, icke
till eett nøtteligtt tarff, men till leckerhed oc offuer-
flødighed. Offuerflødighed oc leckerhed, praall oc 15
hoffmod ere fordi synd, oc icke mad eller kleder,
men ther om eett andett sted nogett wiidere.

Then tredie hoffwitt sag.

Ca. iij.

Then tredie hoffwitt sag till werdsins wildfarilse 20
siiger bogen wærett haffuer att wij haffue seett mett
fremmede øghen, oc icke mett wore egne øghen,
hørtt mett andre folckis ørhen, oc icke mett wore
eghen, føld oc tagett mett fremmede hender, oc icke
mett wore egne hender etc. Effter thij the kwnne icke 25
diwbere see wdi een steen end andett folck, oc icke
heller diwbere wdi then hellige scrifft oc Gudtz
lønlige domme end then hellige kircke, som wærett
haffue hellige apostele oc martijres, bisper oc con-
fessores, oc andre mangemaall twsinde bode leeg 30

- oc lærd, tha formwuer ieg, att huo som seer thet [h4a] samme the haffue seett, oc høre thet samme the haffue hørtt wdaff Christo Jesu, oc wdaff then hel- liandtz raad oc indskud, hand seer icke mett frem-
5 mede øghen, oc icke hører hand heller mett frem- mede ørhijn. Oc fordi tror ieg wisselige, att nar hand tror huess the haffue lærtt, oc giør effter samme lær- doms wnderwiisning, theris exempill oc gierninger, tha er hand forwden ald fare.
- 10 Jeg lader meg altiid giøre wiiss, att alle the ting som kwnne fræmdrage thet hellige euangelium, ther till mett kwnne forde oc fremme the store oc dra- belige Gudtz bud, ere wedtagne blantt christett folck, icke fordi the wore selffdigtede ting aff mennischins
15 sind oc gode tycke, men fordi att the ere først fore- giiffne aff Gudtz raad oc indskud, dog saa att the schule alle grantschis oc randsagis, prøffuis oc for- faris mett scriffteligt skiell. [h4b] Siiden nogre hoff- modige sind, som stwndede effter agtt oc ære, magtt
20 oc welde, wille see diwbere wdi scrifften, end the hellige apostele oc theris retsindige discipele haffue giortt, oc fordriistede seg till att randsage oc grant- sche thet som the icke motte, tha ere the forbiistrede aff hoffmod oc dierffhed. Oc mett faa ord, ther wdaff
25 ere alle kietterij begynte, oc wdropte wdi then hel- lige kircke, att nogre dierffue mend seg fordriistede wdaff een flux natwr oc eett skarptt sind, oc wille fordi see diwbere wdi scrifften end behoff giordis, eller sømmeligtt war, eller then hellige kircke haffde
30 giortt for thenom. Oc wdaff inghen ting bemerckis desse ny mijshandlere meer att wære partiische folck, end aff thenne hoffmodige dierffhed, oc wdaff thette

dierffue hoffmod, saa att the ere nw allerede for samme sag attskilde wdi mange parthij, ther mett thet første wore wdi thenne ny handell bode een-sindige oc eendrectige. [i1a]

Then tiid the lode seg nøije mett Luthers øghen, 5
oc saage thet samme hand haffde seett, tha giorde the eett mett hanwm, oc hand mett thenom. Men siiden the begynte att see nogett diwbere end hand haffde seett, oc randsage thet hand icke end torde, tha ere the selffue attskilde, wdi møgett større twe- 10
dragtt, end ther noghen tiid war wdi then hellige kircke blantt hennis lærefædre, fordi huess twe-dracktt mellom thenom wærett haffuer, er wdi sliige støcke lerdom, att som the icke saare forde eller fremme mennischins salighed, saa kwnne the henne 15
dog huerckin schade eller forspille. Men huess twe-dracktt som findis eblantt desse ny mijshandlere, hwn er wdi saa store oc drabelige ting, att wdi thenom kand icke faris wild, wden mett siele waade oc mett salighedtz fare oc forargilse. Ther som wij haff- 20
de tillforen Lutheraner, haffue wij nw Carolstadianer, Oecolompadianer, Swinglianer, Storckianer som [i1b] Luther kalder selff Anabaptister, forwden andre Suermere som ere wdi attskillige parthij saa twe-dracktige wdi blodige oc hadtzsche meninger, att 25
the huerckin wdi eett landschaff, eller een by, eller eett hwss kwnne wære offuer eens mett theris handell oc lerdom. Oc wden twijll scall thet her effter skee, att iw dess fleer driistige oc skarpsindige mend ther falde wdi thenne ny handell, dess meer partij- 30
sche schule the worde, fordi huer aff thenom will see nogett meere mett sijne egne øghen, end the

andre haffue seett fore thenom. Thette er tha icke
 fordi sagtt, att wij schule icke oc selffue haffue eett
 øge hoss ørhjñ oc alle sind wdi the støcke handell
 som ere wor salighed anrørindis, nar scriffen biw- i. Tessa. v.
 5 der oss, att wij alting schule grantsche oc forfare,
 oc besynderlige om then aand er wdaff Gud som i. Joan. iiij.
 oss will nogett foregiffue wnder salighedtz skjñ,
 ænthen wdi giørinde eller ladinde, men att wij [i 2 a]
 schule oss icke fordriiste till att randsage thet wij
 10 icke maa, oc thet som er icke storlige aff nød.

Saa saare maa wij icke forackte apostele oc apo-
 stelige mend hellige martijres, bisper oc lærefædre,
 christendoms mestere oc wnderwiisere att wij schule
 haffue twijll oc mijstancke paa theris gantsche han-
 15 dell, leffnett oc lærdom, ligerwiiss som sliige ting
 haffde aldellis inthet stadfeste aff gammill grantsche
 oc forfaring, effter thij for oss wærett haffue saa
 mange christne raad oc forsamblinger, ther haffue
 skelnet oss santt oc wsantt, rett oc wrett, gudeligtt
 20 oc wgudeligtt, kietterij oc een retsindig christen ler-
 dom. Att giøre thenom alle wgiilde oc wdruge kand
 alldrig wære bestandigtt, ænthen mett scrifft eller
 skiell, fordi att Gud haffuer selff giortt thenom geffue
 oc gjilde, mett sijn hellige aandtz biistand, oc mett
 25 saa drabelige hellighedtz willkaar. [i 2 b]

Oc att samme Malmøs bog indfører fordi nogre
 stæder aff scriffen (som ere talede mod wgudelige
 iøder, mod wbesindige øgenskalcke, oc mod ære-
 gjrige skrømptere) oc drager thenom ind paa then
 30 hellige kirckis tieniste oc gudelighed, ligerwiiss som
 hwn icke wiiste huad hwn giorde, thet er giortt
 wden twijll wdaff een haard, strag, oc forbiistrett

conscientze, ther seg haffuer foresætt, att wele mett hadtzhed oc fiendschaff wære modstandig, allt thet som then hellige kircke giør eller haffuer giortt, wære seg huad mening thet er skeed wdi. Thet haffuer then hellige kircke oc hennis lærefædre lenge wist att inghen Gudtz tieniste er retsindig oc aandelig wdhen then som er bestandig wdaff een fast tro, oc een christen kierlighed. Icke findis heller nogre lærefædre, som giffue kirckins legomliige oc wduortelige Gudtz tieniste magtt, fordi hwn eniste legomlig er, men fordi hwn brugis wdaff [i 3 a] kierlighed wnder een retsindig tro. The well wiide, att all behaffuelighed, oc all dwuelighed for Gud, som er wdi sang oc læsning, wægtt oc arbeijde, messe oc knæfald, oc anden legomlig øffwilse haffuer sijn bestandighed wdaff een retsindig christen tro, oc wdaff een willig kierlighed, oc een kierlig willighed.

Fræmdelis will boghen giøre oss wiiss huore thet er synd att siige messe, siwng, oc læse oc holde anden tieniste wdi christendoms tempill for gjrighed skyld, ligerwiiss som thet støcke syndig handell, haffde hertill dags wærett forduld wdi then hellige kircke, oc wore aldrig tillforen lagtt paa sijnde.

Saa er thet oc gjrighedtz synd att scriffue løgenactige bøger, att predicke oc lære falsche lerdomme for penninge, men ther taler boghen inthet om, dog (dess wær) att mange thet nw oc saa giøre wdi thenne [i 3 b] forgiftige tiid.

Wdi sandhed findis mange som dyrcke Gud aldene mett mwnd oc læber, mett wduortelig tieniste oc ceremonier, anseendis meer sijn fordeell oc profiitt end Gudtz loff oc ære, men ther fore maa then gant-

sche christendom icke foracktis eller fordømmis, ther haffuer eblantt then onde hob hafftt saa mange gode oc drabelige mend, retsindige bode wdi mening oc gierning.

- 5 Thet nagger boghen saare, att thet menige klerckerij ere wdi agtt oc ære wdaff embede oc Gudtz tieniste, hoss then menige christen kircke, fordi ther wdoffuer agtis oc æris the onde mett the gode, som ere dog wwerdige noghen ære. Att saa skeer kiendis
 10 ieg gierne, men thet er dog mijndre sielefare, att lade the onde nyde the gode gott att, end for the onde skyld att forackte oc fordømme bode onde oc gode, oc tilltage seg then dom, ther Gud aldene tilhør, oc sandelige att siige, att lade the onde nyde
 15 the gode gott att, er aldelis inghen sielefare, [i4a] fordi thet er een tilbørlighed.

- Then som icke kiender mennischins hierte oc tancker, er hanw m gantsche raadeligtt, att hand icke fordømmer noger mennische wdi the gierninger,
 20 som ere icke anderledis onde eller gode, end wdaff een wrang eller retsindig mening. Huoredanne alle the brug ere, som findis wdi ceremonier oc andre wduortelige ting, som høre till een siwnlig Gudtz tieniste, dømmer hand end stwndwm rett, som then
 25 giør ther pleijer att gijssse oc gætte, tha dømmer hand dog offte wrett, oc er fordi een wredelig dommere. Huar fore sanctus Paulus icke will att wij schule nogett dømme før end herrin igienkommer som
 30 scall obenbare then hemelighed som nw er wdi i Cor. iiij. mørcke, oc kwndgiøre the raad som nw ere wdi hierternis lønlighed, oc tha scall huer mand skee loff aff Gud.

Om Gudtz ord huar wdaff boghen seg berømmer, ther nw haffuer giortt thenom saa wiise paa alting, oc om messen ther samme bog siiger att wære bruggett emod sith første [i4 b] indsætt hwn haffuer wd aff Christo Jesu scall her effter nogett talis mett 5 wiidere beschede. Men huess spotsche ord oc anden løss tale som findis wdi samme bog paa alle blad oc hoss alle article offuerseer ieg gierne, nar the andett icke ere end wiisse teghen till een for- twijlett oc forbiistret conscientze ther icke søger 10 noger mennischis wellferd oc salighed, men schade oc forderffue.

Om forwandling paa messe rente.

Ca. v.

Thet er icke nock att boghen fortellier huore rente 15 oc godtz er forwandlett, som war giffuett till messe oc Gudtz tieniste, men hwn schulde bewiise mett scrifftt oc skiell att the folck thet haffue giortt motte saa giøre then menige christen kircke wberaad oc wattspord. Desligest mett huad skiell the motte bryde 20 breff oc segell, oc till inthet giøre gammill lawheffd, som war oc er stadfest mett Fursterlige priuilegier, handfestning, recesser oc friihed. Huad skiell [k1a] kand thet wære att then wschuldige messe schulde affleggis oc omkuld kastis for nogre gjirige presters 25 skyld?

Dog att mange prester ere gjirige, kiøbmend, aagerkarle, toldere, wedtzlere som er att bruge then syndige handell ther kaldis Simonia, icke ere fordi mes- ser oc gudtztieniste fordømmelige ting. Att messen 30

syndelige brugis, er icke fordi, att hwn kand eij anderledis brugis (som hwn ij sandhed brugett er, oc end nw brugis aff mange gode prester) men huess brøst som findis wdi then mijshandell, findis icke
 5 hoss messen, men hoss skrømptere, oc hoss thenom som ere wrangelige christen.

Oc fordi om noger god mand, ther siiger oc holder messe, haffuer ther fore een erlig forsiwn, oc eett børlyggt ophold, icke er slyggt ophold meer gj-
 10 righedtz handell, end thet ophold huar fore een anden scriffuer, læss, eller predicker, oc sønderlige nar the ere wdaff rett preste willkaar. [k 1 b] Mange gode mend haffue forseett theris egne børen, wenner oc tienere, mett godtz oc rente, icke aldene fordi the
 15 schulde siige messe, men att the schulde haffue eett erlyggt ophold att leffue oppaa wbekwmrede mett werdsins handell ther thenom kwnne behindre oc bedrage fra then rolighed oc tryghed, som gudelige bøner, messer oc anden aandelig tieniste haffuer be-
 20 hoff. Icke kand ieg forstaa wdaff noger scrifft, eller nogett skiell att slyig mening er wchristelig.

Att Christus foriagede wdaff thet Jødische tempill, handell, kiøbmandschaff, oc wedtzlerij, er icke exempill till att afflegge messer oc Gudtz tieniste
 25 wdi wore christne kircker, eller till att berøffue prester oc tempill wdaff godtz oc rente. Men thet er een lerdom, oc een wnderwiisning till att foriage oc fordriffue wdaff then hellige kircke, gjrighed, aager, swrfittighed, kiøbmandschaff, wedtzlerij, oc anden
 30 slyig mijshandell. [k 2 a]

Wij læse att Christus thette giorde, men att handfordi afflagde the embede oc then tieniste som be-

Joan. ij.
 Mat. xxi.
 Mar. xi.
 Luce xix.

Esaiæ. lxxv. Hørde till tempelett læse wij icke, fordi hand saa
 Hiere. vij. sagde, Saa er ther screffuett, Mitt hwss scall kaldis
 eett bede hwss, men ij haffue thet forwandlett till
 een røffuere kwle. Thi wille hand icke att presternis
 rente schulde thenom fordi berøffuis, oc fra tagis, 5
 men att theris gjrighed oc swrfittighed schulde for-
 støris, affleggis, oc forkorttis. Desliigest schule the
 oc saa giøre som christelige wele reformeere oc for-
 bædre huess brøst ther findis wdi christendoms hel-
 lighed, oc børlygtt er att hwn bædris scall, afflegge 10
 oc affstyre syndig handell, men lade dog embede,
 christelige skick, oc ordinantzer bliffue wed magtt,
 att the kwnne siwnis att wære een synde fiende oc
 forhadere, oc icke Gudtz loffs fortrøckere, eller oc
 noger mennischis forderffuere. 15

Sanctus Hieronijmus laster oc straffer [k 2 b] mjis-
 handell oc gjrighed, wnyttig oc wbørlig kaast oc
 tæring, paa bielcke oc wægge, fattige mennischir
 som burde att leffue paa kirckins rente, oc wnder
 kirckins forsuar oc beschermilse, ther offuer forar- 20
 mede, forsømmede, oc forglemde, men messen for-
 iager hand icke wdaff Gudtz tempill. Icke raader
 hand heller, att anden Gudtz tieniste scall forstøris
 oc nederleggis.

Bogen taler ther inthet om, att then rente som ij 25
 eller iij prester tilforne leffde paa, haffuer nw een
 wnder hender till sith ophold wdaff desse ny predi-
 canter oc mjs-handlere, oc thet kaldis dog icke gj-
 righed, men Gudtz ord.

Thu scaltt wiide fromme læsere att huess ieg her 30
 scriffuer om Gudtz tieniste, eller oc optegner till att
 ydermere forscriffue, nar tiiden bør seg mett wiidere

oc sterckere beschede, giør ieg icke wdi sliig mening, att ieg will ænthen wære forsuar eller patron [k 3 a] till noget synd som kand findis blantt thet menige klerckerij, wære seg ænthen gjrighed, wedtz-
5 lerij, bojerij, eller huess mijshandell som wære kand Gud emod.

Mijne egne synder will ieg huerckin orsage eller forsuar, alsomeniste begær ieg att the naadelige maa handlis, oc icke mett meg fordømmis, mjldel-
10 lige forladis oc icke strengis. Thet wnde meg Gud, att ieg motte saa bædre oc afflegge thenom wdi Jesu Christi krafftige bod oc bædring som ieg haffuer nw wdaff Gudtz sønderlige naade lærtt att kiende thenom. Thette siiger ieg fordi, att mange siige meg
15 att giffue thet magtt for wild oc wenschaff, som er dog wfordraffueligtt, oc ther meg fordi burde att affstyre, bode mett haand oc mwnd. Thet er icke synder wij trette om, men diwbe oc drabelige lærdomme. Att dræbe synd oc folck, thet er icke eett.
20 Att reformeere mijnsbrug oc mijshandell, oc forstøre drabeliige lærdomme, som ere een stor deell, grwnd, [k 3 b] oc bestand till christendommens tro oc loffue, salighed, oc welferd er icke heller eett. Jeg bekiender mijn faakwndighed gantsche gierne, icke er ieg heller saare diwb wdi drabelige raad. Men huess mijne
25 raad kwnne tha nogett hielpe mod synd oc syndige handell, schule the altiit wære wparde.

Een fattig raadgiffuere maa ieg wære effter scriffitt oc skiell, oc mett kierlig lempe oc christelige wil-
30 kaar handler ieg gierne. Men att wære een forødere, een fortrengere, een weldenær, oc een forderffuere haffuer ieg huerckin sind eller mod. Icke finder ieg

heller wdi mijne testamentt, huerckin thet gamble
 eller thet ny, att ieg andett maa giøre. Icke will ieg
 heller noghen tiid andett giøre. Paa fleschebenckin,
 huar ieg kand icke wndwijcke bode, tha will ieg
 møgett heller wære offijr end bødill, thet er, Jeg 5
 will møgett heller hende schade, end giøre schade.
 Saa lyder all then hellige scrifft som ieg haffuer
 ænthen hørtt eller læst.

Om then skick paa Christi natword som
 er Messen. 10

Ca. vi.

[k4a] Her bescriffuer boghen huore Malmøs by
 haffde lenge forbiid een christelig reformatz paa
 mange mjsbrug, oc serdelis paa messen wdaff me-
 nige christendoms raad, ligerwiiss som thet raad, 15
 nar Gud haffuer forseett att thet holdis scall, schulde
 encke forstøre messen. Oc siiger hwn att the ere
 trengde obenbare wdaff Gudtz ord, att kwnne icke
 nw lenger biide, effter samme christne raadtz for-
 bædring, nar the icke haffue the stwnder, then hel- 20
 lige kircke (som er menige christendoms samfwnd)
 maa end nw haffue paa noghen tiid, intill saa lenge
 Gud haffuer forseett att thet kand mett frucktt oc
 lempe skee. Huad prelaterne tilldrager att forholde
 oc forhale christendoms raad, ther nw ønschis oc 25
 æschis aff mange wed ieg icke, wden huess ieg be-
 sinder att tiiden er icke end nw kommen, men kom-
 mer dog som forhaabindis er mett thet snariste,
 huilckin tiid Gud haffuer ther till forrammet. Oc
 scall ther icke andett skee end messen scall tha aff- 30

leggis, tha besinder [k4b] ieg att the store prelater faa ther icke stor schade wdaff, men thet will sønderlige recke till fattige prester, som huerckin kaldis ther till, eller spørries till raadtz.

5 The ere nw mange som begære eett almjndigt christett raad. Jeg befrøcter att nar thet ganger fore seg, tha schule gantsche faa lade seg gierne siige aff samme raad. Oc thet scall befindis wdi sandhed, att ther som nogre aff the hellige apostele møtte selfue
10 persoenlige wdi samme raad, oc wore biisjdere wdi alle domme oc rette som ther schule affsiigis, tha schulde samme raad neppelige giøre alle the hoffwijtt fyldist, som lade seg nogett tycke wdi thenne ny handell.

15 Haffue wij the gamble raad icke betrode, som ere framfarne wdi christendommen, før end kircken er falden wdi gjrighed eller wdi noghen anden surfittig handell, neppelige lade wij oss nøije mett the raad som nw schule holdis. Oc helst fordi, wij lade
20 oss tycke, att wij haffue lack oc meen [11a] mett alle thenom som icke giøre fyldist wore sind oc begæring.

Oc huar then Malmøsche bog wille haffue giortt thet samme fyldist hwn æscher aff andre, ther som
25 hwn begynder først att tale om messen oc hennis forwandling, schulde hwn strax haffue bewiist mett scrifft oc skiell, att the hellige apostele haffue aldelis inthet skickett oc indsætt wdi christendoms begyndilse, wden aldene huess ther findis wdi then
30 blotte oc bare scrifft, ther wij nw haffue oc kiende for ædill scrifft.

Fræmdelis schulde hwn oc bewiise bode mett

scrifft oc skiell, att then helliand haffuer aldrig wæ-
 rett wdi raad oc daad mett the hellige fædre som
 siwnis att bode haffue forøgtt oc formeerett messe
 embedett, mett nogre besynderlige tillsætt oc til- 5
 legge. Som thet er icke altsammen scrifft en mod-
 standigt ther icke findis wdi scrifft en, saa er oc mø-
 gett skickett oc indsætt wdaff [11 b] the hellige apo-
 stele oc wedtagett aff then menige christen kircke,
 som icke findis obenbarlige wdi scrifft en, ther nw
 kaldis then hellige scrifft en, men dog wdi kirckins 10
 bøger som ere wdgangene aff the hellige apostolorum
 discipele, som wore hellige martijres Gudtz drabe-
 lige mend, oc Christi wduolde leemmijr. Oc fordi
 haffuer ieg sliig tro oc mening, att then samme tro
 oc lærdom, som war wdi then hellige kircke for 15
 wden blott oc bar scrifft en, lode the scrifftelige op-
 tegne wdi bøger, paa thet att christelig lærdom, sætt,
 oc skick, schulde icke komme ij glemme oc forsøm-
 milse. Thij læse wij ofte hoess Ignatium, Clemen-
 tem oc Dijonisium som ere apostolorum discipele, 20
 huore the scriffue oc tale wdi sliig mening, Saa haffue
 oss lærtt the hellige apostele, som thet samme hørde
 aff Christo Jesu, oc befalett att wij schule thet frem-
 delis lære oc scriffue.

Oc fordi att mange kiettere fra første begyndilse 25
 haffue wærett apostelige sætt oc [12 a] skick, low oc
 lærdom modstandige, wnder thet skjinn att the wille
 inghen scrifft en anamme wden then som barlige
 kaldis oc er Gudtz eghett ord scrifftelige indsætt
 for Gudtz bud wdi thet ny testamentt, dog att 30
 sanctus Paulus formaner the Thessalonicher att the
 schule icke alsomeniste rette seg effter hans scriff-

telige lerdøm, men oc saa effter hans mwndelige tale. Tha haffue the ælste hellige mend som be-
 striidde wdaff then hellige kircke the alderførste
 kietterij, bescreffuett apostelige sætt oc lerdømme.

5 Desliigest haffue gamble christendoms raad indsætt
 scrifftelige wdi kirckins bøger mange støcke lerdøm
 som wore wedtagne aff then menige christen kircke,
 ther kwnne dog icke findis wdi then bare oc klare
 scrifft. Oc fordi haffuer thet wærett seed wdi gam-
 10 mill tiid, oc scall end nw giøris behoff, att nar twijls-
 maall wdspringe blantt christett folck, ther icke
 kwnne aff then bare scrifft wdreedis, tha haffue the
 [12 b] besøgtt forklaring hoss the gamble christen-
 doms raad, eller oc hoess the lærefædre som haffue
 15 wden all mijstancke thet samme screffuett, som tha
 war brugett oc holdett wdaff then menige christen
 kircke. Thij er ieg aff theris sind oc mening (saa
 lenge meg er andett bewiist) som tro att wij schule
 møgett holde oc bekiende for een sandrug lærdøm,
 20 ther dog icke findis wdi scrifften mett besynderlige
 ord oc mening. Oc fordi giffuer bode kirckelow oc
 kejsere low the første fijre christendoms raad icke
 wden sag saa stor magtt som the fijre euangelier,
 nar the tro oc meene att then samme helliand som
 25 screff oc taledede euangelia igienom euangelisternis
 hender oc mwnde, hand oc saa radde oc regerede
 the hellige fædre som saade rett oc dom wdi samme
 fijre christendoms raad.

Oc som boghen først siiger, att then eene partt
 30 wdaff sacramenthet wnder wijns fantzwn haffuer
 icke wærett brugett wdaff leegfolck wdi nogre hwn-
 drede aar, fordi att klerckeriid [13 a] haffuer thenom

then partt aff sacramenthet weldige berøffuett (mett sliige haarde oc hadtzsche ord pleije the theris sandhed att tale som the meene). Oc dog wiide the gantsche well, att wdi then forwandling findis huerckin gjrighed, eller noger anden surfittig mening hoess 5 kirckins forstandere, oc att ther till er icke aldene nogre faa, men mange oc store oc retferdige sager. Oc huess thet icke wore tha er then ene groffue wildfarilse sag nock, som haffuer sagtt oc siiger emod christendoms tro oc mening, att Christus er 10 icke gantz heell wdi huer partt aff sacramenthet, paa thet then menige simpell christen mand scall rettelige tro seg att anamme Christum gantz heell, nar hand anammer then anden partt aff sacramenthet. Huar som paffuen eller bisperne schulde be- 15 kaaste thet wijn som schulde consecreris, tha motte ther siigis att gjrighed haffde giortt sliig forwandling. Icke findis heller ther hoess nogett andett wild effter mijtt forstand. Att nogre predicanter wele siige [13b] sliig forwandling wære giortt leegfolck till 20 foragtt, ligerwiiss som begge parters brug schulde sømme prester for noghen hellighedtz sag sønderlige, oc icke leegfolck, er een hadtsk løyghen, digthet wdi een wrang oc oprørig mening, ther mett att føre tillsammen ij halss oc haar leegfolck oc klerckerij, 25 huoreledis møgett andett wdi thenne forgiifftige tiid wsandelige diigtis sliig forbiistrett handell som nw brugis paa mange stæder till methold oc biistand.

Att samme forwandling er icke giortt leegfolck till noghen foragtt formerckis ther wdaff att bisper 30 oc prester icke heller bruge wden een partt huor the anamme sacramenthet wdi siwgdøm eller an-

dre tiider nar the icke holde messe som thet offte
skeer. Huess ther wnder wore noghen arrig oc be-
dregelig mening huor the end wille argelige beswijge
leegfolck, tha schulde the icke wele seg self be-
5 swijge. Er thet fordi mijn tro att samme seed, till
att bruge sacramentett aldene wnder brødtz fantzwn
er begyntt wdi [14a] christendommen aff presters
oc then menige christen mandtz sønderlige begæ-
ring oc samtøcke, for then fare skyld som then an-
10 den partt wnder wijns fantzwn brugis mett, wdi
mange aar før end Constantiense eller Basiliense
raad wore holden, ther klarlige nock bemerckis aff
the bøger som ere screffne oc wdgangene mange aar
tillforen. Oc helst fordi att bode prester oc leegfolck
15 haffde seett then wbørlighed som bode war skeed
oc kwnne skee nar sacramentett schulde skjfftis
oc besynderlige then anden partt som consecreris
wdi wijn, ther er bode weegt oc waatt, oc kand fordi
snarlige spjldis, oc besynderlige nar mange schulde
20 berettis. Saa er thet oc farliggt att gæmme oc for-
ware, oc att føre eller bære till siwge oc krancke
folck, huad heller presten scall wære till hest eller
fod. Saa er thet icke heller wden fare mett thenom
som haffue [14b] wdi siwgdome oc kranckhed stor
25 wæmmilse. Ther findis end mange folck som kar-
sche oc swnde kwnne wijn icke fordrage, end siige
the krancke. Ther till mett bekommer end wijn the
karsche oc swnde, tha kand hand neppelige bekom-
me the krancke oc siwge, huar fore Christi blod
30 schulde aff mange ænthen ønckelige spjldis, eller
anammis wgudelige.

Findis oc nogre landschaff som paa wijn haffue

stor brøst, saa att presterne fattis wnderstwndwm, end siige thet kwnne recke till then menige mand. Icke kwnne thet heller tiene wdi saa drabeligtt eett sacramentt, att huertt landschaff schulde haffue sijn besynderlige seed, nar ther wdaff schulde fødis een anden trette, som meente att somme haffde meer aff sacramentett, oc somme mjndre. 5

Oc huar desse sager ere oss icke nock, oc sliig forwandling wore nw icke giord, tha wore thet qwemptt oc børlygtt, att hwn giordis [mia] her effter, alsomeniste for the slabskeg ther mange nw haffue, oc kwnne fordi icke saare høffwischelige dricke øll aff een knabestob end siige aff een kalck Jesu Christi werdige blod. 10

Thij haffuer then forwandling wdi seg huerckin wild eller arrighed leegfolck till noghen schade, men obenbare nød oc trang ther oss haffuer lærtt een børlyg høffwiskhed oc beqwemhed for then fare oc whørsømme som ther ellers henger hoss. 15

Icke fattis oss heller Christi exempill wdi samme forwandling, fordi som wij finde hanwm att haffue skiiffitt sacramentett wnder begge fantzwn blantt sijne discipele wdi sijn siiste natword, saa finde wij hanwm desligest att haffue skiiffitt sacramentett effter sijn opstandilse wnder brødtz fantzwn aldene blantt the twenne discipele som wore gangindis till then stad Emaus. 20 25

Luce xxiii.

Saa bruger then hellige kircke samme twenne exempill. Thet første mett presterne aldene nar the siige messe, wdi huilcken [mib] the figurlige wdi sacramente wiiss begaa Jesum Christum wdi sijn død oc pñje, huar hand oss amjndelige foresettis 30

till een trøst oc tilliid for een krafftig syndebod, ther giortt war mett een legomlig blodtz wdgiwdilse. Thett andett exempill bruger hwn mett leegfolck oc prester nar the icke siige messe, oc wele dog op-
5 liwsis fra synd oc till Gudtz naade, ther thenom saa fuldkommelige wederfaris wnder eett som wnder begge fantzwn, om the haffue ellers een retsindig tro wdi Gudtz oc sacramentelig handell.

Huar ther wnder wore noghen bedregelig mening,
10 tha lode huerckin bisper eller prester seg nøije mett then anden partt aff sacramentett wdi theris dødtz tiid, eller skærtorsdag, nar thett skeer paa mange stæder, att thet menige klerckerij tha anammer wd-
aff prelatens haand sacramentett wnder eett fantzwn,
15 icke anderledis end then menige leegmand gjør paa samme dag, eller oc andre tiider om aarett. [m 2 a] The som ere fordi aff christelige sind oc forstand besinde well att thette kirckins brug er huerckin mod scrifftt eller skiell till noghen salighedtz forargilse. Men the-
20 nom gjørss aldrig fyldist ænthen mett scrifftt eller skiell, som huerckin haffue eett christeligt sind, eij heller røris aff nogett skielligtt forstand, ther oc al-ting sette paa oprør oc trette, bulder oc forstøring, fordi the ere eendrectighedtz oc kierlighedtz oben-
25 bare besoeerne fiender.

Om stiiigtede messer.

Ca. vij.

Ther nest fræmsetter forscreffne bog een besyn-
derlig sag huar fore stiiigtede messer ere afflagde,
30 fordi (siiger hwn) messen bør icke att holdis wden

noghen berettis. Nar inghen fordi berettis wdi the stiihtede messer, tha er thet wberøliggt att the schule holdis. Oc att wdi messen scall alltiid folck berettis, bewiiss hwn saa (siiden hwn lader thet wære aff scrifften bewiisliggt) fordi [m 2 b] att wdi then scrifftt 5 som kaldis Canones Apostolorum oc thet tiende capittell staar saa, Alle christne som indgaa wdi kirckin oc høre scrifften, men bliffue dog icke wdi almijndig bøn, oc eij heller anamme thet hellige sacramentt, tha er thet bølriggt, att the oc saa mijste 10 samme sacramentt, ligerwiiss som the ther forstøre kirckins rolighed.

Nar kirckeloghen er thenom ænthen mett eller oc kand wdi noger maade dragis oc wrangelige trengis wnder theris mening, tha bruge the henne, oc tha 15 haffuer hwn grwnd oc fasthed wdaff christeliggt skiell. Men lyder hwn theris handell nogett emod, tha forsage oc forskiwde the henne, oc siige att hwn er eett mennischeliggt sætt oc skick, paafwndett Gudtz aand wberaad oc watspord. Men huess the 20 æsche wdaff oss mett sliig bewiisning, holde the dog icke selffue, fordi the icke heller berette huermand wdi theris messe, men nogre faa som ere søn-[m 3 a]derliige tillsagde. Thi bekiender oc tillstaar ieg een partt thet boghen siiger, oc att then første 25 christen kircke brugede sacramentt huerdag, oc fordi sagdis messe huer dag.

Wdi christendoms begyndilse war kierlighed saa brendindis, wschuldighed saa stor, oc troen saa reen oc fast, att the brugede sacramentt huerdag. Men 30 siiden kierlighed bleff forkølett, oc then reene wschuldighed oc wschuldige reenhed er forbiistrett oc for-

swnden, tha anammede the sacramenthet eniste om søndaghen, oc andre højtidelige dage. Fræmdelis siiden werden iw meer oc meer forargede seg, tha giorde thet om hellidage nogre faa christen folck
5 som wore gudelige widwuer mend oc qwinner, ther leffde wdi daglig penitentze, wbekwmrede mett werdsins syndige oc obenbare handell, huoredanne widwuer ther findis end nw mange wdi Walland oc andre stæder som [m 3 b] holde then samme seed.
10 Oc fordi att presterne wore paa thenne tiid then reeniste oc ædeliste partt aff christendommen, nar the tha icke wduolde seg selffue som nw skeer, men wduoldis aff kirckins forstandere oc wnderstwndwm effter then menige mandtz ønsche oc begæring, tha
15 bleffue the hoss then første christendoms seed, oc sagde huerdag messe, dog wdi christen folckis nærwærilse, saa att thet samme sacramentt ther presten brugede legomlige, motte the bruge aandelige wdi een fast oc retsindig tro, som sanctus Augustinus
20 haffuer sagtt. Hwij bereder thu (siiger hand) tand oc bug, tro oc tha haffuer thu ædett. Oc huar wij nw haffde saa retsindige prester som mange fwndis wdi then første christen kircke, oc icke meer bestedde wdi syndig handell end the paa then tiid
25 wore, tha wille ieg giffue stor magtt, att wij ther haffde twsinde messer, som wij nw haffue een.

Wij thet kwnne see oc mercke, huore ther ladis mange store oc groffue synder for messens werdighed skyld, wdaff the samme syndige prester [m 4 a] som
30 wij end nw haffue, ther fore forsømmis (dess bæder) bode fraadtzerij oc druckinschaff, oc affleggis had oc affwind, wrede oc trette, klafferij oc bagtall, wkyskhed

oc wreenhed, oc andre mange wchristelige oc whør-
lige gierninger.

Oc saa stor tucktt oc hørsømme war wdi folck ij
gammill tiid, att nar the haffde bedreffuett noger
groff synd, tha torde the icke dierffue seg till att 5
gaa wdi kircke huar sacramentett tracteredis. Ther
wij maa klarlige see oc læse wdi then historia som
kaldis Tripartita, huar oc saa bescriffuis een ønckelig
affgang som een mand fordi fiick, att hand seg for-
dristede till kirckegang strax effter hand haffde be- 10
dreffuett een wchristelig oc wbørlig gierning.

Oc nar prestens embede er ocsaa att bede for fol-
ckett (ieg lader nw som alle prester wore fromme oc
gode, nar Gud aldene kiender oc dømmer thenom
alle), tha kand hand aldrig være beqwemmere till 15
een fructsommelig [m4 b] bøn end nar hand wdi een
stadig tro mett anger oc had mod alle sijne synder,
haffuer anammett eller will anamme thet werdige
sacramente Jesu Christi legomme oc blod, hans hel-
lige død oc pijn till hukommilse, seg selff till syndtz 20
forladilse, naadens formeering, oc een paamaning
ind for Gud paa hans hellige ietter oc løffte. Oc
nar messen tagis icke alsomeniste for Jesu Christi
legomme oc blod som ther consecreris oc amijnde-
lige offrijs, men oc saa for the hellige oc gudelige 25
bøner som ther giøris oc læsis, for tack oc Gudtz
loffther siigis oc fortellies, oc møghen anden inderlig
formaning, som berøre Gudtz wbegriibelige naade,
magtt, oc welgierninger, anrørindis mennischins
salighed, tha er messen oc saa ther wdaff møgett 30
drabelig oc dwuelig, oc icke alsomeniste aff sacra-
menthet, dog att Christus Jesus som er nærwærindis
wdi sacramentett giør alting dwuelig oc drabelig.

Men thet nagger boghen aldermest, att [n1a] then menige christen kircke kalder messen eett offijr. Oc ther som wij sagde att hwn wore eett nytt offijr, eller eett andett end thet samme som offrijd war paa korset, tha haffde hwn for seg gott skiell, oc tha schulde
5 henne inghen emod siige.

Oc nar then menige christen kircke, oc the samme lærefædre som haffue emod sagtt Oecolampadianer, att Christus Jesus Gudtz søn er legomlige wdi sacramentett, oc icke alsomeniste krafftelige, dog att
10 Oecolampadianer siige thet icke wære aff scrifften bewiiseligtt, Lutheraner mett then menige christen kircke ther emod sigindis, saa haffue wij oc saa betrod samme kircke oc lærefædre, nar the mod Lu-
15 theraner siige oc scriffue oss messen att wære eett offijr. Jeg tror thet wære santt som Melancton scriffuer emod Oecolampadium om sacramenthens handell, Att thet samme som war holdett oc lærtt fra begyndilsen wdi then hellige kircke, haffue the
20 gamble lærefædre [n1b] mett then helliandtz raad indscreffuett wdi kirckins bøger for een bestandig salighedtz lærdom, ther mett att forklare scrifften huar hwn war wklar, oc att giffue henne sijn rette wnderschede, nar hwn er hwll oc diwb. Oc fordi
25 thet er gantsche langtt oc wtimeligtt, her att indscriffue alle the witnisbyrd som findis hoss alle hellige mend ther om, att messen er eett offijr, oc icke nogett nyett offijr andett aff Jesu Christi død oc pijn, men thet samme som offriid war paa korsett,
30 huess amijndelige begang oc betegnilse messen er. Tha will ieg nw lade ther mett betemme, oc alsomeniste tage wijtnisbyrd aff then scrifftt, som samme

Malmøss bog oc saa bruger, oc kaldis Canones apostolorum, oc wdaff twenne hellige mend, ther bode wore Jesu Christi martijres, oc inghen scall siige mett rette, att the wore ænthen bedragne aff gjrighed eller nogett andett wild, eij heller mïjstenckte for nogett kietterij. 5

Canones
apostolorum
ix. Saa lyder thet niende capittell wdi samme [n 2 a] scrifftt, Er thet saa att nogher bisp eller prest eller tienere, eller huosomhelst thet wære kand aff preste orden, icke lader seg berette nar offrijd er giortt, 10 ænthen scall hand siige saghen att hand kand anammis till naade om hwn er skellig, eller oc siiger hand henne icke, tha scall hand fra samfwndett affskæris, ligerwiiss som then ther gaff folkett orsage till mïjsbreck, nar hand giffuer fra seg then mïjstancke om 15 hanwm som offrijd gjorde, ligerwiiss som hand haffde icke rettelige offrijd. Wdi thette capittell kaldis messen mett blotte oc bare ord eett offijr, icke eentiid, men tiit oc offte. Sanctus Ignatius bisp wdi Ignatius. Anthiochia apostolorum discipell oc een hellig mar- 20 tijr wdi Rhom wnder Traiani keijseris regemente, scriffuer saa om Messen oc hennis offijr wdi eett sendebreff till Smyrnenses, Fordi er thet icke sømmeligt bispens forwden, thet er forwden bispens mïjnde, att giøre offijr eller siige messe. Sanctus Ire- 25 Ireneus. neus martijr bisp till [n 2 b] Lugdun scriffuer saa wdi sijn fierde bog, thet andett oc xxx capittell, Hand tog thet brød som er giortt aff creatur oc tackede saa sigindis, Thet er mïjtt legomme, Desligest tog hand oc saa kalckin som er aff samme creatur wdaff oss 30 oc haffuer bekientt sith blod, oc haffuer lærtt thet ny testamentis eett nytt offijr, huilckett kirckin offijr

Gud offuer then gantsche werden, som hwn anammett haffuer aff the hellige apostele.

Att hand siiger thet ny testamentt att haffue eett nytt offiyr, thet er sagtt emod the offiyr som wore
 5 wdi thet gamble testamentt. Oc icke fordi thet er nogett andett offiyr fra Jesu Christi døtz oc pijnis offiyr, som paa korsett war offriyd, men er samme offrijs amjndelige begang, oc een ewig formaning till Gud paa samme offrijs krafft oc deelactighed,
 10 huilckett sanctus Joannes Chrijsostomus merckelige forklarer wdi een skiøn predickin hand giortt haffuer om samme offiyr, huar hand oc bewiiss mett scrifft oc skiell att thet offrijs wdi then hellige kircke leffuendis oc døde till hielp oc trøst. [n 3 a] Huess
 15 boghen fræmdelis berømmer seg aff then dansche messe oc hennis frucktt, er icke andett end ord oc tale som lade seg altiit siige, then seed er ny oc haffuer een stackett alder, thi kand mand ther om end nw tale een føge ting, men huore frucktsom-
 20 melig samme seed kand wære, wele wij tillspørie nar handelin bliffuer ældre.

Joannes
Chrijsosto-
mus

Dog att sanctus Paulus haffuer sagtt, Huore kand-
 thu sande mett hanwm oc siige Amen, till hans
 tack oc loffsang, nar thu icke forstaar hanwm, ei
 25 weesthu heller røsthens krafft hand taler mett, ther er tha møgett afflagtt for tiidtzins lejlighed oc mjsbrug skyld, ther the hellige apostele haffde skickett oc indsætt, oc serdelis wdi sliige støcke handell oc theris liige, ther snarlige kwnne mjsbrugis oc kom-
 30 me wdi onde waaner.

i Cor. xiiij.

Then tiid christne folck wore faa oc aandelige oc aff reene hierter inderlige oc gudelige, tha siwnge

the alle mett eendrectige stæmme, som the wore
 wdi gudelighed oc mening eensindige, men siiden
 hoben bleff stor, forsamblett aff mange [n3 b] wilde
 sind oc hoffuett, tha hørde mand rob oc skraall, oc
 5 aldellis inghen gudelig eendrectighed. Oc fordi er
 thet skiellige skickett att nogre faa klercke, ther till
 vt inquit synderlige lerde schule nw skickelige siwngē Gud
 Erasmus. loff oc ære wdi sijne tempill, oc ther mett opwecke
 then menige christen mand, icke till rob oc raserij,
 men till eett hierteligtt loff oc tacksigilse som dess 10
 meer ansees aff Gud, att thet er hemeligtt wdi hier-
 tett, men dog gudeligtt oc retsindigtt.

Ther som sanctus Paulus nw hørde huore ther
 siwngis wdi the Luthersche forsamblinger bode aff
 qwinner oc mend, wngē oc gamble, tha schulde 15
 hand thet saare laste. Wille hand icke tillstæde att
 i Cor. xiiij. qwinner motte tale eller spørre wdi noger christen
 forsambling, møgett mjndre schulde hand thet liide,
 att the schulde qwæde wdi samme forsambling mett
 eett klingende stæmme. Thet som samme Paulus 20
 siiger, att nar een haffuer talett eett fremmett tw-
 gemaall [n4 a] tha scall een anden mett wnderschede
 thet forklare. Som presten thet nw giør nar hand
 predicker læst oc epistell ther daghen tilhøre, saa
 kand thet oc giøris mett huess andre bøner oc sang 25
 som brugis wdi messen oc andett Gudtz loff.

Icke kand thet heller saa wdsettis paa almijndig
 tale, att thet haffuer iw end tha een anden forklaring
 behoff hoss then menige simpell mand. Thet for-
 wiider thenom inghen, att the maa eij læse then 30
 hellige scrifftt wdi sijn textt paa almijndig tale wd-
 sett, att the kwnne ther wdaff hente dess større

frucktt, nar the fortenckte, oc saa beredde komme till att høre scriffthens wnderschede wdi predickin mett forklaring.

Men ther paa haffue mange wiise mend eett stortt
5 twijll, om thet er frucktsommeligtt, nar driistige
folck tage ther wdaff stor orsage, till at dømme paa
the støcke lærdom [n4b], wdi huilcke the haffue
platt inthet forstand, huar fore thet skeer, att iblantt
folck fødis stor twedrackett, kiiff, trette, parthij, oc
10 spljydactighed mange till eett stortt fald.

Kwnne the wiise icke altiit forliigis oc omdragis
wdi scriffthen oc scriffthens mening, som mett lang
forfaring haffue kwndschaft wdi alle the omslag
som scriffthen bruger wdi figurlig tale mett æwen-
15 tyr, mett parabell oc sændsaffuer, mett willkaarlige
eijedomme oc besynderlige swencke, icke schule
leegfolck dess bæder forliigis, nar the ere sliige figur-
lige omslag platt wkwndige, oc haffue wdi theris
brug aldellis inthet forstand, huilckett kwndschaft
20 oc forstand thenom er dog saare aff nød, ther schriff-
then rettelige schule handle oc tractere.

Thet skeer well tiitt oc offte, att wij føge then
menige mand wdi een god mening. Men thet wore
tha gott wføgett wdi een [o1a] møgett bædre me-
25 ning, nar mand seer att een god agtt oc mening kand
icke nyde sitt skiell, oc haffuer fordi offte een schad-
delig wdgang.

Icke haffuer thet heller noghen tiit wærett for-
meentt, att scriffthen wdsætt paa almijndig tale motte
30 icke læsis, nar then gantsche bibell haffuer ij lang
tiit wærett wdsætt paa almijndig tale wdi mange
twngemaall, oc er læst wden all giensgilse.

Dog thet well nagger nogre gode mend, att hwn
 nw scall læsis aff huermand siiden hwn er wdtrøcktt
 aff fordømde kiettere christendoms obenbare fiender,
 oc helst fordi att hwn er paa mange stæder
 wrangelige wdsætt effter theris eghet kietterlige sind, 5
 emod sijn retsindige mening. Wdaff huilcken orsage
 mange Suermere oc saa fordømme thet latinische
 maall, oc wblugelige siige att latinen haffuer for-
 derffuett then gantsche christendom, oc [o1b] skiwltt
 oss sandhed wdi saa mange hwdrede aar som the 10
 wele, oc thenom løster att siige. Thet som Blondus
 scriffuer, huore att sanctus Hieronijmus wdsætte
 messen paa thet Sclauonische maall giør meg wiiss,
 att thet schulde fordi nw icke skee. Haffde thet icke
 bleffuett mÿsbrugett, tha wore then seed end nw 15
 wed magtt. Oc fordi see wij thet wære afflagtt, oc
 icke holdett som andett møgett, ther wdi een god
 mening war begyntt oc samtøcktt, nar thet er kom-
 mett wdi mÿshandell oc mÿsbrug.

Blondus
 historio-
 graphus
 quidam.

Møgett er samtøcktt oc wedtagett wdi een god 20
 mening, oc leggis dog wdaff wdi een bædre mening.
 Oc fordi wille ieg møgett heller samtøcke thet som
 aldrig wore brugett eller wedtagett paa een forsø-
 gilse, om thet icke wore aff onde oc argelige wil-
 kaar, end thet indgaa som er kommett aff sijn gode 25
 waane for mÿsbrug skyld.

Oc dog att samme Malmøs bog giør seg [o2a]
 een lang tale mett mange spotsche ord, om wiiser
 oc mÿgwongne, thet findis tha wdi alle guddomme-
 lige skick, att diwbe oc drabelige sacramentt, altiid 30
 haffue een hemelig oc lønlig handell, mett qwem-
 hed oc stor lempe, oc offte handlis wnder luckte

laase oc dørre. Motte alting obenbaris blottelige oc
 kwndgiøris barlige for huer mand onde oc gode,
 retsindige oc wretsindige, nar schulde tha thet bud
 holdis wdi huilckett Christus saa sagde, I schule Mat. vij.
 5 icke giffue honde helligheden, icke heller kaste ædele
 steene for swijn. Huilckett nogre Luthersche stæder
 nw bag effter oc saa besinde, oc for mijsbrug skyld,
 lade nw consecrere igien paa Latine, dog att the
 beholde nogre andre sange oc wiiser paa almjndig
 10 tale effter theris ny maneering.

Thette ene støcke handell giffuer tillkiende [o 2 b]
 oc giør oss wiise huore een wildig, wrang, oc wredelig
 dom er een farlig oc een arrigh ting. Nar prester oc
 klercke læse oc siwnge Gudtz ord, oc hellige aande-
 15 lige psalmer wdi wiigde oc consecrerede tempill,
 somme aff større, oc somme aff mjndre gudelighed,
 effter som huer er mett Gudtz naade begaffuett, tha
 siige desse ny predicanter, att the ere skrømptere,
 oc Gudtz spottere, forwden aand, sind, skiell, oc
 20 christeligtt forstand. Men att theris tilhengere qwæ-
 de oc robe Gudtz ord, psalmer, oc anden loffsang
 wdi horehwss blantt daablere oc dranckere, rwffjir-
 scher oc mandrabere, blantt skøger oc skalcke, thet
 er icke bwgss tieniste, men een sand Gudtz tieniste
 25 som er bode aandelig oc gudelig, redelig oc skiellig,
 som the wele siige.

Thet er sprockelige sagtt aff the gamble oc wiise,
 wdi ring schalthu icke bære Gudtz belede, oc thet
 er sagtt wdi sliig mening, att Gudtz namffn oc ord
 30 scall icke handlis [o 3 a] oc berøris wdi huertt sted,
 eller blantt alle selschaff som dranckere oc daarer
 pleije att giøre wdi drwckinschaff oc fraatzerij, for-

wden sliig werdighedtʒ børlige tucktt oc ære, som drabelige oc guddommelige ting haffue ære aff tiid, sted, samfwnd, skick, lader, oc fantzwn.

Oc ij huore the forblømme wnder gudelighedtz skjñ, stor wgudelighed. The som ere tha kloge oc wittige kwnne dog well besinde huad gudelig agtt oc mening wære kand wdi wijn, daabill, bulder, bolerij, anskrijg, rob, qwædschaff, glædschaff, ælschow, famffntag, oc anden sliig syndig natte rey.

Heb. ix. The robe fræmdelis wdi boghen oc tale om thet ene offijr, mett huilckett Christus er krafftelige indganghen forwden noghet andett offijrs behoff, ligerwiiss som noghen ther emod sagde, oc icke forstode huore Christus, oc huore Messen er eett offijr. [o 3 b] Oc fordi siige the att wij korsffeste hanwm paa thet ny nar wij siige oc holde messen att wære eett offijr. Men nar thet er tillforne sagtt, att messen kaldis wdi een anden mening eett offijr end Christus pijntt oc dødett paa korsett, fordi hwn er samme offijrs rette amjndilse oc ijhugkommilse, oc een synderlig formaning paa Christi offijrs deelactighed, tha er thet wden all fare att kalde messen eett offijr.

Ther wdi formerckis desse ny predicanter ij thenne tiid, att the saa krappelige stoppe effter ord, fordi the wele trette, oc skiøtte fordi huerckin agtt eller mening som orden brwgis wdi, oc huar som wij thet giorde mod thenom, tha kalledis thet sophiste werck. Men nar the bruge sliig wranghed oc snedighed mod oss oc then menige christen kircke, oc ther mett sette brijller paa then menige mandtz næse, scall kaldis [o 4 a] (will Gud eller eij) sandhed, Gudtz reene ord, oc thet hellige euangelium.

Oc nar Christus haffuer told død oc pijn for leff-
uendis oc døde, tha tror then hellige kircke, att in-
ghen bønn oc formaning till Gud er saa krafftig leff-
uendis oc døde till gode som then ther giørs wdi
5 messen. Fordi att Christi død oc pijn ther wdi be-
gaass oc tracteris, oc pamijnder oss Gudtz wellgier-
ninger, kierlighed oc naade, oc ther till mett hans
hellige løffte oc forietter. Wdaff huilcke ting wij
læris oc wnderwiisis, huore oc huad wij bede schule,
10 oc wdi huess maade wij taare oc maa formane Gud,
oc paakræffue then naade, hielp oc trøst, hand oss
iett oc loffuett haffuer, formedels sijn søn Jesum
Christum som er all werdsins salighedtz besørgere.
Oc fordi er thet eett santt klafferij oc een falsk klage
15 ther Malmøss boghen fore giffuer wdi then første
hoffuett sag oc [o4b] wdi thet capittell om messen
oc hennis brugilse.

Thet giffuer ieg well magtt, att mange wanwittige
prester oc mwncke haffue sagtt oc nylighen diigthet
20 wdaff gjrighed oc groffhed mange wbørlige oc
whørde støcker om messen, mett gyldene, oc opstan-
dinde messer, oc andett sliigtt sqwalder, dog att alle
messer ere liige møgett forgylte. Wdi sang oc læs-
ning ere the attskillige, for tiidtz lejlighed oc att-
25 skjllighed. Men nar thet samme Jesu Christi legom-
me tracteris wdi thenom alle, tha ere the alle lige
møgett forgylte. Oc fordi schule wij icke agte mes-
sen wdaff skrømpteris brugilse, men wdaff then hel-
lige kirckis tro, seed, oc mening. Jeg finder mange
30 prester, oc helst aff the wiise oc beste, som oben-
barlige tillstaa att the aldrig hørde tale om forgylte
messer, haarsse messer, swijne messer, eller gaase

messer, før end the læse thenom wdi then Malmøss bog, oc fordi siige [p1a] att forløbne prester oc mwncke kwnne best scriffue oc tale om sliige mes- ser, nar the haffue thenom selffue aldene brugett. Oc paa thet wij schule wiide att offijr tagis icke saa 5 krappelige som kiettere nw wele siige, nar messen kaldis eett offijr, tha siigis messen icke att offrijs for mennischin eller mennischins salighed, men wij siige att ther bedis gott for mennischin, huilcken bønn then hellige kircke tror att wære meer tack- 10 nemmelig for Gud, fordi att sacramenthet begaas oc tracteris mett gudelig prøffuilse oc beredning. Oc att thet er christendoms almijndige seed oc gamble mening, formercke wij end nw, aff then menige mandtz tale, ther icke saa siiger till presthen, offre 15 for meg, men beed for meg. Saa siiger oc sanctus Augustinus. Augustinus ix libro confessionum wdi thet siiste capittell, huore hans moder Monicha begærede wdi sijn dødtz tiid, att ther schulde [p1b] bedis for henne hoss Gudtz altere wdi messen, fordi thet haffde saa 20 wærett seed wdi then hellige kircke siiden the hel- lige apostele wore till, som wij finde bode hoss Dijo- nisium, Clementem, Tertullianum, oc Chrijsostomum, oc mange andre flere, som haffue thet samme screffuett som altiid war holdett oc brugett wdi 25 then hellige kircke.

The haffue thet icke eniste screffuett wdi sliig mening, att wij aldene anseendis theris scrifftt schule oc saa giøre, men fordi thet bør saa att wære, tha haffue the thet scrifftelige optegnett, att apostelige 30 skick oc lerdomme, handell oc brug, schule icke komme wdi glemme oc forsømmilse.

Oc nar wij læse wdi then hellige scriffth iij Regum viij huore Salomon bad Gud then tiid tempelett war reede, att alle the som worde bedindis till Gud wdi samme tempill motte bønhöris, oc serdelis
 5 mod pestilentze oc anden sliig forgiiftighed, ther kwnne [p 2 a] schade ænthen mennischin eller qweg. Desliigest oc saa mod kriig, tyrcke, hwnger oc andre schadelige ting Gudtz plage, forwndrer meg storlige att wij maa icke oc saa bede, wære seg ænthen wdi
 10 messen, eller wden messen, for heste, swijn, fææ eller giæss, eller oc huess andett som tilkommer nød oc plage, oc er dog skaptt mennischin till gode oc gaffen. Men huad er thet ther thenom icke fortørner som sliigt forsett haffue, att the wele altt thet som
 15 gott er aldellis forstøre, forøde, eller oc platt forbiistre.

Desligest er thet oc saa een hoffuett løghen, oc eett santt klafferij, nar samme Malmøss bog siiger fræmdelis, att Messen fortager oc forøder then trøst
 20 oc tilliid som scall haffuis till Jesu Christi død oc pijn, fordi att inghen ting forder oc fremmer saa møgett samme trøst oc tilliid som messen [p 2 b] giør, nar hwn er oss een daglig paamjndilse till Jesu Christi dødtz oc pijnis frucktsommelige begang.
 25 Huess agtt oc ære wij giøre Messen, giøre wij aldene for Jesu Christi dødtz oc pijnis skyld, oc fordi agte wij thenom møgett meer end Messen, nar wij agte messen for theris skyld, oc thet wiide att all then behaffuelighed oc dwuelighed som er ænthen wdi
 30 Messen, eller wdi noger mennischis gierning, hwn flyder altsammen aff Jesu Christi dødtz oc pijnis werdskyld.

iij Regum
 viij.

Thet støcke ij Messen som kaldis Canon nagger thenom saare, oc helst fordi, att messen kaldis oc ther wdi eett offijr, oc paakalder the hellige apostolorum oc martijrum namffn, oc formaner Gud for theris bønn oc werdskyld, att thet offijr som scall 5 komme paa alterett, oc er kommett tillforne paa korsett motte oss well bekomme.

Om offijr er nock talett paa thenne tiid, fordi ieg haffuer paa mange andre stæder ther om [p 3 a] talett noghett wiidere. Desligest haffuer ieg oc saa 10 giortt om helgens dyrckilse oc paakald, huar till meg er end nw inthet swarett. Ther som helgens spottere, wille rædis band oc formaledidilse, tha motte the læse huad Gangrense concilium wdi sith siiste capittell dømmer om thenom som foragte huess 15 tieniste oc hugkommilse ther giøris hellige martijribus, oc giffuer Melancton samme concilio Gangrensi stor magtt, for mange article som hand siiger att samme raad gantsche wiislige forrammede oc 20 paasagde.

Att boghen frændelis berømmer seg wdaff scriff- ten (ligerwiiss som scriffen wore christendoms seeder oc tro modstandig) er icke andett end store ord, oc eett hoffmodigt skrep, mett huilckett the icke alsomeniste wdi thet støcke men andre mange be- 25 drage møgett simpell folck, nar the meene att sliige dierffue tilbud haffue nogett paa seg.

Thet er icke scriffen (fromme læsere) wij [p 3 b] emod tale. Then forbande Gud som witterlige oc fortredelige taler emod then mjinste tydell som findis 30 wdi then hellige scriffitt. Thet wnde meg Gud att ieg mett gierning schulde meg mod scriffen icke

forbryde. Att ieg scall meg icke fortale, eij heller
forscriffue mod scrifften, will ieg mett hans hielp,
oc paa hans trøst well forware. Thet er icke fordi
scrifft wij trette om, men scrifftens rette mening, oc
5 then scall mand snarist finde wdi apostelige gier-
ninger, bud, skjick, ordinantzer, oc ceremonier, ther
hellige martijres Gudtz sande witnisbyrd haffue bru-
gett ok holdett.

Kand thet noghen tiid findis eller ij sandhed for-
10 faris, att gamble kiettere haffue noghen tiid hafftt
scrifftens rette mening, eller the oc haffue alle scrif-
ter rettelige brugett, tha maa wij thet samme oc saa
tro om disse nyfødde kiettere.

I huar oss fattis blott oc bar scrifft, som oss [p4a]
15 ij sandhed fattis paa mange stæder, oc wdi mange
støcker, tha ere the hellige mendtz gierninger, bud,
oc befaling oss scrifft nock som haffue wærett Jesu
Christi sendebud oc witnisbyrd. Hanwm till ære oc
for hans skyld haffue wij thenom betroett till all
20 wor salighed. Oc the ere the samme som wdaff hans
befaling haffue oss bescreffuett huess scrifft som
nw kaldis hellig, oc samme scrifft haffue the for-
meerett oc forklarett wdi exempill wiiss mett theris
hellige lærdom, mwndelige een partt, een partt oc
25 saa scrifftelige, ther offuer mett theris gantsche leff-
nett, brug, død, oc pijn, som ere een sand glose,
oc een rett wnderschede paa then hellige scrifft.
Er thet santt som nw talis oc scriffuis om Paffuen
ij Rom, om keijserin, om konghen aff Franckerige,
30 oc om andre herrer oc furster, thet mwne icke altt
sammen wære løghen, som scriffuis oc er screffuett
ij fordwm [p4b] tiid om the hellige apostele, oc
andre Gudtz helghen.

Waare oc scrifften saa klar wdi alle maade som
 nogre predicanter wele siige, huad giordis tha be-
 hoff saa mange christelige raad som wærett haffue
 wdi then hellige kircke fra første begyndilse. Wdi
 mange støcker lærdom oc handell haffue the sande- 5
 lige forklarett scrifften, oc wdi mange støcker for-
 meerett till forbædring ij forklarings wiiss christen-
 doms skick oc sætt, huar wdi wor herre haffuer
 wisselige wærett thenom bistandig effter sith hellige
 oc guddommelige løffte, ther hand loffuede oc sagde, 10
 I huar som helst two eller tree ere forsamlede wdi
 mijtt namffn, ther scall ieg wære mijtt iblantt thenom.

Mat. xviii.

Fræmdelis siiger then Malmøs bog, att messen
 bekommer inghen mand well wden then som æder
 aff sacramentett. Oc nar sacramentett ædis wdi twen- 15
 ne maade, [q1a] legomlige oc aandelige. Haffuer
 boghen fordi sliig mening, att Messen bekommer
 inghen mand well, wden then som æder aff sacra-
 menthet, ænthen legomlige eller aandelige, tha meen
 hwn thet som santt er. Men haffuer hwn oc sliig 20
 mening, att thet scall aldellis legomlige ædis aff then
 som frucktt will hente aff Messen, tha er thet wsand-
 hed hwn bode meen oc siiger, wden hwn thet be-
 scheder mett wiisere forklaring. Meg forwndrer stor-
 lige huar theris tro er nw bleffuen, huilcken the al- 25
 tiid siige att wære wdi allting, then rette wirckere
 oc schaffere, oc besynderlige wdi sacramentelig han-
 dell. Her giffue the nw tilkiende att then tro er platt
 død. Augustinus som tilforne sagtt er talindis om
 then aandelige ædilse siiger saa, Huar fore bereder 30
 thu ænthen tand eller bug, alsomeniste tro, oc tha
 haffuer thu ædett, ther Martinus Luther oc saa selff

tillstaar, oc bekiender [q1b] aff samme ord paa mange stæder, att Messen for een retsindig tro skyld bekommer offte then bæder som henne hører oc seer, end hanwm som henne siiger oc holder, fordi
5 hwn offte sees oc hørís mett sterckere tro oc større werdighed end hwn ænthen holdís eller siigís. Oc effter thi att gjrighed oc mijsbrug haffuer kommett Messen wdi then foragtt hwn (dess wær) nw er hoss mange, tha formaner ieg alle thenom som
10 ere thenne bog biistandige att the straffe oc hwdstryge gjrighed, oc icke then wskyldige Messe eller Paffuen.

The kalde henne papiste Messe ther gjrighed haffuer diigthet oc paafwndett. Besinde seg well
15 huad the siige, fordi Messen war liige saa holden wdi then hellige kircke som hwn nw holdís, før end kirckin oc klerckeriid war noghen tiid bedragen oc befwnden mett gjrighed, eller noghen anden wildig arrighed. Saa war hwn holden wdi sancti
20 Bernhardi tiid, ther war saa dra[q2a]belig een mand, att huess mijschandell oc mijsbrug som wærett haffde for hanwm ij then hellige kircke, oc war wdi hans tiid, then straffede hand wden all skoensill. Men messen oc messens brug taler hand inthet om, ther
25 hand haffde ingelwnde forlatt, om hwn haffde wærett wdi nogett mijsbrug, oc thet er icke end nw fjrehwndrede aar siiden hand war till.

Mett huad gudelighed oc werdighed kwnne wij tha tencke hwn war brugett oc holden wdi mange
30 drabelige oc hellige mendtz tiid, som wore Martinus, Híjlarius, Seuerinus, Remigius, Leo, Maximus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius oc andre mange

theris liige, eblantt huilcke somme wore till for ix^c aar, somme for twsinde oc somme for xi^c oc xii^c aar.

Att noghet er Messen tillsætt oc tillagtt offuer hennis første begyndilse, haffuer messen icke meer forwandlett, end then hellige [q2b] scrifft ther 5 wdaff forwandlis, nar hwn forklaris oc wdleggis mett hellige mendtz christelige bøger oc wnder-schede.

Før end thet støcke som kaldis Canon war no-ghen tiid tillsætt tha war Messen kaldett eett offijr, 10 wdi then scrifft som kaldis Canones apostolorum wdi sancti Ignatij, Irenei oc Dijonisij bøger. Men siiden the første hellige martijres haffde forklarrett then christen tro mett theris død oc pijn, oc Gud haffde mett ære oc wnderlige teghen theris død oc 15 saa forklarrett, oc ther mett giffuet tilkiende att the wore icke døde, men leffde hoss hanwm mett stor forschylding oc naade, ther hand kwndgiorde for all werden, then tiid hand lod skee hoss theris liig oc graffuer wdi theris tempill oc høytiider store well- 20 gierninger, mett siwge, krancke, oc arme mennischer, oc ther mett forklarede oc obenbarede theris agtt oc werdskyld the haffde hoss hanwm, oc huore hand ther fore wille møgett giøre oc lade for theris skyld, tha er Canon tillsætt, [q3a] oc the hellige 25 mendtz namffn ther indførde, som samme Canon inde holder, att wij mett større gudelighed schulde hente dess større frucktt aff messen, nar wij bode selffue bede oc helgen mett oss, att sacramenthet motte oss well bekomme, oc wij motte ij alle maade 30 forbiide Jesu Christi iett oc løffte, mett dess større tro oc wished.

Oc the som thette haffue giortt wore bode drabelige mend wdi raad oc wiisdom, oc hellige wdi leffnett oc gierninger, ther er eett wist teghen, oc eett santt wtnisbyrd, att the wdi sliig handell wore
5 fordi raadde oc regerede aff then helliand, fordi the wore icke end tha kommen wdi noghen gjirighedtz handell ther thenom kwnne bedrage till noghet syndigtt wild, nar the wore inthet andett anseendis end Gudtz loff oc ære, oc christendoms salighed oc
10 welfærd.

Oc nar samme tillsætt oc sliig forwandling er icke emod noghen hellig scrifft, men effter alle gode wilkaar saare mett, nar scrifftens [q3 b] ære oc agtt wdi saa maade gaar fore seg, att Gudtz ære, loff, oc
15 priiss dess ydermere forøgis, formeeris, oc fræmdragis, tha lader ieg meg giøre wiiss, att huosomhelst ther foragter oc bespotter desse hellige mend wdi sliige sætt oc skick, hand er bode Gudtz foragtere oc then helliandtz bespottere, nar ieg sande-
20 lige tror, att the raadde oc regerede aff samme helliand haffue thet giortt som giortt er, oc besynderlige wdi sliige støcker oc andre theris liige.

Thi raader ieg eder (werdige fædre) att ij offwerweije oc well besinde alle sager oc røder som haffue
25 kommett then hellige oc wskyldige messe wdi then mijshandell oc mjsbrug ther henne nw (dess wær) saare foragter. Thet findis wdi nogre prophetier som støde paa thenne tiid, att messen, hennis altere oc tienere schule paa noghen tiid oc stwnd komme wdi
30 fald oc foragtt. Wiider oc seer fordi huem ij wije till thet werduge embede. Lader thenom ther till kaldis oc kaaris som ere lerde oc kloge [q4 a] wittige

oc sindige, fromme oc gode mett alle christelige wilkaar. Oc lader inghen kiøbe eller bede seg till thet werdige embede, men heller bedis oc kierlige trengis oc nødis ther till for theris fromhed skyld. Holder wed magtt gode scholer. Desligest holder 5 lærde mend for øghen, oc thenom serdelis som hedre oc ære theris lærdom mett fromhed, gott leffnett, oc dygdige gierninger. Ther wdaff kand thet skee, att the som ere wdaff ædele oc fromme sind, dragis oc lockis till att lære oc leffue erlige, nar the see att 10 fromhed haffuer lønn, oc lærdom haffuer bønn. Jeg besinder att twenne sager haffue kommett messen wdi fald oc foragtt, Først thet store tall prester som findis offuer all werden, wiigde till thet hellige embede wden allt forskiell, Ther nest gjrighed, icke 15 theris som siige messe, men theris som renthen haffue, oc burde selfue att siige messe, ther ænthen icke wele wære prester, eller ere [q4b] the end prester, tha werdis the icke att bruge embedett. Oc nar the schule tha for seedijn skyld oppeholde tieniste 20 for rente oc welfærd som the haffue, tha gaa the ij wall mett fattige prester oc kiøbe thet nøjeste the kwnne. Saa komme bode theris gjrighed oc fattige presters tarff oc armod messen wdi mjsbrug, nar thet thenom giffuis for daglig messe kand icke be- 25 tale theris kaast, end sije kleder oc andett som hør till daglig tæring oc behoff.

Hoss thenom som ere store herrer aff kirckins rente er messen thet armiste huerff som brugis kand till liiffs biærning. Then som tien for theris bord, 30 reeder theris seng, oc riider theris ærinde, haffuer bode kaast, kleder, oc lønn. Then som røckter oc

skraber theris heste haffuer oc saa, oc mett faa ord, then som er een fyrbøttre haffuer oc kaast oc kleder for sijn tieniste. Men then arme Cappellan som scall giøre tieniste [r1a] wdi Gudtz handell giffuer bode
 5 penninge oc giør tieniste for then blotte kaast. Oc nar hand haffuer thenom icke nærmer, tha scall hand nødis till att bruge messen for eett trøglerij, oc ther fore lengis, biide, oc søge effter messe penninge, att hand kand giøre sijn herre fyldist.

10 Oc fordi att thenne arme wellferd recker icke end till huer fattig prest, nar the ere flere end the riige haffue behoff, tha tage mange paa wraad aff mījshob oc mījstrøst, oc embedett storlige till foragtt, ænthen giiffue seg till kietterij oc oprør, eller oc foretage
 15 seg anden syndig oc wbørlig handell. Nar ij gode herrer, her till tencke eett gott sind, oc thette først raade bod, tha giøre ij edertt embede fyldist.

Thet war merckelige skickett ij gammill tiid, att inghen schulde wijess till prest ij huore wiiss oc god
 20 hand war, wden hand haffde ænthen rente, eller arffuedell oc [r1b] erlig ophold att leffue oppaa, oc paa then tiid bleffue dwuelige mend først forseede oc besørgede mett lææn oc rente, oc siiden wiigde till prester. Thi wore thet børligtt, att sliige oc
 25 andre christelige skick optogis oc komme wnder waane igien.

Wij læse wdi sancti Siluestri Paffuis historia huore hand bød the riige klercke oc prester, att tage the fattige till seg, oc forsee thenom erlige mett seg aff
 30 theris rente, oc samme bud leggis hanwmm storlige till ære. Thi wore thet møgett gott oc saare børligtt att the gode herrer som nw ere bisper stwndede oc

saa effter samme ære, oc siiden skickede seg wiise statholdere som kwnne oc torde lære oc wnderwiise thenom huess theris embede tilhørde, oc børlige straffe nar the icke giorde theris embede skickelige fyldist. 5

Ther nest schule the holdis till att wiide huad Messen er, oc wdi huad mening hwn scall siigis oc holdis, som wore for langtt her [r2 a] att bescriffue, oc huad werdighed oc wilkaar henne sømmer oc børlige ere, effter thi hwn er icke andett swmmelige 10 att siige, end Jesu Christi dødtz oc pijnis amijndelige begang, tacksiiigilse oc loff for samme dødtz oc pijnis werdskyld, oc een formaning till Gud om deelactighed aff samme død oc pijnne ther er saa krafftig, att som hwn recker till alle tiiders leffuendis oc 15 døde, saa bør henne oc att haffue een ewig amijndilse oc begang. Thet schule the synderlige agte, att thet sacramentt som then menige mand fordrister seg icke till att bruge huer dag for daglige synder skyld oc møghen forfengelig handell som the 20 mett bekwmris, thet bruge presterne huerdag wdi menighedtz nærwærilse oc aasiwn, att the tha besinde kwnne huad werdighed, reenhed, fromhed, oc retsindighed thet werdige, hellige, reene, oc gode sacramentt sømmer, om the schule icke thet annam- 25 me seg till fordømmilse, men faa salighedtz [r2 b] liiff, bode wdi thenne nærwærindis tiid oc then tilkommendis ewighed, oc tha kand thet skee att bode sacramentett werdige oc børlige tracteris, oc then hellige kircke finge gode oc fromme prester, till 30 huilckett att bekomme then mjilde oc barmhiertige Gud giiffue eder the beste raad.

Om predickin oc sang.

Ca. viij.

Saa taler Malmøs bogen om forwandling paa predickin oc Gudtz ord, som Gudtz ord kwnne aldrig
 5 syndelige brugis, oc serdelis aff hennis scriffuere, dog att ij Gudtz ord findis saa stortt skrømpteri som wdi noghen anden legomlig oc siwnlig gierning, ther sanctus Paulus haffuer icke stwnget wnder stoell wdi thet sendebreff hand forscreff till the Phi-
 10 lipper ij thet første capittell.

Philip.
 primo.

Thet giffue Gud att the alle tracterede Gudtz ord mett retsindighed, oc wdi een retferdig mening, som seg ther aff berømme, tha wille [r3a] wij snart komme till forening om huess trette oc bulder som
 15 nw platzer, møder, oc wmager mange land oc riige.

Oc nar wij læse hoss sanctum Paulum att Gudtz
 riige er icke wdi tale oc ord, men wdi krafft oc gier-
 ning, tha kwnne wij som ere groffue wdi forstand icke andett tencke, end att Gudtz ord handlis icke
 20 rettelige, nar thet gjør icke god frucktt, oc icke bør-
 lige saes nar thet rijnder icke op mett frucktsom-
 melig grøde.

i. Cor. iiij.

Som alle drabelige ting kwnne mijsbrugis aff onde mennischir, saa war aldrig noger ting meer mijsbru-
 25 gett ij then hellige kircke end scrifften oc Gudtz ord.

Wnder theris skjñ oc skygge haffue alle kiettere skiwltt oc hemblett theris kietteri oc falsche lærdomme. Till thenom haffue the alle hafftt eett for-
 tacktt oc eett wrangtt skudtzmaall, huar mett the
 30 forblømme mange till forblindilse theris falsche lærdomme. Oc fordi haffue gamble doctores oc lære-

Tertullianus. fædre [r3b] merckelige bewiist att thenom bør thet skudtzmaall icke att nyde, nar scriffens handell hør thenom icke lenger till end the ere retsindige mett christendommen, blantt huilcke Tertullianus som er een saare gammill doctor haffuer mett een heell 5 bog dybelige oc wiislige affwiist alle kiettere fra scriffens brugilse, oc klarlige bewiist att hwn maa thenom icke wndis eller tilstædis, fordi the wele wdi inghen ting ther the negte affwiisis, wden then blotte oc bare scriffitt, ther huerckin er mwueligtt 10 eller børlogtt, oc besynderlige nar the wele trenge scriffen wnder then mening som theris kietterij bii-standig er, oc icke lade henne beholde then helli-andtz mening, som er samburd oc samtøcktt wdaff then menige christen kirckis bode forstandere oc 15 almwge, oc besterckett mett wnderlige teghen, oc een synderlig guddoms krafft.

Ther till mett er møgett giortt, skickett, budett, samtøcktt, anammett, wedtagett, holdett oc brugett fra begyndilsen, som icke er [r4a] screffuett ij then 20 scriffitt som nw kaldis hellig, ther samme scriffitt tillstaar oc forneffnde Tertullianus merckelige bewiiser, besynderlige wdi een bog som kaldis, De corona militis. Huilckett wij oc saa finde wdi een aff sancti 25 Clemens. Clementis bøger som kaldis De fide et ordine christianorum.

Oc huar the end motte bruge scriffen wden all mijstancke, tha anamme the icke alle scriffter, oc een partt aff thenom som the end bekiende, tha bekiende the icke heele scriffter. Huem kand fordi 30 handle mett thet folck ther saa trøcker seg aff stiiffhed oc straghed, fortreed oc hoffmod, haardhed oc

dwlhed, att thet will altiid hørís, oc inghen høre,
altiid betros, oc inghen betros? Oc fordi lade the
seg saare bemercke att wære wdaff kietterlige wil-
kaar (ther er blantt mange synderlige fortreed oc
5 hoffmod) nar the lade seg icke nøije, mett then me-
ning wdi scriffth oc christelig handell som er dog
samtøcktt offuer then gantsche christen[r4b]dom
blantt leeg oc lærd, men wele giøre oc diigte seg
een ny mening, oc trenge fordi scriffthen till att lyde,
10 then hwn icke lyder, oc att meene thet hwn icke
meen, aldene rørde oc bedragne aff wilde hoffuett
oc forbiistrede sind, ther aff æregjirighed fiige effter
ord oc røckte.

Oc huar the kwnne her wdi wære eendrectige
15 oc eensindige tha schulde mange fleer bedragis, ten-
ckindis handelín fordi wære aff Gud, att hand wore
eensindig. Men nw kwnne the icke selffue forliigis,
huerckin wdi eett land, eller een by, oc att siige
thet santt er, icke wdi eett hwss eller een schole,
20 oc wnderstwndwm icke heller wdi eett hoffuett. Oc
fordi er kietterij saa fructsommelig een beest, att
førend hwn er aar gammill føder hwn aff seg xx
eller xxx fooster, somme sijne liige, oc somme mø-
gett argere end hwn er, sijne obenbare fiender oc
25 modstandere. Huar fore ieg will nw kortelige off-
uerweije, om thet er gantsche Gudtz ord som nw
predickis een partt ij Malmø, oc een partt wdi andre
[s1a] Lutersche stæder.

Att føre ij twijll oc trette ald then lærdom som
30 wærett haffuer wdi then hellige kircke mett sætt,
skick, bud, oc ceremonier wdi sacramentt oc anden
gudelig christendoms handell som haffuer wærett

wknwrrrett blantt christett folck, somme ij femhwn-
drede aar, somme ij twsinde, nogre ij tolff hwn drede,
een partt ij tretten oc fiortenhwn drede aar, ligerwiis
som att wdi saa lang tiid haffde huerckin wærett
sandhed, hellighed, eller salighed, dog hwn war al- 5
drig meer oc større siiden werden begyntis, end hwn
ij saa lang tiid wærett haffuer.

Att forstøre all christendoms embede, magtt, be-
faling, statt, ære, werdighed, oc mett thet kortiste
ald øffuerighed. 10

Att forsage, forsømme, oc bespotte, alle theris
sætt oc skick, som the forrammett haffue, icke wdi
noger synderlig retferdighedtz eller wrang jøde me-
ning, men till een tucktemestere oc een forwarsell
mod synd oc syndige orsager ther wnder att gæmme 15
oc bewaare christe[s I b]lige dygder oc theris wilkaar,
som ere een christen troes børlige oc retsindige
smycke.

Att siige wden beschede, skiell, oc forklaring
huore Gud anseer inghen gierning som mennischin 20
giør ij huore god oc gudelig hwn siwnis att wære.

Att siige gode gierninger wære een dødelig synd,
oc att wære gott att the icke giordis for sliig fare
skyld, att mand kwnne seg aff thenom berømme,
desligest fortrøste oc forlade seg mett nogett tycke 25
oc behaff paa thenom.

Att forkrencke christen folckis samtøckte oc be-
raadde breff oc segell, oc att till inthet giøre gammill
lawheffd, oc ej heller holle sijn eghen tillsaffen oc
forplictelse, mett breff, segell, oc eghen handscriff. 30

Att giøre herrer oc furster wiise huore the ere
icke plictige att holde theris christelige soerne eedj,

beseglede breff, handfestning, oc recess som the giortt
haffue theris tro wndersotte, huilckett som er først
emod Gudtz ord, oc ald naturligtt skiell, oc ther nest
emod [s2a] een screffuen kejsere low, huar wij saa
5 finde screffuett, Herren scall oc saa giøre sijn tro
wndersotte samme skiell som hand æscher aff ha-
nwm, oc huess hand thet icke giør tha dømmis hand
att wære wdaff een ond loffue, ligerwiiss som then
ther hanwm træder emod, ænthen mett gierning el-
10 ler samtøcke befindis oc saa att wære troløss oc een
meenedere. Huess mening er sliig, att som een wn-
dersotte kand seg forbyrde mod sijn herre, saa kand
oc herren seg forbyrde mod sijn wndersotte nar hand
holder icke sijne breff, segell, oc soerne eedijr. Thette
15 staar ij then bog ther kaldis Lænreth som er con-
suetudines feudorum, in capitulo de forma fidelitatis
in fine. Att giøre samme furster wiise huore the maa
emod all kirckelow oc kejsere rett, emod priuilegier
oc friihed, oc emod theris egne soerne eedijr, breff,
20 forsegling, oc recess, tillstede att kirckir oc closter
nederslaas oc affbrydis, att messer oc Gudtz tieniste
forødis, [s2b] kirckins forstandere oc eett christe-
ligtt skiell wberaadde oc wattsporde.

Att nøde oc trenge folck mett magtt oc forbaand
25 till att wære ij raad oc gierning mett thenom wdi
sliig handell att anheffue, bruge, størcke, oppeholde,
oc forfølge.

Att skielde oc berobe forwden all skonsill kir-
ckins forstandere, Paffuer oc Bisper, att wære anti-
30 christer, wloffue, tiwffue, bedragere, sielemørdere,
schalcke, oc forrædere, oc att platzeere thenom wbør-
lige oc whørlige mett møgett klafferij.

Att forfølge thet gantsche klerckerij prester oc mwncke mett skendtz ord oc spotsche tale emod all broderlig kierlighed.

Att fordriiste seg wdaff Gudtz retferdige wrede till att omkuldkaste, forwende, oc forwandle altere, 5 beledede, fwntt, stenckesteen, wijelse, fermilse, oc møghen anden christelig brugilse, wdi sacramentt oc andre kirckelige embede.

Att afflegge pliigt oc bod, som ere een sand [s 3 a] wederkierendilse fra synd oc till Gud. Desligest scriff- 10 temaall, faste, hellige dage, kirckemesse høgtiid, bønn oc begang for christne siele.

Att forføre theris christelige brødre, prester, mwncke oc thet menige klerckerij, fra welfærd oc rente, fra eijedom, iord oc grwnd, hwss oc hiem, wfor- 15 klaffuede oc wfordeelte, oc fordi wden dom, low, oc rett.

Att forfølge thenom ij alle desse støcker fra breff oc segell, fra friihed oc priuilegier som the haffue 5 aff kirckelow, oc keijserelow, aff herrer oc furster, 20 aff lawheffd oc landtzlow, oc aff all werdsins samburde raad oc tycke.

Att platzere bisper oc riigens prelater som ere Danmarcks riigis, oc wor kieriste naadige herris raad, riigens indfødde adill oc ridderschaff, mett 25 whørlige namffn, som ere Tijranner, kiettere, sielemørdere, Gudtz ordtz forrædere, foragtere, tiwffue oc skalcke, som siide dog paa bencke [s 3 b] mett wor kieriste naadige herre kongelige maiestatt att raade oc regere, rette oc dømme, ligerwiiss som er- 30 lige oc drwge mend.

Att forbiwde bisper sijn tijende, prester bode offijr

oc tjiende, oc anden rettighed, een partt mod scrifft
oc skiell, oc een partt mod gamble oc ny beseglede
priuilegier oc frijhed, mod landtz seed oc gammill
wedtaghen low, ligerwiiss som euangelium oc scrifft
5 ten schulde oss forbiwde att holde oc bruge seed-
waanlig wedtecktt, oc then synderlige som aff scrifft
oc skiell haffuer stortt biistand, oc aldelis inthet
modstand.

Att fordømme barne dob, bønn oc begang for
10 christne siele, oc fordi bestorme skersjild, desligest
att fordømme helgens ære oc anrob, oc negte the-
nom att wære ij himmeriigis riige, oc att foragte
theris altere, tempill, beled, bøger, lærdom, werd-
skyld, oc huess anden ære thenom giøris Gud till
15 loff aff then menige christen kircke. [s4a]

Att negte mennischins frij willie ij giørinde oc
ladinde, oc siige att Gud er een orsage oc een wjrkere
till allt thet som syndelige giøris, dog allt gott
er hans rette werck, oc allt ontt hans retferdige til-
20 ladilse.

Att ther er inthet forskiell paa kircker oc raadhwss,
paa torg oc kirckegaard, paa korss oc kag, oc mett faa
ord paa wiigd oc wwiigd, paa helligtt oc whelligtt.

Att paffuedømme, biscopsdømme, prestewielse
25 oc embede, closterleffnett, kyskhedtz løffte, oc andre
børlige embede, oc gudeliige skick ij then hellige
kircke, ere skrømppt, antichristelige paafwnd, oc een
fortackt reffuegrjimme.

Att berøffue oc tage fra wiigde tempill oc hellige
30 stæder, kalck, diisk, hellidoms kar, oc andre clenodier,
ther till mett wiigde messe kleder, oc altere
kleder, oc anden qwemhed, som hør till Gudtz tie-

nistis ophold oc brugilse, oc giøre folck wiise icke [s4b] wære synd att bruge oc forwandle desse ting till anden leeglig, werdslig oc syndig handell.

Att føre thet høgmechtige, høgwerdige, oc wbe-grijbelige naadefulde sacramento Jesu Christi legom- 5 me ij wijns oc brødz fantzwn wdi twijll oc trette, mange eenfoldige folck paa then ene siide, hoffmo-dige oc strage halße paa then anden siide till eett stoertt oc wopretteliggt fald.

Oc mett thet kortiste att forstøre iblantt christett 10 folck, herrer oc wndersotte, hustrw oc bonde, fader oc sønn, moder oc dotter, hwsbonde oc swend, hu-strw oc piige, wertt oc gest, nabo oc gienbo, att for-støre som sagtt er, fred oc kierlighed, tro oc loffue, oc forspjilde eendrectighed oc enighedtz samfwnd 15 eblantt alle desse forberørde, saa att the huerckin sette tro eller loffue till huer andre.

Ere desse støcke lærdom, nw kortelige sagde oc fortalde Gudtz ord oc then hellige [tia] scrifftt, tha maa wij tillstaa oc bekiende att scriffthen ij thenne 20 tiid predickis oc læris, nar thet som nw er kortelige bescreffuett, oc møgett andett hoffmod, skalched, oc wrenighed (ther mett faa ord kand icke bescriff-uis) ij thenne tiid predickis icke alsomeniste, somptt paa eett sted, oc somptt paa eett andett, men oc saa 25 scriffuis wdi bøger, oc forsendis offuer all werden.

Jeg taler nw inthet om the wlempelige oc wbe-qwemme ord mett huilcke the beklaffe oc platzeere keijserlige maiestatt, oc andre christne konger oc 30 Furster, fordi the wele icke haffue att giøre mett thenne wchristelige oc wfordraffuelige handell, nar thet bør seg een anden tiid.

Oc dog att alle desse forneffnde article ere whørlige støcker oc wbørlige, haffde wij end tha formercktt noghen god frucktt aff sliig predicken, tha motte wij end tro oc bekiende, att samme predicken haffde
5 [t1b] wærett aff Gud, thet store mÿsbrug till straff som wærett haffuer eblantt thet menige klerckerij.

Oc offuer altt haffde the aldrig anammett nogre ij theris handell oc samfwnd, wden thenom som wore erlige, fromme, dygdelige oc drabelige mend,
10 aff sind, raad, mandom, astadighed, oc stor forfaring, eller wore the oc bleffne sliige mend siiden the komme ij handelín, tha motte mand tro oc meene att thet gantsche spÿll regeredis aff Gud.

Men nw anamme the sliigtt folck, att the daglige
15 befindis wdi møghen wnøttighed, oc ij huoredanne the ere, aagerkarle, horkarle, daablere, dranckere, mandrabere, røffuere, siøtiwffue, skattere oc plaggere, kwnne thenne røsst afflade, oc siige seg att wære god euangelisch, oc kwnne ther till mett spotte
20 oc skiende Paffuen, Cardinaler, Bisper, Prester oc Mwncke, Messer, sang, lesning, wiigd wand, kappe [t2a] krone oc smørie, tha ere the strax gode christen oc drabelige mend, euangelij forførdere, trøst, oc biistandere. Oc huad ere dog sliige bespottere oc
25 swermere andett end een orsage ther till att euangelium scall iw meer oc meer foragtis. Oc nar thet hellige euangelium er plantett mett ydmyghed, tomodighed, sagtmodighed, spagferdighed, kierlighed, kyskhed oc reenhed, oc mett andre tucktige oc dygdelige wilkaar, tha kand ieg icke forstaa, huore thet
30 scall fordis oc formeeris mett andre wilkaar end thet begyntt oc plantett er. Som euangelium lyder

eett gott budschaff, oc er syndtz forladilse, oc salighedtz tillsaffen, mett wilkaar, saa formercke wij att samme salighedtz tillsaffen er bestandig aff gode wilkaar, oc forargelig aff onde wilkaar.

Huar som findis icke fordi forbenemffnde dygder 5
oc wilkaar ther haffue planthet [t2b] thet hellige euangelium, men hoffmod, wlydilse, wtolmodighed, mytterij, oprør, had, affwjnd, spott, skentzsill, bagtall, haardhed, fortredenhed, oc straghed, oc møghen anden wdygd mett beswæring oc forbaand, till all 10
Gudtz fortørnilse, ther er icke euangelium som er een sand Gudtz handell. Men ther findis een forgiiftig mænge oc forblenning som er een rett heluedis handell, ther icke hør till Gudtz oc salighedtz riige, men till heluedis weldige tjirannij, wnder ewig 15
fordømmilse.

Haffde wij fordi som ij forstand ere groffue formercktt att giifte mend haffde bleffuett aff thenne lærdom dess ydermere dandess, mjilde, dygdelige, oc gode emod theris hustrwuer, oc att qwinner haffde 20
bleffuett meer lydige oc wnderdanige, meer høffwische, sparsomme oc bluge, oc huar herrene haffde befwndett theris swenne meer trofaste, meere lydige, oc ij alle maade forbædrede. Haffde wij des [t3a]ligest befwndett att møllere, skreddere, oc guldsmeder 25
nw mijndre staale end tillforne, oc att andre embedtz mend gjorde theris handewerck mett større fliitt oc wellwillighed, kiøbmend oc kremmere wdi større sandhed, oc mijndre swrfitighed, gieldere meer retsindige att betale, giemmere meer trofaste 30
att faa oc antworde fra seg ther thenom er fangett till tror hand, wener wdi større fromhed. Haffde

oc saa herrer oc furster, borgemestere oc raad formerckt borgere oc wndersotte meer lydige, scholemestere theris discipele meer sindige, att lære oc regere, raade oc styre, haffde wij sliig fruckt formercktt oc fornwmmett, tha motte wij tro, att sliig lerdome wore wdsprwngnen aff then helliand.

Men nw befindis andett end ieg ænthen taar scriffue, eller gierne wilde, huar fore ieg will paa thenne tiid møgett gaa forbi, till saa lenge ieg ydermere trengis
10 [t3b] mett sliige wchristelige bøger oc scriffuise. Will oc noghen siige, att euangelium scall ther fore icke forsømmis eller foracktis att mange ere skalcke oc draffwels folck som seg ther wdaff berømme, thet samme siige wij oc saa att christendommen som
15 wærett haffuer ij mange hwndrede aar, scall ther fore icke bespottis, forstøris, eller omkuldkastis, att mange haffue wærett, oc ere onde christen.

Synd oc ondscaff schule wij fiigte emod, oc icke mod christendoms sætt oc skick, agtt oc ære. Scall
20 nogett forbædris wdi seeder oc leffnett, oc forwandlis wdi sætt oc skick, tha scall thet skee aff theris embetz magtt, bestandige raad oc samtycke som ere forstandere oc statholdere ij then hellige kircke paa Gudtz wegne, eller oc saa aff mange lærde oc
25 gode mendtz samburde raad, oc wiise tycke, oc thet scall skee mett lempe, saa att inthet afflagdis, før end nogett bædre wore rede for handen [t4a] att indsette ij samme sted.

Men nw anhæffue somme thenne handell mett
30 saa stor hast oc faashed, ligerwiiss som the kwnne strax giøre een ny werden. Inghen ting er thenom till maade, oc fordi laste the alting, Sætt oc skick,

kirckins embede oc wijelse, messe, chrisme, krone, sang, tempell, beledē, kleder, scholer, ceremonier, lærdom, oc bogelige konster, men wij see dog inghen anden hellighed wære kommen ij theris sted.

Aldrig stod werden saa well, icke scall hwn heller her effter, wdi saa gode skick oc pynte, att ther scall iw nogett findis som haffuer forbædring behoff. Mett somme støcker scall mand see igienom fijingre, oc mange offuer see, for eenfoldige mennischirs skrøbelighed. The ting mett huilcke icke bør att offuersees, schule ænthen fordragis, om the icke kwnne raadis bod wden schadelig fare, eller oc mett konst oc sædelighed affleggis oc forbædris. [t4b] Inghen ting kand forbædris bode hasteliige oc well.

Fræmdelis siiger Malmøss bog, att paffuen oc hans scrifft haffuer møgett budett om Messen, men platt inthet om Gudtz ord. Thette er nw sagt icke aldene aff had oc nag forwden allt skiell oc sandhed, men oc saa aff stor wanwittighed. Saa tale nw mange ij thenne tiid som Gudtz ord haffde aldrig hafftt gre besørgere ij then hellige kircke, wden thenom ther nw berømme seg aff Gudtz ord, dog att the wnder thet ord handle een stor partt aff antichristi ord.

Haffuer icke Paffuen budett oc befalett att predicke Gudtz ord, huore ere wij tha bleffuen christett folck ij alle desse land som ligge norden oc westen for thet mijddell haff? Alle the hellige mend som haffue mett predicken, lærdom, ierteghen oc gode exempill omkring wend, till Jesu Christi tro oc kwndschaft, Hispanien, [v1a] Franckeriige, Engeland, Scotland oc all Tydtzsche twnge, Danmark,

Suerige, Norge, Wngerin, Pommerin oc alle andre land, tha wore the wdsende aff then Romere bisp som nw kaldis Paffue, ther Luther oc saa tillstaar wdi een bog hand scriffuer mod sijne anabaptister, 5 huar hand straffer oc bespotter alle thenom som Paffuen till had oc foragtt forwandlett haffue sacramentt, predickin, preste embede. Oc siiger hand saa, Schule wij altt thet forwandle som er wdaff Paffuen, tha maa wij huerckin siige messe, eller 10 predicke, eller bruge noghen scrifft, nar wij haffue wdaff Paffuen bode scrifft, oc lærdom, prestedom, oc predicke embede, oc huess anden ære oc agtt christendommen er bestandig wdaff. Men huore wij løne ther fore mange hellige martjribus oc gode 15 mend, som haffue siidett ij thet Romere sæde, [v i b] thet ansee Gud, oc hæmfne nar thet bør seg.

Boghen siiger att Paffuen biwder inthet om Gudtz ord, hwn siiger liige som hwn er wiiss giortt aff sijne mestere, fordi hwn er blind oc wanwittig, tha 20 seer hwn icke meer end the wele, oc liwger saa møgett thenom løster. Oc dog ieg motte møgett scriffue oc bewiise wdaff kirckins bøger om Gudtz ord, huar tiiden kwnne tillrecke, men fordi eett sted er nock paa thenne tiid, tha will ieg thet her 25 indscriffue. Saa finder ieg screffuett wdi Decretalium bog ij then titell som kaldis De officio iudicis ordinarij oc ij thet xv. capittell, som heder inter cetera. I blantt andre ting (siiger texten) som høre till christen folckis salighed, tha wiides well, att Gudtz 30 ordtz føde er storlige aff nød, fordi ligerwiiss som kroppin fødis aff legomlig spiisning, saa fødis oc sielen aff aandelig spiisning, nar mennischin icke

De officio
iudi. ordi. ca.
inter cetera.

leffuer [v 2 a] aff eniste brød, men aff thet gantsche
 ord som aff Gudtz mwnd wdgaar. Oc nar thet offte
 skeer att bisperne for theris attskillige bekwring
 eller kranched, eller wfred, eller for andre orsager
 (paa thet wij schule icke siige wiisdoms mijsbreck 5
 ther er ij alle maade fordømmeligtt, oc maa her eff-
 ter ingelwnde fordragis) kwnne icke selffue wære
 ledige att spiise folck mett Gudtz ord, oc besynder-
 liige wdi store oc wiide stiigt, tha forsyne oc skicke
 wij mett eett almjndigt sætt, att bisperne schule 10
 tilltage seg nogre dwuelige mend ther kwnne fruckt-
 sammelige forfølge predicke embedett, oc ere dra-
 belige bode ij gierning oc tale, som kwnne paa theris
 wegne, mett exempill oc tale forbygge ij lærdoms
 wiiss (nar the selffue icke kwnne) the folck som the- 15
 nom ere befalede att fljttelige søge oc besørge. Huil-
 cke lærde mend, the schule oc saa forsee oc be-[v 2 b]
 sørge huess the behøffue till erligtt ophold, att the
 for armod skyld, schule icke nødis att falde fra thet
 som begyntt er, oc fordi biwde wij att ther till schule 20
 skickis dwuelige mend, bode ij Domkircker oc an-
 dre huar søgning oc forsambling er, ther bisperne
 kwnne haffue oc bruge for metthielpere, icke alsom-
 eniste ij predicke embedett, men oc saa till att høre
 scrifftemaall, oc sette penitentze, oc giøre andett 25
 som hør till siele tarff oc salighed. Ehuo som thette
 forsømmer att fuldkomme, tha scall hand ther fore
 haardelige straffis.

Mwnne icke thette wære eett merckeligtt bud om
 Gudtz ord wdi Paffuens bøger, huar sliige findis 30
 mange, oc thet giffue Gud att bisperne haffde thette
 aldrig forsømmett, tha haffde desse ny predicanter

aldrig bleffuett saa myndige som the nw ere. Icke
haffde heller thenne orsage the nw finge aff bisper-
nes forsømmilse noghen tiid bleffuett saa stor. Wdaff
theris forsømmilse som [v3a] forstandere wærett
5 haffue, ere alle kietterij oprwnden oc wdsprwnghen.
Oc fordi att mange kiettere kwnne icke naa prela-
ternis statt, werdighed, oc herlighed, tha haffue the
tilltagett seg theris embede, prelaterne till stor for-
agtt. Oc fordi the haffue thet giortt, icke wdi noger
10 retsindig mening men aff hoffmod oc statgjirighed,
tha tillsteder wor herre att the falde aff eett kietterij
oc wdi eett andett.

Om sacramenthen oc theris brugilse.

Ca. ix.

15 Huess snack oc tale then Malmøss bog haffuer
om sacramenthen oc theris handell lader ieg nw paa
thenne tiid betømme, nar gamble christendoms raad,
oc andre hellige mend haffue møgett talett om oc
emod the sacramentt som kiettere bode giffue oc
20 bruge, oc sønderlige om theris dob oc penitentze.

Att the haffue sacramenters sandhed oc wissshed,
om the ellers bruge sacramentelige [v3b] ord rette-
lige som børligt er haffuer ieg inthe twijll, men om
the hente aff theris sacramenters brug noghen frucktt,
25 haffuer ieg eett stortt twijll, nar ordett er ther till icke
nock, wden thet haffuer biistand aff een retsindig tro,
een sand kierlighed oc brugis wnder een christen
enighed oc lydilse som giffuer deelactighed wdi then
menige christen kirckis samfwnd, forwden huilckin
30 ther findis huerckin retferdighed eller salighed.

Thenne Malmøss bog will siige, att sacramentt ere icke flere end tw, dog hwn kwnne thet bæder bestaa, nar hwn sagde att wij haffde inthet sacramentt, fordi thette ord sacramentt wdi sliig mening, att thet scall wære eett naadeliggt teghen, findis icke 5 wdi then gantsche scrifft.

Scall fordi inghen lærdom anammis eller haffue magtt, wden effter scrifftens bare oc klare lydilse, tha beholde wij inghe sacramentt, huerckin eett eller tw, end [v4a] sije siw, men thenom bør dog saa att 10 tale oc scriffue, som ænthen ere fulde aff wijn, eller oc forbiistrede aff dwlhed oc daarschaff.

Ther Luther begynte først att røre thenne trette, tha sagde hand att kirckins sacramentt wore try, fordi hand paa then tiid tillstod, att wederkindilse 15 som kaldis penitentze war eett heeltt sacramentt. Men siiden hand begynte att negte scrifftemaall, som er een partt aff wederkindilse, tha sagde hand att sacramenthen ere halfftredie, paa thet siiste war thet hanwm icke nock, oc fordi ther hand haffde all we- 20 derkindilse forstørett aff then hellige kircke, wnder thet skjnn, att wij schulde meene oss att giøre Gud fyldist mett henne for wore synder, ther ingelwnde kand skee, tha sagde hand att wij haffde icke fleer end tw sacramentt. Saa er een stor partt aff Luthers 25 handell icke andett end tillstand oc modsaffen, nar the stwndwm siige ija, oc atter strax nej [v4b] wdi the samme støcke lærdom.

Wdi een bog som kaldis De potestate pape siiger hand saa, talindis om sacramenthen, Wdi alle kir- 30 cker findis eett oc thet samme dob, thet samme alterins sacramentt, then samme færmilse, thet samme

Gudtz ord, thet samme prestedømme, the samme wederkiendilsis, chrijsmis, æchtestatz oc alle sacra-
mente. Men her emod siiger hand saa, The siw
sacramente schule negtis, wdi een anden bog kal-
5 dett, De captiuitate babijlonica. Wdi samme bog sii-
ger hand fræmdelis saa, Gudtz kirckis sacra-
mente ere try, Dob, alterins sacramentt oc wederkiendilse.
Men ther samme sted atter saa, Schule wij krappe-
lige tale, tha haffuer Gudtz kircke icke wden twenne
10 sacramentt, dob, oc brød. Først siiger hand att sa-
cramentene ere siw, ther nest trij, oc paa thet siiste
tw, oc emod alle desse tillstand, siiger hand dog
eett sted wdi thet Babijlonische fengsill saa, [x1a]
Ther som ieg scall tale effter scriftens mening, tha
15 findis icke wden eett sacramentt. Huar wdaff wij
formercke kwnne att theris tale oc lærdom er huer-
cken wiss eller astadig, oc ther till mett fremføris
hand forwden all beschede oc forskiell, ther er een
retsindig wnderschede wdi all merckelig handell
20 som ij forklarings wiiss scall forstandelige wdleggis.

Mwnne thet icke fordi wære wissere oc tryggere
att tale mett then gamble christen kircke, oc saa
siige mett henne, kirckins sacramentt ere siw, men
the try ere wdaff nød, som ere dob, alterins sacra-
25 mentt, oc wederkiendilse, oc the andre fijre som ere
færmilse, wijelse, chrijsme, oc æchtestatt, ere icke
wdaff nød. The første trij siigis fordi att wære aff
nøden, att thenom forwden bliffuer inghen salig,
men the andre fijre forwden bliffuer mange salige.
30 Att saa tale som sagtt er, mwnne icke [x1b] thet
wære bode tryggere oc wissere, end att tale først
mett ny oc wforstandelige ord, oc siiden fræm oc

tilbage, hijd oc dijd forwden all wished? huar wdaff folck icke lære att tro, men att twijle.

Huess samme Malmøs bog taler om dobs merckilse, er icke hennis wiisdom, eller paafwnd, men christendoms gamble lærdom. Men att hwn siiger sacramentene inthet wijrcke mett noghen krafft, men aldene att wære eett teghen, ther mercker naade, oc wijrcker dog inghen anden synderlig krafft eller naade, thet siiger hwn icke alsomeniste emod christendoms tro oc lærdom, men oc saa emod the-
 ris eghen mestere Morthen Luther ther wdi thet stöcke mening, haffuer nw fangett eett andett sind. Saa scriffuer hand nw wdi eett breff till koningen aff Engeland, The sacramenters swermere (siiger hand) schule forhaanis oc foragtis, som haffue oc
 bruge sacramentt for wd[x2a]uortis teghen, huar mett christett folck scall tegnis, som faar mett rött blege. Oc ij then bog som kaldis Liber visitacionis scriffuer hand saa, Dob er icke aldene børen eett teghen, men thet oc saa raader, liister, oc skynder
 thenom som haffue lawalder till penitentze, fordi anger, sorg, oc græmmilse for synder betegnis mett mandob. Wdi een anden bog om dob siiger hand saa, Dob tillgiffuer oc affsletter alle synder. Att hand haffuer sliig mening alffuarlige om sacramenters
 krafft formerckis ydermere aff een predicken som hand kalder De preparacione ad mortem, huar hand saa taler: Then som dør scall storlige agte sacramentene, oc ære thenom, gladelige oc tryggelige forlade oc fortröste seg till thenom, oc saa offuer-
 weije thenom mod synden, døden, oc heluede, att sacramentene thenom wijtt offuergaa, oc møgett meer

scall hand tencke paa sacra^[x 2 b]mentene oc theris
krafft, end paa sijne synder. Saa kwnne wij her wd-
aff formercke huore desse ny lærere oc theris me-
stere tale stwndwm till, oc stwndwm fra, stwndwm
5 främ, oc stwndwm till bage, oc nar the haffue seg
tha lenge tröcktt mett nydictede ord, swencke oc
fwnd, paa thet siiste nar the kwnne icke lenger fly
oc rømme for sandhed, saa drager theris snack dog
wd paa samme handell.

- 10 Wdi een bog som kaldis Messens afflegge, siiger
Luther saa, Thet som skickis oc settis for wden
Gudtz ord, thet skickis icke aff kirckin, men aff
Satane forsambling wnder kirckins namffn. Mett
huad dierffhed fordi kalde ij the ting sacramentt som
15 Gud ij scrifften icke kalder sacramentt. Men her
scriffuer hand twertt emod, saa siigindis ij then an-
den bog mod Carolstadium, Thu siele mörder, (sii-
ger hand till Carolstadium) oc syndige ^[x 3 a]aand,
wij bekiende att Gud icke sagde sacramento oc icke
20 heller bød att the schulde kaldis sacramentt. Men
sig oss twertt emod, huar hand forbød att the motte
icke saa kaldis. Huem haffuer fordi giiffuett teg magtt
thet att forbiwde, som Gud icke selff forbudett haff-
uer? Huad om thw æst her wredelig, nar thw ther
25 wdaff giør een stor synd, huar Gud giør inghen synd.

Om nogre aff then christen kirckis retsijndige
lærefædre saa emod sagde hwer andre eller seg selffue,
tha motte Luther mett gott skiell tale oc scriffue een
partt aff thet hand nw taler oc scriffuer mett stortt
30 wskiell.

Nar som helst hand scriffuer mod then christen
kircke tha bruger hand bewiisning aff gamble for-

dømde kietterij, men nar hand scriffuer emod andre kiettere sijne liige, tha bruger hand be[x 3 b]wiisning aff then gamble christen kirckis lærdom oc fundamentt. Om thet er fordi een tryg oc seekijr ting att opsette sijn salighed hoss then som er saa hall, oc ther blæss hijtt oc kaltt aff een mwnd, giffuer ieg att besinde alle thenom, som ere wdaff eett rettsindigt skiell, oc begaffuede mett eett christeliggt forstand. Men som sacramentt haffue icke dess mijndre magtt oc krafft wdi then hellige christen kircke, att kiettere christendoms obenbare fiender thenom spotte oc foragte, saa bliffue the dog sacramentt som the ij sandhed ere, nar alle kiettere haffue ænthen fangett een sand wederkiendilse, eller oc een børlig straff.

Om æchteschaff oc æchteschaffs handell.

Ca. x.

Huess thenne Malmøs bog scriffuer om æchteschaff, er giortt wdi sliig mening att prester oc mwnc-ke, schule maa giifft [x 4 a] seg effter thenne dag, huad heller Gud will eller eij. Thij nødis ieg till att strecke thette suar nogett wiidere, end ellers behoff giordis, att ieg mijn mening wdi thenne ny æchteschaffs handell kand oc saa giiffue tilkiende.

The som wele giifft prester, berøre oc fortellie mange stæder aff scrifften som erlige oc yndelige lyde om æchteschaffs statt, oc benemffne mange hel- lige patriarcher oc propheter, apostele oc bisper, som ij theris tiid wore giifft, ligerwiiss som nogre aff christendoms lærefædre ænthen wille platzere æchte-

schaffs statt, eller oc beklaffe alle the helghen, som ænthen nw giuffte ere, eller ij gammill tiid giuffte wore. Nw trette wij icke ther om ij then hellige kircke, om æchteschaff scall wære erligtt eller werligtt, 5 børligtt eller wbørligtt, sømmeligtt eller wsømmeligtt, nar wij thet alle wijde, att som æchteschaff er eett guddommeligt oc christeligtt skick, saa [x4 b] er thet oc saa møgett erligtt, oc ther till mett, bode sømmeligtt oc børligtt.

10 The kiettere sanctus Paulus omtaler hoss Timotheum, Marcion, Mantes oc theris tilhengere, sagde att æchteschaff war een fordømmelig ting, oc war fordi inghen mand sømmeligtt, erligtt, eller børligtt, huilckett inghen christen mand haffuer noghen tiid 15 sagtt, oc huerckin will eller maa thet heller noghen her effter siige eller forsware.

Men ther paa støder thenne trette om æchteschaff, om noghen mand motte mett iett oc løffte saa forpligte seg, att hand schulde alle dage wære hustrw 20 oc æchteschaff wbewarett, oc ther som sliig forplictelse bleff giortt, om noger burde samme forplictelse att holle eller eij.

Then som will fordi bewiise att prester maa giuffte seg, først schall hand bewiise mett scriffthen, att in- 25 ghen motte huerckin hende eller giøre sliigtt løffte, ther mett scall hand mett scriffthen oc saa bewiise, att samme lyffte maa ryggis [y1a] oc igienkaldis siiden thet er giortt. Nar thet bliffuer fordi giortt mett scrifftt oc skiell, tha scall inghen emod tale presters 30 giufftermaall, eij heller emod scriffue, eller thet ij nogher maade formeene.

Oc om thette støcke handell att tale forwden allt

skrømppt, oc forwden noget fortacktt mening, tha scall wiidis, huore thet wærett haffuer fra begyndilsen.

Wdi the hellige apostolorum tiid, som wore største parthen giiffte, tha bleffue giiffte mend oc saa bisper, prester, oc diaconer, om the ellers wore gode mend, drabelige oc dwelige aff lærdom, klogschaff, fromhed, oc andre gode merckelige wilkaar, som sanctus Paulus bescriffuer till sijn discipell Timotheum. Men bleffue nogre wgiiffte mend bisper eller prester, tha bleffue the siiden fræmdelis wgiiffte.

i. Timo. iij.

Desse twenne støcker bewiis is mett the hellige apostolorum egne skicke, som kaldis Canones apostolorum.

[y1b] Thet første wdi then siette regill, fordi att nogre giifftemend, ther the wore først bleffuen christen, oc siiden prester oc bisper, meente the wære gudeligtt att offuergiiffue hustruwen, dog thet war meer farligtt end gudeligtt. Oc fordi gjorde the hellige apostele mod thenne mening sliigtt eett skick, oc sagde, Een prest eller een bisp scall ingelwnde offuergiiffue sijn hustrw wnder gudelighedtz skjyn, huess hand thet gjør, scall hand settis ij band, men bliffuer hand waraftig ij samme mening, tha scall hand settis aff sith embede. Mett thenne regell wele nw mange ij thenne tiid bewiise prestegiiffte wære sømmelig, ther wij læse maa wdi een bog, screffuen om sliig handell som tilleggis Christieren Skrock, huar møgett er tilhobe skrockett wden rett sind oc skiell, oc wden lempe oc forstand. Huar noghen anden haffde saa screffuet mod thenom, haffde thet wden twijll wærett holdett oc agthet for sophisterck, [y2a] fordi hand mengher tilsammen sand-

hed oc løghen, som then ther icke santzer huad hand
siige scall, oc eij heller besinder huad till forne sagtt
er, men slar tilhobe allt thet som mett will, oc lader
thenom saa forliigis, huore the best kwnne. Saa bør
5 thenom att scriffue ther wele sønderbryde allt thet
som krogett er, oc inghen ting rette eller forbædre.
Thet andett støcke, att wgiiffte mend som bleffue
prester oc bisper giiffte seg icke siiden, bewiisis aff
then xxvij regell, ther saa lyder, Wgiiffte mend som
10 fræmdragis blantt klerckerij, thenom biwde wij att
giiffte seg om the wele, men dog alsomeniste læsere
oc sangere. Om thenne regell taler Skrock platt in-
thet, ther hanwm burde dog att giøre, nar hand wille
endelige siige sijn mening paa saa drabeligt eett
15 støcke lerdom.

Aff desse twenne regle kwnne wij nw formercke
huilcke prester som wore giiffte, oc huilcke [y2 b]
wgiiffte fra begyndilsen. The som preste embedett
fantt wdi æchteschaff, the bleffue saa fræmdelis giiffte.
20 Men fantt embedett noghen som war wgiifft, tha
bleff hand oc saa wgiifftt, aldrig kand noghen an-
dett bewiise, effter mijn mening, huess andett kand
bewiisis, mett scrifft oc skiell, tha lader ieg meg oc
saa gierne anderledis wnderwiise. Ehuo som will
25 fordi thette rygge oc tilbage driffue, hand scall mett
scrifften bewiise, att the hellige apostele huerckin
haffue giortt eller motte giøre slig sætt oc skick. Oc
nar thet er bewiist att een anden paffue end the hel-
lige apostele haffue bwndett samme baand, aff sith
30 egett sind oc tycke, tha wele wij rwndelige tillstaa
att een anden paffue maa løse samme baand for tiidtz
lejlighed, oc mange mennischirs skrøbelighed.

Nw siige desse ny euangelister fræmdelis, att thet raad som war holdett wdi Nicea stad, haffde forrammett eett forbud paa presters giifftermaall. Men samme forbud forwende een hellig Abbett hed Paphnutius, som sagde att [y3a] thet war icke rettelige besindett, fordi (sagde hand) thet er een hellig kyskhed, att leffue wdi eett reentt æchteschaff. 5

Een partt wdi thenne fortelling er sandelige sagtt, oc een partt er sandelige liwgett. Før end thet raad war noghen tiid holdett iij^c aar effter christendommen begyntt war, tha giifftedis ther inghe wgiiffte prester, men offte wduoldis oc wiigdis giiffte mend till prester, nar the ellers wore wdaff andre gode wilkaar. 10

Men for then store orsage oc ledighed, som the wgiiffte prester wore wdi, till att giøre theris embede fyldist, tha wille samme raad forrammett eett forbud mod the giiffte prester, saa att the schulde wære theris hustrwuer wbewaarede, som the haffde før end the wiigdis till prester, oc icke wære mett thenom wdi sengeligtt samfwnnd. Oc meente samme raad the hustrwuer som the haffde seg tagett før end the bleffue wduolde till bisper, prester, diaconer, oc subdiaconer, fordi forbudett [y3b] lyder paa alle desse som nw fortalde ere, som Tripartita historia klarlige siiger, oc ther staar wdi Decretorum bog xxxi . distinc . ca. Nicea sijnodus. 20 25

Oc then seed wdi then hellige kircke, att giiffte mend motte worde prester, nar the ellers wore dwuelige mend aff andre gode wilkaar, war holden indtill saa lenge Pelagius bleff Paffue wdi Rom, som Gregorius. war nest for then store Gregorium, wdi huess tiid 30

som somme meene thet bleff skickett, oc nogett nær wedtagett offuer all werden, att inghe schulde siiden worde prester wden wgiiffte mend.

Men then Gretzsche kircke wille dog icke thette
5 skick anamme, oc fordi beholde the end nw then gamble seed, saa att giiffte lærde mend maa bliffue bisper, prester, diaconer, om saa er att the finge theris hustrw een iomfrw, oc hwn er theris eniste hustrw, thet er att the haffde inghen anden hustrw,
10 huerckin før eller siiden. Oc thette wilkaar war ther hoss, oc er oc saa [y4a] paa thenne dag iblantt the Gretzsche prester, att leffde presten lenger end hustrwuen, tha schulde hand aldrig giifftis igien, men bliffue wgiifftt, oc leffde hustrwuen lenger end pre-
15 sthen, tha schulde hwn oc saa siide wgiifftt, oc aldrig giifftis meer.

Saa haffuer fordi kirckin alle dage indtill Pelagium oc Gregorium, hafft bode giiffte prester oc wgiiffte, giiffte som prestedømmett fantt giiffte, wgiiffte som
20 prestedømmett fantt wgiiffte.

Oc fordi motte aldrig prester giiffte seg siiden the hellige apostele wore till her paa iorden, om the wore wgiiffte, eller oc bleffue wgiiffte, siiden theris første oc eniste hustrw døde oc affgick.

25 Thi er thet icke noger Paffuis bud, att prester maa seg icke giiffte, men att giiffte mend maa icke worde prester. Oc fordi giøre the paffuen stortt wrett, nar the thet siige hanwm oppaa, som er huerckin [y4b] santt eller bewiisligtt, ther gantsche ijldde staar the-
30 nom besynderliige, som wele agtis for drabelige mend.

Thet kiende Gud att ieg scriffuer icke her nogett

witterlige emod sandhed, thet er, ieg wed icke andett wære santt end thet ieg scriffuer, kand meg noghen andett bewiise, ænthen mett scrifft eller skiell, eller christelige historier, tha will ieg gierne wiige, oc tilbage drage thenne mijn mening, bode 5
 mett hand oc mwnd. Att Lutheraner benemffne wdi theris bøger mange bisper oc prester som wore giiffte, oc nogre merckelige bisper oc passuer som wore prestebøren aff ægte oc rette, staar ieg well till att wære santt, men ther aff kand dog icke andett be- 10
 wiisis, end att bisper oc prester wore giiffte, før end the bleffue ænthen bisper eller prester. Men att wgiiffte prester haffue giifftt seg siiden the wdkaaredis till preste embedett, kand ther mett [z1a] icke bewiisis. Fordi som the wiise oc forfarne siige, thet findis 15
 aldrig siiden apostelene ere affgangene wære skeed, att noger prest som war eller bleeff wgiifftt, haffuer siiden giifftt seg.

Icke war thet heller foregiffuett wdi Nicea raad, att prester schulde icke giifftis, nar thet formerckis 20
 aff eett andett raad som war tillforne holdett wdi Ancijra stad som ligger ij Galatia, huore prester motte tillforne icke heller giiffte seg. Saa finder ieg screffuett ij thet niende capittell wdi samme Ancijrani Raadtz samburde sætt oc skick, The som skic- 25
 kes oc wijess till tienere som kaldis Diaconer, er thet saa att the mett forord siige ij theris wijelse, att the wele seg giiffte, fordi the kwnne icke wære wgiiffte. Tage the siiden hustrw, tha schule the dog bliffue hoss sith embede oc bruge thet, fordi att 30
 bispen haffuer offuerseett mett thenom. Men the som tiendis [z1b] toge wijelse wden forord, the haffue

loffuett kyskhed, oc fordi maa the icke bruge embedett, om the siiden tage seg hustrw.

- Nw fræmdelis før end ieg meer her omtaler, saa besinder ieg att huess skiørleffnett oc bolerij ther
- 5 nw saare foragter oc beschemmer thet menige klerckerij komme ingelwnde aff desse skick oc sætt, som ere ænthen giorde aff the hellige apostele, att wgiiffte prester motte icke giifftis, eller oc saa aff nogre paffuer, att giiffte mend motte icke worde prester.
- 10 Men ther wdaff kommer then gantsche orsage, att prester nw tagis, lockis, oc kiøbis till thet werdige embede oc icke kaaris, nar prestedømme nw icke agtis oc ansees for eett embede som thet ij sandhed er, men for een statt oc werdighed, huar hoss
- 15 ther henger agtt oc ære, oc eett profiteligt ophold, oc for then sag nøde wij oss ind wdi thet werdige embede, ænthen mett bønn tieniste eller penninge, fordi wij [z2a] ansees offte aff prelaterne, icke for dygd oc fromhed, men meer for willie oc wenschaff,
- 20 oc huerckin wij eller prelaterne rettelige besinde huad embedett tilhør oc børligt er, men alsomeniste att wij kwnne thet nyde, eett erligt ophold, oc eett liiffs brød. Thette er tha icke sagtt wdi sliig mening, att bisperne maa icke fræmdrage theris willige oc
- 25 tro tienere till thet hellige embede, oc fræmdelis till kirckins læn oc rente, men att the schule thenom icke ansee eniste for theris tieniste skyld, men for theris godhed oc fromhed, oc for thet haab ther till er, att the kwnne giøre gaffen oc frucktt wdi theris
- 30 embede. Oc fordi nar the haffue nogre nøttige oc willige tienere, som tiene dog icke till preste embede, thenom schule the heller giiffue kleder oc lønn,

end forholde thenom paa nogett haab till rente eller preste embede. Nar wij fordi som schule worde [z 2 b] prester, icke andett ansee end ære oc agtt, fordeell oc forsyn, tha beholde wij bode then brøst oc møghen anden, siiden wij ere bleffne prester som wij tillforne haffde. 5

Men huar som wij wduoldis aff bisperne mett beschede oc forskiell, tha wduoldis wij mett the alderbeste wilkaar, nar the schulde tha icke aldene ansee, alder, fromhed, rwndhed, spagferdighed, wiisdom, lærdom, sparsomhed, oc andre gode wilkaar, men oc saa reenhed oc kyskhed. 10

i. Tim. iij. Thi er ther icke haab till noghen forbædring mod thenne brøst som er skiørleffnett oc bojerij, før end sancti Pauli bud om bisper oc prester till sijn disciplinell Timotheum brugis oc holdis paa thet ny wdi then hellige kircke. Oc nar prester wdkaaris effter samme bud oc befaling, tha faa wij bode kyske prester oc gode. Saa scriffuer hand wdi første sendebreff till Timotheum oc tredie capittell, Oc fordi bør een bisp att være forwden [z 3 a] hoffuett last, een hustrwues mand, woghen, ædrug, sagtmodig, rwnd mett gæst, oc gangende, qwem till att lære fra seg, icke wijndranckere, icke daare, icke fiighen wdi noger surfittig handell, men retferdig, langtt fra daarschaff, oc langtt fra gjrighed, som er een god forstandere ij sith hwss, ther haffuer sijne børen wdi lydilse oc wnderdanighed, mett all tucktt oc ære. Huo som er icke een god forstandere wdi sith hwss, huore schulde hand haffue wærriemaall till een gantz forsambling? Icke nychristen att hand for hoffmod skyld scall aff klafferijn icke fordømmis. Dog bør 30

hanwm oc saa att haffue eett gott ord wdaff frem-
 mede, att hand scall icke falde ij foragtt oc wdi klaf-
 ferins snare. Scall hand oc saa haffue tucktige swenne
 som ere icke twetwngede, icke wijndranckere, icke
 5 figne ij surfittighedtz handell, ther fastelige beholde
 troens sa[z3b]cramentt, wdaff een reen samwittig-
 hed. Desse schule først proffwis, oc siiden saa giøre
 theris embede fyldist, att inghen kand thenom paa-
 siige noghen hoffuett synd. Hustrwuer schule oc
 10 wære sagtmodige, icke klafferscher, ædruge oc tro-
 faste ij alting. Oc till sijn discipell Titum ij første
 capittell scriffuer hand noghet nær ij samme mening.
 Oc dog ther findis nogre Suermere blantt the Lu-
 tersche folck som meene effter thenne sancti Pauli
 15 text, att thet er icke aldene sømmeligtt att bisper oc
 prester ere giiffte, men saa børligtt att thet er aff
 nød, oc maa saa wære. Men nar the wittige oc for-
 standige blantt thet selschaff, ere dog icke ij saa groff
 een mening, tha lader ieg the andre gecke ther mett
 20 betømme oc segle theris eghen reijse, oc will fordi
 ther om icke kiiffue mett thenom paa thenne tiid.

Ad Titum. i.

Echteschaff er oc een frij statt saa well [z4a] som
 kyskhedtz iett oc løffte, till huilckin icke nødis leeg-
 mend end siige prester oc bisper. Burde alle bisper
 25 att wære giiffte, tha haffue the alderbeste oc retsin-
 digste bisper icke wærett bisper, nar the alderbeste
 effter the hellige apostele haffue største parthen wæ-
 rett wgiiffte. Icke wore tha heller ænthen Timo-
 theus eller Titus bisper, nar thet icke findis att the
 30 wore noghen tiid giiffte. Sancti Pauli mening fordi,
 nar hand siiger att een bisp scall wære een hustrwues
 mand er sliig, Om noghen giifftt mand kaaris till

bisp, tha scall then wdkaaris som ænthen haffuer
 wærett een tiid giifft, eller haffuer oc nw sijn første
 hustrw, fordi (siiger Erasmus) att wære eentiid giifft,
 thet siwnis att wære een foosterlig kierlighed, men
 att giifft seg anden tiid igien, thet er wkyskhedtz 5
 teghen. Oc fordi wilde sanctus [z4b] Paulus, att
 schulde giifft mend worde bisper eller prester, tha
 schulde sliige mend ther till tagis som wore mjnst
 wdi wkyskhedtz mjstancke.

Men nar sanctus Paulus bescriffuer mange andre 10
 merckeliige oc drabelige wilkaar, som høre till bi-
 scops embede, forwndrer meg storlige, att inghen
 trenger paa thenom saa hartt som paa giifftermaall,
 effter thij sanctus Paulus æscher the wilkaar møgett
 strengere aff bisper end giifftermaall. Hand siiger 15
 icke att the schule wære giifft, men att the maa, om
 thet kand icke anderledis wære. Men the andre wil-
 kaar siiger hand icke att maa haffuis, eller icke haff-
 uis, men att schule haffuis, fordi the ere icke bisper
 aldene, men huer christen mand aff nød, nar thet 20
 er huer mand børliigt att haffue sliige wilkaar, men
 offuer altt bisper oc prester, som wdi dygdige oc
 erlige wilkaar schule altiit [&1a] haffue sejr oc
 offwerhand.

I huo the ere som wele gierne giifft oss prester, 25
 Giifft seg oss retsindige prester, mett alle andre
 børlige wilkaar, kyske prester will ieg wære een
 borghen god fore. Nar christendommen fanger the
 prester som ere icke dranckere, icke fraatzere, icke
 gjrige, icke løsactige, icke surfittige wdi noghen 30
 handell, men ther altiit læse, bede, lære, predicke
 oc studere, oc øffue seg stedtze wdi guddommelige

oc himmilsche ting, mett dybe oc grwndige tancker,
 oc haffue huerckin kwndschaft eller selschaft mett
 løsactige qwindfolck, men holde thet bud som Nice-
 num concilium gjorde, ther andre raad haffue alle
 5 samburd oc stadfest, oc saa lyder wdi thet tredie
 capitell, Thet store raad haffuer ij alle maade saa
 budett oc skickett, huore thet scall icke wære søm-
 meligtt noghen bisp, eij prest, eij tienere, eij heller
 noghen anden som er wdaff klerc[&1b]keriid, att
 10 haffue wdi sith hwss noghen indleed qwijnne wære
 seg wnder huad skjñ thet wære kand, wden moder,
 søster, fadersøster eller sliige personer som ere mijs-
 tancke forwden, nar thette bud som sagtt er, oc an-
 dre gode wilkaar bliffue holden wdi alle maade, tha
 15 faar christendommen kyske prester, ij thet sted nw
 ere dranckere oc bolere.

Oc dog thet er ynckeligtt oc begrædeligtt att nogre
 synder schule regneere ij then hellige kircke, tha er
 thet meg eett stortt wnder, att mange legge paa sind
 20 oc hierte, thet eniste bolerij som findis hoss syndige
 prester, oc andre synder som ere bode større oc
 wære offuersee the platt, mett een syndelig oc for-
 dømmelig skonsill. Att wære een aagerkarll, een
 fogett, een toldere, een figtere, een daablere, een
 25 meenedere, een spottere, een wedtzlere, som er then
 ther kiøber eller sælger kirckins [& 2 a] geestlige
 forlæninger oc rente, er møgett større synd end att
 wære wdi handell oc samfwnd paa noghen tiid mett
 eett qwindfolck som mange ere (dess wær) somme
 30 meer, oc somme mijndre, somme lengre, oc somme
 steckere.

Jeg formaner alle fromme læsere, att the thenne

mijn scriffitt icke agte wdi sliig mening, som ieg wille ænthen orsage eller forsuare skiørleffnett oc bolerij, fordi ieg tror oc wed att inghen bolere (wære seg ehuo hand er leeg eller lærd) faar noghen tiid arffuedeell mett Gud ij himmeriigis riige, wden hand 5 wederkiender seg, oc begynder att hade oc angre sijn synd, ther hand haffuer lenge ælst, oc well behaffuett.

Jeg will aldrig orsage noger mennischis ondschaff ij forswarings wiiss, men att hielpe oc trøste, hemble oc dyllie, yncke oc læge will ieg altiid gierne giøre, 10 som [*& 2 b*] ieg effter scriffstens lydilse oc dess plictig er, fordi som ieg selff begier een mijld oc barmhiertig dommere offuer mijne egne synder, saa will ieg oc saa mett samme barmhiertigheed dømme offuer andre. 15

Saa forsuar ieg icke synd som sagt er, eij heller orsager thet som icke orsageliggt er, men ieg alsomeniste setter ij rette synd ijmod synd, oc liigner ontt mett ontt, oc begær ther offuer een retferdig dom, oc will wijde huar fore een tiwff scall dødis, oc een 20 mandrabere scall icke dødis, thet er, huar fore smaa synder schule haardelige straffis, oc store synder schule platt inthet straffis.

Jeg bekiender oc tillstaar, huore thet er een ønckelig oc begrædelig ting, att then menige christen 25 kircke saare beschemmis icke alsomeniste mett bolerij, men oc saa mett horerij, wædtzlerij, tolderij, fogedij, gjrighed, oc anden surfittighedtz handell, [*& 3 a*] oc ønscher ieg offte, att hwn motte Gud till loff, oc sijne wduolde leemmijr till salighedtz trøst 30 een tiid formeeris oc purgeris aff desse oc alle andre groffue synder oc mijsgjerninger. Men ieg tha be-

sinder, att som thet nw anhæffuis wdaff desse ny
 handlere, tha er thet befrøctindis for mange sager,
 att thenne tilkommendis werden, scall then gamble
 inthet forbædre, oc att her effter schule regneere
 5 hwdrede synder mod een, nar ieg formercker huore
 mange aff the synder, som ere her till dags bedreffne
 aff skrøbelighed oc mennischelig brøst, bedriffwis
 nw aff hoffmod oc dierffhed, oc beschermis mett
 løghen oc skalched, wlydilse, oc straghed, huar fore
 10 ieg besinder, att mange folckis ny handell, som the
 nw kalde æchteschaff, er for Gud møgett fwlere, oc
 meer wederstyggelig end gammijltt bolerij oc skiør-
 leffnett.

Møgett beskyttis wnder æchteschaffs namffn oc
 15 titell som er dog icke rett æchteschaff, [*&3b*] aff
 æchteschaffs børliige wilkaar. Herodias war kaldet
 Herodis hwstrw, men hwn war dog hans horkone.
 Som thet er wlowligtt att haffue twenne leffwendis
 hustrwuer, eller att haffue een anden mandtz hustrw,
 20 saa er thet oc saa wlowligtt, att tage hustrw mett
 welde oc magtt, mett løghen oc falskhed, oc besyn-
 derlige nar thet skeer mod løffte, forplictelse, oc
 soerne eedijr.

Huar fore thet kand formerckis att theris sag er
 25 icke nær saa klar som nw tractere desse ny giffter-
 maall, som the meene ther meg gjør wiiss, att the
 ther till bruge saa møghen løghen, oc saa mange
 falsche fwnd, ligerwiiss som the haffde huerckin
 blugsill eller ansigtt.

30 The siige først att Paffuen haffuer forbudett pre-
 ster att giuffte seg, oc thet er nw wsantt, som till-
 forne bewiist er, fordi Paffuen haffuer icke andett

giortt end forbudett giiffte mend att worde prester, oc thet maa [&4a] hand løse igien mett christendoms raad oc samtycke, nar hanwm tycker gott oc nyttigt att wære, oc tiidens lejlighed thet wdkræffuer.

The siige fræmdelis att Greetsche prester anamede aldri thet forbud, oc fordi giiffte the seg end nw paa thenne dag. Men thet er oc wsantt, fordi wgiiffte Greetsche prester giiffte seg icke, men the mend wdi Greckeland som giiffte ere bliffue prester, dog om hand fick sijn hustrw een møø, oc thet er hans første oc eniste giiffte, som sagtt er.

Men then Greetsche kircke for samme wlydise oc anden meere, mod then Romere kircke, haffuer thet dyre nock betalett, nar hwn paa thenne dag er wdaff mett agtt oc ære, mett christendom oc hellighed, land oc riige, lycke oc wellfærd, fortrengd oc beswaarett wnder then grwmmme Turck Christi oc christendoms obenbare fiende [&4b] mett een ønckelig oc ewig trældom, ther war thenom spaatt lxx aar før end thet noghen tiid skeett er, aff then hellige qwinne sancta Birgitta, ij huore mange spottere oc skendere taare siige att hwn rasede oc drømpde. Men nar alle propheter pleje saa at drømme, tha gaar thet dog gierne for seg, ther the haffue drømppt. Hwn sagde thenom, att wden the rette seg effter Romere sædis gamble oc christelige sætt oc skick, tha schulde thenom thet offuergaa som the nw haffue ij hender. Then som drømmer noger ting x aar før end hwn skeer, wden twijll tha haffuer hand Gud till raad oc indskud, end siige then ther seer een ting lxx aar før end hwn kommer.

The siige att Tatiani oc Marcionister fordømde

obenbarlige wden skrømpterij allt æchteschaff, oc
 fordi meente sanctus Paulus icke thenom, then tiid
 hand talede om [A1a] falsche propheter ther wore i. Timo. iiij.
 wentendis, oc schulde forbiwde att bruge Gudtz
 5 creatur ij giifftermaall oc mad. Men hand meente
 (siige the wblugelige) paffuen oc hans selschaff, som
 schulde thet samme forbiwde wnder eett fortacktt
 oc hemeligtt skrømpterij, dog att the saa siige, thet
 er dog wsantt. Fordi christendoms skick er obenbare
 10 sætt oc brugett, oc findis icke at wære lønlige hand-
 lett, oc er møgett wiidere forkyntt, end Marcionis
 eller Tatiani lærdom noghen tiid spordis, oc er fordi
 indscreffuett bode wdi kircke oc kejsere low.

Icke forbiwdis heller æchteschaff prester, wdi sliig
 15 mening, som Tatianus haffde, ther sagde att thet
 war ontt oc syndeligtt aff sijn rette natwr, oc fordi
 wsømmeligtt, men wnder then mening som sanctus
 Paulus haffde, ther sagde att thet war wledigtt, oc
 er saa ij sandheed oc then besynderlige [A1b] som i Cor. vij.
 20 scall giøre preste embedett fyldist, huilckett embe-
 de som haffuer een heell mand behoff. Jeg taler nw
 icke om prester huoredanne the ere, men huoredanne
 thenom burde att wære. Icke forbiwdis heller no-
 ghen synderlig mad wdi sliig mening, att hand døm-
 25 mis wreen eller besmijttelig aff sijn natwrlige wreen-
 hed oc smijtte, som samme kiettere giøre oc giorde
 ther Paulus om taler, huar som wij haffde sliig me-
 ning, thaa schulde wij aldrig æde samme mad. Thij
 30 giøris sliige forbud paa mad aldene kæde oc løsac-
 tighed till twang oc trengsill, oc kyskhed oc reen-
 hed till hielp oc bestand, oc ingelwnde wdi no-
 ger wrang eller Iødisk mening, huar fore the altiid

wndertagis som aff kranckhed oc anden modgang dog twingis oc trengis.

The siige fræmdelis att prester maa icke alsom-
eniste giifftē seg een tiid, men saa tiit oc offte som
hustrwuen affdør emeden [liffuet] [A 2 a] recker oc 5
wijnder. Icke bør presten (siige the) heller att tage
een piige som er iomfrw, men eett qwindfolck, mett
huilckett hand will giøre mijskund oc almøse, ther
the oc gierne giøre aff stor mijskwnd, fordi som
Christiern Skrog hand siiger, Then digamia som 10
kirckin holder for twegiifftē, hwn er eett skrømppt
oc een selfdicthet digamia, nar then rette twegiifftē
(som hand siiger) findis icke hoss then ther war
tøswer giifftē, men hoss then som paa eentiid haffde
tweenne leffwendis hustrwuer. Her wdi eer oc saa 15
een stor partt løghen oc skalcke digtt, thij scall sam-
me løghen klarlige fældis oc tillbage driffuis.

Saa preger oc stijnger skalckin desse folck, att
thenom er inghen ting till maade, fordi att the haffue
seg foretagett een ny handell, saa giiffue the oc gamble 20
ord ny merckilse, oc icke wele thet tillstæde [A 2 b]
att gamble ord oc tale maa nyde gammill merckilse,
att handelen kand wdi noger maade wære bestandig,
ænthē mett rett eller wrett, løghen eller sandhed.

The giorde først skutzmaall till then regill som 25
the hellige apostele haffue sætt, men nw er hand
thenom emod som bewiist er. Siiden giorde the fræm-
delis skutzmaall, fra then Latinische kircke, oc till
then Greetsche som haffuer beholdett altiid then
seed, att giifftē mend motte bliffue prester, dog saa 30
the toge seg till hustrw een iomfrw, oc hwn war
theris eniste hustrw.

Oc fordi att desse ny handlere lade seg icke nøije
 mett een hustrw, oc wele fordi aldrig wære hustrw
 forwden, tha siige the att thet hñnder som kommer
 aff twegiiffte, er eett skrømpteligt fwnd, diigthet
 5 aff paffuen oc hans papister. Men nar the Greetsche
 prester icke lyde paffuen, eller paffuens statuter, huar
 fore agte the dog twegiiffte for eett hinder, ther
 [A 3 a] pleijer att forspjilde prestedømme?

Saa haffuer thet fordi wærett fra begyndilsen, att
 10 twegiiffte icke er aldene att haffue twenne leffuendis
 hustrwuer paa een tiid, men oc saa att haffue hafftt
 twenne hustrwuer, een effter een anden, eller oc att
 haffue hafftt een qwinne till første giiffte, fordi att
 inghen aff thenom maa worde prester. Saa finder ieg
 15 screffuett wdi kejsere laaghen som er paa Greetsche
 wdganghen fra første om theris wilkaar som schule
 worde bisper oc prester, In auctentico, quomodo
 oporteat episcopus, §. Et neque Collacione prima,
 ij blantt andre wilkaar siiger texthen saa, Oc scall
 20 hand icke haffue wærett giifftt, mett then som wæ-
 rett haffuer een anden mandtz hustrw, men scall
 haffue leffuett wdi kyskhed fra første, eller oc saa
 hafftt een hustrw, ther kom iomfrw till hanwm, oc
 icke wjdwue, eller noghen anden offuergiiffuen
 25 qwinne. Her maa wij aff kejsere laaghen høre then
 [A 3 b] Greetsche maneering paa preste giiffte, om
 wij icke tro andre screffne historier. Oc dog att keij-
 sere loghen giffuer her tilkiende huad twegiiffte er
 som wij kalde digamiam. Jeg will tha ydermere be-
 30 wiise, huore thet er icke alsomeniste twegiiffte att
 haffue twenne hustrwuer paa een tiid, men oc saa
 att haffue wærett tøswer giifftt.

Philippus Beraldus wdi then bog som hand mett wdlegger Apulei forgylte Assen ij then tiende bog, siiger klarlige att then kaldis oc saa digamus som haffuer tagett then anden hustrw effter then førstis død, oc siiger hand ij samme sted, att digamia er 5 fordi wærre end monogamia, fordi digamus icke wdkaaris till bisp eller prest.

Desliigest scriffuer oc saa Ludouicus Celius decimoquinto libro lectionum antiquarum ij thet xxij capittell, huar hand haffuer talett om then brydlops 10 seed som mange haffue wdi Aphrica, oc besynderlige priser then Romere [A4a] seed, oc siiger att andett oc tredie giifftermaall, war eett foragteligt wkyskhedtz meen hoss the Romere, oc bewiiss hand att digamia war for then sag hoss hedninge oc saa 15 eett forsmædeligt naffn.

Thet Christiern Skrog will siige att Ambrosius oc Hieronijmus oc Theophijlactus wdlegge Paulum ij sliig mening, att digamus scall alsomeniste wære then som haffuer twenne leffuendis hustrwuer, er 20 oc løghen oc skalckhed, som then well besinde kand ther thenom ij samme stæder grwndelige læss, fordi ther findis hoss bode, om, oc wilkaar, oc aff andre mange stæder kand theris encke mening formerckis wdi samme støcke handell. Saa scriffuer sanctus 25 Hieronijmus till Saluiam, oc siiger huore een rett widwue bør icke att wære digama, thet er hwn scall icke haffue wærett tøswer giifftt, men effter Christiern Skrogs mening scall thet saa gloseris, att hwn scall icke paa eentiid hafftt [A4b] twenne leffuendis 30 æchte mend, kand then glose wære ænthen taalig eller christelig, thet giiffuer ieg att besinde alle christne

læsere. Wdi eett andett breff till Geruntiam scriffuer Hieronijmus fræmdelis saa, Som digamus icke anammis till preste embede, saa maa icke heller digama besørgis aff kirckins almøse, fordi hwn er thet op-
 5 hold wwerdig, siiden hwn anden tiid giuffte seg, kaldis fordi then digama som haffuer wærett tøswer giifft, oc maa fordi icke leffue paa kirckins kaast oc tæring, tha bliffuer oc then mand digamus ther war tøswer giifft, oc maa fordi icke worde prest eller
 10 forstandere wdi then hellige kircke.

Oc wden twijll tha war thet sancti Pauli mening till sijn discipell Timotheum wdi første breff oc siette capittell, Att motte inghen anammis for een sand
 widwue oc oppeholdis paa kirckins kaast oc tæring,
 15 wden then som haffde wærett een mands hustrw, [Bia] tha scall icke heller then tagis till prest oc kirckins forstandere som haffuer tiidere wærett giifft end een tiid.

Huilcken som icke forstaar sanctum Paulum wdi sliig mening, hand forstaar seg huerckin paa scrifft
 20 eller skiell. Oc att sanctus Hieronijmus haffuer saa forstandett Paulum formerckis klarliige aff desse ord hand scriffuer for een wnderschede offuer thet sendebreff till Titum saa lydindis, Montanus (siiger hand) oc the som effterfølge Nouati affskiørd ther
 25 seg forrømme aff reenhedtz namffn, oc meene att andett giifftermaall scall forbiwdis oc wdelyckis fra kirckins samfwnd, endog att apostelen forbiwdindis anden giuffte, gjorde thet om bisper oc prester aldene, ther hand dog ij sandhed tillstædde andre, icke saa
 30 att hand raadde thenom till andett giifftermaall, men hand føgede thenom ther mett, anseendis theris legomlige brøst oc skrøbelighed.

i. Timo. vj.

Saa kwnne ij formercke fromme læsere, oc saa ij the støcke trette oc paa thenne tiid, huad løghen [B1b] oc skalckhed desse folck bruge till theris forbiistrede handels oc forblindede anslags bewiisning, oc att the fordi meer regeeris aff kiød oc blod end 5 aff Gudtz aand eller nogett christeligtt skiell.

Scall 'fordi preste giifftermaall gaa fore seg tha will ther till tenckis andre raad oc sijnd end liwge paa apostele, paa bisper, paa paffuer, paa Greecker, oc paa mange hellige mend. Som thet er een drabelig 10 handell oc wseedwaanlig, saa scall ther oc till tenckis drabelige oc merckelige raad oc wilkaar. Thet som Pius Paffue pleijde att siige, Att som ther till war nogre sager, huar fore hustrwuer ere presterne fortagne, saa er ther nw maa well skee større sager 15 huar fore the schule thenom igien giiffwis. Thenne hans mening som sagtt er, giiffuer oss tilkiende, att som sagerne ere større oc flere, saa schule the oc saare wiisslige forhandlis.

Som mange thet nw anhæffue raadde oc regerede 20 aff kiød oc blod, kiæde oc løssactighed, oc icke bestandige aff nogett retsindigt skiel, tha [B2a] kand thet bode fortørne Gud oc komme preste embedett wdi stor foragtt. Till synd haffuer folck inghen wonderwiisning behoff, dess wær, thet giiffuer seg selff 25 altt for møgett.

The scriffue oc siige eett schammeligt oc wblugtt ord, saa straffe thenom Gud, ther hader all wreenhed, Att som inghen kand leffue forwden mad oc dricke, saa kand heller inghen wære qwijndfolck 30 wbewaarett.

Thet giiffue Gud att ieg wore thenom mechtig,

paa thet sted ieg wille, tha schulde the fornømme oc føle huilckett thenom giordis først behoff ænthen mad eller qwijndfolck. Gud haffuer giiffuett mange tw-
 5 seg mett qwijndfolck, men att the kwnne leffue lenge mad oc dricke forwden war thenom aldrig giiffuett.

The som ere forfarne wdi lægedoms konst (som Marsilius Ficinus scriffuer) oc wiide huad ther hør till mennischins welfærd haffue screffuett oc sagtt,
 10 att qwijndfolckis bewaaring [B2b] schader oc forderffuer alle bode wnge oc gamble, oc gaffner inghen wden thenom som schule fødis. Men thenne Malmøss bog till wreenhedtz patrone, haffuer hafftt een anden mestere, oc fordi taler hwn aff een anden
 15 aand ther icke er aff himmelin, men aff heluede, oc kaldis Asmodeus wdi sancti Thobie bog. Haffde the fordi som wele saa gierne giiffte prester, wden boghen oc eett legomligtt wild thenne sag foregiiffuett, wdi een christelig oc kierlig mening, oc meer
 20 andre till gode end seg selffue, tha haffde the saa snartt fangett noghett metthold oc biistand, oc aff thenom synderlige som lade synd oc Gudtz hoffmod græmme seg.

Tobie. iij.

Men nar ther formerckis hoss thenom inghe gode
 25 wilkaar wden alsomeniste løsacktighed, ælskow, qwædschaff, glædschaff, lædie, sømffn, oc selsswold, tha kand thet icke worde bestandigtt, ij huore thet tracteris oc handlis. Haffde the fordi wdaff eett wiist oc welbetencktt [B3a] raad thenne handell mett
 30 sliig lempe foregiiffuett som her effterfølger, tha haffde the handlett som wiise folck, hoss kirckins prelater oc forstandere.

Dog att the hellige apostele haffue thet saa skickett, att wgiiffte mend motte seg icke giiffte siiden the wiigdis till prester, men nar ther besindis, att kirckins forstandere haffue dog for tiidtz lejlighed, oc mennischins skrøbelighed løøst the baand ther wore iw saa sterckelige oc haardelige bwndne aff the hellige apostele som thet kand wære, tha wore thet raadeligtt, att the wille grwndelige oc grangiffuelige som ere statholdere paa Gudtz wegne ij then hellige kircke offwerweije wdi huess maade ther kwnne tenckis eett sind emod thet bolerij oc skiørleffnett som nw saare beschemmer thet menige klerckerij.

Besinder werdige fædre, att wdi the hellige apostolorum tiid, oc mange aar ther effter [B3b] tha war christendommen een wng plante oc saare brenndindis wdi kierlighed, oc mett andre mange oc drabelige dygder storlige begaffuett, oc nar the christne wore gantsche faa, oc ther tillmett bestedde blantt werdtsins hedinsche Furster weldige Tijranner som wore Jesu Christi oc alle hans bekienderis forhadere oc bespottere, oc haffde fordi huerckin fred eller rolighed, till att wære lenge paa eett sted, oc schulde for then sag altiid siide paa eett spring, oc wære rededone till att fly fra eett sted oc till eett andett, oc wære saa gott som altiid fremmede gester. Ther till mett aff een sand gudelighed, oc salighedtz begæring, stwndede the saa inderlige till thet ewige liiff, att the huerdag forbiidde martijrium, oc begærede alle mett Paulo att forløsis aff thenne syndige werden oc wære mett Christo, oc offuergiiffue fordi theris egne hustrwuer, fordi then [B4a] wledighed oc wro-

lighed the wore bestedde wdi, forhindrede thenom bo-
 de samwære oc samfwnd mett theris egne hustrwuer,
 end siige att giiffte seg paa thet ny, om the ænthen
 wore eller bleffue wgiiffte. Ydermere som bisper oc
 5 prester wore faa wdi samme dage, saa wduoldis oc saa
 blantt een god almwge the alderbeste, som wore the
 alderlærdiste giiffte oc wgiiffte, well weed alder, for-
 standige, wiise, oc kloge aff møghen forfaring, oc saa
 forwandlede wdi aandelige ting, att iørderiigis behaff-
 10 uelige ting, wore aff thenom ænthen platt forsmaade
 eller forglemde. Nw twertt emod, siiden werden
 ganger paa faldinde fode, tha er hwn falden fra then
 første gudelige retsindighed oc retsindige gudelig-
 hed, som tha fantz hoss alle leeg oc lærd. Oc som
 15 christendommen er nw wiidere oc større, saa haffuer
 hand oc saa behoff [B4 b] dess flere prester ther ha-
 nwm scall oppeholde mett predickin oc lærdom oc
 andre prestelige embede, oc ther schule stedtze siide
 wed hwss oc hiem, oc holde folck, oc daglige om-
 20 gaas mett mange syndige orsager.

Oc nar all werden er nw skrøbelig oc redebøn till
 synd, tha er thenom alltiid fald ij waane, oc synder-
 lige ij then mennischelige skrøbelighed som er bo-
 lerij oc skiørleffnett, nar wkyskhed er then sterckiste
 25 fiende oc figtere ther mennischin haffuer att giøre
 mett, ther mange maall twsinde offuerwjnder, oc
 sielden offuerwjndis.

Som wrede oc had, hoffmod oc affwjnd, gjrighed
 oc karighed hastelige komme, saa kwnne the oc
 30 snarlige forgaa, nar sliige synder ere wbehaffuelige
 aff theris egne naturlige wilkaar, oc ere seg selffue
 een daglig pijn. Men wkyskhed pwcker oc preger

altiit, oc saa daglige figter mett seijer, att hwn offte wijnder, oc sielden taber. [C1a] Ther offuer scall kirckin seg sliide ij thenne tiit mett the prester som lycken giiffuer, nar wij haffue icke wall paa the alderbeste. Wdaff syndig almwge haffue wij syndige oc mange wgudelige prester, ther oc er een synderlig Gudtz plage. Fordi nar Gud er wred paa nogre land for menighedtz synder skyld, tha giiffuer hand thenom wgudelige oc wdwuelige mend till forstandere oc prester. Nar then menige mand retter seg fordi mod Gud mett een sand wederkiendilse, tha er thet forhaabeligtt, att christendommen faar bædre prester end hand nw haffuer.

Oc nar thet er tha een syndelig ting, att fordrage the samme prester wij haffue wdi eett schammeligtt røckte, oc see igienom fingre mett møghen wreenhed, for huess rente oc baade skyld som ther kand wdaff falde, oc er dog een arm baade, ther stijcker iw saa ijle som synden selff, oc [C1b] ther offuer forspijlder beggis wore salighed oc welferd, nar thet er een fordømmelig ting, saa well att hente baade aff noger mennischis synd som att giøre synden ij seg selff, oc saa møgett dess meer, att ther offuer beschemmis saa mange eenfoldige mennischir ænthen till effterfølling eller till forblindilse.

Thij wore thet bode christeligtt oc raadeligtt att prelater bisper oc alle kirckins forstandere, oc serdelis wor hellige fader paffwen ij Rom toge till seg lærde oc wiise mend, ther haffue een sand Gudtz græmmilse, oc mett thenom wdi raadtz wiiss tenckte her eett sijnd till, att Gud schulde icke lenger skee thet daglige hoffmod oc fortørnilse mett bolerij oc

skjørleffnett, then gantsche christendom oc saa till
 een stor beschemmilse. Oc nar the haffde tha rette-
 lige besindett oc offwerweijett the alderbeste mid-
 dell oc wilkaar, som ther kwnne till tiene, lade thet
 5 saa wære friitt paa noghen tiid, att hwo som wilde
 oc icke haffde hyskhedt naade aff Gud, tha motte
 hand giiffte seg mett een [C22a] erlig oc høffwijsk
 piige, som thenom totte gott att wære, nar alting
 wore wiislige, christelige, oc kierlige offuerlagtt, oc
 10 att the lode thet saa bliffue, om the formerckte ther
 wdaff christendoms forbædring, eller oc kallede thet
 tilbage igien om ther wdaff komme meer wlempe,
 oc meer ontt end gott.

Oc nar thenne naade wore giortt mett prester tha
 15 schulde the aff andre gode wilkaar wære drabelige
 mend, som er aff kierlighed, mijskwndhed, godhed,
 fromhed, spagferdighed, wiisdom, oc lærdom, att
 sliige dygder oc andre fleere motte skarffue then
 skrøbelighed ther thenom trengde till giifftermaall,
 20 att the schulde icke falde wdaff yndist oc agtt hoss
 theris almwge, huilckett ther wisselige skede, nar
 then skrøbelighed kwnne icke mett andre dygder
 wederleggis, skiwliis oc beteckis.

Desliigest scall oc prestens hustrw haffue gode
 25 oc erlige wilkaar, fordi er hwn høg[C2b]ferdig ij
 seeder oc lader, hoffmodig ij ord oc tale, herlig oc
 læcker ij kleder oc smykke, spottsk oc snijbbedrug
 ij samfwnd oc selschaff, oc wdi andre onde wilkaar
 ij lde bested, tha falder hwn fra agtt oc yndist, pre-
 30 sten oc saa till stor haanhd, ther som hwnd end
 haffde beschermilse bode aff Gudtz low oc werd-
 sins rett.

Schule desse ny giifftermaall fordi gange fore seg till bestandighed, tha schule personerne wære drabelige aff dygd oc ære, tucktt oc ydmiwghed, kierlighed oc spagferdighed, kyskhed oc reenhed, saa att theris gantsche leffnett kwnne synis att wære wdaff Gud, oc icke aff kiød oc blod, eller oc fwndis ther iblantt noger mennischelig skrøbelighed oc brøst, tha kwnne hwn skarffuis mett andre mange oc merckelige dygder som tillforne sagtt er, oc att the som apostelen siiger kwnne saa aff himmelin mett leffnett oc begæring wære himmilsche, att huess brug the schulde wdi desse forgenge[C 3 a]liige ting oc tiid haffue, motte wære forsømmelige, oc ligerwiiss som the haffuendis icke haffde, oc brugindis icke brugede, thet anseendis att tiiden er kortt, oc att kroppin er saa wdi werdslig handell tjemelige bested, att sielen scall altiid mett grwnd oc tancke, mett sind oc samwittighed wære wdi himmelin hoss the ting, som ere ewige oc wforgengelige. Som handelin er ny oc wseedwaanlig mett prester, saa bør hanwm oc att wære bestandig aff ny oc gode wilkaar, ellers wore thet befrøctindis att samme giifftermaall schulde mett tiiden icke bekomme mange saa well som the nw agte.

Haffde thenne giifftermaalls handell fordi wærett foregiiffuen mett sliig lempe oc wilkaar som nw een deell fortalde ere hoss christendoms prelater oc forstandere som magthen oc regementen haffue, oc maa saa haffue om christendommen scall wære bestandig, oc siiden forbiid aff thenom bode suar oc forloff, nar alting haffde [C 3 b] mett sind oc raad wærett offuerwegd, tha haffde thet hafftt orsage bode

for Gud oc werden, oc een ende paa thenne trette
 mange aar siiden. Men att mwncke oc prester, wd-
 aff hoffmod oc dwlhed christendoms fædre wbe-
 raadde oc wattsporde, løbe till att giiffte seg som
 5 swijn ij søle, haffuer aldellis inghen orsage hoss Gud.
 Icke bør thet heller ænthen att haffue forsuar eller
 biistand aff noger christen mand. Oc dog att chri-
 stendommen haffuer ij gammill tiid hafftt giiffte
 prester, men giiffte mwncke haffde hand aldrig, fordi
 10 mwncke haffue altiid wærett synderlige attskylde
 fra then menige christen mand mett wgiiffte, ther
 wij formercke, icke aff noger løss snack oc drømme,
 men aff gammill handell oc brug.

Att kyskhedtz løffte giordis ij then første christen
 15 kircke, till huilckett sanctus Paulus war een raad-
 giiffuere, er alle thenom [C4a] witterliggt som no-
 gett ere forfarne wdi thet ny testamentt, oc att samme
 løffte ere gudelige holdne aff mange hellige mend
 oc qwinner, er obenbarliggt aff gammill handell oc
 20 brug.

i Cor. vij.

Saa scriffuer sanctus Joannes Chrijsostomus offuer
 sancti Pauli sendebreeff till the Hebreer wdi then
 siwnde predicken, Mett arbeijde, læsning, oc wægtt
 (siiger hand) bestriider mand mange synder. Oc will
 25 noghen siige wij ere icke mwncke, oc fordi haffue
 wij mett arbeijde, faste, læsning oc wægtt inthet att
 giøre, hanwm giffuer Chrijsostomus sliige suar, Hwij
 siiger thu meg att thu æst icke mwnck, siig thet
 sancto Paulo, ther saa scriffuer oc siiger, till the Col-
 30 lossen wdi thet fierde, I schule waage mett bøner
 wdi all tolmodighed. Oc nar hand siiger till the Ro-
 mere wdi thet trettende, I schule icke giøre legoms

Chrijsosto-
mus.

Collos. iiij.

Roma. xij

willie wdi syndige begæring. Hand screff icke thette
aldene till mwncke, [C₄b] men till alle thenom som
bode ij stæderne. Een leegmand (siiger Chrijsosto-
mus) scall fordi icke haffue større eller bædre wil-
kaar end een mwnck, wden alsomeniste att soffue 5
hoss een hustrw, her wdi haffuer hand een besyn-
derlig friihed, men wdi andre ting platt inghen, fordi
hand er plictig, att leffue oc giøre wdi alle andre
ting som mwncke the ere, oc helst fordi att the otte
Mat. v. salighedtz støcker, som Christus lærde oss hoss Ma- 10
theum ere alle mennischer befalede. Saa langtt lyde
Chrijsostomi ord, huar wdaff wij kwnne formercke
att thet samme som war holdett aff mwncke wdi
hans tiid oc for hanwm, haffuer hand rettelige be-
screffuett. 15

Will oc noghen trycke seg her wdi oc siige att
mwncke giifft seg icke, men the først forløbe mwn-
cken, oc siiden giiftis, att the saa giøre er well santt,
men om the maa thet giøre mett rett oc gott skiell,
haffue the end nw icke bewiisstt. Oc fordi [D_{1a}] 20
randsagis icke nw huad the giøre, men huad the
maa giøre mett rette.

Att løffte maa giøris wdi een rettsindig mening
er bestandigtt bode aff scrifftt oc skiell, oc att thet
scall holdis wforbrwtt nar thet er giortt mett bør- 25
lige wilkaar, haffuer samtøcke først aff scrifftt oc
skiell, oc siiden biistand aff christendoms ewige brug
som wærett haffuer ij then hellige kircke icke aldene
wdi iij eller iiij^c aar, men meer end wdi twsinde
aar, oc haffuer altiid wærett agthet iblantt alle Gudtz 30
fræmfarne helgen for een hoffuett last, nar noghen
brød sith løffte, oc synderlige kyskhedtz løffte som

er eett serdelis closterløffte, ther haffuer een ewig oc wryggelig forplictelse, siiden thet forbindis mett stadfestilse oc forord.

Jeg formaner teg end nw christelige læsere, att
 5 thu tilltencker meg icke thenne mijn wnderwiisning
 wdi sliig mening, som ieg [D1b] wille wære eett
 forsuar eller een patroen till skiørleffnett, horerij,
 eller noghen anden wreenhed oc wnaturlighed. Jeg
 tacker Gud som all naade giffuer, ther haffuer oc
 10 giffuett meg forstand wdi scrifftt oc skiell, oc wed
 ieg fordi att inghen skiørleffuere, bolere, horkarll,
 eller then som er wnaturlig, fanger noghen tiid arff-
 uedell mett Gud wdi himmerigis riige, ehuo hand
 er leeg eller lærd, wden hand kommer till een sand
 15 wederkiendilse.

i. i. Cor. v. et vj
 Gala. v.

Thet besinder ieg, att som æchtestatt er eett er-
 ligt skick oc sætt, oc er ther wdaff inthet dess wære,
 att mange thet ijle oc syndelige bruge, saa maa icke
 heller kyskhedtz løffte oc wgiiffte ther wdaff for-
 20 acktis att mange thet ijle holle. Oc som erlige
 giiffte mend ther rettelige bruge æchteschaff ere in-
 thet dess wære, att mange giiffte bruge hoor, oc ij
 andre [D2a] maade leffue wreenlige, Saa ere gode
 prester oc mwncke (huoredanne mange wærett haffue,
 25 oc end nw ere till, bekiende hoss Gud aldene) icke
 heller dess wære, att andre mange som onde ere
 leffue wdi bolerij, skiørleffnett, eller anden wreenig-
 hed. Then som haffuer fordi een sand Gudtz græm-
 milse mod synd oc wdygd, tha scall hand ij sandhed
 30 finde then brøst wdi mange æchteschaff, ther er icke
 mijndre lastelig, end onde presters skiørleffnett oc
 bolerij, men then brøst findis dog icke wdi æchte-

schaff, men hoss onde folck ther æhteschaff icke rettelige bruge, saa kommer icke heller nogett ontt aff kyskhedtz løffte eller wgiiffte, men aff onde prester oc mwncke som gode oc hellige ting ijde bruge.

Ther som sanctus Paulus haffde aldrig giffuett raad till wgiiffte, som hand dog [D 2 b] giortt haffuer, saa er hwn dog icke mod noger hellig scriffitt, eij heller mod nogett christeliggt skiell. Ther till mett tha haffue the alderdrabeligste fræmfarne helgen wærett wnder kyskhedtz løffte oc wgiiffte. 5 10

Nar then seed effter sancti Pauli raad haffuer tha wærett wdi then hellige kircke, att kyskhedtz løffte ere giorde fra begyndilsen, Desliigest haffuer then tro wærett hoss alle helgen, att then som brød sith løffte hand syndede dødelige, oc bleff hanwm agthet for een hoffuett last, ther wij formercke kwnne bode aff bøger oc breff, som Ambrosius oc Hieronijmus screffuett haffue mod the nynner oc iomfrwuer som lode seg locke oc krencke, oc emod samme theris lockere oc krenckere gantsche haardelige, thet samme formerckis oc saa aff andre helgens scriffuile. 15 20

Fræmdelis haffuer then tro wærett blantt Gudtz helgen, att the personer som ere bestedde wnder kyskhedtz løffte ere wbeqwemme [D 3 a] till æhteschaffs handell, saa att the bode forhindre æhteschaffs samtøcke om thet er wgiortt, oc forspjldett om thet er giortt, ther som samme løffte ere obenbare stadfeste wdi christen kirckis nærwærilse oc aasyn. Huar till mange Lutheraner icke heller siige neij, Icke heller Luther selff, ther saa scriffuer om æhteschaffs hijnder wdi then bog hand kalder De captiuitate babijlonica, Att ieg scall giøre ende paa 25 30

desse digtede paafwnd, meer end hñnder, tha siiger ieg huore meg synis att inthe hñnder maa spjldere rett æchteschaff, wden att icke wære sengefør, oc wære wwitterlige begiffuen, oc kyskhedtz løffte.

5 Thet Augustinus haffuer sagtt, att giiffter noghen seg som haffuer giortt kyskhedtz løffte, tha scall hand bliffue giifftt, oc samme giifftermaall scall icke dømmiss att wære noghet hoor, wiide wij saa wære sagtt, att thet scall wnderstaas om the kyskhedtz
10 [D3b] løffte som icke ere obenbare stadfeste wdi christen folckis aasyn, eller mett nogett helligtt wijelse.

Een gammill regell bestandig aff scrifftt oc skiell, lærer oss thet wdi then hellige kircke, huore møgett
15 syndelige skeer oc giøris, men holder dog fast, oc haffuer magtt nar thet er giortt, huar fore then hellige kircke haffuer altiit wærett æchteschaffs handell saa gwnstig oc god, æchteschaff till ære oc bestand, att hwn dømmer offte æchteschaff till willie, ther
20 som henne fattis bode witterligtt skiell oc klar sag.

Effter thij att kyskhedtz løffte haffuer fordi grwnd oc fundamentt aff then hellige scrifftt oc er wdaff saa gammilt eett brug, att wore the end galne som ther emod siige, tha haffue dog mange maall twsinde
25 Gudtz helgen som nw regneere mett Gud, bode loffuett oc holdett samme kyskhedtz løffte, oc aff then orsage wærett Gud dess ydermere tacknømmelige oc behaffuelige, huess offuer[D4a]trædere Gud haffuer tiit oc offte haardelige straffett.

30 Oc att the som emod siige røris aff een anden end kyskhedtz aand gjør meg wiiss the mange kiødelige, legomlige, oc wildige ord ther the tale oc scriffue

wdi thenne handell, om then indplantede natur, oc om theris mage, till huilcken the haffue een naturlig begæring, oc kwnne fordi hanwm forwden icke gladelige oc rolige leffue. Oc altt thet som scriffuis om werdsins første fader oc moder Adam oc Eua, wele the wære sagtt oc screffuett om prester oc mwncke, ligerwiiss som werden schulde platt forgaa wden the bleffue alle giuffte. Oc mange andre kiødelige ord ther ieg gaar altiid gierne forbij, fordi att bluge oc høffwische conscientzer høre thenom icke gierne. 5 10

Saa lade the seg saare mercke, att the søge meer effter legoms løst end kyskhedtz reenhed, wdi nogre skudtzmaall som the giøre. [D4b] The siige først att giufftermaall scall icke meer forbiwdis prester wdi thet ny testamentt, end thet war gamble testamentz prester forbudett. Men nar ther fræmdelis randsagis om the wilkaar som theris giufftermaall haffde, oc ere, att the schulde tage seg een iomfrw, inghen qwinne, inghen skiøge, ej then som war aff anden offuergiiffuen, tha falde the strax fra thet skudtzmaall, fordi the spare inghen mett theris ny giufftermaall. Fræmdelis ther the giorde skudtzmaall till then Greetsche kircke, oc thet fantz ij sandhed, att the som wgiuffte bleffue prester bleffue siiden altiid wgiuffte, men bleff noghen giufftt mand prest, 25 30
tha bleff then aldene som haffde sijn første oc eniste hustrw ther war kommen till hanwm een iomfrw. Oc fordi thenne seed er thenom icke heller till maade, nar the wele altiid wære giuffte, tha ere the oc falden fra thette skudtzmaall. [E1a]

Leuitici. xxi.
Ezechie xliiij

i. Timo. iij. Fræmdelis siige the wære sancti Pauli mening, att een bisp eller prest bør att wære giufftt, oc dog

siiger sanctus Paulus icke andett end hand maa wære
 giifft om hand haffuer andre biscopeliige wilkaar.
 Emellom desse twenne støcker, hanwm bør att wære
 giifft, oc hand maa wære giifft er stor attskjillighed,
 5 fordi thet første, Hanwm bør att wære giifft, haff-
 uer sliig mening, Att giifftermaall er hanwm saa aff
 nøden, att hand maa icke thet forwden wære bisp.
 Men thet andett, Hand maa wære giifft, haffuer
 sliig mening, Att giifftermaall er hanwm aldelis friitt.
 10 Oc fordi meente sanctus Paulus icke andett, end att
 war een god mand aff alle gode wilkaar, tha schulde
 thet icke hindre hanwm fra biscops embede att hand
 war giifft, dog saa hand haffde sijn første oc eniste
 hustrw. [E1b]

15 Men her emod preger thenom atter kiød oc blod,
 oc fordi siige the sancti Pauli mening wære sliig,
 att een bisp scall icke haffue hafftt twenne hustruer
 paa een tiid, huar fore the siige thet icke wære twe-
 giifte att haffue wærett tøswer giifft, men paa een-
 20 tiid att haffue hafftt twenne hustrwuer.

Mensom tillfornett bewiisst er, schule sancti Pauli
 ord haffue then mening, tha haffue mange hellige
 bisper, oc helst the beste icke wærett retsindige bi-
 sper, fordi the wore aldrig giifte, eij een tiid, end
 25 siige tøswer eller tiidere.

Thet finde wij well wdi christne historier att then
 hellige kircke haffde mange giifte bisper oc prester,
 men dog wore the giifte før end the kalledis till
 samme embede. Att noghen bisp eller prest som
 30 ænthen war wgiifft, eller bleff wgiifft haffuer siiden
 giifft seg, kand icke bewiisis aff noghen historia,
 Latinsk [E2a] eller Greetk. Fordi thet findis huerc-

kin wærett skeed wdi then Latinische eller ij then Greetsche, icke heller wdi then Rytzsche, ij huore hwn er mett then Greetzsche affskaaren fra then menige christen kircke.

Saa maa thet wære eett wnderliggt behaff mett 5
desse ny giifftermaalls patroner, att thenom falder
tillsinde huerckin the gamble eller the ny seedijr,
oc dog wiide the well, att gamble fræmfarne helgens
leffnett, lærdom, oc ewige brug er, oc wærett haffuer
een merckelig glose oc wnderschede paa apostelig 10
scrifft oc lærdom.

Hoss hedninge, hoss Jøder, oc hoss retsindige chri-
sten, haffuer thet wærett een gammill oc erlig seed,
att nar hustrw eller bonde affdøde, tha pleijde then
som igienleffde aldermijnste siide eett aar wgiifft, 15
huilckett aar ther kalledis [E 2 b] then grædelige tiid
wdi huilcken then leffuendis schulde then affdøde
sørgelige begaa. Men thette holdis oc nw for geckerij
aff thenne ny handell, ther saa lader seg mercke
wdi kiød oc blod, att hand biider huerckin heelt 20
eller halfft aar, men strax falder wdi søle igien wden
all besijndilse, huar till Gudtz aand synis icke att
wære raadgiiffuere, men then aand som kaldis wdi
Tobie. iij. Tobie bog Asmodeus.

Scall fordi preste giiffte gange fore seg, giiffue Gud 25
sijn naade ther till, att thet motte skee Gud till loff,
oc worde bestandiggt, mett alle gode oc christelige
wilkaar, paa thet att synd som er ij skiørleffnett oc
wreenhed motte affstyris oc formeenis, kyskhed oc
reenhed styrckis oc formeeris. Endog att kyskhed 30
oc wgiiffte er een stor Gudtz gaffue, oc een synderlig
naade, ett reent æchteschaff, er oc een stor gaffue

oc haffuer Gudtz naade saare well behoff, ther wij formercke kwnne paa mange [E 3 a] wtalige hoorkarle, oc andre flere som holde theris æchtestatt saare ijlede.

5 Om begang for the døde oc affgangne.

Ca. xi.

Wdi thette capittell om begang oc amijndilse for the døde, som thenne Malmøss bog er døff oc blind, saa gjør hwn seg oc saa een ny mening, paa samme
 10 amijndilse oc begang. Men fordi hwn gjør aldellis inthet forskiell emellom the helgen som haffue told død oc pijn for Jesu Christi namffn skyld, oc kaldis Martijres, oc andre daglige syndere som almijndelige døø aff thenne werden, oc ere wdi mange
 15 maade faldne for Gud, till att lijde for synden, skyld oc pijn, tha wender hwn gamble christendoms seed, som er brugett hellige martijribus till ære, ind paa christne sielis begang oc amijndilse, som er brugett langtt wdi een anden mening fra begyndilsen.

20 Thet war aldrig seed wdi then hellige kircke [E 3 b] att gjøre bønn for the helgen som tolde død, for Jesu Christi namffn skyld. Att bede for thenom ther saa mett troens bekiendilse haffue effterfuld Jesum Christum, er att gjøre thenom stortt wskiell, nar theris
 25 willige død haffuer ij sandhed affslett oc fortagett huess mennischelige brøst the wore wdi bestedde.

The wigilier som christne folck tha giorde offuer Martijrum graffuer oc hellige legomme, ere icke forwandlede till desse wigilier som nw siwngis oc læsis
 30 for affgangne christne siele, som thenne forbiistrede

Malmøss bog haffuer sagtt. Men samme wigilier, thet er natte wægtt, ere forwandlede till then faste som almijndelige holdis blantt christett folck, huar mett wij beredis till større gudelighedtz begang, wdi helgens høgtiider oc amijndilse. 5

Wdi gammill tiid ther christen folck forsamledis hoss Martijrum hellige legomme [E4a] oc graffuer, tha trøstede the huer andre till samme Martijrium att liide om behoff giordis, oc tackede Gud, att hand sijn hellige kirckis tro oc loffue haffde befest oc be- 10 sterckett mett saa drabeligtt eett wijtnisbyrd, oc begærede fordi att thet motte hans hellige kircke well bekomme, gode christne mennischer till exempell oc effterfølling.

Oc som merckelige ting komme altiid gierne wdi 15 mjsbrug, nar the icke wiislige brugis, saa er thet skeed mett samme natte wægtt, att wnder thet gudelige skjñ ere mange løse folck befwndene wdi synd oc skalched, oc mange wdi hoor oc mord, oc for then sag haffuer christendoms fædre igienkaldett 20 oc afflagtt samme natte wægtt, att affstyre ther mett huess synder som bedreffuis wnder sliige gudelighedtz skjñ, oc haffue ij samme sted skickett faste oc affhold [E4b] ther mett att beqwemme legommett till een børlig wnderdanighed, att thet beswaa- 25 rett mett offuerflødig mad oc drick scall icke forhindre sielen, wdi the aandelige huerff som hwn haffuer hoss Gud wdi salighedtz handell oc huerffue. Oc om thenne begang som war wdi natte wægtt, taler bode Cijprianus oc Augustinus. 30

Her bruge the Augustini wijtnisbyrd men wrangelige som forstandett er aff thenne forklaring. Men

nw will ieg bruge samme Augustini wtnisbyrd wdi
een rett mening, fordi kand hand worde betroed
tha bliffuer hand eett merckeligtt wjtnisbyrd till att
bewiise bønn oc begang for christne siele, nar hand
5 ther om scriffuer een heell bog, forwden mange an-
dre stæder huar hand ther oc saa omtaler. Wij haffue
wnderligtt folck att handle mett, nar Gudtz helgen
wdi theris bøger synis att wære thenom biistandige
[F 1 a] wdi nogett støcke lerdom, tha bruge the theris
10 wtnisbyrd offuer all maade, men nar the ere thenom
emod, tha forsage the bode helgen oc helgens scriffitt,
oc siige thenom att wære bedragne ænthen aff een
bedrægelig aand, eller eett mennischeligtt oc natur-
ligtt forstand, ligerwiiss som sliige helgen haffde
15 andett lærtt, screffuett, eller bruggett, end thet samme
som kircken trode ij theris tiid, men thet er dog icke
thet eniste støcke som the nw lade seg wdi bemercke.

The som negte oc forsage skersjild giøre seg ther
om een besynderlig mening till eett fundamentt, oc
20 ther paa liwge the saa møgett thenom mest lyster,
liigerwiiss som paa een falsk oc løss grwnd forbyg-
gindis thet som skall tha mett tiiden omfalde. The
siige att Gud forlader aldrig noghen synd, wden
hand oc saa forlader syndtzins [F 1 b] forschynte straff
25 oc pijn. Thette siige the aff all magtt, men haffue
thet end nw dog icke bewiist, huerckin mett scriffitt
eller skiell. Theris løse ord anammer ieg huerckin
for breff eller segell. Oc fordi will ieg offuersee
mange scriffter paa thenne tiid, oc mett een blott
30 scriffitt alsomeniste bewiise, huore Gud pleijer att
forholde oc forhale mennischins pijn, siiden synden
er forladen oc tillgiffuen.

ij Re. xij. Wij læse wdi then anden konge bog oc thet xij
capittell, huore wor herre forlod Dauid konning
thet hoor oc mord hand bedreff mod Uriam Etheum
hans tro tienere oc wndersotte. Men hand dog for-
holtt hans pijn, som wij klarlige finde wdi samme 5
capittell, oc frændelis wdi nogre andre ther strax
effterfølge, huore Gud sagde, att samme synd schulde
alle dage straffis mett suerdslag. [F 2 a]

Oc fordi thet haffuer wærett seed wdi then hel-
lige kircke siiden Jesu Christi apostele ere affgan- 10
gene, att bede Gud oc giøre al messe for affgangene
christne siele, som bode Clemens, Dijonisius, oc
Tertullianus scriffue oc siige, ther till mett, att haffue
amijndilse for samme affgangene christne siele wdi
thet hellige messe embede, er oc eett ewigtt brug 15
wdi then hellige kircke, som Chrijsostomus, Augu-
stinus, oc Gregorius haffue merckelige bescreffuett,
forwden andre mange wtalige helgen, bode blantt
Greecker oc Latiner, ther haffue bode screffuett, hol-
dett, oc brugett thet samme, som christendommen 20
nw holder oc bruger. Oc fordi burde thenne Mal-
møs bog, om hennis handell schulde noghen tiid
worde bestandig, att bewiise mett scrifft oc skiell
then hellige christen kircke att haffue farett wild,
wdi sijne helgen oc [F 2 b] Christi wduolde leem- 25
mijr, ther hwn altiid brugett haffuer till sijn troes
oc lærdoms forbædring, formeering, beschede, oc
forklaring. Mett desse helgen, oc mett then gamble
kristen kircke, haffuer hwn att giøre oc icke mett
oss. Att the wore raadde oc regerede aff Gud, oc 30
Gudtz hellige aand, ther till mett bestandige aff
scrifft oc skiell, oc ij alle maade frij oc wbemerckte

wdi wild oc skrømppt, giør meg wiiss then hellighed oc synderlige krafft som Gud haffuer thenom brugget wdi, till sijn hellige kirckis bestand.

The haffue wærett for oss wdi Christo Jesu oc ij
5 then hellige kircke, oc icke for snijmen, men for xi,
xij, xiiij, oc fiorthen hwdrede aar. Findis her wdi
noghen wanwittighed oc blindhed, som then for-
blindede bog will siige, tha findis hwn hoss thenom,
oc icke hoss oss. Ere wij [F 3 a] bedragne, tha haffue
10 the oss bedragett. Thet samme the haffue anammett
aff the hellige apostele oc theris discipele haffue the
antwortett oss, huar wdaff wij lade oss saa tycke,
att huess the haffue seett oc hørtt, holdett oc bru-
gett, er seett oc hørtt mett saa wiss grantsche oc saa
15 santt kwndschaft, att wij maa thet tryggelige holde
oc saa santt kwndschaft, att wij maa thet tryggelige
holde oc bruge. Wij wiide huerckin aff Gud eller
scrifft att siige, wden huess wij forstandett haffue
effter theris lærdom oc wnderwiisning.

20 Then samme loffue the haffue sætt till Gudtz
apostele paa Gudtz wegne, sette wij nw till thenom,
thet wiidindis, oc som the møgett hørde forwden
scrifft, dog icke wden skiell oc sag, saa haffue the
oc thet samme screffuett, ther for thenom war talett
25 oc lærtt forwden scrifft, men tha icke wden stortt
skiell oc sandhed. Som møgett wscreffuett, er iw saa
santt som thet ther screffuett er, saa giørs icke [F 3 b]
fordi behoff att all sandhed scall scrifftelige stadfe-
stis, oc besynderlige wdi the støcke handell, som
30 aff langsom tiid oc brugilse hoss hellige oc drabe-
lige mend haffue wundett lawheffd, huilckett som
er skiell oc bewiisning sterck oc fast nock, oc ser-
delis nar thet er inghen hellig scrifft modstandigt.

Thette er dog icke fordi sagt, att oss till thenne bewiisning fattis hellig scriffth, men fordi att nar kiettere wele icke affwiisis mett noghen scriffth, ther the ænthen forskiwde, eller oc saa wdlegge effter theris eghet sind, tha schule the affwiisis mett gam- 5
mill christendoms lawheffd, som er bestandig, icke eniste aff lang tiid, men oc saa aff hellige mendtz bøger oc brugilse. Huess hellige brug att wære fast oc wist, Gud haffuer selff bewiist oc beseglett mett theris hellige leffnett oc wnderlige gierninger, oc mett 10
[F 4 a] mange theris død ther the liidde for sandhed oc Jesu Christi namffn skyld, oc for then lærdom, the haffde bode talett, screffuett, oc brugett, till christendoms bestand oc behoff. Alle the scriffter som dybelige oc figurlige retteligen bewiise skiersjld, 15
effter wiise oc hellige mendtz wnderschede, thenom negte the att haffue skiersjldtz mening, thij er thet forgeffwis att føre thenom sliige scriffter wnder øghen, huilckett ieg haffuer dog tillforne giortt wdi eett suar till koning Gostaffs spørsmall. Oc then 20
klare scriffth som mett obenbare blotte ord lyder paa skiersjld, forwiise the platt fra thet tall som indeholder oc beslutter alle ædele oc hellige scriff- ter, oc wele fordi icke annamme henne blantt andre ædele scriffter, som er then anden Machabeische 25
bog, ther dog hoss Augustinum De ciuitate Dei be[F 4 b]nemffnis ij talett mett andre ædele bøger oc scriffter. Desliigest Concilium Carthaginense benemffner oc samme Machabeische bog blantt ædele scriffter wdi sith xxiiij capittell. 30

Haffuer fordi thenne Malmøs bog ænthen magtt eller rett till att spotte eller forackte thenom som

bede for christne siele, giøre almesse, oc siige messe, tha maa the thenom bespote oc skiende, som haffue oss sliige seedijr lærtt oc handfangett. Then samme tro oc mening som the haffde, haffue wij end nw.

- 5 Alsomeniste er thet straffeligtt ij wor tiid, att mange for gjrighedtz sag bede for the døde oc siige messe ther the ellers icke giorde. Men nar ther findis dog nogre gode mend, som thet samme giøre wdaff een reen oc retferdig mening, saa att giiffuis
- 10 thenom nogett, tha tacke the Gud [G1a] for hielp, trøst, oc forsyn, giiffuis thenom oc inthet, saa giøre the dog thet som børiligtt er, oc tacke alligewell Gud, tha scall thet ene loffuis oc priisis, oc thet andett bødis oc forbædris. Huilcken som best gjør bliffuer
- 15 well eentiid kwndgiortt oc sportt, ænthen then som for liiffs føde, siwnger oc læss, beder oc maner then barmhiertige Gud for leffuendis oc døde, eller oc then ther oc saa for guld oc penninge, oc andre wildige sager tien oc føger løse folckis syndige oc hadtz-
- 20 sche begæring till att robe oc skielde alle Gudtz helgen oc all christendoms hellighed, oc øffuer seg ther wdi dag oc natt, aarle oc siilde. Er thet att wære christen, tha kwnne røffuere oc mandrabere, spottere oc klaffere, lackere oc liwgere oc saa wære christne.
- 25 Ther som the wille hudstryge synd oc [G1b] ond-schaff, mijshandell oc mijsbrug, tha wille wij gierne høre thenom, oc wiide thenom ther fore loff oc tack, men att the platzere oc klaffe Gudtz helgen oc Gudtz folck maa wij ingelwnde høre eller fordrage, men
- 30 thet affwende oc formeene, saa møgett oss mwueligt er bode mett scrifft oc tale.

Men thet giiffue Gud, att the som handle oc tractere

thette ny euangelium wille først fordragis emellom seg selffue, oc siiden figte mod oss. The som scriffue ij Malmø wele siige att wij maa inthet bede for christne siele, huerckin ij messe eller wden messe. Men the som scriffue wdi Wijborg wele siige att wij maa bede for thenom eentiid, anden tiid, oc tredie tiid, oc siiden icke meer, dog thet er meg wforstandeliggt, mett huad scriffitt oc skiell the schule thet kwnne bewiise, [G 2 a] att nar een bønn er wdwuelig for noghen, huar fore wij maa icke saa well 5
 bede altiid som eentiid, effter thij scriffthen siiger, att wij schule icke lade wdaff att bede. Men thenom bør dog saa att scriffue oc tale, som seg haffue mod Gud, christendom, oc sandhed forbwndett oc besorrett, nar the wele huermandtz conscientze trenge 15
 till effterfølling, oc wiide dog icke selffue huad the siige. Nar noger mand trenger oc maner thenom saare, om the ere thet aldellis wisse att skiersjild er icke till, tha sware the, att the ere thet icke wisse, fordi thet er well mwueliggt (siige the) att thet er 20
 till, oc mwueliggt att thet er icke till, men nar thet er Gudtz lønlige dom, tha ere wij icke plictige (som the ock siige) att tro, wden thet wore oss obenbarett, ligerwiiss som thet the icke wiide wore inghen [G 2 b] obenbarett. Thet burde thenom att bewiise mett 25
 scriffitt oc skiell, for huad sag wij ere plictige att rette oss effter theris twijll oc wantro, oc serdelis emod then menige christendoms gamble tro oc loffue, som haffuer lawheffd aff gammill tiid, oc wijtnisbyrd aff saa mange hellige mend, ther wden allt 30
 twijll haffue saa troett oc lærtt for oss wdi then hellige kircke, oc wore bestandige aff scriffitt oc møghen

Luce. xxi.
 Actorum. xij.
 i. Thessa. v.

Gudtz obenbarilse, oc synderlige aff desse scriffter som her effterfølge oc andre flere.

Saa scriffuis først Zacharie ix, Oc thu haffuer wdi
 tith testamentis blod, wdlatt thijne fanger aff then
 5 pwt wdi huilcken ther war icke wandtn, nar wij
 høre testamentens blod, tha forstaa wij Jesu Christi
 døtz oc pijnis magtt oc krafft, men nar wij høre
 fanger, tha forstaa wij twang oc pijn. Oc fræmdelis
 nar wij [G 3 a] høre then pwt som haffde icke wandtn,
 10 tha forstaa wij att ther war inghen wederqwegilse,
 oc fordi kand thet icke wære noghen anden sted,
 end then som wij kalde skiersjld.

Ther nest scriffuer sanctus Lucas saa om wor herre
 Jesu Christo Actorum ij, Huilcken Gud haffuer aff
 15 døde opwockt siiden hand haffde forløst heluedis
 sorg. Nar wij høre heluedis sorg, tha forstaa wij icke
 aldene fengsill, men pijn oc trengsill. Icke kand hel-
 ler heluede paa thette sted wære andett end skiersjld.

Will oc noghen siige, att then wandtnløse pwt
 20 hoss Zachariam, oc heluede hoss Lucam mercke
 Abrahe skiød, tha kand thet icke rijme seg, fordi
 att wdi Abrahe skiød war inghen bwnden, icke war
 ther heller sorg oc pijn som schulde forløsis, men
 glæde oc hugswale, som Abraham [G 3 b] sagde hoss
 25 Lucam ij thet sextende till then riige fraadtzere, Kom
 ij hwg søn (siiger hand) att thw haffde gott ij thijn
 liiffs tiid, oc Lazarus ontt, men nw hugswalis hand
 ij thette sted. Nar wij høre hugswalilse wdi Abrahe
 skiød, tha forstaa wij att Abrahe skiød, oc Zacharie
 30 pwt kwnne icke wære eett sted. Icke kand heller
 heluede hoss Lucam mercke thet næderste heluede,
 fordi ther er inghen forløssen.

Apocal. v. Frændelis læse wij Apocalijpsis ij thet fempte, huore sanctus Joannes saag alle the creatur som wore ij himmelin, paa iorden, oc wnder iorden, siigindis till then som sad paa thronen oc till lammett, Wel- signilse, oc heder, thet er, loff oc heder, ære oc magtt 5
 Ps. vj. giøre, som propheten siiger ij then siette psalme, Huem scall loffue teg wdi heluede? Oc ij then xiiij
 Ps. cxiiij. oc hwindrede psalme, Herre the døde schule teg icke loffue, icke heller nogre aff thenom som nederstiige
 Esaie xxxviij. till heluede. Oc hoss Esaiaam ij thet xxxviij capittell 15
 læse wij saa, Heluede loffuer teg icke, icke heller døden. The fordi som loffue Gud oc lammett ere wdi skiersijld, oc ther skæris oc reengiøris. Will oc noghen siige, Hwij kalde wij tha skiersijld icke heluede, effter thij thet sted saa kaldis hoss Lucam Ac- 20
 torum ij, hand scall wiide att scrifften taler om twenne heluede, thet eene er næderst, oc om thet lyde the stæder aff psalterin, som nw ere fortalde. Thet andett kaldis [G4 b] thet øffre heluede, oc er thet same som wij kalde skiersijld, wdi huilckett the siele 25
 Psalmo lxxxv. er till kand saa bewiisis. Wdi then lxxxv psalmo siiger propheten saa, Thu frelste mijn siell fra thet nederste heluede. Nar wij høre thet nederste heluede, tha forstaa wij oc saa att thet haffuer eett an- 30
 dett offuer seg, mod huilckett thet kaldis thet nederste.

Om then tro som Jøderne Gudtz folck haffde, er
tillforne talett aff then anden Machabeische bog, oc
xii capittell, huar thet klarlige bescriffuis, huore Ju-
das Machabeus effter then Jødische seed oc tro lod
5 giøre offijr wdi Hierusalem for thenom som wore
slagne ij striid, wnder sliig tro oc mening, att the
motte forløsis wdaff huess syndige hinder the wore
wdi bestedde ther the slogis, att the paa then yderste
dag kwnne opstaa [H 1 a] wbehindrede till ewig glæde
10 oc salighed. Will oc noghen fordi trycke seg ij thenne
lerdom, att thette ord skersjild findis icke wdi then
gantsche scrifftt, hand scall wiide att wij søge icke
nw lenger effter ord oc titell, men effter handell oc
sandhed. Nar wij see eblantt christett folck attskillig
15 affgang, ther dog att the alle bortt døø wdi Jesu
Christi tro, the ere Christo dog møgett wliige ij tri-
bulatz, pijn, trengsill, kwmm, oc modgang, ther
thenom alle burde att liide mett Christo Jesu, om
the schulde worde mett hanwm deelactige wdi glæde
20 oc salighed, om wij ellers tro then hellige scrifftt
wære sand, forwden smijger oc skrømppt.

Somme haardelige pijnis till døde aff weldig magtt
wdi een christen tolmodighed, wdi huess maade
hellige martijres ere affgangne. Somme leffue her
25 [H 1 b] paa iorden wdi stor fattigdom, hwnger, tørst,
kwld oc fraast, møghen anden sorg oc modgang,
ther the dog liide mett gott taall. Somme leffue mett
stor siwgdøm oc kranckhed wdi saar oc werck, wdi
forfølling oc trengsill, wdi schade oc fengsill, oc saa
30 fræmdelis met møghen anden modgang, ther trenger
oc twinger mange arme mjsliige oc wsle mennischir,
som haffue huerckin haab eller trøst wden hoss Gud

ij Machabe-
orum. xij.

aldene. Somme twertt emod leffue theris gantsche alder wden sorg oc modgang, forwden fattigdom oc armod, wdi leckerhed oc legoms løst, effter theris egett sind oc begæring, ønsche oc willie, mechtige oc stercke aff wanner oc riigdom oc anden werdsliig 5 trøst oc biistand. Somme desligest leffue wdi welde oc magtt seg selffue till stor lycke oc welfærd, statt oc ære, oc andre till twang [H 2 a] oc trengsill, till schade oc forderffue. Oc nar scrifften siiger, Att fordi Lazarus liidde ontt ij sijn liiffs tiid, tha scall hand 10 nw hugsualis, oc then riige fraatzere haffde formøgett gott, tha burde hanwm att pijnis, tha maa thet wære een wnderlig ting, att onde oc gode schule nw haffue eens wilkaar, ligerwiiss som alle synder wore liige store oc onde, eller oc alle gode gierninger liige 15 dwuelige oc behaffuelige. The hellige mend fordi som rettelige besinde scrifft oc skiell, oc som christelige grantsche Gudtz handell oc gierninger haffue thet fwndett aff Gudtz raad, att som skiersjld er een synderlig pijn effer døden, saa er hwn icke 20 forskickett till huermand, men alsomeniste till thenom, som ij theris liiffs tiid leffde syndelige, oc huerckin trengde theris syndige leffnett mett pijn [H 2 b] eller twang, ej heller haffde sorg eller siwgdom, eller anden synde trengsill, eller liidde the end nogett 25 ontt, tha liidde the nødde oc trengde forwden eett christeligtt taall, huar mett the schulde tacke Gud, oc bekiende hans retferdige straff, att the saa pijnthe motte worde liige Christo Jesu.

Thet tillstaar Luther selff, att huertt christett men- 30 nische bør att worde Christo saa liigtt før end thet bliffuer saligtt att thet scall mett hanwm liide saa

stor pijn som hand liidde, ænthen her ij werden mett tribulatz, siwgdome, modgang, arbeijde, hwnger, tørst, sorg, oc twang, eller ij sijn dødtz tiid, eller oc effter døden wdi skiersijld.

- 5 Oc for then sag siigis thet almijndelige mett gott skiell, att mange haffue theris skiersijld her ij werden, oc mange met een lang oc swaar hellsoott, oc nar mange [H 3 a] liide huerckin ontt nar the leffue, eij heller saare nar the døø, tha synis thet icke wchri-
- 10 steligt att the thet liide effter døden som thenom burde till forne att liide. Men ij huore her om er, ther som wij wore huerckin bestandige aff scrifft eller skiell till att bekiende nogett om skiersijld, tha haffue wij dog menige christendoms ewige brug till
- 15 eett fast oc bestandigt exempill, ther haffuer siiden the hellige apostele wore till som Clemens, Tertullianus, oc Chrysostomus, altiit hafftt een amijndelig begang for affgangene christne siele mett gudelige bøner, almøsegierninger, oc synderlige wdi
- 20 thet hellige messe embede, wnder sliig tro, att the wore bestedde wdi nogett hinder ther war pijnackteligt oc forhalede theris salighedtz indgang, till huilcken the haffde dog [H 3 b] rett, fordi the affginge wdi een retsindig christen tro, oc mett een
- 25 sand wederkindilse, thet er, mett eett santt syndehad, anger, oc penitentze, wdaff huilckett hinder the kwnne dog bode forlæschi oc forløsi mett the wilkaar som sagde ere, ellers wore thet aldels forgeffuis att bede for the døde oc affgangene.
- 30 Thette sted wdi huilckett the liide sliigt hinder huer effter sijn forschyding met een børlig straff større eller mijndre som Gudtz strenge mjschwnd,

oc mijschwendelige strengthed wdkræffuer, kalde wij skiersijld. Will noghen anden icke lade seg nøije mett samme namffn, oc fordi giiffue samme sted eett andett naffmn, oc kalde thet ænthen pwtt, eller thet øffre heluede, eller huess andett effter samme 5 mening seg føge kand, ther om will ieg inthet kijffue. Att wij icke forliigis om ord oc namffn, nar wij haffue dog samme [H4a] mening oc handell, ligger icke magtt oppaa. Mange som nw forstøre christendoms handell lade seg ther wdi saare mercke, att the fast 10 meer kijffue oc trette om ord, titell oc tale, end om sandhed, oc sandhedtz handell, ther merckis mett ord oc tale.

Fræmdelis siiger then Malmøs bog att the wigi-
lier som siwngis oc læsis ij then hellige kircke for 15
affgangene christne siele, ere een samlegge tillhobe sætt oc kommen wden sind oc forstand, oc sanckett hÿssett oc her, oc er anrørindis huerckin leffuendis eller døde. Saa pleije the att tale, som huerckin wele bruge sind eller skiell, ther the dog bode kwnne oc 20 motte, oc synderlige ij thette sted, oc thette støcke lærdom, ther som hoffmod oc had haffde thenom icke forswffett bode sind oc hierte. [H4b]

Som then hellige kircke tror for then som kand icke selff tro, oc giiffuer fordi suar for then som 25 kand icke selff suare, saa beder hwn oc for then ther kand icke selff bede. Nar børen døbis, oc attspøries om the tro, fordi børen kwnne selffue icke suare, tha suare wij som nærwærindis ere for thenom oc siige, Jeg tror. Saa bede wij oc for the døde, oc dog att 30 wij tale ligerwiiss som wij talede for oss selffue, wij meene dog thenom som døde ere, end dog att wij

agte thenom icke aldels iblantt the døde, men mø-
 gett meer iblantt the leffuendis, fordi the ere be-
 stedde wnder liiffsins haab. Oc fordi begaa wij paa
 theris wegne wdaff prophete bøger oc psalmer men-
 5 nischins wsijlhed, armod, skrøbelighed, oc elendig-
 hed, Gudtz retferdige dom oc mijschund, formanen-
 dis oc bedindis ij samme wigilier, att Gud anseendis
 sijn ewige mischund oc godhed meer end theris
 syndige skrøbelighed, forlader [I Ia] thet mijschun-
 10 delige som hand mett rette motte strengelige pijn
 oc straffe, ther som hans mijschund icke wiitt offuer-
 ginge bode wore synder oc hans eghen strengthed.
 Oc fordi ere samme wigilier sammen sette aff saare
 wiise oc forfarne mend, ther wore wden twijll ij then
 15 samlegge raadde oc regerede aff Gud, oc Gudtz aand.

Jaco. ij.

Om tiende.

Ca. xij.

Om tiende taler thenne Malmøs bog saare hadtz-
 schelige, paa thet ieg scall icke oc saa siige aff stor
 20 wanwittighed. Hwn siiger att wdi thet ny testamentt
 findis huerckin bud eller befaling om noger tiende.
 Oc dog thet er sagt forwden all wittighed oc be-
 schede, boghen lader seg dog tycke att hwn taler
 klar wiisdom, saa wiiss giortt aff sijne mestere. Om
 25 thet ny testamentt wele wij siiden tale. Men nar
 boghen will att alting scall ænthen bewiisis eller
 fældis mett thet ny testamentt, tha schulde hwn be-
 wiise mett scrifteliggt skiell, att christett folck icke
 motte mett skiell giffue sijne prester for tieniste oc
 30 wmage, som er mett predickin, sacramentt [I I b] oc

anden behørlig preste tieniste att holde oc giøre een seedwaanlig rente som kaldis tiende, dog thet icke er, huilcken rente thenom er tillsagd aff eett meniggt land oc riige, oc forseglett mett fræmfarne oc nærwærinde kongers oc herrers Fursterlige breff oc priuilegier, oc stadfest mett nogre hwdrede aarss lawheffd. Att sliige gamble landtz seedijr oc waaner ere emod thet hellige euangelium, oc schulde icke fordi wære wed magtt, men platt affleggis, thet schulde thenne wiise bog haffue bewiist, oc icke mett løse ord, men mett scrifft oc skiell. Saa taler thenne blinde bog, raad oc regeerett aff sijne blinde oc forbiistrede diigtere, ligerwiiss som then hellige kircke haffde huerckin hafftt prester, euangelium, eller tro till thenne dag, eller ligerwiiss som euangelium wore aldrig nogher sted forkyntt, før end nw ij Malmøø.

Mat. xxij.
Ro. xijj.

Saa lyder scrifften thenom som ere retsin[I 2 a]dige oc wiise, att euangelium stadfester oc giiffuer stor magtt alle landtz seedwaanlige skick, oc retferdige sætt, oc will att the schule holdis for een god low ther giør fred, oc skicker huermand skiell oc rett. Then som andett taler eller scriffuer hand handler thet hellige euangelium icke christelige. Oc huosomhelst seg berømmer att wære een predickere till samme euangelium, oc tillwelder seg magtt att handle oc schaffe mett sliige støcker, som høre till landtz oc riigis wedtagne low oc seedwaaner, priuilegier oc friihed, hand træder wiitt offuer sijn befaling oc sith euangelische embede. Møgett handlis oc skickis aff herrer oc Furster, aff borgemestere oc raad till menighedtz gaffen, fred, oc bestand huar mett euangelium befatter seg platt inthet. Men nar desse ny

handlere haffue icke nock ij theris predicke embede, tha tilltage the seg andre mange, oc ere fordi bode sagsøgere oc dommere, klaffere, oc bødele. [I 2 b] The robe paa bisper oc prelater, oc siige att the be-
5 fatte seg mett werdsliig handell, som er theris em-
bede platt wbørlig, ther ieg giiffuer well magtt ij
somme støcke handell, huar om ther scall nogett
talis siist ij disse suar. Men huar bisper oc prelater
thet giorde som nogre aff disse ny predicanter nw
10 giøre, tha motte the thet robe mett gott skiell.

Then som borgemestere oc raad, fogett oc woldtz-
mand icke taare dømme oc dræbe, hanwm taare
somme predicanter wmijschundelige skynde aff dage.
Her till dags haffue saa geestlige folck siidett dom
15 oc rett ij werdsliige sager, att the dog aldrig haffue
seg befattett mett blodige sager ther dømme paa liiff
oc leem, oc huess the haffue thet noghen tiid giort,
tha er thet thenom opscreffuett for een hoffuett last,
oc offte kommett thenom wnder øghen, mett stor
20 schade oc forderffue. Men disse ny geestlige mend
dømme iw paa alle sager blodige oc [I 3 a] wblodige,
geestliige oc werdsliige. Christus wille selff icke døm-
me paa arffueskiiffte som war dog een ringe ting att
dømme oppaa. Men disse ny Christi discipele døm-
25 me icke aldene paa arffue skiiffte, men dømme folck
fra liiff oc godtz, fra hwss oc hiem, fra breff oc se-
gell, oc fra priuilegier oc friihed, oc mett faa ord
fra all lycke oc welfærd. Oc huar the haffde paa
thenne dag biistand oc trøst aff welde oc magtt, som
30 andre erlige prelater nw haffue, tha finge wij x klage-
maall mod huertt eett wij nw haffue mod kirckins
bisper oc prelater. The ere end nw herschaff oc

øffuerighed myndige nock, men schulde tha worde
 møgette meer. The giøre folck allerede saa wiise till
 att dømme effter skiell oc tycke, att wij mett thet
 snariste behøffue huerckin low eller rett, oc huad
 wij end behøffue, tha scall hand oss neppelige we- 5
 derfari, om thet scall lenge staa till theris sigilse
 oc tycke. [I 3 b] Huore wiise oc kloge the ere, kwnne
 wij ther paa mercke, att the paa eentiid wele bode
 giifft prester oc tage tiende oc rente fra thenom.
 Oc schulde the noghen tiid gifft seg, tha giordis 10
 thenom alderbest behoff tiende oc rente. Huad me-
 ning mange nw haffue wnder thenne euangelische
 handell, oc synderlige mod fattige prester, formerck-
 kis ther wdaff, att the wele først giøre thenom fat-
 tige oc arme, oc siiden giifft thenom. 15

Fra Wittenberg, huar thette ny euangelium haff-
 uer sith første wdspring, spørre wij sliige tjdinger,
 att Hertoghen aff Sasszenn som er theris herre oc
 Furste biwder oc befaler alle prester ij sith land, att
 nar thenom icke giøris fyldist mett tiende oc anden 20
 rettighed aff theris sogne mend, wære seg ænthen
 ædill eller bønder, tha schule the paa scrifftt føre
 ind for hanwm huad thenom igienstaar, oc nar the
 thet faa giortt, tha giør hand [I 4 a] thenom fyldist,
 oc siiden søger sijn opretning huar hand kand. Huore 25
 christelig hand er ij andre maade wed Gud best, men
 ij thette støcke giør hand thet som een christen Fur-
 ste bør att giøre.

Men aff mange som ij desse land bruge thenne
 ny handell, kand formerckis, att kwnne the komme 30
 thet menige klerckerij fra lycke oc welfærd, oc ij
 schade oc forderffue, tha meene the att thet hellige

euangelium wore well forbædrett oc reformeerett. Oc thet skeer dog aff theris wrange oc forgiiftige mening som sliige bøger scriffue, oc lade scriffue, predicke, oc lade predicke, fordi thet kand tha icke
 5 anderledis forstaas end ij samme mening som thet predickis oc læris wdi. Huar thet læris wdi een blodig oc gjrig mening, tha føder thet blod oc gjrighed aff seg. Men huar thet læris wdi een kierlig, retferdig, ydmyg, oc mijschundelig mening, tha føder thet aff
 10 seg fooster sijne liige, thet er [I4 b] kierlighed, retferdighed, ydmyghed oc mijschundelighed.

Om ther stode end inthet wdi thet ny testamentte om tiende eller anden preste rente, icke ere the fordi prester wbørlige oc oc klercke som ere menighedtz
 15 tienere. Men sanctus Paulus siiger dog møgett wære screffuett oc sagtt wdi thet gamble testamentt for wor skyld, oc høre fordi till wor tiid som ther staar j. Cor. ix. oc att thet hør till folck som er sagtt Deutero. xxv om then oxen som terscher oc pløijer.

i. Cor. ix.
 Deutero xxv.

20 Staar ther icke oc saa screffuett (siiger sanctus Paulus) att then som tien till alterett, scall aff alterett oc saa leffue, oc ther wdaff haffue sith ophold. Saa haffuer thet herren oc saa skickett, att the som lære oc predicke euangelium, schule oc saa leffue ther wdaff.
 25 Icke wed ieg heller noghen her wdi riigett som opbær tiende, wden the prester som ænthen selffue predicke Gudtz ord, eller [K1a] oc lade thet giøre aff een anden, dog att huess brøst ther kand findis iblantt, staar well till att forbædre mett tiiden, sliig
 30 rumoor oc bulder forwden, som nw begynder att forstøre all christendoms hellighed, oc serdelis nar kirckins prelater bliffue ledige oc frij bode till thet

oc andett meere, som nw magtt paa ligger ij thenne tiid.

Mange Luthers prester haffue oc saa predickett for bønder att thenom burde huerckin att tiende eller att offre. Men siiden the haffue selffue fangett 5 sogner, oc formercktt att ther hør møgett till att siide for gest oc ganginde, oc att bære anden daglig tyngte oc beswaaring, oc huore thet er bædre att giiffue end tiggge, tha predicke the till bage igien. Tiende er icke paalagtt oc wedtaghen wden store 10 oc merckelige saager, ther som hwn end haffde inthe fundamentt aff scrifften, oc synderlige ij the land, som haffue theris største biering ij koren oc qweg, eller [K 1 b] anden frucktt oc grøde, oc ere icke saare penninge riige. Att giiffue paa een tiid noger stor 15 swm ere the icke wederhefftige, oc presten er dog menighedtz tienere oc scall fordi haffue eett erligtt ophold, oc een børlig forsyn, huar wdaff hand kand wære wederhefftig till att hielpe oc trøste, giiffue, laane oc borge andre fattige folck, ther till mett att 20 opholde sith hwss, for gæst oc ganginde, som gierne søge till presthens hwss. Oc fordi skeer thet almjndelige, att huar presten lijder well aff rett oc skiell, tha hielper oc trøster hand mange, oc bær tyngte for een heell by, then menige sogne mand till stor hielp 25 oc læsche. Oc ther till mett haffuer presten dess større agtt hoss sijn almwge, nar the ere hanwm nogett plictige, oc haffue hanwm wnderstwndwm behoff, fordi menighedtz sind oc natur haffue sliige wilkaar ij mange land oc riige, att the agte inghen 30 mand [K 2 a] mett tucktt oc ære wden then som haffuer att giøre mett thenom, ænthen mett rettig-

hed att indkræffue, eller tieniste att æsche oc be-
gære.

Oc ij sandhed att siige tha kiøber presten dyre
nock huess rettighed hand haffuer mett sijn almwge,
5 nar hand offte scall tiene siwge folck wdi lærdom,
raad, wnderwiisning, scrifftemaall, oc andre sacra-
mentt, mett stor fare, som attskiellig siwgdome oc
kranckhed haffuer met seg. Haffuer then krancke
pestilentze, pocker, krefftt, spjidsche, eller huess
10 andre besmijttelige oc wederstyggelige siwgdomme,
som mange ere till, tha scall iw presthen wære till
stæde, oc scall fordi offte gaa wdi then stanck, oc
forgiifftige lucktt, ther een anden schulde neppelige
giøre for allt sith arffue godtz. Oc fordi haffuer ieg
15 sliig mening oc tycke, oc thet icke forwden scrifftt
oc skiell, att [K 2 b] ther som lyckin giiffuer oss gode
oc dwuelige prester, tha kand thenom aldrig giøris
meer end fyldist, wære seg ænthen mett tiende, offjir,
eller anden reedtzle. The prester (siiger sanctus Pau-
20 lus till Timotheum ij thet første, oc fempte capittell)
som ere gode forstandere, ere werdige att haffue
dwbell hielp, synderlige the som arbejide wdi Gudtz
ord oc lærdom. Saa schule wij fordi icke altiit agte
huad the onde forskylde, men huad the gode bør-
25 ligtt er, oc lade the onde fordi nyde the gode gott
att. Thet som affleggis wdi onde presters tiid, the-
nom till had, bliffuer allt afflagtt nar the gode pre-
ster komme, oc fordi scall mand icke giiffue een
løss oc wwillig almwge noghen orsage till større
30 wwillighed, nar the dog pleije gierne altiit att trøcke
seg mod rett oc skiell, forwden all orsage ther skiel-
lig oc redelig er. Endog att onde herschaff ere theris

i. Timo. v.

rente oc ophold w[K 3 a]werdige for Gud, thet maa tha icke negtis thenom. Huar renthen schulde kortis for the onde, tha wore thet the gode altt for nær, nar theris tiid wore kommen.

Men fordi att the som haffue wærett ij raad oc samtycke mett thenne Malmøss bog, ere wdaff then Suermere hob som Luther giiffuer self lack oc meen, tha lader ieg thenom segle theris eghen reijse paa thenne tiid, nar the kwnne dog icke læris oc wnderwiisis till gaffen oc gode, att the ere forswffede oc forbiistrede wdi klerckehad. 10

The som ere Luther anhengindis ij mange støcker wdaff eett wittigt oc forstandigt skiell, oc icke aff raserij, haffue langtt een anden mening, oc wele fordi att prester schule nw haffue bædre rente oc forsyn, end the tillforne haffue noghen tiid hafftt, oc helst fordi, thet war aldri saa wmageligtt att wære prest, som thet will worde her effter, om hand scall giøre [K 3 b] preste embede fyldist. 15

Om hospitall.

20

Ca. xiiij.

Huess sind oc mening ieg haffuer om hospitall att bygge, oc fattige, wsle, ælendige, mijslige, siwge, oc krancke mennischer, ther wdi att forsyne oc oppeholde, haffuer ieg tilforne bescreffuett for noger aar ther ieg war wdi Kiøbenhamffn, ther till beden aff nogre gode mend, som paa then tiid wore raadindis oc regerindis ther samme sted. Oc fordi samme mÿjn mening bleff paa then tiid prenthet oc findis 25

ij mange hender, tha will ieg nw ther om icke tale nogett besynderlige.

Ther wdi gaff ieg tilkiende, huore mange hospitall ere begynte wdi een god mening, oc wnder mercelike wilkaar, men ere dog aff onde forstandere, oc wnder gijrige oc forsømmelige Furster komne ij stortt fald oc mijsbrug. Namffn oc rente beholde stæderne, gaffen oc fordell haffue forstanderne. Men ophold, hielp, oc trøst [K 4 a] haffue fattige oc krancke
 10 inthet wdaff. Men att saa skicke oc giøre hospitall som nw almijndelige skeer, wdaff roff oc tag, oc mett wrang oc falsk klage ind for herrer oc Furster, oc ther mett forkrencke breff oc segell, priuilegier oc friiheder, forplictelse oc soorne eder, oc bryde
 15 gammill lawheffd, mod low, rett, oc all christen kierlighed, oc giøre saa mange fattige mend hwsswilde, oc ther mett bedrøffue oc wforrette saa mange gamble wdleffuede folck, forwden all christelig mettynck, som nw almijndelige skeer wnder thenne ny
 20 handell, giffuer ieg aldelis inghen magtt. Oc mett tiiden scall thet well formerckis, att sliig forwandling som nw giørs ij samme handell, scall giffue orsage till møgett wælde oc trengsill, offuerfald oc tjrannije, ther nw icke besindis, fordi huar thet bliffuer seedwaanligtt, [K 4 b] att breff oc segell, priuilegier oc friihed, sooren forplictelse oc tillsaffen, schule icke holdis wbrødelige, ther stemplis altiid effter een schadelig forderffue, oc een forderffuelig schade, oc mett faa ord aff sliig orsage ere mange
 30 land oc riige bleffne wdaff mett friihed oc frelse, mett lycke oc welferd, oc alle forderffuede som noghen tiid ere forderffuede. Exempill haffue wij nock

for øghen, men had, hoffmod, oc gjirighed haffuer oss saa forblindett oc forbiistrett, att wij see huerckin fræm eller tilbage.

Om closter.

Ca. xiiij.

5

Thet største skjñ thenne Malmøs bog oc andre Lutherss bøger haffue att pwcke mett, er then falsche loffue, trøst, oc tilliid ther settis oc haffuis aff wanwittige clostermend till legomlige oc synlige ting, som ere kleder, kapper, kroner, faste, læssning, oc anden legomlig øffuise [Lia] oc brug, wdaff huilcke ting the lade seg oc møgett tycke, oc berømme seg for Gud oc mennischin, ligerwiiss som aff the ting ther schulde haffue hoss Gud stor oc drabelig forschylding.

15

Oc for then sag skyld, haffuer een clostermand seg berømmett oc forhæffuett offuer een anden, oc eett orden offuer eett andett, ænthen aff større krone, meer faste, werre kleder, eller lengre tiider, eller oc saa aff andre ting, som icke end ere saa merckelige som nogre aff desse, ther dog icke andett ere, end een forwardsill oc een twcktemestere mod synd oc syndige orsager. Men nar thenne brøst findis hoss alle mennischir, wdi alle the ting som synis att wære anhengindis noghen gudelighed som wij daglige formercke att mange giøre, nar the berømme seg ænthen aff Gudtz naade thenom giffuen er, eller oc saa aff theris egne gierninger, magtt, styrcke, [Lib] wiisdom, riigdom, lycke, welfærd, eller huess andre ting wære kwnne som iblantt folck haffue ynde,

30

tycke oc behaff, tha maa wij ther fore ingelwnde
fordømme thet gantsche closterleffnett som wærett
haffuer ij christendommen een drabelig ting, oc haff-
uer optwckthet till christendoms bestand mange wer-
5 de oc lærde mend, som haffue raadt oc regeerett,
predickett oc lærtt then menige christen kjrcke.

Ther som the wiise oc lærde, blantt huilcke mange
ere hellige hoss Gud, haffde wærett wdi sliig wild-
farilse, eller sliig lærdom wore indscreffuen wdi no-
10 gre kirckins bøger, att mennischin kwnne worde
retferdig oc salig aff samme legomlige oc synlige
ting wduortis Ceremonier, tha motte wij ij sandhed
tro, att dieffwelind haffde thenom bedragett. Oc dog
att thenne Malmøs bog icke andett gjør end klaffer
15 huess tieniste som giørs aff christendoms klerckerij
for selfdigthet iøde tieniste, ther [L2a] mett eett
legomligtt brug ij wduortis ceremonier aldene søger
effter retferdighed oc salighed forwden een sand oc
aandelig Gudtz dyrckilse, thet er dog wsandhed oc
20 had een stor partt aff thet hwn far mett, oc bode
wringelige sagtt oc skrømpkelige screffuett.

The pharisaische skick, som wor herre Jesus
Christus self straffede, wore giorde wdi sliig wrang-
mening, att the schulde kwnne giøre theris brugere
25 retferdige, wschuldige, fromme oc salige for Gud,
oc ther offuer ware Gudtz egne bud forglemde oc
forsømmede, fordi att mennischins bud agtedis for
een sand Gudtz tieniste oc dyrckilse.

Thij føris oss thet straff wrangelige wnder øghen
30 som Christus mett straffde wretsindige phariseijr,
nar wij holde icke christendoms wduortis Gudtz
tieniste for noghen retferdighedtz handell wdoffuer

een retsindig tro, Gudtz hellige bud, oc [L 2 b] een christen kierlighed, men for een plejjemestere ther oss scall holde fra ladhed oc aarckeløsshed wnder een børlig affue, oc beholde oss wnder Gudtz frøcktt oc rædtzle, till att altiid haffue sind oc tancke hoss 5
 Gud, hoss hans wsigelige welgierninger, oc wdi hans hellige bud, paamijnte aff legomlige oc wd-uortis skick, ceremonier, oc statuter, wdi huilcke wij schule oss øffue oc bruge, icke att hente ther mett noghen retferdighed eller salighedtz trøst, men 10
 att giøre oss ther mett wledige till att falde wdi noghen hoffuett last eller synd, ther neppelige kand skæe nar wij ere wdi selsswold, ledige aff ladhed oc aarckeløsshed.

Jeg holder inghen att wære dess bædre oc helligere 15
 nar hand aldene bruger seg ij legomlig gudelighed, men hans ondschaff att wære dess mijndre, fordi hand wnder sliig tieniste oc gudelighed er wledig till møgett ontt, ther hand kwnne neppelige [L 3 a] ondгаа, huar hand wore icke saa bekwmmrett. Wij 20
 aldrig finde the helgen, ther lode seg noghet tycke aff Gudtz egne bud oc theris gierninger, end sije aff theris egne sætt oc skick, eller oc the gierninger ther till høre. Oc fordi siigis thet orden oc Closter wrangelige oppa, att the agte oc wente seg retfer- 25
 dighed oc salighed aff theris eghen selffdiigthede tieniste oc gierninger.

Inghen lærefader haffuer ieg læst, som holder faste att wære god for sijn eghen skyld, eller aff sijn egne wilkaar, men for sijn merckilse skyld, oc thet møgre 30
 gode hwn schaffer, oc onde hwn forhindrer. Sanctus Joannes Chrijsostomus siiger, att scall faste regnijs

iblantt dygder, tha er hwn een liiden dygd, men dog moder till mange store dygder, kierlighed oc mÿschundhed ere the alderstørste dygder. Icke haffuer ieg heller noghen hørtt som siiger læsning wære
 5 god, fordi [L 3 b] hwn eniste læsis mwndelige, men alsomeniste nar hierte oc sind, agtt oc mening giøre eett mett mwnd oc twnge, tha siigis læsning att wære god oc frucksommelig. Inghen haffuer ieg heller hørtt som scriffuer eller siiger noger menni-
 10 sche att wære god oc retferdig aff noger legomlig gierning, oc serdelis nar hwn lader seg ther wdaff nogett tycke. Alle Gudtz helgen pleije att siige ij theris dødtz tiid, att the haffue syndelige oc forsømmelige leffuett, ij huore the wore dog ij mange maade
 15 bode loffuede oc priisde aff Gud oc mennischin. Fordi inthe mennischis leffnett kand wære saa skiøntt, att thet haffuer iw lack oc meen om Gud æscher thet strengelige ij rette.

Huilckett sancta Birgitta oc saa well wiste, ij huore
 20 mange Gudtz spottere wele siige, att hwn war een gammill kierling, oc rasede mett sqwalder oc drømme. Saa [L 4 a] scriffuis ij hennis fierde bog oc xx. capittel, Fordi (siiger hwn) mange findis som tro oc meene, att the mett theris eghen werdschyld kwnne
 25 forschylde hemmeriigis riige, huilcke mennischer Gud lader icke freestis wdaff sijn lønlige dom. Some findis oc saa ther meene att the mett theris egne gierninger kwnne giøre wor herre fyldist for theris synder. Huess wildfarilse offuer alle er platt fordømmelig, fordi ther som huertt mennische lode seg
 30 hwdredesinde dræbe oc døde, kand thet icke end tha sware Gud till eett mod twsinde. Nar hand er

Libro. iijj
 ca. xx.

then som giffuer bode magtt oc willie, hand giffuer
 tiid oc stwnd, hand opfylder all begæring mett god-
 hed, hand giffuer bode riigdom oc ære, hand bode
 døder oc giiffuer liiff, hand ophøijer oc nedertrøcker,
 oc all ting er wdi hanss handtn. Thij er all heder oc 5
 ære hanwm børilig, oc inghen mennischis forschyl-
 ding [L 4 b] er aff seg selff noghet dwuelig hoss Gud.
 Fræmdelis siiger hwn saa wdi samme bog ij thet
 xxvi capittell, Som trær haffue mange blomster, men
 the giøre dog icke alle frucktt, saa findis oc mange 10
 dygdige gierninger ther icke forschylde then him-
 milsche lønn, wden the beschedelige brugis, fordi
 att faste, bede, oc besøge hellige stæder ere dygdige
 gierninger, men wden the brugis wdi sliig mening,
 att mennischin tror seg dog att wære himmeriigis 15
 riige wwerdig, oc holder seg for een wnyttig tienere
 wdi all ting, oc er fordi wdi alting beschedelig, tha
 ere the saare wdwuelige till the ewige ting att for-
 schylde.

Regula
 saluatoris
 ca. xxiiij.

Saa scriffuis fræmdelis wdi hennis ordens regell 20
 ij thet xxiiij capittell, Mijne helgen (sagde Christus)
 twingde oc trengde theris legomme, icke fordi thet
 war thenom hadeligtt, men att the schulde thett be-
 qwemme till Gudtz tieniste, [M 1a] huar till thet
 skaptt er. Icke heller ij sliig mening att the meente 25
 seg werdige att wære till mijtt riige wdaff sliig twang
 oc trengsill mijn mijschund forwden, fordi ther som
 eett mennische kwnne lade seg hwdrede sinde dræ-
 be, thet kwnne icke end tha wære werdigtt till mijtt
 riige wdaff sijn eghen forschylding, om ieg wille 30
 bruge rettegang emod samme mennische. Her till
 haffue sancte Birgitte bøger talett, oc nar een qwijnne

thette wiste, hwij schulde tha saa mange drabelige mend thet samme icke wiide, som lærde bode henne oc all werden.

5 Oc att wore ordens fædre, lode seg icke tycke, att the wore retferdige till salighed aff nogre mennischelige skick oc sætt, giffue the klarlige till kiende ij theris statuter, att the icke wille noghen wære forplicitig wnder synd till sijn conscientzis beswaaring, om hand offuertrædde nogre aff the ting som wore
10 klar men[M 1 b]nischelig sætt, men alsomeniste wære falden wnder een maadelig pijn att bære oc liide, thij att hand haffde fortørnett oc forspijltt enighed oc eensindighed.

15 Aff thenne forklaring kand fordi besindis att closterleffnett er icke optaget ij sliig mening, att thet aff sijne ceremonier, wdi kleder, faste, lesning, wegtt, sang oc andre legomlige ting theris liige, er noghen ny retferdighed, eller salighedtz trøst offuer christendoms tro oc kierlighed, men een wogtere, een geem-
20 mere, oc een tucktemestere, som oss scall bewaare wdi een christelig oc kierlig frøcktt mod synd oc syndige orsager, att Gudtz store oc drabelige bud schule dess bæder kwnne holdis, oc hans hellige forbud icke offwertrædis.

25 Oc fordi er closterleffnett begyntt oc holdett aff hellige mend, icke emod Gud eller Gudtz bud, men att hans bud wnder then orsage kwnne dess bæder holdis nar lempe [M 2 a] oc ledighed till att offuertræde, oc synde war thenom ij sliig oc andre mange
30 maade fortaghen. Huess fordi her om talis wdi thenne Malmøs bog, att closterleffnett agtis oc holdis for een retferdighed, ther forwden Gudtz bud kand

noger mennische giøre salig, thet er een selffdichet
 løghen oc eett klafferij, Gud wdi sijne hellige leem-
 mijr till spott oc foragtt, till hoffmod oc meen, li-
 gerwiiss som the schulde thet icke wiide aff forblin-
 dilse oc daarerij, ther theris største salighedtz han- 5
 dell war anrørindis. The haffue seg alle bekientt att
 wære wnyttige tienere, huar Gud icke wille thenom
 naadelige oc mijschundelige ansee, men strenge effter
 sijn retferdige dom. The lode seg icke nogett tycke
 aff Gudtz egne bud, wdi huilcke the wiiste seg att 10
 wære merckelige brugede aff Gud, oc fordi berøm-
 mede the seg møgett mijndre aff mennischins wd-
 uortis ceremonier well wiidindis, att huar Gudtz egne
 bud giøre [M 2 b] icke fyldist for salighed oc retfer-
 dighed, Gudtz naade oc mijschund forwden, møgett 15
 mijndre kwnne thet giøre wduortis legomlige skick
 oc brug som huerckin ere sette ij then mening, oc
 icke heller brugede aff fræmfarne helghen som the-
 nom sætte oc skickede for the teghen som ij noger
 maade kwnne tegne oc mercke salighedtz handell, 20
 men ere dog icke, oc ere fordi platt wdwuelige, nar
 the haffue icke mett seg tro oc kierlighed, oc anden
 Gudtz handell som Gudtz bud beslutte oc indeholde.

Som christendommen icke dømmis aff folck oc
 folckis mening, men folck wdaff christendoms leff- 25
 nett, saa dømmis icke heller closterleffnett aff daar-
 lige folckis handell, men effter the wiise som clo-
 sterleffnet wiislige bruge. Ther fore er icke christen-
 dommen fordømmelig att mange wchristelige leffue.
 Icke fordømmer thet heller Furstedømme, att mange 30
 findis wgudelige oc wdwuelige Furster. Icke scall
 mand heller [M 3 a] ther fore forackte herredømme

att mange findis onde oc wchristelige herschaff. Icke heller doms rett, dog att ther findis mange wretferdige dommere. Desliigest ij anden møghen handell.

Saa er icke heller closterleffnett fordømmeliggt
5 fordi att mange ere onde clostermend, nar handelinsc
scall icke actis oc dømmis effter folckett, men folckett
effter handelinsc, oc handelinsc retsindige wilkaar.

Oc thet samme Malmø's bog fræmdelis siiger, att
closterleffnett war ij gammill tiid een frij handell
10 till att forfølge eller offuergiffue, som scholegang
er nw, oc brugedis wden all forplicitilse, iett oc løffte,
er icke heller santt, wden thet er meentt om thenom
som kaldis Anachoriter, ther leffde huer besynderlige
for seg selff wdi skoffue oc wildene ørckijr,
15 huoredanne wij mange finde wdi then bog som kaldis
Vitaspatrum, oc hooss sanctum Hieronijmum.
[M 3 b] Men hoss thenom som leffde till hobe wdi
eett samfwnd oc wnder een forstandere haffuer al-
tiid wærett iett, løffte, oc forplicitilse, dog sliig att
20 som kwnne forløsis, oc som icke. Huess lydilse the
haffde loffuett een forstandere paa thet menige sam-
fwndtz wegne. Desliigest fattigdom, bleffue the frij
oc qwiitt om the kalledis aff closter till nogett bi-
scops dømme, som offte skeede ij gammill tiid, ther
25 clostermend wore gode oc fromme. Men kyskhedtz
løffte bleff dog aldrig noghen forløst, nar alle clo-
stermend haffue ij thet eene støcke altiid wærett
wfrij, oc motte fordi icke giiffis.

Thet som war holdett oc brugett fra begyndilsen,
30 haffue oss hellige oc drabelige mend bescreffuett,
till huilcke wij sette nogett større loffue end till the
Malmø'sche Suermere, nar wij kiende bode hijne oc

desse, oc wiide allerede beggis theris aand oc anslag.

Oc att mwncke haffue wærett wnder ewig [M_{4a}] forplictelse formerckis aff the ord ieg tillforne kal-
 lede ij rette aff sancti Johannis Chrijsostomi bøger, 5
 ther saa scriffuer om then seed oc mening som for
 hanwm war ij then hellige kircke, wdi then siwnde
 predickin offuer thet sendebreff till the Hebreer.
 Mange synder (siiger hand) bestriider mand mett
 arbeijde, læsning, oc wægtt. Oc will noghen siige, 10
 wij ere icke mwncke, oc fordi haffue wij mett ar-
 beijde, faste, læsning, oc wægtt inthet att giøre, the-
 nom giiffuer hand sliige swar, Hwij siiger thu meg
 att thu æst icke mwnck, siig thet Paulo apostell,
 Collos. iiij. fordi hand saa siiger till the Collosser wdi thet fierde, 15
 I schule waage mett bøner wdi all tolmodighed.
 Ro. xiiij. Oc nar hand siiger till the Romere ij thet trettinde,
 I schule icke giøre legoms willie wdi syndig begiæ-
 ring. Hand screff icke thette till mwncke alsomen-
 eniste, men till alle thenom som bode ij stæderne. 20
 Een leegmand (siiger hand frændelis) [M_{4b}] scall
 fordi icke haffue større eller bædre wilkaar end een
 mwnck, wden alsomeniste att soffue hoss een hws-
 trw. Her wdi haffuer hand een besynderlig friihed,
 men wdi andre ting platt inghen, fordi hand er plic- 25
 tig att giøre oc holde ij andre ting som mwncke the
 ere, nar the salighedtz teghen som Christus lerde
 oss hoss Matheum ij thet fempte ere alle mennischer
 befalede.

Her høre wij mwncke namffn oc kyskhedtz løffte 30
 haffue wærett till ij Chrijsostomi tiid, oc for hanwm,
 oc huore theris gantsche leffnett war een retsindig

christendom, effter een børlig strenghed, till huilcken alle christne folck wore plictige, om the schulde christelige oc børlige leffue, effter een sand christendoms retsindige wilkaar.

5 Icke er heller sliig forplictelse een ewig trældom, som then arme bog haffuer sagtt, saa wnderwiist aff sijne læsemestere, men een sand friihed. Then som aff een from oc frij [N1a] willie holder oc fuldkommer thet hand haffuer loffuett Gud, wdi een
10 god mandtz haandn, hand er icke træll. Then som er wwillig wdi all sijn gierning, oc nødder oc trengder at giøre huess hand giør, eller huess hanwm burde att giøre, hand er een sand træll effter scriffthens mening.

15 Att maa giøre huess oss løster att giøre, effter legoms løse begæring oc syndige behaff, er icke friihed, men att wære kierlig oc welwillig, rwnd oc leeffsalig till the ting som ere bode erlige oc høffwiische oc ther till mett wæren oc een skierem emod
20 synd oc syndig orsage, thet er een sand friihed.

Oc fordi att forløbne mwncke som nw alting forstøre, haffue altiid wærett wwillige till att læse oc siwngæ, till att faste oc waage, oc till att bede oc arbeijde, tha haffue the ij sandhed wærett trælle, oc
25 forstockede knwbbe, aff ladhed, stwmhed, straghed, haardhed, oc wwillighed, oc haffue fordi giortt theris fattige prelater manghen sorgewld dag. [N1b] Men ther fore maa the gode dog icke fordømmis, huore-danne mange wærett haffue ij gammill tiid, dog dess
30 wær ere nw gantsche faa. Thet som Malmøss bog agter for een stor last oc waanære, att mwncke haffue een besynderlig kledeboen mett skabning oc fantzwn

holder ieg for een stor ære, oc een mandelig astadighed, oc astadig mandelighed, nar theris kledeboen er then alder ælste som nw findis blantt christett folck.

Thenom holder ieg for gecke oc daarer som meene 5
att allehande kledebon sømmer huermand. Hwo som
will læse Tertullianum wdi een bog som kaldis De
pallio, tha scall hand finde att fra begyndilsenn wore
alle christen folck saa kledde, som the ere nw wdi
sancti Benedicti orden, mett lange oc slette kiortle 10
offuer the andre wnderkleder, ther Beatus Rhenanus
oc saa tillstaar ij samme bogs mening.

Nar christendommen er ydmyghedtz oc sagtmoghedtz riige oc regemente, tha er thet [N2a] qwemp, 5
oc børlygtt, att kleder oc theris fantzwn ere ydmyg- 15
hedtz oc sagtmoghedtz teghen oc exempill, huilckett
forscreffne Tertullianus merckelige bewiiss ij
samme bog, oc wdi een anden bog kaldett De ha-
bitu mulierum, oc sanctus Cijprianus wdi een bog
De habitu virginum. 20

Will noghen siige, klæder giøre icke mwncke, icke giøre the heller konger oc herrer, men thet er tha børlygtt att huer haffuer kleder effter sijn statt. Then som dømmer mwncke att wære retsindige wdaff mwncke kleder aldene hand far wild, saa giør 25
oc then som dømmer konger att wære retsindige aff
guld oc ædele steene, aff krone oc spjir, eller andre kongelige smykke. Som eett wiist, fast, retferdigtt, nyttigt, gott oc forstandigt regemente, ther beteg-
nis wnder kongelige smykke giør oss retsindige kon- 30
ger, saa agte wij desligest retsindige mwncke aff yd-
myghed, reenhed, spagferdighed, ædrughed, tolmo-

dighed, wægtt, [N2b] legoms twang, inderlighed
oc gudelighed, huilcke dygder ther betegniss wnder
een ydmyg kledebon som er eenfoldig bode mett
skick oc fantzwn, forwden løsactige lader oc fackter.

5 Huess mod oc staalthed, som følge desse mange ny
klede seeder, see wij daglige paa mange løsactige
gecke ther skoffue seg bode fore oc bag, meer end
noger paafwgell.

Thet er icke mange aar siiden, att bisper, prelater,
10 canicker oc prester ginge mett lange kaaber oc store
strudhetter. Thet er icke end nw hwdrede aar sii-
den, att borgemestere oc raad ginge mett lange kaa-
ber oc store hetter. Oc paa samme tiid haffde konger
oc herrer oc saa store hetter, oc ther offwen oppaa
15 een stor hatt.

Huad om desse ny euangelische folck saage no-
ghen saa kled ij wor tiid, tha schulde the meene att
hand wore eett spøgelse, oc schulde fordi ænthen
see theris øghen wd, eller lee theris bug sønder.
20 Men huad [N3a] kand ieg andett siige, the som
haffue lack mett huermand oc till all ting, oc inthe
mett seg selff, schule iw haffue nogett att korte tii-
den mett.

Thet ieg haffuer hørtt om then erlige mand her
25 Niels Ericksen kand ieg her icke forglemme. I ko-
ning Hanssis tiid skeede thet att nogre sendebud
wore forskickede aff Rytzland her ind ij Danmarck.
Ther the wore komne ind for Riighens raad sagde
forscreffne her Nils Ericksen till sijn naboo om the-
30 ris klede seed saa, Ther staar hand ij the kleder hans
fader stod for hanwm twsinde aar siiden, men wij
som holde oss bædre christne end the ere, wiide

aldrig huad skiift oc fantzwn wij wele haffue paa wore kleder.

Siiden aarckeløse oc løsactige sijnd haffue optencktt oc fwndett saa mange fantzwn paa kleder, strjber, oc farffue, saa haffue the oc betencktt mange andre løsactige fwnd, som paa thet siiste schule werden ij lde betale, oc saare ij lde bekomme. 5

[N 3 b] Fræmdelis siiger thenne Malmøs bog, att the lære icke andett ij closter end att læse oc siwng, kneij oc bucke, oc andett sliigtt geckerij. Ther som somme haffde icke andett lærtt ij closter, end att læse oc siwng, kneije oc bucke, tha schulde the neppelige riide saa høije heste ij Malmø som the nw giøre, oc schulde thet saa snartt wærett theris eghet gaffen, att the haffde nogett meer swngett oc læst, oc mijndre studerett wdi kietterlige bøger, huar mett the nw føre trette oc bulder blantt thenom som schulde henge tilhobe wdi alsomstørst kierlighed. 15

Om tiggecloster.

Ca. xv.

20

Desse folck som nw haffue thenne ny regemente ij hender, kwnne huerckin wiislige siige santt, eller forstandelige liwge, saa ere the forbiistrede aff had oc hoffmod. Oc fordi will ieg tillstaa oc bekiende, huar fore wor herre er wred paa tigggebrødre closter ij thenne tiid, oc lader thenom fordi ødeleggis oc forderffuis. Desligest oc saa paa andre mange. 25

[N 4 a] Wor herre er icke fordi wred paa thenom att thet er synd att wære mwnck, men fordi att the ere icke retsindige mwncke, huarfore desse mwnck- 30

keødere schulde thet bewiise mett scrifftt oc skiell
wære synd oc een hoffuett last att bliffue wdi eett
closterligtt samfwnd effter sijn iett oc forplictilse.
Saa siiger Erasmus Roterodamus, The folck schule
5 ingelunde fordragis som ænthen selffue offuergiffue
theris wedtagne leffnett effter iett oc forplictilse, el-
ler oc saa raade andre att the schule saa giøre. Li-
gerwiiss som thet wore synd att een mwnck bleffue
warafftig wdi sith orden oc skick, eller ligerwiiss
10 som presters wgiiffte wore een wgudelig ting aff
sijn eghen natwr.

Thet er icke well sandeliigtt, oc fordi icke troligtt,
att then som ij lde leffuer wdi closter mett bulder oc
oprør, kiiff oc trette, att hand scall worde god oc
15 leffue well nar hand kommer till større friihed. Ther
findis fordi mange som haffue thet saare behoff, att
the schule indelyckis ij closter, paa thet the schule
[N 4 b] dess mjndre synde. Mange findis oc saa som
ere skrøbelige, oc haffue fordi tucktt oc affwe be-
20 hoff, nar friihed er thenom farlig oc schadelig. Saa
giiffuer samme Erasmus tillkiende att thet er icke
fordi saa friitt oc sømmeligtt att forløbe oc offuer-
giffue closter oc regell som thenne blinde bog will
siige.

25 Worherreer icke fordi wred ij thennetiid, att mwncke
ere mwncke, eller att the siwng oc læse, eller fordi
att the leffue wnder løffte oc forplictilse, men fordi
att the ere icke alle retsindige mwncke, oc icke giøre
theris løffte oc forplictilse fyldist, oc ej heller læse
30 oc siwng aff hierthet wdi aandelig oc børlig mening.

Then tiid att hellige mend først begynte closter-
leffnett, tha begynte the wdi sliig mening, fordi the

saage att the apostelige skick oc thet euangelische
 leffnett, som wore begynte wdi Hierusalem aff the
 første christen mennischir finge nogett breck oc af-
 fald, oc begynte att komme ij glemme oc forsøm-
 milse, [O1a] oc ij dess meer iw meer christendom- 5
 men forøgtis. Tha tenckte the ther eett sind till, att
 effter thij samme skick kwnne icke holdis aff alle
 christne folck, tha motte the iw bliffue hoss nogre
 faa gode mend, oc fordi begynte the effter then apo-
 stelige seed att leffue wdaff een pwng, oc æde wed 10
 eett bord. Ther till gjorde the skiødning, ænthen
 wdaff huess the haffde, eller oc kwnne mett arbeijde
 oc embede fortiene. Oc nar een heell forsambling
 kwnne icke wære hoffuett oc forstandere forwden,
 saa wdkaaredis een ther schulde raade oc regeere 15
 offuer alle, ther schulde wære mectig att straffe the-
 nom som wore wrolige oc gjorde wstyre, oc att ære
 oc agte thenom som wore fromme.

Oc paa thet att Gudtz wellgierninger schulde the-
 nom icke komme ij glemme, men altiid wære for 20
 theris øghen, tha war thet seed att the schulde begaa
 Gudtz ære, loff, oc welgierninger, mett sang oc læs-
 ning, wdi aandelige psalmer oc christelige hymner
 [O1b] huilcken seed som oc saa war eblantt then
 menige christen mand fra begyndilsen, ther wij kwn- 25
 ne formercke aff eett sendebreff som Plinius Secundus
 haffuer forskreffuett till Traianum keijsere.

Oc att the schulde icke behindris ij theris gude-
 lige handell aff thet werdsliige kwmmmer som war
 ij store stæder, tha bygde the seg hwss oc bolige 30
 wdi wildene marck oc skoffue, huar the leffde ij stor
 faste, affhold, oc strengthed, oc aldrig oode kiød, icke

wdi sliig mening att the dømde kiød Gudtz creatur
 ond oc wreen att wære, men thet giorde the for
 kyskhedtz kierlighed skyld, som Cyrillus siiger su-
 per Leuiticum. Mange andre merckelige oc gudelige
 5 wilkaar fwndis ther hoss som wore nw forlangtt att
 her indscriffue, ther wij een partt kwnne finde hoss
 Eusebium wdi Ecclesiastica historia ij anden bog oc
 siwnde capitell, huar hand effterfølger Philonem
 som her om haffuer møgett screffuett, oc huore sliigtt
 10 leffnett war siiden begyntt wdi [O 2 a] Alexandria,
 huar sanctus Marcus lerde thet hellige euangelium.
 Saa lenge desse oc andre sliige hellige seeder oc
 skick wore wdi magtt oc brug, tha haffde christen-
 dommen bode hellige oc gode clostermend, wdaff
 15 huilcke som wduoldis bode bisper oc prester, oc
 andre kirckins tienere, men dog icke (som Malmø
 bog siiger) borgemestere oc raad. Thet haffue the
 Lutersche aff æregjirighed aff thenom selffue til-
 lagtt oc sagtt, nar the wille oc saa gierne worde
 20 borgemestere som the nw ere predicanter, oc ther
 offuer raade oc regeere allting. The fornømme att
 biscops dømme wele icke recke till, saa wele the
 dog gierne wære mett.

Men siiden att then retsindige kierlighed ther alle
 25 schulde haffue till Gud, theris eghen salighed, oc
 till alle mennischir, bleeff forkølett, oc huer begynte
 att søge sijn willie, sijn legoms begæring, sijn wiis-
 dom, oc sijn eghen retferdighed, tha haffue wij be-
 gærett, att then strenghed som wij tha icke wille
 30 holde, oc eij heller kwnne, motte oss formjldis oc
 forløsis wdaff paffuens magtt, saa finge wij loff att
 æde kiød oc bygge closter [O 2 b] wdi kiøbstederne,

Libro ij.
 ecclesiastice
 historie
 Ca. vij.

oc icke closter men palatz oc herresæde (saa att Furster oc bisper kwnne neppelige sliig bygning aff sted komme) ij thet stæd wij schulde hafftt ydmyge, laffue, oc eenfoldige hwss. Oc till een skarffwning att wij wore forløste aff sliige strenge baand, tha finge wij 5
meer sang, oc lengre læsning, oc færre stwnder att arbeijde, end wij tillforne haffde.

Ther nest kom afflad som for mjisbrug skyld, haffuer wærett een stor orsage till thette fald som oss er nw tilkommert, oc wnder thet skjyn begynte mange 10
att sælie theris gode gierninger, ther war een stor wildfarilse, icke dog saa att forstaa att gode gierninger ere wdwuelige for oss oc andre, men fordi the bliffue oss wdwuelige, ij huore gode the ere, nar wij begynde hoss oss selffue att agte oc wurde the- 15
nom. Inghen gierning er god fordi hwn giørs aff oss, men fordi hwn giørs wnder een sand christhen tro, oc wdi een rett christhen kierlighed, effter Gudtz hellige bud oc willie, dygd oc fromhed till formeering, [O 3 a] oc synd oc ondschaff till formeening. 20
Saa tilhobe sloge wij atskillige persoener wden allt forskiell, onde oc gode, oc dog att somme wore maadelige gode, dog wore mange saa wlydige oc saa wnøttige, att the haffde saare ij lde tientt eblantt ryter oc landtzknechte, end sije att leffue blantt pre- 25
ster oc klercke wnder mwncke lydilse, oc fordi war all theris tieniste bode Gud wtacknemmelig oc orden wnyttig.

Somme wore oc saa møgett forstockede aff ladhed oc groffhed, att the haffde huerckin liiff eller aand 30
till noghen frucksommelig gierning, oc dwgde fordi till inthet andett end att soffue, swbe, oc sette. Oc

mange som wore end beqwemme bode till lærdom oc tieniste, tha wille the wære herrer for seg selffue, oc stwndede fordi effter agtt oc ære, effter embede oc befaling, att the motte faa dess ydermere selss-
5 wold, oc icke for then frucktt the wille giøre, eller tyngde oc wmage the wille bære.

[O 3 b] Saa begynte huer att sancke wdi sijn pwng, wore the priores, procuratores, terminarij, oc dispensatores, alle tenckte the paa een nødtz penning. All
10 then forbannede gjrighed som haffuer lenge fortørnett Gud, oc trengd all werden, er kommen aff then nødtz penning ther mange haffue lenge søgtt effter, dog huermand finder hanwm icke.

Oc nar the som ere tyggebrødre ere fordi sam-
15 tœckte aff kirckins prelater, oc stadfeste aff wor helliche fader Paffuen, att the prelaterne till hielp schulde predicke thet hellige euangelium Gudtz eghet ord, oc fordi till liiffs bierning haffue loff att bede almwse wdaff then menige mand, ther scall hente
20 frucktt oc forbædring aff samme theris predickin, tha haffue mange aff thenom, meer predickett seg selffue, end Gud, meer theris eghen digtt oc mening end Gudtz ord, theris eghen hellighed oc retferdighet, meer end Gudtz retferdighed oc hellighed, oc
25 [O 4 a] meer haffue the søgtt mennischins hyldist oc anseende oc theris eghen ære oc fordeell, end Gudtz loff oc ære, oc the wanwittige haffue the mest wd-sentt att tiggge, ther ænthen kwnne liidett eller in-thet predicke, oc serdelis ij then rette mening.

30 War noghen lærd oc wittig iblantt thenom tha schulde hand wære hiemme ij kiøbstæderne, oc ther indeholde theris heder, oc mett faa ord, mange wore

saa till sinde, att huess the lode eller giorde tha wore the ænthen nødde eller trengde emod theris trælactige natur, fordi the befrøctede straff oc pijn, eller oc lockede oc tilldragne for heder oc ære skyld.

Oc fordi wore alle theris gierninger wdwuelige oc wtacknemmelige for Gud, fordi the icke giordis wdi een retsindig mening, aff een willig kierlighed, oc kierlig willighed. Oc fordi the wore altiit huermand twrfftige, tha schulde the føije seg effter huermandtz sind, oc ther fore meer predicke effter folcke [O4b] behaff end thet som santt war, nar sandhed kand icke well hörís aff the gjrige, oc icke heller well talis aff the fattige oc tørfftige, att twrfftighed oc armod nøde manghen mand till at smijgre, oc slette, sandhed storlige till forargilse.

Jeg taler nw ther inthet om, att mange blantt thenom wore bisper oc prelater wnder øghen, sogneprester desligest, theris wwillige almwge till willie, oc wdi sliig maade haffue aff sted kommett møghen wlydilse.

Jeg lader oc saa betemme mett had oc affwíjnd som nogre haffde førtt indbyrdis mett thenom selffue, oc saa wduortis eett orden emod eett andett. Eett orden sagde seg att wære yppere oc helligere end eett andett, Graabrødre oc Sortebrødre sagde seg att wære aldene rette tiggge orden, the andre twenne att wære een trengsill, oc een nødtzmwn till then naade. Huar fore eett orden pleijde seg att forhæffue offuer eett andett, saa att the kwnne icke forliigis till hobe, huerckin ij [P1a] kirckkir eller scholer, icke om predickin eller process, icke om sted eller sæde. Thette oc møgett andett sliigtt geckerij att bescriffue wore

meg nw formøgett langtt, oc fordi lader ieg ther
mett gierne betemme paa thenne tiid. Men dog ere
desse støcker oc alle andre theris liige som haffue
fortørnett Gud till thenne tiidtz wrede, icke andett
5 end mennischins brøst, ther schulde bødis oc bæ-
ris, mennischin oc christett folck wforderffuett oc
wskamfeerett. Thet er well santt, att wor herre for
desse sager skyld, oc anden wretsindighed will till-
stede straff offuer samme orden, huar the icke rette-
10 lige mett forbædring wederkiende seg, huilckett oc
merckelige obenbaris wdi sancti Cyrilli prophetie,
ther støder saare paa thet bulder oc oprør som haff-
uer nw forstørett then gantsche christendom, huar
ther synderlige scriffuis blantt andett, att Gud haff-
15 uer lenge spartt samme orden, for the hellige mendtz
skyld, som haffue bode [Pib] begyntt, oc leffuett
wnder samme orden, men will tha icke lenger spare
thenom wden the snarlige rette seg effter samme
hellige mendtz oc fædris første skick oc leffnett.
20 Huilckett wij haffue nw ij hender, fordi wij haffue
oss icke rettelige bekientt ij tijnelig tiid, oc fordi
att mange ther offuer glæde seg att thenne orsage
er thenom giffuen till att forløbe closter, paa thet
the schule icke nødis till att rette seg, om the icke
25 ellers wille. Closter fordi, closterleffnett, oc ordenn
wdi sith første skick oc mening brugett wnder een
sand christhen tro till een syndeværen, war een hel-
lig, oc een god ting, oc then reniste oc ædeliste partt
aff christendommen, oc haffde mange drabelige mend
30 christendommen till stor ære. Men hoffmod, had,
affwijnnd, skrømppt, wrang gudelighed, falsk hellig-
hed, offuerflødighed, leckerhed, gjirighed, sømffn

oc lathed, haffue samme closterleffnett, saa well som
 [P 2 a] then gantsche christendom forderffuett oc till
 inthe giortt. Namffn oc titell haffue wij igien, men
 handell oc sandhed er platt borte, huar till then ewige
 Gud som alting kand bøde oc forbædre see naade- 5
 lige met thet snariste. Huess scriffter samme Mal-
 møs bog fræmdelis inddrager emod tygge closter,
 wdi sliig mening, att inghen maa tiggge som er karsk
 oc swnd, the lyde icke aldene mod lade clostermend,
 men emod alle thenom som leffue wdi aarckeløshed 10
 noghen menighed till beswaaring. Huar the ellers
 gjorde theris embede fyldist mett predickin, lærdom,
 oc een retsindig Gudtz tieniste som wore hiertelig,
 kierlig, oc aandelig, oc aff andre gode wilkaar be-
 standig, tha wore thet inghen synd att the leffde 15
 wdaff menighedtz samlegge.

The ere icke fordi aarckeløse, att the icke pløije
 eller terske, graffue eller mwge. Maa komme att the
 som nw robe paa andre folckis aarckeløshed, oc sy-
 nis att forde [P 2 b] then euangelische handell, haffue 20
 icke end heller graffuett møgett leer ij theris dage,
 eller brudett møg paa wogne, oc haffue fordi icke
 mange wriidbleijne ij theris hender, ænthen aff skwff-
 uell eller spade, øxe eller greeb.

Att læse oc siwngge, woge, scriffue, studere, oc 25
 predicke, att tiene siwge oc krancke, att wndfange
 gest oc ganginde, att kaage, brygge oc bage, att
 giøre møgett andett, som hør till att oppeholde eett
 liidett hwss end siige eett stortt hwss, huoredanne
 closter pleije att wære, er thette att wære aarckeløss 30
 oc ledig, tha kiendis ieg gierne att ther falder inghen
 gierning ij closter. Men ij sandhed, tha er ther sliigt

att giøre, oc møgett andett ther hør till daglig hwss-
gierning. Oc fordi tror ieg icke wære synd att bede
ij Gudtz namffn till theris ophold, som disse gier-
ninger giøre mett retsindige wilkaar, oc serdelis nar
5 the æde oc dricke [P 3 a] ther wdaff till theris natur-
lige tarff oc behoff, oc giffue mett seg andre fattige
folck oc gode gester som thenom søge, oc thet icke
syndelige forspjilde, wdi høfferdig, kaastelig, oc
wnøttig bygning, eller anden syndig leckerhed.

10 Att hielpe till fattige closter, haffuer icke forar-
mett nogre land oc riige, fordi ther nøddis inghen
till att giffue meer end hand wille eller formotte.
Huess the riige haffue giffuett, haffue the wellwillelige
giffuett, som the arme oc fattige inthet haffue, saa
15 haffue the heller inthet giffuett.

Saa riige wore disse land then tiid the gaffue al-
mwse till kircker oc closter, som the nw ere siiden
the inthet giiffue, oc mange fleer stackarle haffue
desse land paa thenne dag, end the haffde then tiid
20 alle closter wore well wed magtt. Att tiggge er icke
heller att trøgle, men att bede ij Gudtz namffn. Att
trøgle rettelige, thet er att bruge een swrfittig oc een
parig handell mett [P 3 b] prackerij, gjrigtt platzerij,
oc eett løghenactigtt plaggerij, huoredan handell
25 kremmere, aagerkarle, wedtzlere, oc lackere pleije
att bruge.

Oc fordi will sanctus Paulus icke andett, end att
huertt mennische scall saa leffue aff sømmelig møde
oc wmage, oc saa sparlige bruge sith, att hand haff-
30 uer icke behoff att wære wretferdig mett noghen
surfittighed andre till schade oc beswaaring.

The som forspjilde theris indkomme oc forhuerff-

wing wdi daabill, drick, leckerhed, hoffmod, kaa-
 stelige kleder, forfengelig oc wnyttig bygning, oc
 møghen anden syndig tæring, oc wele siiden oprette
 then schade wdaff then menige mand mett dyrtt
 kiøb, mett dyrtt arbeijde, mett aager, mett wedtz- 5
 lerij, oc ij sliige maade pracke oc plagge menigheden.
 Desse som nw fortalde ere, oc andre flere theris liige
 [P4a] ere oc saa aff thet slag som sanctus Paulus
 omtaler.

Oc siiden mange ere nw bleffne saa wiise att the 10
 schule inghen giffue ij Gudtz namffn wden thenom
 som ere platt wsle oc arme, tha wore desse land al-
 drig saa besette mett arme folck oc wsle mennischer
 som the nw ere. Nogle lærde mend haffde sliig me-
 ning ij gammill tiid om almwse gierninger, att in- 15
 ghen war plictig effter Gudtz bud att giiffue ij Gudtz
 namffn, wden then som war bested wdi sijn yderste
 trang oc nød. Men ligerwiiss som samme mening
 er groff oc wmijschundelig, saa er hwn oc aff andre
 wiise mend saare forackthet. 20

Som thet er een stor blugsill att bede, saa beder
 mand icke gierne wden for trang skyld. Oc fordi
 Luce. vj. sagde wor herre, att wij schule giiffue alle thenom
 som bede, icke anseendis huad nød the haffue, eller
 huore [P4b] gode the ere, men effterfølgindis wor 25
 Mat. v. himmilsche fader, som lader sijn sooll skjine offuer
 gode oc onde, oc lader reijne offuer retferdige oc
 wretferdige.

Wdaff eett skemphens ord giffuer thenne Mal-
 møss bog till kiende, huad the ere for folck som 30
 henne lode scrifftelige wdgaa, huore the [ere] hadtz-
 sche bode ij mening oc handell, fordi somme closter-

mend huar the ginge effter almwse, oc wore synderlige bekiende pleijde skemptelige att siige, Alle smaa synder ij mwnckins seck, thet haffuer boghen optegnett for een stor wildfarilse, oc for een merkelig dødelig synd. Icke kand hwn heller holde seg for løghen ij thette skemptt, fordi hwn siiger, Alle synder, ther som fattige mend skempte mett theris wenner, oc siige, Alle smaa synder. Oc fordi kand inghen ænthen skempte eller tale alffwere desse
5
10 spottere till maade.

Fræmdelis lader then Malmøss bog seg [Q1a] tycke att borgemestere oc raad, oc læremestere haffue mett rette forbudett prestmend oc clostermend ij Malmø att predicke oc siige messe, fordi
15 the holde thenom for kiettere, oc haffue ther fore mange fordreffuett oc foriagett.

Haffue the mett dom offuerwundett samme prester, oc scrifftelige bewiist, wære kietterij att siige messe, oc att the haffue predickett kietterij, tha er
20 thet icke saare straffeligtt som giortt er. Men huess thet er icke skeed mett lowlig klage oc een christelig retteregang aff wwildige dommere, tha bør thenom een tiid att hende thet samme, nar thenom bewiis is att the haffue giortt som kiettere oc kirckebydere,
25 som the (dess wær) haffue ij sandhed giortt. Een farlig handell, huar the siige oc tillstaa att the haffue saa giortt, men dog icke bewiise mett scrifftelig oc skiellig sag thet wære giortt, som giortt er. [Q1b]

Huar the end haffde wredelige handlett met aff
30 latt, oc andre sliige støcker, icke war thet skiellig sag till att forderffue oc berøffue, oc foriage fra hwss oc hiem, fra lycke oc welferd samme fattige mend,

ther schulde wnderwiisis till forbædring wdi sijn brøst oc icke forderffuis eller berøffuis. Schule the alle forderffuis oc berøffuis som haffue brøst oc meen, tha bliffuer inghen mand wforderffuett oc wberøffuett.

The kwnne tha icke tijge then rette sag huar fore the haffue prester foriagett oc clostermend, nar the siige att clostermend ij Malmø wore orsage till stor twedracktt oc oprør emod Gudtz ord oc sandhed. Thet er som boghen meen, att then stwnd prester oc clostermend wore wdi wellmagtt, agtt oc ære 10 hoss nogre, oc motte lære oc predicke, skrijffte oc siige messe, tha bleff ther iw nogett stoppett emod theris kietterlige handell, oc fordi war thet [Q 2 a] nytteligtt att the schulde wiige. Then samme mening haffue nw oc saa andre mange som wele for- 15 derffue alle tiggge closter, paa thet att inghen scall tale eller stande thenom emod, ligerwiiss som wor herre kwnne icke opwecke steene att tale emod kietterij, nar alle werdtzins mwnde wore bode stoppede oc bwndett fore, mett welde, magtt, oc trengsill. 20 Thet schule the arme mend wiide, oc ther till forlade seg, att nar inthe mennische kand lenger hielpe emod een forbiistrett oc fortwijlett handell, tha er end tha Gudtz hielp for dørren, ther naturlige hader allt kietterij oc wlydilse. 25

Om herrecloster oc Canicker.

Ca. xvj.

Fræmdelis beslutter thenne Malmøs bog samme snack om mwncke mett herre closter oc Canicker, oc siiger att the haffue oc saa wnder samme hellig- 30

hedtz skjñ geckett herrer oc furster wdaff, wtalig
rente [Q2b] oc eijedom. Er thet icke andett end
klar scriffitt som desse folck bode tale oc scriffue,
tha schulde iw thette oc saa wære mett scriffthen be-
5 wiist, att inghen maa besiide eller bruge rente oc
eijedom, oc haffue ther wdaff ophold for tieniste oc
tynge som the haffue att giøre oc bære ij then hellige
kircke, till christendoms bestand.

Desse folck kwnne huerckin fordrage thet klerc-
10 kerij som tigger oc er fattigt, eller thet som haffuer
nogett gott wdi rente oc eijedom. Men sliige støcker
att wdsiige for een euangelisch lærdom, wden be-
wiisning er saare grofftt, oc huar ieg thet giorde, tha
schulde thet berobis een forstockett blindhed. The
15 haffue nw kommett seg ij thet røckte oc mening
hoss sijne besoerne tilhengere, att thet er klar scriffitt
huess the tale oc scriffue, fordi att nogre støcker
blantt theris lerdomme synis att wære aff scriffthen
bestandige, dog the ere icke theris lerdomme [Q3a]
20 men then gamble christhen kirckis.

Nar the fordi wele att thette scall wære sagtt for
een bestandig sandhed, tha schulde the først bewiise
wære synd att giffue rente oc eijedom till gode mendtz
ophold som schule tiene ij then hellige kircke for
25 bisper, prester, tienere, lærere oc andett klerckerij,
ther schule wære bispens tienere, leemmijr oc met-
hielpere, till att oppeholde sith embede mett bii-
stand, hielp, trøst, till nytte oc bestandighed.

Ther nest schule the bewiise mett scriffitt oc skiell
30 wære synd att giffue rente oc eijedom wnder nogre
godemendtz hender oc forswar, icke thenom aldene
till eett erligt ophold, men oc saa till att forsyne

andre mett seg, som ere fattige oc twrfftige, att the mett dess større rolighed, wbehindrede mett syndig kwmmmer ij werdsliig handell, schule tiene Gud mett gode oc christelige wilkaar, oc wdi wægtt, faste, arbeijde, sang, læsning, lærdom, oc andre sliige aandelige huerff theris [Q 3 b] liige, bewaaris, gæmmis, oc besterckis mod synd oc syndige tilfælde. 5

Ther nest schule the bewiise mett scrifft oc skiell, att frij oc ædele mend som haffue wærett bisper, prelater oc forstandere ij then hellige kircke motte icke stiegte aff theris arffue godtz closter oc prebender, ther mett att fræmdrage dwuelige oc lærde mend till kirckins bestand, ther the kwnne bruge for een metthielp att giøre theris embede fyldist wdi predickin, lærdom, skrifftemaall, raad, trøst, wnderwiisning, oc andre sliige huerff, som the kwnne aldene icke bære oc taale, oc haffue fordi metthielpere behoff. 10 15

Ther nest schulde the bewiise mett scrifft oc skiell, att kirckins forstandere icke motte kiøbe for kirckins guld oc penninge godtz oc eijedom, till att forsee ther mett thenom som schule tiene wdi then hellige kircke, wdi lærdom, forsuar, hielp, oc trøst. Thette er fordi sagtt, att huess rente oc eijedom [Q 4 a] som klerckeriid nw haffuer, er somptt giffuett fra herrer oc Furster, somptt haffue kirckins forstandere selffue stiegthet aff theris egett arffue gotz, oc somptt haffue the kiøptt for guld oc penninge. 20 25

Ther nest schulde the bewiise mett scrifft oc skiell att sanctus Ambrosius syndede then thiid keijserin begærede aff hanwm een kircke wdi anttword mett strenge bud, oc feck dog sliige swar, Thet som pre- 30

sthen tilhør bør meg att giøre, thet som keijserin
 børligt er scall hand giøre, før scall keijserin tage
 mjtt liiff wdaff meg, end mÿn tro oc mÿn ære. Schatt
 hør keijserin till, oc then negtis hanwm icke, men
 5 kirckin hør Gud till, oc fordi negtis hwn hanwm.
 Jeg haffuer anammett Gudtz tempill att bewaare
 oc gæmme, oc icke att forraade. Thet sømmer eller
 bekommer huerckin meg att antworde, eller hanwm
 att anamme. Mange andre merc[Q4b]kelige ord
 10 oc raad scriffuer sanctus Ambrosius wdi eett sende-
 breff till sijn syster Marcellinam, ther oc findis wdi
 Decretorum bog inscreffuett xxiiij. q. viij. Conuenior.

Ther nest schulde the bewiise mett scriffitt oc
 skiell, att sanctus Thomas ærchebisp till Cantelberg
 15 ij Engeland, gjorde synd then tiid hand torde wære
 een bisp, oc sette ij band alle thenom som seg haffde
 tillweldett nogre aff kirckins grwnde oc eijedomme,
 oc ther fore lod sith liiff Gud oc retferdighed till
 loff oc ære, oc alle retsindige bisper oc prelater till
 20 eett merckeligt exempill oc efftersyn, huess død
 then hellige kircke dyrcker oc anseer for eett hel-
 ligt sandhedtz witnijsbyrd, ther then hellige kircke
 kalder martjrium, fordi Gud haffuer hans død for-
 klarett mett mange wnderliige teghen oc gierninger.

Ther nest schule the bewiise mett scriffitt [R1a]
 oc skiell, att keijsere, konger, herrer oc Furster haffue
 storlige syndett, ther the mett screffuen low, beseg-
 lede breff oc gammill lawheffdt, priuilegier oc frii-
 hed, haffue samtycktt oc samburd huess grwnde
 30 eijedomme oc rente som kirckins bisper oc forstan-
 dere nw haffue ij wære oc forsuar. Oc helst fordi
 att nar alting er almenning effter Gudtz low, som

alle mennischer bekiende oc tillstaa, ther aff wiid oc skiell ere kloge oc sindige, tha giør keijserelow oc landtzlow skelling paa gotz oc eijedom, som Augustinus siiger offuer Joannem, oc scriffuis Dist. viij. Quo iure. Bortt tag (siiger hand) keijsere loghen, 5 oc tha wed ieg icke att mÿjtt er mÿjtt, eller diÿtt er diÿtt.

Will oc noghen siige, Huad haffuer ieg mett keijserin att schaffe, hanwm bør meg saa att sware, Tha haffuer thu heller inthet att giøre mett rente 10 oc eijedom, wor herre lader keijsere oc werdsins [R1b] herrer giøre sliige skiiffte, oc thenom saa giorde samtøcker, stadfester, oc giffuer hand magtt, fordi hand will selff thenom icke giøre. Ther Christus war beden, oc begærett att hand wille offuer- 15 wære wdi eett arffue skiiffte, swarede hand saa, Huem haffuer meg giortt till skiifftere emellom eder?

Luce xij.

Inghen will ieg heller høre, ther will siige, att the som ere begaffuede oc forsynte mett kirckins læn oc rente ere icke retsindige huerckin wdi skick, 20 leffnett, handell eller mening. Somme ere gode oc somme ere onde, somme retsindige, oc somme wret-sindige. Ther findis begge wall saa well blantt thenom, som blantt andett folck. Oc huess alle ere icke end nw saa gode oc retsindige som wedburde, tha 25 er ther till haab att wore effterkommere schule worde gode oc retsindige, saa well som mange tillforne wærett haffue, ther schule fordi thet anamme wbeskaarett, som [R2a] for thenom wbeskaarett wærett haffuer, paa thet att kirckins læn oc rente maa een 30 tiid komme wnder eett retsindigt brug, ther kand dog icke før skee, end kirckins klerckerij bliffuer

fromptt oc retsindigtt. Oc fordi schule the oc saa bewiise mett scrifft oc skiell, att inghen syndere maa besiide oc bruge sijn rente som hand wundett haffuer mett lawheffd, oc er hanwm samtøcktt oc stadfest, mett kejsere low oc landtz low, mett breff
 5 oc segell, priuilegier oc friihed.

Fræmdelis pucker thenne Malmøss bog mett no- gre haarde oc hadtzsche ord, icke alsomeniste mod klerckeriid, men oc saa mod Furster oc andre her-
 10 schaff, fordi hwn siiger att klerckerij saa well som her- rene, fogeder, oc andre høffwijtzmend bruge magtt, wold, oc trengsill offuer fattige bønder oc wnder- sotte. Wden her er wnder een anden mening, end then seg [R 2 b] strax giffuer aff the blotte ord, tha
 15 ere desse ord eett skarptt oc fortacktt klafferij, ther kand wære orsage till eett stortt oc blodigtt oprør, oc møghen wlydilse. Oc fordi schulde the beschede wdi huess maade herschaff bruge magtt oc wold, oc huore the ther mett synde, ænthen fordi the op-
 20 bære oc indkræffue eett seedwaanligtt landgiille, el- ler oc effter loghen tage sagefald aff thenom som bryde oc forsee seg emod low oc rett. Wdi the twenne wilkaar ere alle wndersotte sijne herschaff wnder- danige.

25 Thet kiende Gud, att ieg giffuer inghen streng haardhed magtt, huar fore ieg haffuer altiid stor mettønck offuer fattige wndersotte, nar the trengis ænthen offuer retthen, eller offuer theris emffne. Oc offte ønscher ieg menige mand thet sijnd, forstand,
 30 oc wiisdom, att the motte seg forware oc wogte for allt faltzmaall [R 3 a], oc att the schulde icke forsee seg mett noghen brøde, men findis ij alle maade

wschuldige, paa thet att herschaff motte falde wdaff
 haardhedtz oc strenghedtz mijstancke. Thet giffue
 Gud wij haffde seett saa møghen frucktt aff thenne
 ny handell att bode herschaff oc wndersotte haffde
 seg merckelige forbødrett bode ij dygd oc fromhed, 5
 mijschund oc leeffsalighed, tha schulde manghen er-
 lig mand tro oc meene, att Gud wore ij raad oc daad
 mett samme handell. Men nar lydilse war aldrig
 mijndre end hwn nw er, fordi att thenne handell
 wnder een christhen friihedtz skjijn haffuer forstørett 10
 all børlig straff, oc all erlig tucktt oc rædsle, tha er
 befrøctindis att øffuerigheden her effter nødis till
 att bruge møgett strengere magtt oc haardhed mod
 theris wndersotte, end the her till dags noghen tiid
 giortt haffue. 15

The soorte bønder haffue wij till eett exempill,
 [R 3 b] ther bedragne till wlydilse aff thenne ny han-
 dell, haffue dyre betalett thet the wredelige begynte.
 Wdi gamble dage ræddis folck ænthen Gud eller
 mennischin, men nw rædis the huerckin Gud eller 20
 noger øffuerighed, thi haffue mange wiise mend ther
 paa eett stortt twijll, att then ny handell scall wære
 aff Gud, eller Gudtz raad.

Huar the kwnne saa møgett schaffe mett allt the-
 ris rob oc predickin, att fattige tiwffue som stiele 25
 aff nød oc trang motte mijschundelige benaadis el-
 ler løsis for een maadelig penning, oc the mandra-
 bere som mett beraad slaa ij hiell motte staa theris
 rett som børligt er, oc lade anden brøde straffis eff-
 ter loghen, oc icke effter fogede tycke, eller weners 30
 yderste foreffning, tha wore thet ene støcke stor ære
 werd, oc wden thet skeer, tha will wor herre een-

- tiid haardelige straffe desse land oc thette riige. Then ene broder dræber oc myrder then anden, oc er inthet wgeeff ther [R4a] fore, oc icke heller mand dess mïjndre eller rijngere. Saa giør huer for seg, nar
5 hand will ænthen hemffne sijn wrede, eller hanwm fattis penninge, fordi Mandrabere oc besynderlige ij Jwmland ere icke alsomeniste mend liige geffue, men bliffue ther oc saa riige wdaff oc dess geffwere. Att synde oc bryde aff skrøbelighed thet er menni-
10 scheligtt. Men att hente fordell oc baade wdaff sijn synd oc ondschaff, thet hør dieffuelin till, oc er fordi sliig lande seed oc waane eett rett dieffuels næd, ther mett att bedrage oc behindre folck wdi synd oc ondschaff.
- 15 Then naade giffue Gud bode herschaff oc wnder-sotte, att desse schulde inthet bryde huerckin mod Gud eller mennischin, oc att the som ere herschaff, schulde icke heller worde deelactige aff theris wnder-sottis synd oc brøde, bedragne ænthen aff gjirig-
20 hed eller noger anden surfittig mening. Inghen baade er slemmere end then [R4b] som falder aff synd oc brøde, ther burde att straffis mett hwnger oc tørst, mett knyppell oc riiss, oc mett swerd oc reeb, oc icke mett andett faldtzmaall. Ther fore haffuer Gud
25 skickett all øffuerighed att hwn scall paa hans wegne formeene oc affstyre, straffe oc forhindre synd, oc all syndig handell, ther dog kand icke skee then stwnd stor skyld oc brøde staar till løssen for penninge eller pennings werd, nar thet er att forde oc fremme
30 synd, oc icke att formeene eller affstyre.

Om pligtt oc bod.

Ca. xvij.

Een synderlig artichell haffde ieg nær forglemd, ther er dog een aff the største løgner som findis ij thenne Malmøs bog. Saa siiger hwn ij thet capittell 5 om syndebod, Thet er icke (siiger hwn) som the løgenacktige papistische kiettere siige oc predicke, att Christus gjorde fyldist alsomeniste for the synder som hand fantt fore seg, then tiid hand kom till werden, oc for the wij haffde før wij døptis, men 10 siiden, oc for [S1a] the andre schule wij selffue giøre pligtt oc bod oc fyldist.

Jeg formaner eder alle som thette worde læsindis att ij tillstaa rwndelige, om ij haffue thenne mening noghen tiid læst eller hørtt, hoss the lærefædre som 15 ere besynderlige stadfeste oc agte aff then Romere kircke. Att ieg haffuer then mening huerckin hørtt eller læst, wden aff thenne Malmøss bog, bekiender oc tillstaar ieg mett thenne mijn eghen handscrifftt for alle nærwærindis oc komme schulindis. 20

Thet kietteri som siiger att mennischin haffuer inghen salighedtz trøst hoss Gud, nar hwn synder paa thet ny siiden hwn er døptt, er fordømppt aff then Romere kircke for mange hwndrede aar. Then hellige kircke haffuer thet altiit lærtt oc troett, att 25 som Christus er een ewig prest, aff eett ewigtt prestedømme, saa haffuer hans eniste offiir een ewig krafft, oc er fordi een ewig syndebod alle thenom till salighed, som ther till sette loffue [S1b] mett alle gode wilkaar som høre till een retsijndig loffue. 30

Att digte fordi sliig een groff løghen paa hellige

fræmfarne paffuer, oc andre wtalige helghen, maa
haffue grwnd oc orsage aff een forherdett oc een
skammeløss conscientze. Om noger wforstandig oc
wanwittig prest eller mwnck haffde thet wbesche-
5 delige sagtt eller predickett, schulde fordi paffuen
oc then menige christhen kircke ther effter fordøm-
mis? Nar nogre aff Luthers Suermere (huoredanne
hand mange haffuer aff inghen ting merckelige wden
aff raserij, geckerij, oc daarerij) tale nogett wwiislike
10 oc wforstandelige, tha wele the icke att thet gant-
sche Lutherij scall thet nyde oc wndgielde. Men nar
kirckins Suermere (huordanne hwn mange haffuer
oc saa) nogett rase oc falde, tha wende the samme
raserij ind oppaa then gantsche christendom, oc alle
15 Gudtz fræmfarne helghen.

Thet forstand, tro, oc mening haffuer then menige
christhen kircke wdi all sijne hellige [S 2 a] leemmijr,
att Christi død oc pijn er een krafftig bod for all
werdsins synd. Men hwn er dog icke oss altiid kraff-
20 tig, wden wij ere hanwm tillfeldige oc anhengindis
mett een stadig tro oc loffue, ther er retsindig mett
christelige skiell oc wilkaar. Thet er att wij schule
icke aldene haffue loffue oc tilliid till hans hellige
død oc pijn, ligerwiiss som till een krafftig bod,
25 men wij schule oc saa holde hanwm mett loffue,
thet er att effterfølge hans ydmyghedtz, tolmodig-
hedtz, kierlighedtz, oc mijschunhedtz exempill nar
thet bør seg. Christi død oc pijn er offte krafftig
mennischins gierning forwden, nar mennischins tiid
30 oc orsage till gode gierninger forkorttis henne. Men
mennischins pligtt oc bod, Christi bod forwden er
platt wdwuelig.

Haffde noget christen lærefader saa sagt, Mennischin kand giøre pligtt oc bod ther dwuelig er till salighed, Christi pligtt oc bod forwden, tha motte thet lastis for eett santt [S2 b] kietterij, men nw kand thet icke findis, fordi att huess dwuelighed oc behaffuelighed noghen tiid giffuis mennischins gierninger till salighed, giffuis fordi, att samme gierninger giøris wdi oc wnder then tro oc loffue som haffuis oc settis till Gudtz mjskwnd formedels Jesum Christum. Oc fordi setter icke noget christen mand loffue till sijne gierninger, men till Gudtz mjskwnd, mod huilcken hand bekiender seg att wære tacknømmelig mett the gode gierninger hand giør effter Gudtz bud oc willie, oc synderlige nar hand wdaff een kierlig willighed, rwndhed, oc re-
 5
 10
 15

Icke kalde wij heller noget menschelig gierning pligtt oc bod wdi sliig mening, att the ere eett fuld-somptt wederlag for synden, eller oc kwnne giøre wor herre fyldist, nar wij alle wiide att hanwm kand aldrig skee fyldist aff mennischin for then mjnste gaffue hand giiffuer men[S3 a]nischin, end sje for syndtz forladilse, oc fordi ansee wij pligtt oc bod for een syndewæren oc skierem huar mett wij bøde mod synd, att wij schule icke synde igien, ligerwiiss som then ther bøder mod hug oc slag, att hand scall icke huggis eller slaas forgefswis.
 20
 25

Thet er iw bode scrifft oc skiell, att then som syndett haffuer scall icke synde meer, huar till wij saare hielpis aff the ting som nw kaldis pligtt oc bod. Then som haffuer syndett oc sølett aff druckinschaff oc fraatzerij, wdij horerij oc skierleffnett
 30

oc anden wreenhed, oc er kommen mett anger oc sorg, oc een sand syndegræmmilse till wederkien-dilse, oc setter loffue till Gudtz mijschund, ther hans synd forlader gwnstelige formedels Christum, oc
5 annammer affløsning oc wnderwiisning aff presthen som ther till haffuer magtt oc befaling aff Gud paa kirckins wegne till att fortrøste hanwm wdi then loffue oc [S3b] tilliid hand haffue scall till Gudtz mijschund, Huad wbørlighed er thet, att presthen
10 biwder hanwm mod druckinschaff oc fraatzerij faste oc ædrughed, mod wkyskhed oc wreenhed, forbiwder hanwm samfwnd oc selschaff mett onde oc løsacktige personer, Eller huad wbørlighed er thet att biwde een gjrig oc swrfittig mand rwndhed till mijschund
15 oc almwse gierning, Eett forsømmeligtt oc latt mennische wægtt oc gudelige bønner, Eett wretferdigtt mennische, retferdighed, oc eett hastigtt oc wtolmodigtt mennische, spagferdighed oc tolmodighed, oc desliigest mett dygd oc gode gierninger emod
20 wdygd oc onde gierninger, Wdaff huilckett wij først paamijndis till een daglig synde græmmijlse emod fræmfarne synder, oc saa beschermis wnder Gudtz naadis biistand, mod tilkommendis synder, wdi huilcke mand pleijer att falde aff syndig orsage oc till-
25 fælde? Oc ij sandhed tha er thette icke andett end att følge then gantsche scrifft, ther alle desse [S4a] wilkaar strengelige biwder oc befaler, till huilcke oss burde fordi att wære aldellis aff een kierlig wil- lighed redeboen, oc nar wij thet icke wele oss burde
30 att wele, tha er thet gott skiell att wij ther till skyn- dis mett raad oc wnderwiissning, eller oc trengis om wij ere haardnackede, mett bud oc befaling.

Oc korttelige att siige, all then strenghed, pijn oc modgang, tucktt, oc affwe, som kand forhindre oc formeene synd oc wdygd, oc all then kierlighed, lydise, tucktt, oc tieniste som kand forde oc fræmme
 5 Gudtz bud, oc føge hans guddommelige willie, kalder then hellige kircke pligtt oc bod, icke anseendis samme pligtt oc bod for nogett wederlaw ther betaler fyldist, mett fyldist, men for een møjelig tacknømmelighed, ther saa bekiender wnder een retsindig
 10 tro oc Gudtz naade oc mijschund, Gudtz wellgierning wdi syndtz forladilse, att hwn wed Jesu Christi ewige forskylding wære [S4 b] then eniste sag huar fore mennischins trofaste gierninger haffue ænthen behaff
 15 eller tacknømmelighed hoss Gud, oc tillstaar fordi, att nar hennis leemmijr haffue giortt huess thenom burde, om thet wore mwueligtt, som thet icke er, ere the end tha wnyttige tienere. Oc fordi tagis icke
 20 pligtt oc bod saa krappelige wdi Gudtz handell som wdi mennischins, ther desse ny predicanter well wiide oc forstaa, huar straghed oc twerhed haffde thenom icke forbiistrett till att trøcke seg bode ij
 thet støcke oc andre flere, som nw føris ij twijll oc trette, wden stor nød oc trang wdaff eett hoffmodigtt sijnd oc tycke, ther for ord oc røckte skyld,
 25 søger effter oprør oc mytterij.

Roma. viij. Er thet saa wij wele regnere mett Christo (siiger sanctus Paulus) tha schule wij oc liide mett Christo. Oc att liide mett hanwm er een sand pligtt oc bod, ther haffuer icke dwuelighed aff seg selff, men aff
 30 Christi pligtt oc bod, huar fore Christi død oc pijn scall [T 1a] icke eniste ansees aff oss for all werdsins syndebod, men oc saa for eett exempill ther

wij schule effterfølge. Oc huess wij thet icke giøre, men altiid kaste wore synder paa hans ryg, ij huore sterck hand er, bære wij icke selffue nogett mett, tha kaster hand aff seg, bode oss oc wore synder.

5 Som Christus er pijntt, trwseerett, oc plagett fra werdsins begyndilse, saa maa hand oc pijnis, trwseeris, oc plagis indtill werdsins ende, icke nw meer wdi sijn eghen person, (ther er mett wdødelighedtz maiestatt, ære, oc herlighed bleffuen wpijnacktelig)
 10 men wdi sijne wduolde leemmijr, som ere hans andelige krop, ther wdi plage oc modgang, tribulatz oc forfang schule worde hanwmm liige, før end alting scall fuldkommis.

Oc fordi schule wij saa agte bode tro oc kierlighedtz gierninger, wdi retsindighedtz oc salighedtz handell oc werck, att wij dog fuldkommelige tro bode retferdighed oc salighed giffuis oss mijschundelige aff Gud, aldene [Trib] for thet anseende Christus haffuer hoss hanwmm, oc icke for wor forschyl-
 20 ding.

Well kwnne wij mett een stadig loffue oc tilliid, mett inderlig bønn oc formaning, oc mett kierlige oc christelige gierninger forhuerrffue, men icke forskylde retferdighed oc salighed. Thet siigis wij att
 25 forhuerrffue, ther wij bede oc begære oss scall naadelige oc mijschundelige giffuis aff Gud, anseendis ther wdi hanwmm selff oc hans godhed, oc icke oss eller wor werdighed. Men thet siigis wij att forskylle ther noghen er oss plictig, ligerwiiss som wor for-
 30 tiente lønn, mod huilcken hanwmm er giortt aldelis fyldist, huoredan handell aldrig kand findis emellom Gud oc mennischin, nar inthet mennische kand no-

Apoca. xiiij.

ghen tiid giøre Gud fyldist. Forskylding kand fordi findis eblantt folck, ther kwnne giøre huer andre fyldist, men forhuerffwing hoss Gud. Dog thet well offte skeer att propheter oc lærefædre, bruge eett ord [T 2 a] for eett andett, icke tenckindis att the 5 folck schulde komme, ther schulde saa krappelige stoppe effter ord, som nw mange giøre, men dog giøre the thet icke wdi anden mening end nw sagtt oc fortald er.

Saa formercke wij her wdaff att Jesu Christi krafftige 10 bod er dwuelig wor forwden, men wor pligtt oc bod hans forwden dwer platt inthet, fordi hans bod som er all werdsins krafftige forløssen, giør alting behaffuelig oc dwuelig for Gud, som noghen tiid behaffuis till nogett gott anseende, oc fordi søm- 15 mer hanwm allt loff, priiss, oc ære, heder, maiestatt, oc herlighed nw, altid, oc ewinnelige.

Mett thenne føge beschede, eller een anden sliig forklaring kwnne the haffue stillett een stor partt aff thenne trette, som berøris ij thenne Malmö's bog, 20 mange eenfoldige conscientzer storlige till forbiistring, oc till forargilse, oc ij sandhed fordwld mange aff the løgner the ij thenne bog indscreffuett haffue. Men nar theris gantsche anslag [T 2 b] er een løgen- 25 actig, forbiistrett, skrømpkelig, oc syndig handell, tha kand hand aff andett icke wære bestandig end aff wlydilse, mytterij, bulder, oc oprør, aff huilcke ting wdygd oc skalched pleije att wære bestandige.

O thu himmilsche fader, aff inghen ting større end aff naade oc mijschund, giff thijn hellige kircke 30 formedels thijn eghen mijschund [ij] Christum Jesum then gaffue, att som hwn nw for syndtzins skyld

strengelige forfølgis, saa lad henne her effter mijs-
chundelige besøgis, oc wæntt henne fra the fwle spot-
tere, ther nw ere saa dierffue, aff thijn retferdige
wrede, att the icke eniste forfølge oss arme syndere
5 som wij forskyltt haffue, men oc saa bespote thijn
søns Jesu Christi legomme thet høgwerdige sacra-
mentt, oc huerckin spare hans benedide moder, eller
nogle thijne helghen, men hwdstryge thenom mett
theris blodige mwnde oc hender, oc foragte wblu-
10 gelige thijne hellige sacramentt, oc huess anden hel-
lighed thijn hellige kircke brugett [T 3 a] haffuer fra
begyndilsen. Oc nar inthe mennische kand nw len-
ger hielpe oc affstyre desse hoffmod, tha wille thu
werdis som allting haffuer ij formwge att affwiise
15 thenom, ænthen mett een retsindig wnderwiisning,
eller een naadelig dom, thu som æsst offuerwettis
een barmhiertig Gud altid oc ewinnelige Amen.

Oc fordi huess thenne Malmøss bog ydermere in-
deholder, om leijtzer, oc Schole, om kijnthe till fattige
20 folck, om rijnghen oc om billede er een stor partt
then forwandling som er giortt mod all screffuen
low geestlig oc werdsliig, thenom wberaadde oc watt-
sporde, ther sliige ting burde mest att raade oc re-
geere, om the schulde ij nogle maade forwandlis,
25 tha giffuer ieg ther till inghe besynderlige swar paa
thenne tiid. Icke wele the heller ther mett andett
hente, end ord oc røckte, oc fordi wnder ieg thenom
gjerne huess agtt oc ære som ther wdaff kand fødis,
huad heller hwn er nw kommen, eller scall oc her
30 effter komme. [T 3 b]

Thenne bogs swmmelige beslutting.

Saa haffuer thu nw hørtt fromme læsere huore thenne Malmøs bog er een stor partt grwndett paa eett falst fundamentt, oc een stor partt paa had oc affwïjnd, oc lader seg fordi saare bemercke, att hwn 5 er aff kietterlige wilkaar, ther aff inghen ting er meer bestandig end aff had oc hoffmod. Mod thet hwn haffuer først sagtt, att christendommen haffuer icke hafftt ij mange hwn drede aar noghen rett Gudtz dyrckilse, finder thet seg møgett anderledis, fordi then 10 hellige kircke haffuer altiid rettelige forstandett oc lærtt fra seg sijne wduolde helghen eett christeliggtt forskiell paa wduortis oc induortis Gudtz dyrckilse, oc haffuer fordi saa brugett wduortis Gudtz tieniste att hwn well wiiste henne, forwden induortis Gudtz 15 tieniste, wære død oc wdwuelig till all salighedtz handell. Nar thet er nw forstandett, att induortis Gudtz dyrckilse som er een sand [T4a] oc trofast kierlighed till Gud oc mennischin, er then ting, wdaff huilckin wij aandelige leffue till behaffuelighed 20 hoss Gud, Then tieniste som er wduortis, haffuer well ynde oc behaff hoss mennischin ther dømmer een ting aff legomlig kwndschaft, oc er fordi wnderstwndwm eett gott exempill andre till forbædring, Men nar thet er forgeffuis oc platt fordømmeligtt, 25 att wele aldene søge hoss mennischin ynde oc behaff, oc wære dog hoss Gud wbehaffuelig, tha formercke wij att then wduortis Gudtz dyrckilse er een legomlig handell om hand ansees aff sijne synlige wilkaar, men bliffuer dog aandelig, nar som hand 30 raadis oc regeeris aff then som induortis er, wdi

huilckin inthet ansees wden Gud aldene, oc hans guddommeligewillie, oc mennischin forGudtzskyld, thet er Gud till loff oc ære som aldene bør att loffuis, æris, oc prijsis ewinnelige.

- 5 Fræmdelis haffuer thu formercktt fromme læsere att then første hoffuet sag thenne Malmøs bog siiger wærett haffuer then hellige [T4 b] scrifftis wanwitighed till then forblindilse kirckin haffuer wærett wnder ij saa lang tiid. Thet eniste gaffen kietterij haffuer giortt christendommen, er then orsage till att ransage scrifft oc skiell ther er aff kommen. Wdi fred oc rolighed er klerckeriid aff leckerhed oc gode dage kommett ij stor forsømmilse, oc then hellige scrifft ther offuer ij stor forglemmilse, huar wdaff møgett 10 mïjsbrug oc mïjshandell ere wdsprwngne, oc haffue giffuett kietterij orsage till thet mod mange seg nw fordriiste wdaff. Scrifftthen att lære oc bruge er thet støcke handell, ther bode syndelige forsømmis oc syndelige handlis. Som een groff oc wbesindig forsømmilse till att lære oc bruge scrifft er orsage till 20 mōghen blindhed oc Gudtz fortørnilse, saa haffuer eett dristigt hoffmod till att dierffuelige ransage hellig scrifft wærett orsage till mange kietterij oc stor wildfarilse. Thij er thet wnderstwndwm icke 25 mïjndre, men meere fare, att trette oc tale mett wran[V 1 a]gelige brugett scrifft, end forwden scrifft, fordi wij offte haffuendis icke blott oc bar scrifft, bruge dog thet skiell ther giør saa fyldist som noghen scrifft kwnne giøre, huilckett bode Christus 30 oc Paulus haffue selff giortt for oss. Men att wrangelige bruge scrifftthen er aldrig andett fyldist end eett santt bedregerij.

Oc fordi scall thet icke ansees for een christhen
 handell att kiettere sandhedtz fiender giøre theris
 skudtzmaall wnder then hellige scrifft. Maa the
 thet skudtzmaall nyde, tha er icke kietterij nw len-
 ger kietterij, fordi alle kiettere ther wdaff berømme 5
 seg, att scrifthens rette mening findis hoss thenom.
 Saa giorde Nouatianer ther berømmede seg icke
 aldene aff scrifthens kwndschaft oc rette forstand,
 men leffde oc saa eett helligtt leffnett till syne for
 mennischin, dog att inghen sand hellighed kand 10
 noghen tiid findis wdi kietterlige samfwnd, ther ere
 fra [V1b] Jesu Christi aandelige krop aldelis aff-
 skaarne. Arriani desliigest som wore drabelige oc
 dybe ij allehaande lerdom, oc wdi leffnett oc streng-
 hed icke rijngere end mange rettsindige christne, 15
 berømmede seg oc saa aff scrifthens dybe forstand,
 oc altiid hoss herrer oc Furster, oc all weldig magtt
 pwckede the mett scrifthens skudtzmaall, mod the
 retsindige christendoms lærefædre oc forsuar, men
 wore dog kiettere, ther Luther oc tillstaar. Thet 20
 samme giorde Macedoniani, Sabelliani, Nestorians,
 Apollinariste, Euticiani, Donatiste, Pelegiani, oc alle
 andre kiettere aff samme slag theris liige, ther saa
 well som Lutheraner nw giøre, saa skyde seg wnder
 scrifthens dom, att kwnne the thet skudtzmaall 25
 nyde, tha findis the aldrig att wære kiettere. Icke
 ere the heller kiettere fordi the bruge scrifft, men
 fordi att the wrangelige bruge scrifft, oc trenge
 scrifthen wnder een anden mening, end hwn taale
 kand, emod sith rette forstand hwn hafftt haffuer 30
 hoss the fræmfarne helghen [V2a] som haffue oss
 skiellnett bode scriffter oc kietterij, retsindig oc wret-
 sindig scrifternis mening.

Icke er thette heller sagtt ij sliig mening, att wij
maa giøre oc handle wdi salighedtz handell forwden
scrifftelig bewiisning, men ij then mening, att wij
schule thenom icke mijsbruge, oc meer trenge the-
5 nom till att føge seg effter wor synderliige mening
wij haffue oss foretagett, end effter sandhed. Fordi
huar wij icke haffue betroett then fræmfarne christen
kircke som er bestandig aff saa mange hellige
martijribus Gudtz oc sandhedtz drabelige wittnis-
10 byrd, aff saa mange christne almijndige raad som
wore een forsambling aff mange hellige christne
Paffuer, bisper, prelater, kejsere, konger, Furster,
oc andre landtz herrer, forwden mangemaall twsinde
mennischir geestlige oc werdtzliige blantt then me-
15 nige christen mand, Huess (som sagtt er) wij haffue
sliige hellige samfwnd icke meere betrote, end no-
gre faa kiettere, tha [V2b] maa wij mett gott skiell
reppe alle gamble kietterij, oc føre thenom ij rette
paa thet ny mett the samme scriffter. Men nar thet
20 maa nw icke skee, huar fore? Icke fordi thenom fattis
scrifft, men the haffue icke scriffthens rette mening.

Then som fordi er till fredtz mett then mening
wdi scriffthen, som haffuer giortt fyldist saa mange
fræmfarne helghen Gudtz wduolde kar oc reedschaff,
25 hand er tryggest. Men then som will ther offuer-
træde, oc wære wiisere end the som Gud haffuer selff
lærtt oc wnderwiist, oc randsage thet hand icke maa,
oc haffuer icke heller behoff, hand offuerfaldis aff
Gudtz klarhed oc maiestatt, oc ther offuer meer for-
30 blindis end oplysis, oc meer forbiistris end wnder-
wiisis, nar hand thet søger som wijtt offuergaar hans
forstand oc begreeb.

Thij kandthu formercke fromme læsere, huore theris eghen klage wdi then anden hoffuett sag kommer thenom selff wnder øghen, fordi the wele nw aff theris eghen [V3a] wiisdom, theris skiell, fornwfft, oc gode tycke, forwden scrifft rettelige wnder schedett, oc forwden skiell christelige brugett, wære modstandige then menige christen kircke, wdi all sijn christelige handell, ligerwiiss som hwn haffde aldrig wærett bestandig ænthen aff scrifft eller skiell, dog hwn er then riigiste wdaff bestand, blantt alle the ting som ere bestandige.

Oc for samme sag er then tredie hoffuett sag thenom oc saa wnder øghen wdi huilcken the siige oss att haffue her till dags seett mett fremmede øghen, oc hørtt mett fremmede ørhijn, ligerwiiss som thet wore icke tryggere att see mett the hellige apostolorum oc martijrum øghen, oc alle fræmfarne helgens som opliwsde, raadde oc regeerede aff Gudtz aand, haffue leedsagett all werden till retferdighed oc salighed fra synd oc blindhed, end att see mett Morthen Luthers oc andre sijne liigis øghen, som ere kiettere, aff inghen ting meer bestandige end wlydilse, hoffmod, staalthed, straghed, æregjirighed, stwmhed oc twerhed.

Then hellige kirckis mend Gudtz hellige folck, kiende wij aff alder, hellighed, wiisdom, krafft, strenghed, fromhed, godhed oc kierlighed, oc huess anden aandelig frucktt, ther høre till att prøffue noghen aand att wære aff Gud, eller ej. Synd oc wdygd, mijshandell oc mjsbrug straffe desse saa well som hjerne, men sandhed, reenhed, hellighed wdi lærdom, leffnett, oc sacramentt, giiffue the loff, prijs, oc ære, ther desse ingelwnde wele giøre.

Desliigest haffue the gamble forfædre seett saa grannelige, att the haffue besindett bode theris oc all werdsins skrøbelighed, ther the haffue bode ync-kett oc begrætt, seg selffue oc andre mange till stor
5 ydmyghedtzi bekiendilse. Men thette ny folck seer well grantt huad andre folck giøre eller haffue giortt, theris [V4a] egne gierninger see the platt inthet, huar fore the ere aldelis blinde, nar the kwnne andre see, oc icke seg selffue, andre dømme, oc icke seg
10 selffue.

Her wdaff kandthu fromme læsere fræmdelis besinde, huad magtt thet bør att haffue att the aff eett synderligtt wild haffue forwandlett alle messe rente, giortt paa then gantsche messe eett nytt skick oc
15 fantzwn, oc afflagtt alle stiigtede messer, wnder thet skjñ att the schule wære eett santt affgudij, oc een obenbare Gudtz søns korsfestilse paa thet ny.

Huar som the haffde selffue sagtt messe wdi een wrang mening, oc mett een ond conscientze, oc tha
20 ladett aff att siige messe, tha haffde the giortt thet børligtt war. Men att trenge then fra sith embede, oc sith embith rette brug, som samme embede kand christelige bruge wdi een retsindig mening, oc mett een god conscientze, thet er bode wchristeligtt, oc
25 fordømmeligtt. [V4b]

Theris største skjñ the praale mett mod sandhed, er een obenbare løghen, wdi eett støcke, oc eett fortacktt klafferij wdi eett andett støcke. Then obenbare løghen er sliig, The siige oss att giøre Messen
30 till eett nytt offijr, som kand offrijs leffuendis oc døde till salighed, krafftelige aff seg selff Jesu Christi offijr forwden. Till huilcken mening then hellige

kircke siiger dog aldels neij, fordi hwn holder icke Messen att wære nogett nytt offijr, dwueligtt till retferdighed eller salighed Christi offijr forwden. Men hwn holder Messen for thet samme offrijs amijndelige begang som hengde paa korsett, oc kalder 5 henne fordi eett amijndeligtt offijr ther wnder eett sacramentheligtt fantzwn haffuer sandelige thet samme Christi legomme som paa korsett hengde obenbarliige for all werdsins synd, oc er fordi samme Messe een trofast formaning till deelactighed ind 10 paa thet obenbare Christi offijr som offredis paa korsett, wdaff huilckett [X1a] all naade som kommer leffuendis oc døde till gode wdi retferdighedtz oc salighedtz handell plejjer att komme, flyde, oc wdsprjnge. 15

Thet fortackte klafferij er oc sliigtt, The siige oss att giøre Messen till een god gierning aff sith meselige fantzwn som wdwortelige brugis till syne, ther the kalde opus operatum, som kand giøris for leffuendis oc døde till syndtz forløsning, oc salig- 20 hedtz forbædring. Her haffuer then hellige kircke atther wnderligtt folck att handle mett. Nar the wele nogett hadtzschelige tale eller scriffue kirckin oc kirckins helgen wnder øghen, the ting som schulde mest wære tilhobe skillie the att, obenbare emod 25 scriffthens oc alle lærefæders mening. Nar wij siige gode gierninger wære dwuelige till salighed, menindis thenom som ere een retsindig tros gode frucktt, oc ther giøris fordi wnder een rett christhen tro, tha siige the oss att wele mett wore gierninger worde 30 salige forwden troen. Nar wij siige att wor frij [X1b] willie haffuendis trøst oc biistand aff Gudtz synder-

lige naade, oc aff henne rørd, raad, oc regeerett, kand holde Gudtz bud, oc giøre the gode gierninger som hoss Gud ansees till salighedtz lønn, tha siige the oss att giffue mennischelig magtt oc frjij willie then
5 ære, att wij (Gudtz naade forwden) formedels thenom kwnne forhuerffue himmeriigis riige. Desligest nar wij siige hellige ceremonier haffue frucktt oc dwuelighed mett seg, oc wære gudelighedtz teghen om the rettelige brugis wnder een christhen
10 tro oc loffue, oc aff gudelige oc inderlige hierter, som aandelige begaa thet samme hoss Gud wdi een trofast kierlighed, ther the figurlige tegne oc mercke, oc offte røre oss till merckelige tancker, oss till forbædring oc wederkiendilse, tha siige the oss att
15 wele søge salighed mett the blotte ceremonier forwden tro oc kierlighed, ligerwiiss som wij icke wiiste att rett salighedtz oc retferdighedtz grwnd oc begyndilse [X2a] wore induortelig, oc wijrckedis fordi aff Gudtz raad oc rørilse formedels troen, haa-
20 bett oc kierlighed wdi wore hierter oc conscientzer. Desligest siige the nw att wij giøre Messen wdi sith wduortelige fantzwn, ther presthen synlige bruger wdi messens ceremonier wdi folckis nærwærilse, till een god gierning, oc eett offjir, ther kand offrijs oc
25 giøris leffuendis oc døde till gode, oc saa skillie the thet fra Messen, huilckett forwden messe er icke Messe. Wij tage icke messen eniste for sith messelige fantzwn hwn haffuer wdi mwndelig læsning oc legomlige ceremonier, huar mett presthen betegner for folkett
30 Jesu Christi dødtz oc pijnis atskillige fantzwn, wdi huilcke wij seendis messen, haffue att betencke mett anger oc græmmilse the atskillige wore synder, som

wærett haffue sag till sliig attskillig pijnē wdi Christo Jesu. Men wij møgett meer tage Messen for een amijndelig begang som er [X 2 b] aandelig oc hier-
 telig, ther mett tro oc kierlighed inderlige beløber
 thet dybe kierlighedtz sacramentt, wdi huilckett 5
 Christus Jesus mett sijn haarde død oc pijnē wdaff
 sijn himmilsche faders befaling wnder een ydmyg
 willig oc kierlig lydilse haffuer forarbejdet all werd-
 sins salighed, mett samme haarde død oc pijnē, li-
 gerwiiss som mett eett magteligtt offjir, ther schulde 10
 wære een krafftig bod for synden till alle tiider, oc
 schulde fordi haffue een ewig begang wdi then hel-
 lige kircke, mett loffue, tacksigilse, tancke oc besin-
 dilse, oc besynderlige nar presthen wdi Jesu Christi
 sted scall sacrere samme Jesu Christi legomme, oc 15
 thet amijndelige ind for Gud faders ansigtt offre,
 mett gudelig formaning ind paa thet rette obenbare
 offjir som skeede paa korsett, att wij maa nyde al-
 tiid samme offjirs krafft, oc synderlige nar wij thet
 amijndelige begaa mett then hellige messe, huar 20
 samme offjir sacramentelige findis saa [X 3 a] lenge
 werden staar effther Jesu Christi eghen iett oc till-
 sassen hand giortt haffuer sijn hellige kircke.

Besinde wij fordi Messen alsomeniste aff sijne
 messelige fantzwn oc synlige ceremonier, tha er 25
 Messen een rijnge ting, oc haffuer mett seg een føge
 frucktt till noger forbædring, nar hwn ij sliig maade,
 rører aldene mennischins wduortis sijnd, syn, oc
 hørilse, wdi huess maade hwn ingelwnde besindis
 aff thenom som wdi aandelig forstand ere rettelige 30
 wnderwiiste.

Men besindis hwn att wære Jesu Christi sacra-

mentelige indsett till een ewig amjndilse blantt christett folck, ther haffuer prest paa Jesu Christi wegne, som scall sacramentelige oc amjndelige betegne ij christhen folckis nærwærilse samme Jesu
 5 Christi død oc pijnne, oc ther fore sacrere mett Gudtz ord wijn oc brød till samme Jesu Christi sande legomme, thenom till een aandelig spjisning, thet er till syndtz forladilse, oc Gudtz [X3b] naadis forøgilse som ther till haffue hwnger oc tørst wnder
 10 een stadig tro, oc wdi eett angerliggt synde had, ther seg for Gud ydmygelige bekiender, huilcken betegnilse som haffuer wnder atskillige ceremonier mange gudelige bøner till Gud om deelactighed aff Jesu Christi sande dødtz krafft, att thet som sacramen-
 15 telige begaas samme døtz krafft till amjndilse motte oss well bekomme till naade oc salighed.

Besinde wij fordi Messen att wære een synderlig formaning till Gud fader formedels Jesum Christum, paa then deelactighed wij forbiide daglige, mod dag-
 20 lig synd, aff Jesu Christi dødtz oc pijnis ewige krafft oc forskylding oss till syndtz forladilse, tha forstaa wij att Messen er nogett andett end thet wduortis Messelige fantzwn som presthen lader till syne mett altere, kleder, oc atskillige ceremonier, oc haffuer
 25 fordi anseende oc dwuelighed, aff thet som aandeligt er, ther all behaffuelighed pleijer att giffue the legomlige ting som nogett behaffuis. [X4a] Oc fordi schule wij Messen icke støckelige atskillie, som nw mange giøre, men agte henne aff alle sijne wilkaar,
 30 oc lade henne henge altsammen tilhobe, oc tha findis hwn att wære een amjndelig begang, till Jesu Christi natword, oc hans hellige død oc pijnne ther haffuer

wdi seg sacramentelige, men dog sandelige Jesu Christi legomme oc blod. Oc fordi Gudtz sacramentt schule icke handlis een stadig tro, Gudtz ord, oc gudelige bønner forwden, som schule mett inderlig formaning thet hente hoss Gud, att samme dødtz 5 oc pijnis amijndelige begang motte oss well bekomme, tha agte wij oc saa huess gudelige bønner oc formaninger som begære troens formeering, syndtz forladilse, glæde oc salighed formedels Jesum Christum, att wære een deell aff Messen, nar thet er forgeffuis 10 att hand tolde død oc pijn for oss, wden thet kommer oss till gode. Oc tha kommer thet oss till gode, nar wij ther till sette tro oc loffue wdi een ydmyg bønn oc begæring. [X4 b] Fræmdelis nar Jesu Christi død oc pijn scall wære oss eett exempill till wederkindilse oc effterfølling, tha røre oss ther till gantsche gudelige the hellige oc gudelige ceremonier, som ere Messins wduortelige fantzwn, huar fore wij icke wbørlige agte thenom oc saa att wære eett helligtt støcke aff Messen. 20

Saa kwnne wij besinde att Messen er nogett andett end Jesu Christi legomme oc blod, dog att the ere Messens ypperste wilkaar, ther serdelis giffue alle the andre parther dwuelighed oc behaffuelighed. Oc burde fordi desse ny messedræbere att bewiise 25 mett scrifft oc skiell, att then hellige kircke motte icke beholde samme Jesu Christi dødtz oc pijnis amijndelige begang wnder eett messeligtt fantzwn sijne leemmijr till forbædring wdi tacksigilse, tro, oc loffue till daglig syndtz forladilse oc Gudtz naadis 30 formeering, aff Jesu Christi legoms oc blodtz aandelige anammijlse, oc till een sand wederkindilse,

mett anger oc græmmilse for synden, ther hentis aff
 attskillige ceremoniers betenckilse, [Y 1a] som mer-
 cke Christi pijnis attskillige fantzwn, till huilcken
 attskillighed hand trengder war wdaff wore mang-
 5 foldige oc attskillige synder, ther wdi inthet spegell
 saa klarlige skodis oc besees till forløsning som wdi
 Jesu Christi hellige saar, død, oc pijn, ther amijn-
 delige begaas wnder eett messeligtt fantzwn.

Om huer oc een blantt then menige christhen
 10 mand, kwnne icke end hente sliig frucktt aff Mes-
 sen, icke schulde messen fordi dræbis oc forødis.
 Schulde noger hellig ting ther fore wiige oc affsettis,
 att hwn brugis icke rett aff huermand, oc ej heller
 kommer huermand till gode, tha schulde thet hellige
 15 euangelium lenge siiden wærett affwiist oc neder-
 lagtt, fordi ther wdaff tager iw saa mange orsage till
 fordømmilse som till salighed, oc till forargilse som
 till forbædring. Fordi som thet er the gode een liiff-
 actig lucktt, saa er thet the onde een dødelig stanck.

ij Cor. ij.

20 Nar wij fordi haffuendis then hellige kirckis sande
 oc retsindige tro, fræmfarne helghens [Y 1b] gude-
 lige oc retsindige mening, oc effterfølge theris chri-
 stelige exempill, tha kwnne thet icke schade att wij
 haffde .x. Messer for huer oc een wij nw haffue, oc
 25 helst fordi att wortt gantsche leffnett burde att wære
 een ewig penitentze, oc een daglig synde græmmilse,
 till huilcken wij aff inghen ting saa møgett røris
 som aff Messen rettelige beseett, betencktt, oc hørtt,
 ther amijndelige begaar Christi død oc pijn eett
 30 krafftig offijr, oc een magtelig syndebod, mod alle
 wore synder om wij ther till sette loffue, mett een
 kierlig synde græmmilse. Oc kand thet fordi hoss

mange formerckis att the meer søge effter Messe
renthen, end effter Messens forderffue, fordi nar the
kwnne renthen forwandle, tha skiøtte the aldrig
huore mange messer presterne holde eller siige. Saa
hader gjrighed gjrighed, ther paa thet siiste will 5
icke anderledis komme till gaffens, end thet er hel-
uedis riige bestandigt, att eett troid foriager eett an-
dett, oc een dieffweld [Y 2 a] er een anden mod-
standig.

Fræmdelis fromme læsere kanthu formercke, 10
huoredan theris daglige predickin maa wære (huil-
cken the dog berømme att wære euangelisk) nar the
befindis wdi saa mange groffue løgner, wdi saa mø-
gett klafferij, oc wdi saa møghen wstadighed, mett
saa mange onde wilkaar, att huo thet kand icke for- 15
staa, tha fattis hanwm inthet andett end sind oc
skuell. Will oc noghen siige, thet er iw dog Gudtz
ord the predicke oc lære, ieg staa well till att een
partt er Gudtz ord ther the predicke. Thet war oc
Gudtz ord, nogre falsche brødre predickede oc lærde, 20

Philip. i. huar om sanctus Paulus taler till the Philipper, oc
siiger huore somme predickede Gudtz ord aff een
god mening, somme till had oc affwind, oc nogre
till kiiff oc trette wrettsindelige, paa thet att sancti
Pauli tribulatz schulde worde dess større. Att pre- 25
dicke Gudtz ord fordi mett een wretsindig mening
hør dieffuelind till oc icke Gud, ther saa pleijer att
forwende seg wnder [Y 2 b] liwsins engils fantzwn,
att hand wnder samme skjñ kand saa sijn sæd eblantt
Gudtz gode sæd, oc saa wnder eett helligtt skjñ be- 30
drage mange eenfoldige conscientzer.

Thet er tillforne sagtt, att maa the haffue fordi

skudtzmaall till Gudtz ord, att een partt aff theris lærdom følger Gudtz ord, tha schule wij mett liige gott skiell giffue magtt alle fordømde kietterij, nar mange blantt thenom ere møgett meer bestandige
 5 aff Gudtz ord, end thet gantsche Lutherij noghen tiid bliffuer, ij huore thet will seg offuer alle berømme aff Gudtz ord, ther bliffuer tha icke lenge wstraffett, nar thet er icke een rijsge synd, att nøde Gudtz ord till att tiene wor syndige wildfarilse.

10 Oc nar forwandling scall altiit agtis aff frucktt oc forbædring, tha kandthu fromme læsere oc saa besinde huess forbædring ther kommer aff then Dantsche sang som nw siwngis ij the luthersche forsamblinger, huar wdaff wij formercke rob oc
 15 skraall wære forøggt, [Y 3 a] latter oc gammen wære formeerett, oc aldellis inghen gudelighed.

Wele the forbiwde oss att tale twngemaall ij then hellige kircke, ther then menige mand icke forstaar, oc synderlige nar wij haffue propheter som samme
 20 twngemaall kwnne wnderschede oc forklare, tha giøre the obenbarlige emod sancti Pauli bud oc befaling, ther saa siiger till the Corinthier, ij schule icke forbiwde oc formeene att tale twngemaall.

i. Cor. xiiij.

Huess the fræmdelis tale emod kirckins sacramentt, er wdaff een gammill kiettere artt ther altiit
 25 pwcker emod sacramenternis krafft, mett wrang wnderwiisning, ligerwiiss som wij icke wiste wdi then hellige kirckis samfwnd, huar wdaff sacramentt haffue bode krafft oc magtt, sandhed oc wished.

30 Sacramentene schule aff twenne wilkaar befindis, thet er, aff sandhed oc frucktsommelighed. Aff thet Gudtz ord som tieneren taler, ther sacramentt giffuer,

er sacramentt santt, ther som hand end skemptelige talede [Y3b] samme Gudtz ord, men frucktsommeligt aff hans tro oc loffue till Gud oc Gudtz ord som sacramentt annammer.

Huar wdaff wij formercke kwnne att presthens (som er till sacramentt att skiiffte een tiener) helighed eller godhed, giffuer icke sacramentt noger krafft. Er hand ond oc er hand god, ther som hand ellers bruger the rette Gudtz ord, tha er sacramentt liige gott. Icke tage wij heller sacramenthen for the blotte oc bare teghen, ligerwiiss som the aldene wijrckede sacramenthens krafft, men for Gudtz ord, oc trofaste bøner som then beder ther sacramentt giiffuer, for hans tro oc loffue som sacramentt anammer, oc thet elementt eller slag creatwr som thet skeer wdi, mett eett wduortis oc synligt brug, som er wandtn wdi dob, oc aalije wdi færmilse.

Saa siiger Augustinus, Ordett kommer till elementt, oc saa bliffuer ther aff eett [Y4a] sacramentt. Marci. xvi. Oc Christus sagde, Then som tror oc bliffuer døpt hand worder salig. Saa fuldkommis icke sacramenthet wden ij disse trenne støcker, som er ord, teghen, oc tro. Thegen er thet wduortelige fantzwn som synis eett, oc mercker eett andett, som er wandtn wdi dob, oc mercker att ligerwiiss som wandtnett afftwor legomlig smjtte oc wreenhed, saa afftwor then helliandtz naade induortis smjtte som er synd wdi siell oc samwittighed, saa haffue wij wdi somme aff the andre sacramentt smørie till teghen, som wdi færmilse oc then hellige aalije, ij somme henders palegge, som wdi wijelse, ij penitentze, affløsning, och ij æchteschaff henders samlegge, eller andre

theris liige wduortelige fantzwn, ther fordi att the ere ceremonier, maa komme att the ere icke eens wdi alle christne forsamblinger.

Wdi eett som er alterins sacramentt, kwnne wij
 5 icke atskillie teghen, oc sijn merckilse, [Y4b] fordi thet samme wij see er thet samme som betegnis, thet er Jesu Christi legomme oc blod, huar fore samme sacramentt haffuer eett synderligtt wilkaar
 10 offuer alle andre, som thet oc er then hellige kirckis naadefulde oc daglige sacramentt mod syndige mennischirs daglige brøst oc forsømmilse, ther oss giffuis for eett pantt till een fortrøstning paa then tilkommendis ewige glæde oc salighed, oc huess anden
 15 tillsaffen oss er loffuett oc tillsagd aff Gud formedels Christum Jesum.

Saa ere huerckin sacramentt eller theris brug ij then hellige kircke, saa dyb een handell, att the haffde behoff ther fore att giøre saa stor een trette, eller tale saa mange wnyttelige ord, bode sacramentene
 20 oc Gud ij thenom till bespottilse, oc saa mange christne conscientzer till beschemmilse oc forargilse. Oc att synderlige tale om then hellige aalije, ther wij kalde then siiste smørilse, huad giordis behoff till noghen forbædring saa haanlige att tale om thet
 25 sacramentt som mange [Z1a] nw giøre, ther oc wele smørie theris skoo oc støffle mett samme aalije, saa straffe thenom Gud nar tiiden bør seg. Eller huad wblrighed findis wdi samme sacramentt, huar fore the maa thet saa wblwelige spotte? Christus biwder
 30 selff sijne discipele, att the schulde smørie krancke mennischir mett aalije, ther the oc saa giorde, icke wdi lægedoms wiiss, men wdi sacramente wiiss, fordi

wdi lægedoms wiiss haffde the icke smørie behoff,
 nar the mett blotte ord kwnne giffue swndhed oc
 karskhed. Icke kwnne heller eett slag smørie tiene
 ij lægedoms wiiss till allehonde kranckhed, oc fordi
 war samme smørie brugett sacramentelige. The hel- 5
 lige apostele, som nw giøre prester talendis Gudtz
 ord mett een trofast bønn, smwrde the krancke.
 Aalijen the smwrdis mett betegner Gudtz mijskwnd,
 fordi ligerwiiss som aalije læschjyr oc formijlder
 sweede oc werck wdi saar oc krancke leemmijr, saa 10
 [Z1b] læscher oc trøster Gudtz mijschund een be-
 drøffuett conscientze, som er kranck aff synd oc sorg,
 huar wdaff then krancke paamijndis att sette loffue
 till samme Gudtz naade oc mijschwnd seg till syndtz
 forladilse, oc wnderstwndwm till legomlig karskhed 15
 oc swndhed, nar hans tro oc begæring er saa stor,
 oc swndhed kand wære hanwm nyttig oc bestandig.

Jacobi. v. Oc fordi siiger Jacobus saa, Er noghen kranck
 iblantt eder, hand kalde till seg kirckins prester oc
 the schule bede offuer hanwm smøriendis hanwm 20
 mett aalije wdi herrins namffn, oc then trofaste for-
 maning scall frelse then krancke, oc ther som hand
 er bested wdi synder, tha schule the forladis hanwm.
 Her fattis nw inthet aff the ting som høre till eett
 rett sacramentt. Her er then tienere som talendis 25
 Gudtz ord giffuer sacramentett, her er then krancke
 som wdi een stadig tro oc gudelig bønn oc begæring
 anammer sacramentett, her er eett sacramenteligt
 teghen som er aalije, ther mercker oc betegner Gudtz
 [Z2a] naade oc mijschund som giffuis mett syndtz 30
 forladilse. Wele the oc siige att thet er icke eett rett
 sacramentt, om thette ord sacramentt strengelige

wnderstaas, huad tha? Om thet er icke eett aff the
ypperste sacramentt som ere platt aff nød, saa er
thet dog eett sacramentt erliggt oc nytteliggt aff sa-
cramentelige wilkaar, ther drager oc rører mett sijne
5 hellige bøner oc ceremonier then krancke till sijn
eghen bekiendilse, ther er een begyndilse till een
sand penitentze, huilcken mange (dess wær) pleije
wdi siwgdom oc kranckhed att lenge forhale. Oc
som een sand wederkiendilse, thet er, een sand synde
10 græmmilse, plejjer att wære eett gott følge wdi alle
sacramentt, saa findis hwn besynderlige wdi thette
sacramentt, huar wdaff then krancke henter stor
frucktt, icke wdaff smørien aldene, men meer wdaff
Gudtz ord oc herrins namffn, wnder huilcke smørien
15 giffuis, oc wdaff then kranckis [Z2 b] tro oc loffue
hand setter till Gudtz ord oc herrins namffn som er
sacramenthens fantzwn, oc till Gudtz naade oc mjs-
chund till huilcke hand paamjndis aff aalijen som
thenom betegner wnder then mening tillforne be-
20 rørd er.

Men thet nagger thenom, att wij kalde henne then
hellige aalije. Huad er thet thenom icke nagger som
the ere besorne mod all hellighed? Fordi hwn scall
wære till eett helliggt brug, tha lade wij henne effter
25 sancti Pauli scrifft wijes oc welsignis mett Gudtz ord
oc trofaste bøner. Saa siiger hand till sijn discipell
Timotheum, Formedels Gudtz ord oc bøner hellige
gioris alle creatwr. Wij well wijde att aalije er icke
andett end aalije, men nar Gudtz namffn paakaldis,
30 wdi een stadig tro, mett inderlig formaning, tha kand
hand forwandle aalije wdi drwuilse oc synderlig
krafftt, ther mett att betee sijn guddommelige magtt.

i. ad Timo.
iiij.

Exodi. xvij.
Deutero viij.
oc xxxij
Judicum. xv.
Joannis. ij.

Thet nagger thenom oc saa att wij lade wijē [Z 3 a]
fwnthen, oc andett wandtn wdi then hellige kircke
ther the oc spotte, ligerwiiss som wij icke forstode
att wandtn er wandtn. Then samme Gud som haffuer
dragett wandtn aff then haarde klippe, oc wdaff then
taarre assne kiæge, oc wæntt wandtn omkring till
wijn tiit oc offte, paakaldett wdi een stadig loffue,
mett gudelige bøner oc inderlig formaning, kand oc
saa forwandle wandtn till een synderlig krafft oc
warafftighed, huar fore wij thet formercke, kiettere,
oc spottere till een stor harm, att wiigdt wandtn wdi
fwnntt oc andre kar bliffuer ij lang tiid wden stanck
oc fwlhed, huar till wijelse oc Gudtz ord, ere wden
twijll een synderlig orsage. Saa spotte the oss fordi
wij haffue wijgdt wandtn, wiigde liwss oc palmer,
ligerwiiss som wij thenom haffde for een serdelis
salighedtz handell, oc the dog well andett wiide.
Sliige oc alle andre wduortis ceremonier, bruge wij
for amijndelige teghen, ther schule røre oc opwecke
wore sind oc tancker [Z 3 b] till penitentze, oc till
Gudtz wnderlige gierningers besindilse, loff oc tack-
sigilse, huar wdaff tro, haab, kierlighed, oc gude-
lighed till the himmilsche ting plejje altid gierne
att forøgis.

Nar wij see oc bruge wiigdt wandtn tha tencke
wij paa wortt dob oc then wschuldighed wij haffue
anammett ij samme dob, oc fræmdelis att wij samme
wschuldighed haffue ij lde forspjltt mett mange syn-
der, saa røris wij till anger oc græmmilse, saa for-
nyes wdi oss tro oc loffue till Gudtz naade oc mijs-
chund paa ydermere syndtz forladilse, huar till wiigdt
wandtn er eett teghen. Saa meene wij icke att wiigdt

wandtn sletter synden aff, men Gud aldene forme-
 delst tro oc loffue, anger oc græmmilse ther wij røris
 till dess snarere, nar wij see oc bruge wiigdt wandtn.
 Saa meene wij oc saa att wijelse oc Gudtz ord, oc
 5 herrens namffn som ther [Z4a] offuer kaldis giffuer
 wandtnett een synderlig krafft till att twijnge oc
 trenge dieffuelssschaff, huar om wij haffue eett mer-
 ckeliggt exempill wdi Tripartita historia, forwden
 mange andre wij haffue lenge icke eniste hørtt oc
 10 sportt, men oc mett øgne seett eblantt christett folck.

ix libro
 ca. xxxiiij.

Desligeste bruge wij kyndermøsse liwss ther oss
 paamijnder huore thet sande liwss som opliwser all
 werden war offrijd ij Gudtz tempell, oc er thet sam-
 me liwss, som oss scall opliwse till salighed mod
 15 all syndelig mørckhed. Saa haffue wiigde palmer
 sijn synderlige frucktt, mett aandelige oc himmilsche
 tancker. Desligest andre ceremonier, ther ere icke
 wden stor gudelighed optagne blantt christett folck
 ij then hellige kircke, huar fore thet er wchristeliggt
 20 att agte thenom saa rijnge som mange nw giøre.

Saa kandthu fromme læsere fræmdelis besinde aff
 mange wilkaar huad mening ieg [Z4b] haffuer om
 desse ny æhteschaff ther brugis aff prester oc mwn-
 cke ij thenne tiid, wnder thet skjñ att skiørleffnett,
 25 hoor, oc anden wreenhed schule icke lenger regneere
 blantt christett folck. Kwnne sliige giifftermaall for-
 meene skiørleffnett, hoor, oc anden wreenhed, giffue
 Gud att alle wgiiffte folck ij huad slag the ere wdaff
 wore well giiffte paa thenne dag.

30 Men nw findis mange aff the wiise oc kloge som
 meene, att desse ny giifftermaall wnder the wilkaar
 the nw brugis, ere icke møgett reenere end wreentt

.i. Cor. vij.

hoor oc skiørleffnett. Maa icke lydige oc gode børen
 giuffte seg mett the personer som ere aldellis wbehin-
 drede, theris forældre wberaadde oc watsporde, tha
 maa icke heller geestlige folck som ere iw behin-
 drede fra æchteschaffs wilkaar mett synderlig iett 5
 oc forplictelse, heller thet giøre wden kirckins pre-
 lators oc forstanderis samtøcke oc tilladilse, som ere
 theris aandelige foreldre. [E1a] Sancti Pauli tilladilse
 wdi huilcken hand offuerseer paa Gudtz wegne mett
 thenom som ere skrøbelige, oc will fordi att the 10
 schule heller giuffte seg erlige end haffue then brynde
 ther thenom schulde ellers komme wdi skiørleffnett
 oc anden wrenighed, kand icke wnderstaas att wære
 saa blott oc bar, att hwn scall iw haffue nogre mer-
 ckelige wilkaar till sith erlige bestand, saa well som 15
 anden hellig scrifft, ther klarlige nock till sith for-
 stand tillsteder wilkaar, aff tiiders oc personers lej-
 lighed.

Att the scriffue oc siige att ewig kyskhedtz løffte
 war aldrig giortt wdi then hellige kircke aff noghen, 20
 ij the hellige apostolorum oc martijrum tiid, icke
 heller wdi Hieronijmi oc Augustini dage, er saa
 schammelig een løghen, att hwn kand huerckin for-
 feijris mett scrifft eller skiell, eij heller mett ord eller
 røckte, eller met noghen christelig historie. Thet 25
 er well santt att løffte oc iett giordis [E1b] ij gam-
 mill tiid wdaff større wiisdom oc besindilse, mett
 større prøffwilse oc gudelighed, oc aff gudelige oc
 aandelige folck, ther mett eett langtt oc alffuarligtt
 beraad giorde huess the giorde, huilckett (dess wær) 30
 er icke holdett ij nogre aar blantt christett folck,
 huar fore then hellige kircke nw saare trwseeris
 mett thenne nærwærindis tribulatz.

Dog er thet icke fordi sømmeligtt att huer maa bryde thet hand haffuer wforstandelige oc wbesindelige loffuett. Men thet er well sag att the schule mjschundelige benaadis, mett forløssen aff thenom
 5 som forstandere ere, om the kwnne ingelunde holde thet the loffuett haffue, wden syndelig fare.

Thij haffuer thu fromme læsere well forstandett, att scall preste embedett være wdi børlig agtt oc ære, tha scall oc prestegiifte være bestandig aff
 10 andre wilkaar end hwn nw anhæffuis. Ther som the [§2 a] haffde mett gode wilkaar for xx eller xxx aar siiden trengd saa haartt paa prestegiifte som the nw giøre, tha kwnne thet bleffuett een bestandig handdell, fordi presterne haffde tha agtt oc ære, lycke oc
 15 welferd blantt christett folck. Men att thet scall nw worde bestandigtt, siiden the haffue predickett presterne fra agtt oc ære, fra tiende, offijr, oc anden rente, er icke well troligtt. Nar noghen først er wdaff mett lycke oc wellferd, oc trengis ther offuer till
 20 giifftermaall, tha er hand wsjll oc arm, oc wlycksalig till wisse.

Ther som prestegiifte scall noghen tiid worde bestandig, tha schule prester icke eniste nyde theris gamble priuilegier oc friihed, som the haffue wdaff
 25 kirckelow oc keijsere rett, landtzwlow oc gammill lawheffd, men fræmdelis beskyyttis oc besterckis mett ny priuilegier effter thenne tiidtz lejlighed seg nw begiffuer møgett anderledis [§2 b] end ij fordwm tiid. Som handelin er ny, oc wseedwaanlig, saa scall
 30 hand oc worde bestandig aff mange ny wilkaar, huess thet icke skeer, tha scall handelin griibe sliig ende, att wij schule huerckin faa prester eller klercke,

oc paa thet siiste, huerckin beholde tro eller euan-
gelium, eij heller wijde aff scrifftt eller nogett chri-
steligt skiell. Fordi att mange røris till thenne han-
dell meer aff kiød oc blod end aff Gudtz aand, tha
haffue the icke tiid oc stwnd, att besinde nogre gode 5
wilkaar handelin till bestand, befrøctindis att ther
som hand kommer ij beraad oc forhaling, tha schulde
the faa nogett hinder, ther theris giifftermaall kwnne
forsijncke. Men huad frucktt ther will tha fødus aff
prestegiiffte scall møgett bæder spøries xx aar her 10
effter, end thet kand nw bescriffuis. Oc end haffde
thenne handell hafftt eett erligere skjyn, haffde hand
ænthen beholdett thet gamble testamentis [E 3 a]
seed, wnder huilckett presthen tog icke skiøge, eller
Leuitici xxi. Exechielis
xliiij. 15
noghnen mandtz effterleffuerske, eller offuergiffuen
qwinne (wden hwn war een anden prestis effterleff-
uerske) men een god erlig iomfrw. Eller oc then
Greettske manering, wnder huilcken presthen icke
giiffter seg igien, om hans første hustrw ther kom
een iomfrw till hanwm døde før wdaff end presthen. 20
Huilcken samme seed war oc saa holden wdi then
første christhen kircke, mett the prester som wore
giiffte, før end the wiigdis till prester. Men nar the
wele altiid søle for wden ende, tha kwnne the huer-
ckin tencke paa høffuiskhed eller erlighed, ther 25
mange leegmend pleije dog att giøre.

Fræmdelis (fromme læsere) nar thu haffuer for-
standett att begang for affgangne christne siele, biw-
dis oc befalis aff sancto Petro, som sanctus Clemens
scriffuer, oc att thet samme er holdett oc brugett 30
fra begyndilsen, som Tertullianus oc Chrijsostomus
siige, oc be[E 3 b]synderlige wdi then hellige Messe,

ther sanctus Augustinus oc merckelige bescriffuer, tha kandthu klarlige formercke, huore thet er een klar løghen oc eett santt klafferij, nar the siige att preste oc mwncke gjrighed haffue diigthet skiersijld, 5 oc huess amjndelige begang som christne siele haffue ij then hellige kircke, wdi gudelige bøner oc almwse gierninger.

Desligest haffuer thu forstandett om Tiiende, att huo som Tiiende negter presterne, oc synderlige her 10 ij Danmarck, som er eett riige icke saare penninge riigtt, men haffuer sijn største lycke oc wellferd wdi qweg oc iordtzins grøde, hand er saare groff oc wforstandig till att besinde oc grantsche scrifft oc skiell. Desligest will hand emod all hellig scrifft forkrencke 15 gamble christne seeder oc wedteckt, ther ere stadfeste mett eett langsomptt brug, een screffuen low, oc fræmfarne christne Fursters breff oc segell, handfestning oc recess. [E4a]

Om hospitall er thet befrøctindis, att ther som 20 the end wore børilige stiigetede, inghen mand ther offuer fortrengd oc wforrethett, tha wele the dog mett tiiden komme ij mjsbrug, oc forwandlis till forlæninger, ther wij see wære skeed ij gammill tiid, mett mange andre hospitall, fattige mennischer siwge 25 oc krancke storlige till schade. Ther begynde allerede nogre att arbeijde om breff oc befaling paa nogre hospitall, seg till ophold oc wellferd, møgett meer end krancke oc siwge mennischer till gode oc gaffen. Saa scall thet skee, att wore effterkommere, 30 schule icke mijndre, men møgett meere klage paa mjsbrug oc mijshandell end wij nw giøre.

Fræmdelis haffuer thu formercktt (fromme læsere)

om closter, att huess wduortelige seeder oc ceremonier ther brugis wdi closter, tha brugis the icke hoss retsindige clostermend wdi noger retsindighedtz eller salighedtz mening, men for eett gæmme, oc [C4 b] een forwaring mod synd oc syndige tillfælde, wnder 5
 huilcke Gudtz hellige bud kwnne dess bæder holdis, oc all anden gudelighed tryggelige brugis.

Huar closterleffnett fordi rettelige holdis, tha er thet end nw then reniste partt aff christendommen, oc haffuer hafftt mange hellige oc drabelige mend 10
 ther wærett haffue merckelige pijlere ij then hellige kircke, huoredanne wij ere icke nw werdige at haffue for wore synder skyld, huar fore thet haffde wærett christendommen møgett bestandigere, att kommett closter oc clostermend wnder eett christeligt oc retsindigt brug, end att lagtt thenom platt øde, som 15
 nw skeer paa mange steder, Gud storlige till fortørnilse, oc mange menigheder till een wbodelig schade, ther icke end nw besindis, men scall dog mange aar her effter. Aldrig schule closter komme wnder eett 20
 bædre brug end the wærett haffue. The haffue hugswalett mange bedrøffuede hierte, oc laantt herbere mange fattige mennischir, [aa Ia] oc taarrett manghen fattig mandtz kaabe, som mand pleijer att siige. Oc huar the komme wnder eett andett brug end the 25
 nw ere, tha schule the neppelige worde fattig oc riig, leeg oc lærdt saa aabijn een kieldere som the nw ere, oc lenge wærett haffue. Ther ædijr oc dricker emellom aar oc dag mett closter oc kirckins klerckerij, saa mange fattige mennischir, att huar the haffde 30
 icke thet tilhold, tha schulde manghen stackarll liide stor hwngers nød, oc møgett andett ønckeligt armod.

Nw haffue ij werdiige fædre hørtt effter eder begæring mijtt tycke, oc mijne suar, till then Malmø bog, som the wnge Malmøs mend lode prente oc wdgaa. Huosom meg kand anderledis wnderwiise, 5 tha will ieg gierne lade meg lære oc siige mett scrifft oc skiell, oc aff eder besynderlige, nar ij rettelige wnderwiiste, haffue alting christelige besindett.

Thij raader ieg alle oc synderlige geestliige [aa 1 b] mend som nw kaldis kirckins personer, att ij wende 10 eder till Gud, saa wendis hand till eder, som propheten siiger. Oc huess thet icke skeer, er thet befrøctindis, att thenne tribulatz will endis mett een anden møgett større. Oc kwnne wij end wndgaa thenne nærwærindis tribulatz som er tjemelig, tha 15 wndgaa wij neppelige then ewige, som effter døden till stwnder, wden wij oss rette oc bædre. Forglemmer gierne edre personlige hoffmod oc foracktt, oc bekiender att the ere edre synders forskylding. Men the hoffmod som giøris emod Gud, oc emod christendoms sacramentt oc hellighed, schule ij legge 20 haartt paa sinde oc hierte, fordi the ere saa store oc wgudelige, att thenom bør att røre huer christen mand till een sand Gudtz græmmilse.

Wdaff drabelige hellige mend, oc mett mange 25 himmilsche teghen, haffue wij annammett huess christelige tro oc lærdom som christendommen er nw bestandig wdaff. [aa 2 a] Ther som wij end nw saage sliige mend, oc sliige samme teghen, schulde wij end tha well beraade oc besinde oss om thet 30 wore nytteligtt, att trade fra saa gammill lawheffd. Hwij schulde wij icke nw møgett meer beraade oss nar wij see att thenne ny handell haffuer inghe hel-

lighedtz willkaar, huerckin aff personer, eller ierte-
 ghen, agtt eller ære, wiisdom eller hellighed. Oc
 endog att wij ere langtt fra wore forfædris hellighed,
 retsindighed, oc godhed, saa wele wij dog beholde
 samme tro oc loffue som the leffde wnder. Troen 5
 wele wij beholde, helligheden faa wij nar Gud will,
 oc møgett dess snarere, att wij beholde then gamble
 tro, som er besegld oc stadfest mett wor herris Jesu
 Christi død oc pijn, mett hellige martijrum blod, oc
 mett alle Gudtz helghens gudelige oc strenge leff- 10
 nett oc wellwillige død, forwden wtalige oc wnder-
 lige ierteghen, till huilcke Gud haffuer [aa 2 b] bru-
 gett seg till ære sijne trofaste helghen. Oc nar ij ere
 then hellige kirckis forstandere, wægttere, gæmmere,
 wogtere, hiwrder, besørgere, oc tillsyns mend paa 15
 Gudtz wegne, tha lader oppeholde een christen
 schole, oc ther till besøger nogre lærde mend, som
 fræmdelis kwnne lære oc wnderwiise andre qwemme
 personer, ther ij mett tiiden bruge kwnne for mett-
 hielpere, till att forde oc fremme Gudtz ord, som 20
 haffuer dog wærett forsømmett, oc ther kwnne paa
 edre wegne, ther till haffue tillsyen, att wlærde oc
 wanwittige prester motte nogett redelige handle
 Gudtz ord, saa lenge Gud oss forseer mett nogre
 wiisere prester, att som wij haffue alle een scrifft, 25
 saa motte wij oc saa tale met een mwnd, oc wdi
 een mening, oc huer thet hanwm burde, meer end
 thet hanwm løster. I haffue nw ij mange aar giortt
 kaast oc tæring paa møghen wnyttig handell, [aa 3 a]
 oc edre embede saare wsømmelig, lader nw Gudtz 30
 ord oc saa kaaste eder nogett, huess ij aff nøden
 plichtige ere, oc ther haffuer eett saare erligtt skjñ

offuer all then kaast ij noghen tiid giøre kwnne, æn-
 then riigett till ære eller tieniste for tiidtz leijlighed,
 eller eder oc edre wenner selffue till gode. Inghen
 ting helder edertt embede meer, eller er riigett een
 5 større ære, end Gudtz ord predickett oc lærdt wdi
 een retsindig mening, eett fordømmeligtt kietterij
 till affald, oc een rett christendom till bestand.

Forglemmer icke heller thet som Ambrosius sii-
 ger in officiis, oc ther staar wdi Decreti bog xij q.
 10 ij. c. Aurum, Att kirckin haffuer guld oc ejedom
 icke till att gæmme, men till att wdskiiffte, fattige
 mennischir till hielp oc trøst, att løse ther mett fat-
 tige oc wskyldige fanger. Kirckin haffuer inghe bædre
 oc tryggere kijster oc kontoor [aa 3 b] end arme men-
 15 nischirs tomme oc hwngrw buge, huad ther ind-
 leggis er well forwarett, oc thet tager huerckin fade-
 bwr eller landtzkneckte, ej heller gjrige arffwinge,
 ther aldrig kwnne mettis.

Forglemmer icke heller thet forsuar ij ere plictige
 20 fattige wiidwuer oc faderløse børen, att wijde hwo
 the ere, oc kiende theris brøst, oc haffue kwndschaft
 mett thenom wdi theris armod, nød, oc trang, thet
 er att kiendis aff Gud.

Besinder att thet ord oc røckte som talis oc scriff-
 25 uis ij then hellige kircke om sancto Augustino, huore
 hand giorde inthe testamentt effter sijn død, fordi
 att Christi tro tienere haffde inthet att giøre wdaff,
 er hanwm een større ære, end hand haffde latt effter
 seg twsijnde pwnd guld.

30 Then dør icke riig som lader effter seg møgett
 gotz oc mange penninge, men then som haffuer mø-
 gett giiffuett ij Gudtz namffn aff een retferdig biering,

oc er fordi aff [aa 4 a] rwndhed, mijschund, oc kier-
 lighed, oc andre drabelige dygder riig oc wederheff-
 tig. Gud siigis att wære then riigiste, fordi hand er
 offuerwettis mijschundelig, oc fordi er mijschundhed
 eett stortt liggindefææ. Christus wdi sijne fattige 5
 leemmijr bør att wære arffwijng till huess lycke oc
 welferd som hand haffuer forseett oc forsørget thet
 menige klerckerij mett, oc fordi hand maa thet icke
 nyde, icke haffuer heller mott wdi nogre forleedne
 aar, tha lader hand sijn kircke nw trwseeris, hud- 10
 strygis till wederkiendilse om hwn will, will hwn
 oc icke, tha bereder hand thet riiss som worder mø-
 gett skarpere. Haffue the nogett arffuelige mett seg
 indførtt wdi kirckins embede oc befaling, thet maa
 theris arffwinge nyde oc beholde, oc inthet andett, 15
 wden huess the ere fattige, oc tha nyde kirckins all-
 mwse mett andre fattige, eller the oc nogett faa for
 wmage oc tieniste [aa 4 b] som the haffue, eller giøre
 wdi then hellige kirckis christelige oc retsindige
 handell. Saa schule ij oc saa gierne høre ij rette fat- 20
 tige folckis sager, oc aldrig dømme noghen effter
 første klage, før end ij høre bode tilltall oc giensuar,
 ther wdi icke andett anseendis end Gudtz retferdig-
 hed. Tencker huore wild oc wenschaff, had oc wrede,
 gjrighed oc fordeell haffue forblindett manghen 25
 mand fra rett oc sandhed, thenom till ewig schade
 oc fordømmilse.

Affstjller oc saa huess wretferdighed oc syndig
 handell som findis kand hoess edre fogeder oc em-
 bitzmend, ænthen mett wskiell, parighed, eller noger 30
 gjrighed, oc agter thenom meer aff fromhed oc ret-
 ferdighed, end aff snedig gjrighed.

Oc nar thet kand neppelige skee, att edre daglige
 tienere kwnne altiid oc alle wære fromme oc gode,
 tha legger ther wijnd oppa att the icke ere for mø-
 gett onde. Oc fordi aff eder største fliid oc magtt,
 5 seer bode selfue [bb1a] till, oc lader andre see till,
 att the ere icke bespottere, eij meenedere, eij hoor-
 karle, eij mandrabere, eij daablere eller dranckere,
 eller wdi andre maade wdedere, men trofaste, gud-
 frøctige, oc retsindige. Thet schule ij altiid besinde,
 10 att the som ere sijn eghen salighed icke gode, the
 bliffue eder aldrig rettelige hwlde oc tro.

Saa siiger propheten ij psalterin, Ett forwentt hierte Psal. c.
 scall wiige fra meg, then onde will ieg icke fordrage.
 Then som hemelige hoess meg forklager sijn næste,
 15 forfølger ieg. Then kand ieg icke fordrage som haff-
 uer eett staaltt siigte, oc eett homodigt hierte. Mijne
 øghen ere till the trofaste paa iorden, att the schule
 boo hoss meg. Oc then som haffuer eett wstraffe-
 ligtt leffnett, hand scall meg tiene. Then som om-
 20 gaar mett bedregerij, scall icke boo wdi mitt hwss.
 Oc then som liwger scall icke teckis for mijtt an-
 sigtt. Alle desse merckelige sententzer talis aff then
 helliand [bb1b] oss alle till exempill oc lærdom.

Wdaff sliige wijnskiffuelige anslag oc anden mø-
 25 ghen retsindighed kand thet skee att then mijlde oc
 barmhiertige Gud frawender oss sijn wrede haand
 oc retferdige strenghed, oc wdaff thenne nærwærindis
 orsage, schaffer sijn hellige kircke een bestandig fred,
 oc een christelig reformatz seg till loff oc ære, oc oss
 30 alle till glæde oc salighed. Paa thet siiste formaner
 ieg alle som desse mijne raad oc suar worde læsin-
 dis, oc besynderlige herrer oc Furster, ridder oc

riddermendtz mend, oc alle andre ehwo the helst
 ere, som mett raad oc rett schule regeere land oc
 riige, att ij besinde huad folck som forstøre thenne
 tiid mett bulder oc oprør. Anseer thenom icke for
 thet skjñ the føre mett Gudtz ord, fordi inthet hel- 5
 lighedtz skjñ er saa skrømpeligtt som thet ther
 teckis oc skiwlis wnder Gudtz ord. Inthe falsk oc
 swijg er heller større, end att skiwle skalckhed [bb2a]
 wnder Gudtz ord, fordi thet kand tha best bedrage
 oc beswijge, nar thet er een falsk sødhed, oc een sød 10
 falskhed.

Thet er icke Gudtz ord (ij edele mend) wij nw
 trette om, men thet Gudtz ordtz christelige oc ret-
 sindige mening, ther aldrig er befwnden wnder kiet- 5
 terlige handell. Alle kietterij bode ny oc gamble 15
 haffue altiid giortt theris skudtzmaall wnder scriff-
 then, ther thenom bør dog ingelwnde att nyde som
 tillforne bewiist er. Fordi schulde kietterij samtyckis
 oc samburdis for thet skudtzmaall, tha schulde alle
 fordømde kietterij ij gammill tiid haffue magtt, blantt 20
 huilcke nogre haffue møgett større skjñ aff scriff-
 thens biistand, end største parten aff then luthersche
 handell synis nw att haffue.

Schule oc alle kietterij fordi haffue magtt att the
 haffue thet skudtzmaall, tha haffde wij aldrig noghen 25
 sand christen kircke. Then som wij ansee ther fore
 negte the [bb2b] att wære een christen kircke.
 Icke kand hwn heller findis hoess thenom, fordi
 kirckin som scall wære retsindig, er een oc eensindig
 wdi tro, lærdom, oc handell, men theris kircke er 30
 huerckin een aff samfwnd, oc icke heller eensindig
 aff lærdom, tro, oc handell, oc fordi kand hwn inge-
 lwnde wære then retindige christen kircke.

Besinder fordi (erlige oc fromme mend) huore alle kietterij som Chrijsostomus siiger ere ther wdaff begynte, att kiettere kwnne icke liide wnderdanighed, oc fordi kwnne inghen øffuerighed fordrage. Ænthen
 5 haffue the alle stemplett effter welde oc magtt, eller nar the kwnne thet icke naa forstørrett welde oc magtt, oc nar the kwnne magthen oc øffuerigheden icke nærmer gaa, tha haffue the foragthet øffuerighedtz sett oc skick, agtt oc ære, statt oc werdighed,
 10 low oc rett, oc ther mett wnder eett friihedtz oc sandhedtz skjñ forbiistrett mange land icke alsom-eniste mett wildfarilse, men oc saa mett bulder [bb 3 a] oc oprør, wlydilse oc mytterij.

Offuerweijer frændelis huad the ere oc wærett
 15 haffue for folck, som thenne ny handell begynde, bruge, forde oc fremme, oc huore een stor partt aff thenom stwnde oc søge effter legoms eghen oc frij willie, wdi selsswold, leckerhed, oc gode dage. Een partt aff hoffmod effter agtt oc ære, ther the mett
 20 exempill oc handell klarliige bewiise, nar the for eett werdsligtt anseende, oc folcke behaff føge seg synderlige effter mange løsacktige hoffwitz syndige begæring oc mening.

Saa bruge the then hellige scrifft till syndestraff,
 25 ligerwiiss som hwn wore aldene screffuen klercke till lærdom oc straff, oc haffde mett andett folck platt inthet att giøre. Oc fordi haffue the nw saa lenge straffett klerckeriidtz gjrighed, att the haffue forøgtt all werdsins gjrighed, oc thet wdi saa stor blindhed,
 30 att inghen kand see sijn eghen synd. Ther wdaff will nw huermand wære hellig [bb 3 b] oc retferdig, att klerckeriid er beroptt offuer all werden for noger

mennischelig brøst oc skrøbelighed, dog inthe geckerij er større end att holde seg god aff andre folkis brøst oc skrøbelighed.

Besinder desligest huore langtt the ere tredde fra theris første anslag, oc fra thenom selffue indbyrdis, som seg haffue fra begyndilsen forbwndett oc besoorett till handelín, oc thet besynderlige, att som the kwnne icke wære offuer eens mett theris eghett sind, nar thet haffuer kast een mening, oc tagett een anden, oc daglige kaster then anden, oc tager then tredie, saa kwnne the icke heller wære offuer eens wdi eett forbaand oc een beswæring. Men huer som hand haffuer sijnd oc mod, saa finder hand oc paa ny lærdom, eller nytt fantzwn att bruge gammill lærdom. Then lærdom maa wære een wnderlig salityghedtz lærdom, som icke forliigis wnder een mening wdi eett gantsche land, wdi een by oc eett hwss, icke heller wdi eett hoffuett eller eett bryst. [bb4a]

Oc nar then helliand er altid wdi sijn obenbarede scrifft oc lærdom eensijndig oc eenraadig, tha besijnder skarpelige, om thet er well mwueligtt, att hand kand wære mestere oc tillskyndere ij thenne lærdom oc handell ther er saa saare forbiistrett mett twedræcktt, spljødæctighed, bulder, oprør, oc mytterij. Oc effter thij then helliand er kierlighedtz baand, oc een fredsommelig aand, tha offuerweijer om hand kand besiide saa gjirige oc saa blodige hierter, som the bewiise mett roff oc tag, mett maledidelig sprock, spotzsche ord, oc skendtz tale, oc anden theris liige hadtzskhed, oc haardhed, nar then helliand pleijer att wære kierlig, spagferdig, oc sagtmodig.

Besinder fremdelis huore lydilse oc hørsomme er

wnderganghen blantt alle folck, oc offuerweijer then
 gantsche frucktt som fødis aff samme handell. In-
 ghen offuermagtt haffuer nw børlig lydilse aff sijne
 wndersotte, fordij synd er icke nw lenger [bb4b]
 5 synd. Att bedrage, beswijge, belacke, beklaffe, oc
 besiige folck paa ord oc røgte, paa heder oc ære,
 thet er icke nw heller synd, fordi ther er inghen
 straff till. Then seg kand wogte for mandrab, for
 tiwffwerij oc forræderij, som werden oc werdsins
 10 rett wnderstwndwm straffer, hand holdis oc ansees
 for een christhen mand, ij huore møgett hand seg
 forseer mod Gud oc mod Gudtz hellige bud.

Offuerweijer oc saa, att thet er icke alsomeniste
 kirckins magtt ther thenne ny handell stempler eff-
 15 ter, men eder eghen wellferd oc salighed, ther tha
 forspjldis, nar kirckins magtt forstøris, som haffuer
 christendoms sacramentt oc hellighed wdi befaling
 oc forsuar. Saa tiit oc offte som werdslig magtt haff-
 uer seg aff dierffhed oc hoffmod befatthet mett geest-
 20 lig handell, tha er ther effter ganghen stor Gudtz
 hemffn, huilckett end nw befrøctindis er, fordi att
 samme anslag er — — — — —

[Her mangler Blad cc 1]

[cc 2 a] [Dieff]uelind skrømpter oc lader som hand
 25 ther fore wiiger, dog hand wiiger for andre synder-
 lige sager. Men wij tro dog fuldkommelige att Gudtz
 ord trenger hanwm till att wiige. Wellsigne wij mad
 mett Gudtz ord, eller nogett andett creatwr, huess
 brug wij begære oss scall well bekomme, tha spotte
 30 the strax wden allt skiell obenbarlige emod sancti
 Pauli lerdom, ther siiger, att alle creatwr giøris hellig
 formedels Gudtz ord oc een gudelig bønn. Saa kwnne

i. ad Timo.
 iiij.

ij formercke, att ij huore the berømme seg aff Gudtz ord, the giiffue dog Gudtz ord huerckin then børlige krafft thet haffuer ij sandhed, eij heller then agtt oc ære thet christelige sømmer. Oc nar the ere alle forsorne oc forløbne mend, icke eniste fra orden oc wijelse, men oc saa fra tro oc loffue, tha wele the gierne oc ther till giøre theris største fljtt att huermand scall worde theris liige, kirckins oc christendoms obenbare fiende. [cc2b]

Besinder fordi att the icke alsomeniste gaa effter siell oc salighed, men oc saa effter heder oc ære, agtt oc wellferd. Som the haffue eentiid foragthet all then christen lærdom som er beholden hoss hellige mend Gudtz apostele, martijres, oc confessores, saa forackte the oc saa alle thenom som wærett haffue samme lærdom biistandige, mett scrifft oc tale, mett segell oc breff, mett død oc blod, oc mett halss oc wellferd. Saa forackte the alle christendoms raad e huore gamble the ere wdaff bewiisning oc lawheffd, endog att mange haffue thenom stadfest oc wnderscreffuett.

Saa forackte the oc saa christne kejsere, konger, herrer, oc Furster, som haffue ænthen mett screffuen low, eller mett breff oc segell samtycktt, stadfest oc giffuett magtt, tro, lærdom, raad, wnderschede, forklaring, eller huess andett som bestyrcker christendoms tro oc loffue.

Oc fordi haffue the giortt mange wiise, att — —

[Her mangler noget]

menige mand icke till sinde. Men huad giøre the dog andett end foragte helgen nar the alle helgens lærdom, scrifft oc brug som thenom ere emod kalde alsomstørst affgudij, spott, Christi hoffmod oc haanhed.

**BREV IMOD PRÆSTERS ÆGTESKAB
AF EN DOCTOR JURIS
FORDANSKET AF
LEKTOR PAULUS HELIE**

AARHUS 1530

[TABT]

Skriftet tabt, se i Tekstkritik.

TEKSTKRITIK

1 Underwijsning huore krancke ... menschkir schule tracteris. | Trykt i København 1528 af Peder Brandis (s. 37). Allerede Olivarius har kun kendt det samme ufuldstændige Eksemplar af denne Bog, som endnu findes i Karen Brahes Bogsamling, indbundet sammen med Frands Vormordsens Messe-Haandbog for Lunds Stift (1539), hvad der har forledt Olivarius til at henføre denne Afhandling til samme Aar (De vita et scriptis Pauli Eliæ S. 107). Olivarius har dog ikke benyttet dette Tryk, men en Afskrift, som P. H. Resen har ladet tage som Indledning til sin Samling af Oplysninger om Københavns Forsørgelsvæsen. Ogsaa denne Afskrift (tidligere i Vartovs Arkiv, nu i Københavns Raadhusarkiv) er endnu bevaret, og den er afskrevet efter et fuldstændigt Eksemplar af Trykket. Den findes i 1. Bind af Raadstuearkivets Protokoller Nr. 10, som er udarbejdet i Aarene 1675-78. Den indledes med følgende Oplysning:

Ellers haffuer Niels Stampe(!) Borgemester i Kiøbenhafn Aar 1527, i Paasch Ugge, Raadført sig med Paulo Eliæ (som da var Lector udi Carmeliternes Collegio i Kiøbenhafn, hvor nu er Walckendorfs boeder i St: Peders stræde) om it Hospital at retteligen stigte och skicke Gud til lof oc ære, arme mislige oc krancke mennsker til hiepl, trøst oc bistand, oc har bemelte Paulus Eliæ derom skrefuet en kort Theologisch underviisning paa Dansche, dend 1 Julij bemelte Aar, Huilcken udi strax efterfølgende Aar 1628(!) er trøgt in Quarto i Kiøbenhafn, men derpaa er indted fuldt, Pauli Eliæ Tractat, efersom (!) dend er meget raer oc ond at bekomme, hafuer ieg den her indført.

Derefter følger hele „Undervisningen“, som er nøjagtigt, om end ikke bogstavret, afskrevet.

Aftrykket her følger for de bevarede 5 Kvartark (til S. 32 L. 4)

Trykket, og derefter Resens Afskrift, som tidligere har været aftrykt af H. F. Rørdam i Ny kirkeh. Saml. II S. 791 fig. Trykket betegnes i Noterne ved *O*, Resens Afskrift ved *R*. I Citater er stort Begyndelsesbogstav gennemført.

3,8 skিকে] *herefter* . i *O* . | 3,16 falde] salde *O* . | 3,22 . Ther] , ther *O* . | 4,11 fornwfft] førnwfft *O* . | 7,16 forsmaa] Forsmaa *O* . | 7,25 almuse] *Custos*: almws. | 7,31 I] ij *O* . | 8,27 , swarede] Swarede *O* . | 9,6 . Haffuer] , haffuer *O* . | 9,9 , ther] . Ther *O* . | 9,29 ære] *Custos*: ere. | 10,8 . Offte] offte *O* . | 11,5 falsk] falk *O* . | 11,16-17 halthet] *saal. Custos, B3b*: haldhet. | 12,16 . Hospitals] , hospitals *O* . | 12,18 , wdhen] . Wdhen *O* . | 13,23 mijslighe] *saal. Custos, C1a*: -ge. | 15,7 hustrw] *Custos*: hw-. | 16,16 Hospitalen] *Fejl for Hospitaler?* | 19,19 fordømmilse] fordømmise *O* . | 20,5 naffen] naffn *m. Streg over n* (namfn?) *O*, og *saal. ofiere, lugesom i gagen* (gangn?). | 20,12 bedrøffuede] bedroffuede *O* . | 21,8 en] een *O* . | 21,9 nar] Nar *O* . | 22,25 kranckhed] kranchedt *O* . | 23,21 . Mange] , mange *O* . | 24,9 ther tilgiffuis] *vel Fejl for thertil giffuis* . | 25,11 skalkhed] skalhedt *O* . | 26,32 affledt] affladt *O* . | 29,4 men] Men *O* . | 32,5 *Herfra er y og ij, som i R bruges aldeles vilkaarligt, brugt, som det plejer at være Tilfældet i P. H.s Skrifter* . | 34,20 . Thensom] , thensom *R* . | 36,16 anrørendis] anrørendis *R* . | 36,22 frambringe] frabringe *R* . | 36,26 Snijlhed] Seijlhed *R* . | 37,8 . Men] men *R* . | 37,11 mijszlige] mijszige *R* . |

38 Bogen om Psalterens Kraft, en Oversættelse af Angelus Politianus' Sammendrag: Magni Athanasii in psalmos opusculum (trykt hos Matthias Schürer i Strassburg 1508), er et Tillæg til Davids psaltere paa danske wdsat aff B. Francisco Wormordo Carmelita mett nogle føije vnderseeede till the steder som mest giordis behoff oc mett eett skønt Register bag ij boghen om huer psalmis brvgilse dygdt och krafft (Rostock ij Sancti Michaelis closter. 1528), og staaar paa Bl. Kk 4a—Ll 4a. Foran Stykkerne staaar skiftevis en lille pegende Haand (her gengivet ved Stjerne) og et Alinea-Tegn (som her). Trykket betegnes i Noterne ved *O*, den latinske Original ved *AP*.

38,4 psalterins] psalternis O. | 42,9 huore iøderne forføre] iudeorum .. insidias AP. | 43,3 for pærseer] pro torcularibus AP. | 44,6 Æsthu] Aesthu O. | 47,2 men] Men O. | 47,30 frøctactig] frøcactig O. | 52,30 thijne] thyne O. | 54,14 cxvij] xvij O. | 54,19 oc cxlix] cxlix (uden oc) O. | 54,25 Desse] desse O. | 55,3 The] the O. | 55,7 har O ¶ foran Then. | 55,12 tha] Tha O.

57 Skriftet mod Malmø-Bogen er næppe trykt i Samtiden, men findes næsten fuldstændig bevaret i en omhyggelig kalligrafisk udført Renskrift, som nu tilhører Det kgl. Bibliotek i Stockholm (K 44, 4to). Secher antog, at det er fra sidste Halvdel af det 16. Aarh., men nogle egenhændige Ændringer af P. H. viser, at det ikke er en alm. Afskrift, men en Renskrift, som Forfatteren selv har haft i Hænde og maaske ejet. Samtidige eller næsten samtidige Randbemærkninger med katolsk Tendens viser, at Bogen har haft ligesindede Læsere. Disse (senere) Randnoter gives her, medens oprindelige Randnoter er optagne i Tekstaftrykket. De Rettelser i Teksten, som er gjorte af Skriveren selv, nævnes i Reglen ikke her, medens Forfatterrettelser naturligvis angives. Som Skilletegn bruger Skriveren næsten kun Komma, i Aftrykket bruges derimod Punktum som Afslutningstegn. Det kan ofte være vanskeligt at afgøre, hvor Skriveren har begyndt nyt Afsnit; Afgivelser fra hans Fordeling angives i Noterne. Nogle senere tilføjede Sideoverskrifter er der ikke taget Hensyn til. Forkortelsestregerne over *gn* og *ffn* er i Reglen opløst til *ngn* og *mffn*, men *tilsaffen* o. lign. Haandskriftets forskellige Former af stort I(J) og F(ff) o. lign. er der ikke skelnet imellem. Haandskriftet betegnes i Noterne *H*.

59 *Over Portalen staar dels et Ejernavn*: Severinus Martini p. Ao. 1593 (3 lidt usikkert), dels med samme Haand som nogle af Randnoterne: est manus fratris Antonij pueri Pauli Heliæ nati in Hollandia vixit aliquando Soræ, mortuus Roschildiæ · 15

En næsten samtidig Haand (c. 1550?) har paa det foregaaende Blads Forside skrevet følgende (tidligere trykt i Kirkehist. Saml. II S. 589f.):

Incomparabiliter sacrosanctæ theologiæ professoris D:Lectoris Pauli Heliæ Halandj Epitaphium per Christiernum Vmbram Cimbrum.

Verte hunc in tumulum tua lumina, verte viator,
 et modicum à trepido queso resiste gradu.
 Forsitan et leuior labor hinc tolerandus euntj,
 quod legis ingenuj fata gemenda virj.
 Paulus Carmeli Mariani gloria montis
 maxima, sed maior, Dania, te Patria,
 Hac recubat gelidæ clausus sub tegmine glebæ,
 quem iugulas gladio mors inimica tuo.
 Fundere qua radios sol accipit ortus, anhelos
 ad mare quo medio gurgite mergit equos,
 Vix Europa virum vidit populosa priorem,
 flexanima è cuius fluxerat ore dea.
 Vt ruit irriguus montano è flumine riuus,
 stillauit lingua Paule ita Pijtho tua.
 At non funestum valuisti flectere fatum,
 non tibi Parca tuum parcit ob eloquium.
 Nemo mortalis fatalia fila reuoluit,
 vltima cuj dies forte statuta venit.
 Nunc¹⁾ cum cælicolis placida modo pace quiescit.
 quid cessas ceptum carpere lector iter?

03,1 fordømme] fordomme H. | 64,25 Icke] Vist ny L. i H.
 | 67,16 Thenne] thenne H. | 68,6 Nar] ny L. i H. | 68,9
 men] mend H. | 68,19 bødele] bodele H. | 68,23 Mwnne]
 ny L. i H. | 69,2 Gudtz] ny L. i H. | 69,18 wnderwiisst]
 wnderwiiffst H. | 69,27 Som] Maaske ny L. i H. | 70,5 oc]
 Oc H. | 71,7 Lader] vist: lader H. | 71,29 Men] ny L. i
 H. | 73,19ff. I Randen en pegende Haand og: Ath fortrenge
 faste, wect, læsning samt capper kleder etcetera. | 74,14
 Øverst paa Siden: Doctores Ecclesiastici nunquam quempiam ho-
 minem solis operibus sed misericordia dei dixerunt posse iustifi-
 cari. | 74,28 Oc saa] ny L. i H. | 74,32 Kand] kand H. |
 75,3 I Randen: Kircken schal icke foractis for mijsbrug. |
 75,7 Saa; 16 Desligest; 25 Saa] ny L. i H. | 75,26 I Randen
 en pegende Haand. | 76,9ff. I Randen: Menisken bliiffuer icke
 salig aff sin eghen gerninger. | 76,16 Øverst paa Siden: Lege
 sequentia folia de fide et operibus. | 76,22 Then] ny L. i H.;

1) H har Hunc.

i Randen en pegende Haand. | 78,24 oc] Oc H. | 80,3ff.
I Randen: Deo seruatur fides nostris operibus. | 80,6 *I Randen:*
 Nota de operibus. | 80,28 Then] ny L. i H. | 80,29ff.
I Randen: Ther schall sættis loffue till Gud. | 81,32 *I Randen:*
 Opera confirmantur. | 82,1 men] Men H. | 82,4 gjør] gior
 H. | 83,1 wand] *Forkortelsesstreg over de tre sidste Bogstaver.* |
 84,12ff. *I Randen:* Om nogeth witterligh oc fortrædelig for-
 sømmes. | 85,1 *I Randen:* Opera uana per se. | 85,4 men]
 Men H. | 85,25ff. *I Randen:* Then ene sandhet fordyll met
 then anden. | 85,30ff. *I Randen pegende Haand og:* Predican-
 ternes falsche glose om troenn forderffuer all simpell falk. |
 86,12 *I Randen:* Fides sine operibus. | 86,27 Thet] Ny L.
i H; *i Randen:* Collecte omnes in deo concluduntur. | 87,23
 want] *Forkortelsesstreg over ntn.* | 88,13 ærchedegene] *H har*
Streg over egn (ærchedengne?). | 88,23 Huess] huess H. |
 89,23 till forne] *H har till forn med Streg over rn; ligesaa* 100,26
o. ft. St. | 90,13 wdaff] wadaff H. | 93,30 Oc wdaff] ny L.
i H: Oc waff. | 94,28 Oc] ny L. i H. | 98,29 icke] Icke
 H. | 99,30g5 men] vist: Men H. | 99,25ff. *I Randen:*
 Christus eiecit vendentes e templo. | 100,10 afflegge] Aff-
 legge H. | 100,30 *I Randen:* Excusatio authoris. | 101,19
I Randen: Att dræbe synd och folck er icke eth. | 101,24 icke]
 vist: Icke H. | 102,4ff. *I Randen:* Heller hende schade end
 gjøre schade. | 103,9ff. *I Randen:* Si apostoli president in
 consiliis. | 104,11 wdgangene] *H har wdgangne med Streg over*
angn. | 104,30 dog] Dog H. | 105,19ff. *I Randen:* Multa
 debent obseruarj quæ omnia in scriptura canonica non reper-
 untur. | 105,29ff. *I Randen:* De communionem sub utraque
 specie. | 107,19 spjldis] spyldis H. | 109,19ff. *I Randen:*
 Nunquam satisfit iis qui sinistre sunt opinionis in iudicando. |
 110,13ff. *I Randen:* Nar kirckeloghen er thenom anthen emod
 eller medt. | 111,2 Fræmdelis] ny L. i H. | 111,7 huore-
 danne] Huoredanne H. | 111,10 thenne] then? H. | 111,27ff.
I Randen: Ther ladiss mange synder for messens schyld. |
 112,22ff. *I Randen:* Messen tagis icke alsomenest for Christi
 legom. | 113,8 *Foran Oecolampadianer har H Komma.* |
 113,13 saa] Saa H. | 113,27f. *I Randen:* Messen er inthet
 nyt ofuuer. | 113,30 begang] *over de sidste 3 Bogstaver Forkor-*

telsesstreg. | 114,23-24 Fordi ... thet] fordi ... Thet *H.* | 115,3 *I Randen en pegende Haand.* | 115,27 skyld] skjild *H.* | 116,16 Wille] *ny L. i H.* | 117,3f. *I Randen:* Ath dømmepaa the stycke lerdom. | 117,16 icke] Icke *H.* | 118,27 giør] gior *H.* | 118,31ff. *I Randen:* Diwbe sacramente haffuer weritt hemmelig tracterede. | 119,5 icke] Icke *H;* *i Randen en pegende Haand.* | 119,21 *I Randen:* Qwæde oc robe j horehuss. | 120,11 *I Randen:* De offertorio. | 120,16 *ny]* *nij H.* | 120,17 *I Randen:* Korsfesthe Christum paa thet *ny.* | 121,1ff. *I Randen:* Inghen bøn er saa krafftigh som then ther bedis i messen. | 121,3 bønn] *H har bøn med Streg over n; skulde maaske læses bøn (saal. ogsaa ellers).* | 121,18 *I Randen:* Giilnene messer. | 122,6ff. *I Randen:* Ath bede gott for mennischen j messen. | 122,22ff. *I Randen en pegende Haand og: Memoria mortuorum apud Dyonisium, Cle[mentem], Tertullianum] ac Chryso[stomum].* | 123,7 *I Randen:* At bede for heste. | 123,17 *I Randen:* En hoffuitt løghen. | 124,1 *I Randen:* Canon in missa. | 124,12 *I Randen:* Bandh offuer Helgness spottere. | 124,27 *I Randen en Haand og: Wij trætte icke om schriiffthen.* | 125,10 *I Randen:* Gamble kiettere. | 125,23 *I Randen:* Mors sanctorum vera glosa scripture. | 125,33 helghen] *Herefter tilføjet: Schriiffthen er icke clar paa alle steder.* | 126,16 *I Randen en Haand og: Impudentissimum mendacium Lutheræ:* | 126,25 huilcken] Huilcken *H.* | 127,9ff. *I Randen:* Giirighet skal straffuis oc icke messen. | 127,17ff. *I Randen en Haand og: Tempore beati Bernhardi missa fuit eo modo celebrata sicut nunc.* | 127,28f. *I Randen:* Dignum Misse testimonium. | 128,9f. *I Randen:* Missa dicta offertorium. | 129,23f. *I Randen:* Exhortacio ad prelatos. | 130,6 *I Randen:* Lærde mendt. | 130,28f. *I Randen:* Conclusio pro capellanis. | 130,32 lønn] *H har her og ellers løn med Streg over n, jfr. til S. 121,3.* | 131,27 *I Randen:* Sanctus Silvester. | 132,10 *I Randen:* Notatu dignissimum de missa. | 132,23 *I Randen:* Hwad verdighed Messen sømmer. | 132,25 annamme] *Fejl for anamme.* | 135,8 giøre] giore *H.* | 135,18 huerckin] Huerckin *H.* | 135,29 *I Randen en Haand og over Siden:* Lege, immo diligenter lege subsequentia folia, vbi inuenies fructum Lutheranismj. | 136,25 forlade] fo-

lade *H.* | 139,2 oc ny] *tilf. vist af P. H.* | 140,6 wijns oc brødz fantzwn] *rett. af P. H. fra wijn oc brød.* | 142,22 oc] *Oc H.* | 142,29-32 geldere ... giemmere .. wanner] *Gieldere .. Giemmere ... Wenner H.* | 143,2 scholemestere] *Scholemestere H.* | 143,14 thet] *Thet H.* | 146,9 tha] *Tha H.* | 146,20 oc] *Oc H.* | 149,7 sacrament] *sacrament H.* | 151,19 wij] *Wij H.* | 153,10ff. *I Randen: Nota Paulum contra hereticos de coniugio.* | 153,17ff. *I Randen en Haand og: Vis tocius articuli de coniugio sacerdotum.* | 153,20 oc] *Oc H.* | 153,22 *Tilf.: Argumen[ta]tio.* | 154,3 *I Randen en Haand og: A tempore Apostolorum.* | 154,5 gode] *rett. (af P. H.?) fra fijne.* | 154,27 *Christieren] H har Christiern m. Streg over n.* | 154,28 skrockett] *rett. af P. H. fra slagett.* | 155,10ff. *I Randen: Indeferenter interdicitur omnibus clericis contrahere preter acolitibus.* | 155,23ff. *I Randen: Citra tempora Apostolorum sacer: non contraxerunt.* | 155,23 *Ehuo og 27 Oc] ny L. i H.* | 156,8 *I Randen: Ante consilium Nicenum sa: non contraxerunt.* | 156,12 offte] *rett. (af P. H.?) fra alsomeniste.* | 157,12 att] *Att H.* | 157,14 oc] *Oc H.* | 157,19 giiffte(1)] *Giiffte H.* | 157,20 *I Randen: Nunquam citra tempora Apostolorum contraxerunt.* | 157,25 *Paffuis] herefter med Henviisningstegn: men apostolorum.* | 157,26 men] *mend H.* | 157,32 *I Randen: Professio Autoris.* | 158,8 oc(1)] *Oc H.* | 158,19 *I Randen en Haand og: Citra tempora Apostolorum.* | 159,10 *I Randen: Sacerdo: non eliguntur rite.* | 159,18 wij] *wy H.* | 159,26 læn] *H har Streg over n (lænn, læn?).* | 160,20 *I Randen: Conditiones episcoporum.* | 160,22 een] *end H.* | 160,27 børen] *H har børn med Streg over n.* | 161,9 *Hustrwuer] hustrwuer H.* | 161,30ff. *I Randen: Vnius uxoris vir quomodo intelligatur.* | 162,31 men] *Men H.* | 163,17 *I Randen: Maiora peccata deberent magis taxari.* | 164,3 *I Randen: Scortator alienus a regno.* | 164,11 effer] *effer H.* | 164,16 *I Randen: Comparatio peccatorum.* | 165,8 *I Randen: Iam delinquitur ex superbia.* | 165,17 *Herodis] horodis H.* | 165,17 *horkone] rett. af P. H. fra hore.* | 165,24 *I Randen: Causa tractantium.* | 166,8 men] *Men H.* | 166,12ff. *I Randen en Haand og: Ecclesia Grecorum propter inobedientiam Romane ecclesie iam*

omnimode destructa. | 166,20ff. *I Randen en Haand og: Beata Birgitta Greorum aduersa diu ante prophetauit.* | 166,28 Then] Tthen *H.* | 167,12 Tatiani] Taciani *H.* | 167,17 men] Men *H.* | 167,28 *I Randen:* Delectus ciborum ad domandam carnem. | 168,3 *I Randen:* Contra digamiam. | 168,10 Christiern] *H har* Christien med *Streg* over en. | 168,14 men] Men *H.* | 168,17 *I Randen:* Inuectio in Vsurarios. | 169,17 *I Randen:* Testimonium contra Digamiam ex legibus. | 169,21 mandtz] madtz *H.* | 170,8f. *I Randen:* Ludouicus Celius contra Digamiam. | 170,25 *I Randen:* Hiero: contra Digamiam. | 171,12 og *Randnote* siette (vj)] *Fejl i H for femte* (v). | 171,14f. *I Randen:* Nulla vera vidua nisi semel nupta. | 172,7f. *I Randen:* Mentirj in Apostolos, Papam et episcopos. | 172,27f. *I Randen:* Obscenum adagium Luthe: | 172,32 *I Randen en Haand og:* Verba auctoris. | 173,12ff. *I Randen:* Liber Malmogiensis malo spiritu Asmodeo videlicet(?) | 174,1ff. *I Randen en Haand og:* Statutum Apostolorum de non contrahendo matrimonio. | 174,3 men] Men *H.* | 174,14ff. *I Randen:* Tempore Apostolorum ecclesia fuit noua plantacio. | 174,25 redbone] *H har* redbon med *Streg* over n. | 175,11ff. *I Randen:* Vltima Ecclesia non tam sincera vt prima. | 175,32f. *I Randen:* Luxuria plurimum triumphat. | 176,5 *I Randen en pegende Haand.* | 177,5 wære] wore *H.* | 177,25 wilkaar] welkaar *H.* | 178,9 tillforne] tillforn, med *Streg* over, *H;* ligesaa 192,19. 197,2. 218,16. 238,37. 262,32. 280,18. | 179,2 Men] 6 Icke] og 24 Oc] *Ny L. i H.* | 179,9 *I Randen:* Monachi nunquam contraxerunt. | 180,16 *I Randen:* Adhuc non est probatum monachos posse apostatare et vxorem ducere. | 180,23 *I Randen en Haand og:* Perspicuum est vota posse fieri et obseruari. | 181,21 *I Randen:* Matrimonium. | 181,23 *Maaske ny L. ved Saa; i Randen:* Castitas bonorum non polluitur peruerso usu malorum. | 181,30 *I Randen:* Matrimonium quorundam peius est quorundam scortatione. | 182,3 men] mend *H.* | 182,14 *I Randen:* Transgressores votorum mortaliter peccabant. | 182,30 *I Randen:* Testimonium Luthe: de impedimentis matrimonij. | 182,32 Att] att *H.* | 183,21 *I Randen:* Castitas habet fundamentum a sacra scriptura. | 184,3 *I Randen:* Complura verba impu-

dica a scortatoribus. | 185,3 *I Randen*: Notantur considera beatum Paulum de matrimonio episcoporum. | 185,29 *I Randen en Haand og*: Definitiva sententia contra coniugium sacerdotum. | 186,2 icke] Icke *H.* | 186,5 *I Randen*: Vita preteritorum sanctorum est vera historia et glosa apostolice doctrine. — 186,32 ett] Ett *H.* | 187,17 faldne] rettet i *H* fra faldene, jfr. 188,18. | 187,18 tha] Tha *H.* | 187,23 bøn] bøn *m.* *Streg over H*; ligesaa 189,4, 247,22 o. fl. *St.* | 189,4 begang] *Streg over ng i H.* | 189,5 *I Randen* (skrevet af *P. H.*): De cura pro mortuis agenda. | 189,22 The] og 25 Thette] *Ny L. i H.* | 190,13 ther] Ther *H.* | 190,14 affgangene] affgangne *m.* *Streg over ngn H*; ligesaa 199,18,29. 200,16. | 190,21 Oc] og 28 Mett] *Maaske ny L. i H.* | 191,5 men] Men *H.* | 193,11 giiffuis] Giiffuis *H.* | 193,15 ænthen] Ænthen *H.* | 194,20 (siige the)] tilf. af *P. H.* | 194,22f. (som the ock siige)] ændret fra (siige the) af *P. H.* | 195,5, 9 og 19 wandtn] *Over ndtn Streg i H.* | 195,26 søn] *Over n Streg i Hdskr.*; ligesaa 196,8. | 196,4 thronen] thronem *H.* | 196,13 cxiiij] xiiij *H.* | 196,16 icke] Icke *H.* | 196,18 Will] *Ny L. i H.* | 196,27 Wdi] wdi *H*; psalmo er opr. glemt i *Teksten og tilskrevet i Randen med Indvisningstegn, men saa glemt i Randen, saa der kun staar lxxxv.* | 200,28 fordi] Fordi *H.* | 202,15 eller] Eller *H.* | 203,4 The] *Ny L. i H.* | 203,21 wblodige] w er *Custos, S. I3a har kun blodige.* | 203,24 dømme] domme *H.* | 204,17 wdspring] wspring *H.* | 204,18 Sasszenn] Sasszen *m.* *Streg over zen i H.* | 206,18 forsyn] Rett. fra forsiwn. | 206,20 ther] Ther *H.* | 207,12 oc] Oc *H.* | 207,18 offijr] *Herefter overstreget nandist.* | 208,16 oc] Oc *H.* | 211,7 *I Randen*: Ceremoniæ per se non saluant. | 211,22 *I Randen en Haand og*: Traditiones phariseorum suppressis preceptis dei quidam saluare credebant. | 213,3 dygder] dijgder *H.* | 213,19 *I Randen*: Testimonium Sancte Birgitte de bonis operibus. | 214,5 handtn] *Streg over ndtn i H.* | 214,12 lønn] løn *m.* *Streg over H*; ligesaa 247,30. | 214,31 Her] her *H.* | 215,14 *I Randen en Haand og*: Monastica vita cum suis ceremoniis ad facilius seruanda precepta instituta est. | 216,6 *I Randen*: Serui inutiles sumus. | 216,21 oc] Oc *H.* | 216,24 *I Randen*: Christianismus non damnatur ex peruersitate hominum. | 217,8 *I*

Randen: Monastica vita nunquam fuit libera. | 217,16 hooss] tilf. (af P. H.?). | 217,25 I *Randen en Haand* og: Nunquam fuit Monachis librum contrahere post votum. | 217,26 nar] Nar H. | 218,3 I *Randen*: Nota Chrysostomum de monastica vita. | 218,12f. thenom] Thenom H. | 218,15 *Randnote* iij] iij H. | 218,19 Hand] hand H. | 218,30 I *Randen*: Muncke namffn. | 219,5 I *Randen*: Monastica vita non est perpetua seruitus. | 219,10 haandn] *Streg over ndn i H.* | 219,15 I *Randen*: Christiana libertas. | 219,19 wæren . . skierem] *H har wærn . . skierm m. Streg over; ligesaa* 229,27. 244,24. | 219,27 *Over Siden*: Sequentia folia diligenter lege. | 219,30 I *Randen en Haand* og: Habitus Monachorum commendatur ex vetustate. | 219,32 kledeboen] *H har kledebon med Streg over n; ligesaa* 220,3. | 220,21 I *Randen*: Vt habitus non facit monachum ita nec reges atque principes. | 220,31 saa] *Saa H.* | 221,24 I *Randen*: Judicium dominj Nicolaj Ericj de vestitu maiorum (*Hr. Niels Eriksen Rosenkrantz, Rigshofmester, d. 1516*). | 221,25 og 28 Eriksen] *Over n Streg i H.* | 221,28 Ther] *ther H.* | 223,27 men] *Men H.* | 224,25 begyndilsen] *Over en Streg i H.* | 226,8 aflad] *Rett. fra aflatt, jfr. S. 233,30.* | 227,21 tha] *Tha og ny L. i H.* | 227,24 oc] *Oc H.* | 229,2 Men] *Ny L. i H.* | 229,17 men] *Men H.* | 229,20 Huilckett] *huilckett H.* | 229,21 oc] *Oc H.* | 229,25 orden] *orden m. Streg over n H.* | 230,30 er] *Er H.* | 231,13 Huess] *huess H.* | 232,32 fordi] *Fordi H.* | 233,22 retteregang] *Streg over ng i H.* | 234,6 nar] *Nar H.* | 234,24 dørren] *Streg over ren i H.* | 237,1 thet] *Thet H.* | 238,10 Tha] *tha H.* | 238,20 og 30 læn] *Streg over n i H.* | 238,22 somme(i)] *Somme H.* | 240,28 I *Randen*: Om tiwffnet oc mandrab. | 242,10 men] *Men H.* | 243,16 haffuer] *haffue H.* | 243,25 men] *Men H.* | 243,26 thet] *Thet H.* | 244,24 syndewæren oc skierem] *som S. 219,19.* | 245,28f. kierlig willighed] *Rett. under Skrivningen fra willig kierlighed.* | 245,29 redeboen] *redebon m. Streg over n H.* | 247,11 modgang] *Streg over ng i H.* | 247,21 tilliid] *Saal. ved Linedeling, ligesom dieffuelsschaff S. 269,7.* | 248,29 I *Randen*: Deprecatio in deum op. max. | 248,31 ij] *Mgl. i H.* | 250,5 I *Randen*: All kietterij aff had och hoffmod. | 251,6 att] *aff H.* |

251,9 *I Randen*: Thet eneste gaffen aff kietteriidt. | 251,21
 saa] Saa *H.* | 251,30 *I Randen*: Ath wrangelig brwge schriffthen.
 | 252,21 *I Randen*: Heretici enumerantur. | 253,7 wij]
 wy *H.* | 253,25 *I Randen*: Scrutator martyrum opprimitur a
 gloria. | 254,11 *Mellem Linierne*: Lutherani ironice loquuntur.
 | 254,28 *I Randen*: Verj christianj ab antiquitate etc. |
 255,10 *Mellem Linierne*: Quam male Luthe: loquuntur de Missa.
 | 256,4 *I Randen en Haand og*: Optima definitio misse vbi
 opinio Luthe: eliditur. | 256,26 *I Randen*: De bonis operibus.
 | 256,31 troen] tron *m.* *Streg over n H.* | 257,7 *I Randen*:
 Ceremonie. | 257,26 *I Randen*: Missa. | 257,27 *I Randen*:
 Sequentia cum diligentia legantur. | 258,10 og 19 offiyr(s)]
 offyr(s) *H.* | 258,31 *Mellem Linierne*: Missa dicitur sacramen-
 tale institutum. | 259,17 *I Randen*: Messen. | 259,30 alt-
 sammen] altsamme *H.* | 260,21 *I Randen*: Missa. | 261,15
I Randen: Euangelium. | 262,10 *I Randen*: Om predicken. |
 263,10 *I Randen*: Forwandlingh aff fructh oc forbedringh. |
 263,13 *Hertil under Siden*: Danscke sangh medt rob oc schroll.
 | 263,30 *I Randen*: Sacramentene aff thwenne vilkaar. |
 264,5 att] aff *H.* | 264,8 krafft] kraff *H.* | 264,12 men]
 Men *H.* | 264,21 *I Randen*: Sacramentitt fulkommis i trenne
 stycker. | 265,22 *I Randen*: De oleo sancto et extrema vnxi-
 one. | 265,23 huad] Huad *H.* | 266,21 oc] Oc *H.* | 266,28
 her] Her *H.* | 267,4 sijne] syne *H.* | 267,22 Huad] huad
H. | 267,23 Fordi] fordi *H.* | 268,1 *I Randen*: Om fwnt
 wiigdt wantn palmer och kyndermøsselijffs. | 268,2, 4, 5, 9,
 11, 15, 25 og 269,1, 3, 6 wandtn] wadtn *m.* *Streg over dtn i*
H. | 269,11 kyndermøsse] kijndermøsse *H.* | 269,22 *I*
Randen: Om presthe oc mwncke gjffthermoell. | 269,26
 Kwnne] kwnne *H.* | 270,13 kand] hand *H.* | 270,19
I Randen: Contra castitatis vota denegantes. | 270,21 icke]
 Icke *H.* | 271,29 Som] Ny *L. i H.* | 272,1 oc] Oc *H.* |
 272,27 *I Randen*: Begengels for alle christne sielle. | 273,8
I Randen: Om tiindhe. | 273,11 men] Men *H.* | 273,19
I Randen: Om hospitall. | 273,32 *I Randen*: Om closther. |
 | 276,5 *I Randen*: Notatu dignissimum quomodo fides robo-
 rata est sanguine Christi. | 278,9 haffuer] haffue *H.* |
 278,16 wden] Wden *H.* | 279,12 *Randnote psal.] Der staar*

egentlig pars. | 279,30 *I Randen:* Quales hii sunt qui sub vmbra veritatis heresiam predicant. | 280,13 men] mend *H; ligesaa* 283,15. | 281,1 *I Randen:* Heretici non patiuntur superioritatem. | 282,4 *I Randen:* Lutheranj sibiipsis non constant. | 282,15 *I Randen:* Desperata doctrina. | 282,25 *I Randen:* Spiritus sanctus vinculum charitatis et non dissensionis. | 283,18 *I Randen:* Male succedit laicis qui se ingerunt rebus ecclesiasticis. | 283,23 er] er *Custos i H.* | 283,24 Dieffuelind] *Første Stavelse mgl.* | 284,22 *I Randen:* Despiciunt christianos principes. | 284,28 *Custos mangler paa denne Side (og har aldrig været der).* | 284,30 *Dette lille Stykke staaar dels sidst i Hdskr. paa Forsatspapiret (A), dels forrest, paa et til Forsats benyttet Blad (B).* | 284,31 *lærdom, scrifftt] B: scrifft lærdom.* | 284,33 *hoffmod oc haanhed] mgl. i A, som efter Christi paa ny Linie har Gentagelsen: menige mand icke till sinde.* | *Derefter en Linie med senere Haand, ufuldstændig paa Grund af Flænger i Papiret: pecunia Regia in . . . , . . . lxxiiij marck.* | *Formen till syen (uforkortet) S. 276,22 tyder paa, at bøn, løn, læn osv. m. Streg over skulde have været opløst bøn, løen osv., men et tilsvarende søen er dog vel næppe tænkeligt. Det havde maaske været bedst slet ikke at have taget Hensyn til disse Streger i Teksten og blot nævnt dem i Noterne, men de givne Former vil forhaabentlig ikke volde Skade.*

285 *Brev mod Præsters Ægteskab.* | Trykt hos Pouel Reff i Aarhus 1530. Om dette Skrift, som er fuldstændig tabt, og som allerede Olivarius ikke synes at have kendt, finder vi Underretning hos Peder Laurentsen, *En sand oc ret christen vnderuisning om preste embede &c.*, Malmø 1532 og Franciscus Vormordus, *Een korth oc lydhen forklaring oc forskell &c.* Malmø 1531. P. Laurentsen har nemlig et Tillæg (S.G 2a): Om det vecteløshedz breff emod Presters gifftermaall, som wor prentet i Aarss. Anno domini DMXXX(!); og Fr. Vormordus ligeledes (S.D 4a) Een kort (dog christelig oc tilbørlig) Suar . . . paa then vnderuisning som prentett er aff Paawel Ræff y Aarss nu snimen Om presteleffnet medt gifftemaall oc kyskhedt. Hvad Del Paulus Helie har haft i dette Skrift, fremgaar af P. Laurentsens Ord (S.G 2b): det vchristelige breff och

løgnachtige falske vnderuisningis tilhobe skrabelse, som her Pouil Reff prentede, nw lidet mere en ith aar forledet siden i Aars, aff en iuriste Docter der i byen til hobe set (som det sigis) Oc aff Lector Pouil Helgesen min gamle staalbroder, konstelige fordanskit, emod Presters, Bispers, Munchis oc Nynners ectegifftermaal. Efter dette skal Skriftet altsaa ikke være forfattet, men kun oversat af P. H., saa et Referat af Indholdet kun har Interesse for saa vidt, som P. H. vel maa have godkendt det, naar han har oversat det. Det fremgaar af Modstandernes Skrifter, at et Hovedargument maa have været Henviſning til Canones Apostolorum (Fr. Vorm. D4b, E1a; P. Laur. F3b, F4a. G3a; jfr. ovenfor S. 154). Ligeledes har der været henvist til Enkernes Kyskhedsløfte (P. Laur. I2b; jfr. ovenfor S. 171) og til Birgittas Aabenbaringer (P. Laur. F4a, K2b o. fl. St.) Der har altsaa været nære Berøringer mellem Brevet og 10. Afsnit af Skriftet mod Malmøbogen, men Bogen har vist været skrappere, idet den har haft: Ath de ere vdi band som giffte sig, Och der till bør dem ath miste kirckens rente (P. Laur. K2b, jfr. L1b). Et Sted skriver P. Laur., der ellers altid nævner Povl Reff som sin Modstander: Lector Pouil Elye ... scriffuer Ath kirckens gotz som nw misbrugis (oc fattige klercke oc arme menniske till hører ...) Ath thet gotz skal holdelige holdis i den mening, ath det skall met tiiden komme i en bredre(!) brug oc skickelse... Men her for inden, før end det kommer til fattige klerckeriis oc arme fangers, oc til de armis hielp oc trøst. Da lærer han ... met nogle exempel ath de skulle woffue liiff och hals, før end de skulle miste nogit der aff (P. Laur. L1b; jfr. ovenfor S. 236 flg.). Mon dette virkelig henviser til Brevet om Præsternes Ægteskab? Eller er det taget andetsteds fra? Det staar imellem de to Steder om at miste Kirkens Rente, men nogen direkte Sammenhæng synes der ikke at være.